

III. ŠTAJERSKA

Nemški okupator je zasedeni slovenski Štajerski že pred okupacijo določil poseben status. Germanski nacionalisti so po prvi svetovni vojni zatrjevali, da je bila ta pokrajina po krivici odtrgana od nemških dežel in prisojena Jugoslaviji. Zato so jo hoteli l. 1941 priključiti nemškemu rajhu. Takoj po okupaciji so začeli intenzivno odstranjevati vse, kar je bilo slovensko. Z izgonom slovenske inteligence, s prepovedjo uporabe slovenskega jezika v javni rabi, s požiganjem slovenskih knjig in z zaplembami premoženja so pohiteli. Že 1. oktobra 1941 naj bi bila dežela definitivno priključena k rajhu.

Prepričani, da jim bo to uspelo, so bili nacisti neprijetno presenečeni, ker se je začel že po nekaj mesecih v deželi širiti upor. Že v drugi polovici leta 1941 je bilo narodnoosvobodilno gibanje močno vkoreninjeno v celotni zahodni polovici pokrajine, pa tudi v Zasavju, okrog Ptuja in v Prekmurju.

Nemci so ga hoteli s poostreno kontrolo nad prebivalstvom in s hudim terorjem zatreti, vendar se jim to kljub številnim žrtvam ni posrečilo.

Zaradi ostre kontrole so kurirske zveze lahko organizirale in delovale le v največji ilegali. V pomoč so jim bile izkušnje ilegalnih partijskih zvez v bivši Jugoslaviji, ki ob okupaciji niso bile povsem prekinjene.

Znova so bile vzpostavljene zveze med vodstvom narodnoosvobodilnega gibanja v Ljubljani, centralnim komitejem KPS in pokrajinskim komitejem KPS za Štajersko. Prvi kurirji med Štajersko in Ljubljano so hodili v letu 1941 in v začetku 1942. leta še čez nezastražene mostove preko Save in nato blizu Sv. Križa — današnje Gabrovke prekoračili nemško-italijansko okupacijsko

mejo, ki tedaj še ni bila zavarovana z žico in minirana. Pokrajinski komite je uporabljal tudi zanesljive legalce, največ ženske, ki so to nalogo opravljale do jeseni 1941. leta, ko so bile tri kurirke izdane. Legalni kurirji so odtlej prenašali le pošto in ustna sporočila, za prenos literature pa so skrbeli kurirji — ilegalci.

Kurirske zveze so povezovale partijske okrožne komiteje v pokrajini, odbore OF in partizanske enote. Tako je imela Revirska četa stalno zvezo z revirskim komitejem, ta pa s CK v Ljubljani. Zvezo med Pohorsko četo in političnim vodstvom v Mariboru je vzdrževal največkrat mlad skojevec Ivo Polančič-Ubo, ki je padel že leta 1941. Zvezo med Savinjsko četo na Dobrovljah in savinjskim okrožnim komitejem pri Zabukovici sta vzdrževala mlada skojevca — kurirja Peter Šprajc in Ludvik Zupanc-Ivo, zvezo med Celjsko četo in OK KPS Celje ter Savinjsko četo pa Jožica Hribar in Jože Turk, ki je na kurirski poti padel že avgusta 1941.

Mlado skojevko Ivanka Uranjek, učiteljico, kurirko pokrajinskega komiteja, so Nemci ujeli in jo s krško skupino ilegalcev 30. julija v gozdu Dobrava pri Brežicah ustrelili.

Že v letu 1941 so na Štajerskem padli 4 kurirji.

V letu 1942 so se kurirske zveze na Štajerskem še bolj razvile. Po prihodu II. grupe odredov, katere štab se je večinoma zadrževal na Dobrovljah, se je tu osnovala prva stalna kurirska postaja, ki je postala vozlišče kurirskih zvez na Štajerskem. Zadrževala se je tudi še v letu 1943 pri domačiji kmeta Franca Dobrovnika, po domače Brezovnika, na Dobrovljah št. 31. Vzdrževala sta jo prvoborca Ivan Farčnik-Buč in Viktor Šošter-Miha, ki sta na vnaprej določeni javki sprejemala kurirje in jim predajala zveze. Še pred prihodom II. grupe odredov so tu vzpostavljali zvezo s štabom bataljona kurirji njegovih treh oziroma štirih čet, ki so delovale v raznih predelih pokrajine, tako iz Pohorske, Kozjanske in Moravske čete. Po prihodu II. grupe odredov so tam dobivali zvezo tudi kurirji Pohorskega, Savinjskega in Kozjanskega bataljona, Kamniško-zasavskega bataljona oziroma odreda ter čete na Koroškem.

V letu 1943 so bile Dobrovlje poleg Moravč drugo najpomembnejše stičišče kurirskih zvez na Štajerskem. Z nastanitvijo oblastnega komiteja KPS za Štajersko in štaba IV. operativne cone, nastalega iz štaba II. grupe odredov, so postale Moravče z okoliškimi vasmi center osvobodilnega gibanja na Štajerskem. Takrat se je pokazalo, da morajo biti tudi kurirske zveze bolj organizirane, tako kot so bile že na Dolenjskem in Notranjskem.

Povezava med Dolenjsko, ki so jo okupirali Italijani, in Štajersko pod nemško okupacijo, je bila že od vsega začetka omejena le na nekaj redkih in ozkih predelov, koder so vzdrževali zveze med pokrajinskim vodstvom osvobodilnega gibanja na Štajerskem in centralnim vodstvom v Ljubljani, pozneje v Dolomitih in nato v Kočevskem Rogu. Najbolj prometna je bila pot čez Savo med Senožetmi ter Jevnico in nato čez z bodečo žico in minami zavarovano okupatorsko mejo.

Reka Sava je sicer poleg prehoda čez železnico in cesto predstavljala največjo nevarnost, saj je okupator močno kontroliral vse prehode preko nje. Nemci so poleti 1943 razbili in potopili brod, s katerim so pri Jevnici do tedaj redno prevažali ljudi čez reko, med drugim tudi begunce iz okupirane Štajerske. Domačini v Jevnici so že pred tem izdelali čoln, s katerim so ponoči čolnaričili čez Savo V drugi polovici leta 1942, zlasti pa v letu 1943, je bilo teh prevozov vse več. Vedno več ljudi je želelo na drugo stran i tako so domačini postali spretni ilegalni prevozniki in partizanski kurirji.

Prva sta to delo opravljala Franc Udovč-Florjan in Anton Jelnicar, ki sta tudi čolne sama izdelovala. Nemci so kmalu zvedeli za ilegalne prehode preko reke in poostriili nadzor.

Velika ovira je bila tudi meja med okupiranima pokrajinama. Kurirji so se naučili onesposabljeni nastavljenе mine. Pobirali so jih in jih dostavljali partizanskim enotam.

Kurirsko omrežje na Štajerskem je po relejnem sistemu organiziral jeseni 1943. leta Franc Godler-Blisk iz Petrovč. V partizanih je bil od marca 1942 kot kurir med štabom Savinjskega bataljona in partizanskimi enotami na Kozjanskem. Pred njimi je opravljal to nalogo Ivan Tlaker-Luka, ki pa je bil kmalu premeščen na drugo dolžnost. Ko je dobil navodila, se je Blisk dela takoj lotil. Štab cone se je za tako organizacijo odločil verjetno na pobudo Viktorja Stoparja, ki je v prvi polovici junija prišel z Dolenjske na Štajersko kot inštruktor centralnega komiteja, ki se je na potovanjih po Dolenjski seznanil z organizacijo tamkajšnjih kurirskih zvez.

Prvo kurirsko postajo je Blisk postavil na Dobrovljah, kjer je bilo od vsega začetka nekakšno središče narodnoosvobodilnega boja. Kot mu je bilo naročeno, je za kurirje pridobil same mlade, dobre borce. V začetku si še ni povsem jasno predstavljal, kako naj bi bila kurirska mreža organizirana. Njegova naloga je bila predvsem postavljati kurirske postaje. Takrat so zanje uporabljali še tujko – stanice, ki pa so jo kmalu zamenjali s slovensko besedo postaja.

Ko je zbral za postajo na Dobrovljah tri kurirje, enega imenoval za komandirja in jih seznanil z dolžnostmi, se je odpravil na drugo stran doline, na pobočje Mozirskih planin. Medtem je prišel v stik s kurirjem Ivanom Mogujem-Markom, ki je vzdrževal zvezo med Koroško četo in štabom IV. operativne cone. Po Markovem nasvetu sta določila, da bo postaja na južni strani Mozirskih planin, od koder bi se linija nadaljevala proti severu.

Marko je nato sam zbral tri borce, domačine, iz raznih krajev zgornje Savinjske doline. Blisk se je napotil nazaj proti Dobrovljam in spodnji Savinjski dolini. Marko ga je spremljal do postaje S 22, kjer so se dogovorili za javko med obema postajama. Pri terencih v Zabukovici je izvedel, da je na njihovem območju že skupina kurirjev, ki vzdržuje zveze med okrožnim in rajonskimi komiteti. Le-to je organiziral Albin Vipotnik-Strgar, sekretar komiteja. Blisk se je s člani okrožnega komiteja dogovoril, da tudi to skupino kurirjev vključi v relejno linijo. Kurirska postaja na pobočju Gozdnika je dobila naziv RS – to je relejna stanica 24. (Šele spomladi 1944 so na Štajerskem namreč začeli uporabljati črko S poleg številke za oznako postaje.)

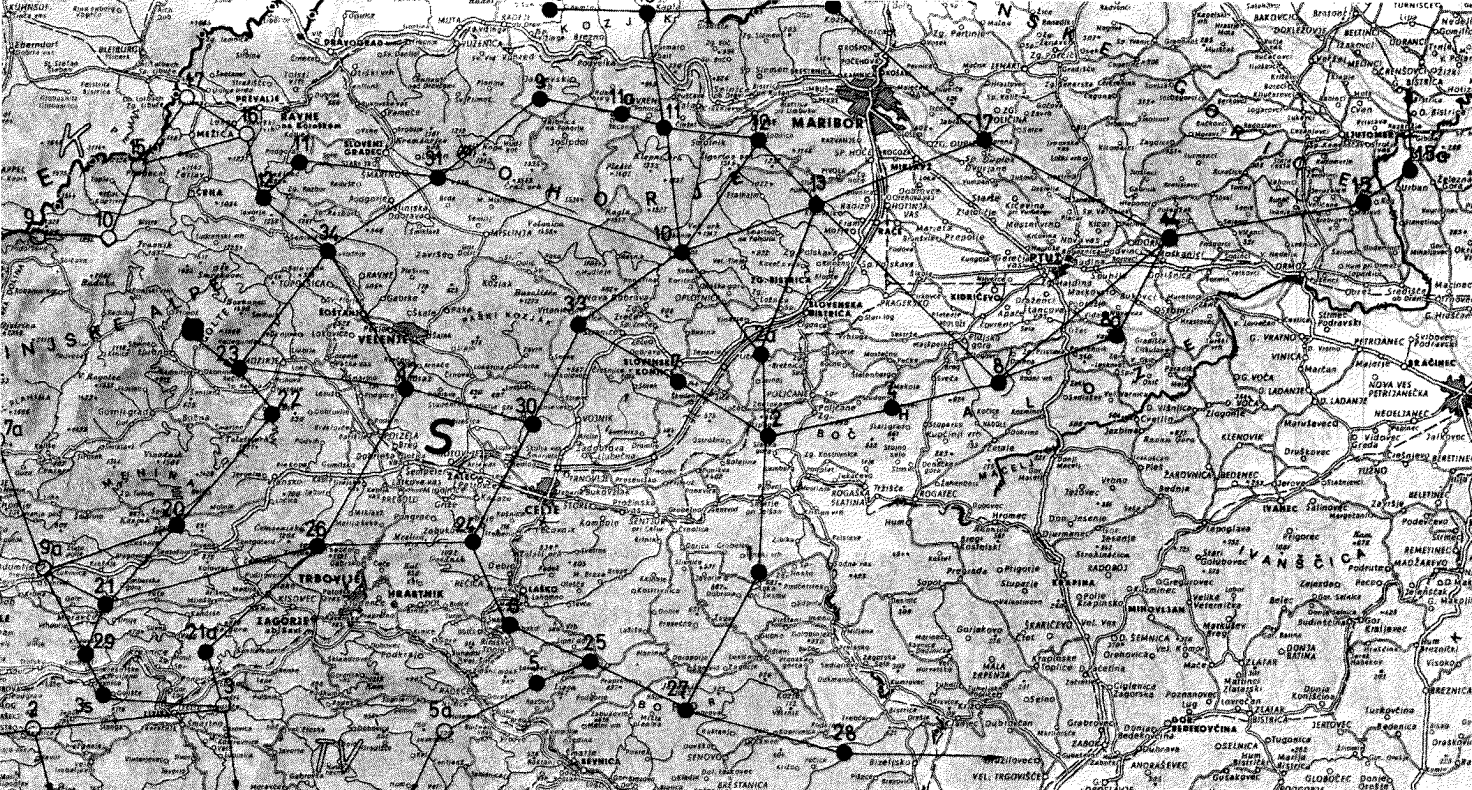
Preko Šmohorja je Blisk krenil do Rimskih toplic in naprej proti Jurkloštru, da bi tam nekje postavil kurirsko postajo, ki bi bila izhodišče za razsežno kozjansko področje. S seboj je vzel Antona Gračnerja-Borutina, ki je bil do tedaj kurir na S 24, in ga postavil za komandirja nove postaje S 25 v Lazah nad Lokavcem. Z njim vred je bilo na postaji pet kurirjev.

Tokrat Blisk ni šel naprej na Kozjansko, ampak se je vrnil že po vzpostavljeni zvezi proti Moravški. Gredeč se je sestal z borcem Robertom-Vozljem-Miškom, domačinom iz Revirjev, s katerim se je dogovoril za ustanovitev kurirske postaje v Taborskih hribih ali na Vrheh.

Ko se je vračal v štab IV. operativne cone, je Blisk vključil v relejno linijo kot postajo S 20 skupino terenskih kurirjev pri Špitaliču, pri Kasezah na Moravškem pa je postavil kurirsko postajo S 21.

Tako sta bili novembra 1943 vzpostavljeni od Dolenjske v osrčje Štajerske dve liniji. Prva je potekala od S 29 na levem bregu Save na S 21, od tam na S 20, nato na S 22 na Dobrovlje, od tam pa na Mozirske planine, na S 23. Druga linija je potekala od S 21 na S 26, od tam na S 24 in naprej preko Savinje, na Kozjansko, na S 25, S 27 ter do S 28 pri Sromljah.

Če je bila zveza na Dobrovlje preko S 20 nemogoča, so kurirji hodili od S 21 na S 26 in od tam na Dobrovlje.

III. (ŠTAJERSKI) RELEJNI SEKTOR

Pred koncem 1944. je imel v svoji sestavi 41 postaj, razdeljenih v 6 relejnih linij. V 1. moravški liniji S 3, 29, 21, 21a, 26, 20, 22 in 23. V 2. pohorski liniji S 31, 9, 11a, 12, 13, 10 in 2a. V 3. kozjanski liniji S 24, 6, 5, 25, 27, 28 in v 4. ptujski liniji postaje S 30, 33, 7, 2, 4, 8 in 8a. V 5. dravski liniji postaje S 14, 15, 15a, 17, 16, 18 in 19. V koroški liniji pa so bile kurirske postaje S 32 in 34, ter K 11 in 12.

Ko se je Blisk vrnil na Kozjansko, je potegnil kurirsko linijo od S 25 proti vzhodu. Na pobočju Bohorja je posavil postajo S 27 in v kraju Pečice pri Sromljah S 28.

V pokrajini je primanjkovalo političnih delavcev, ki bi ljudi osveščali in jih pridobivali za NOB, saj je bila večina teh ubitih že na začetku vojne. Tako je bil celo v letu 1943 še znaten del prebivalstva pod vplivom hitlerjanske propagande. Zato pa so bili kurirji marsikje prvi, ki so pridobivali domačine iz NOG. Mednje so prinašali partizansko literaturo in novice, ki so pomagale spreminjati njihovo miselnost. K temu je mnogo pripomogel tudi prihod XIV. divizije na Štajersko v februarju 1944. Nemška ofenziva je takrat sicer močno oteževala vzdrževanje kurirskih zvez na območju, koder je prodirala divizija, toda kurirji so vzdržali brez hujših pretresov in izgub. Vse do maja 1944 so bile po vsej pokrajini močne sovražne enote zelo aktivne. Pozneje pa jih je položaj na vzhodni fronti prisilil, da so premestili del armade na zavezniške fronte, tako da je bilo do jeseni 1944 v pokrajini relativno mirno, brez večjih ofenziv.

Med hudimi boji XIV. divizije z Nemci so kurirji poleg svojih kurirskih dolžnosti skrbeli tudi za ranjence. Tako so na Kozjanskem kurirji S 27 pomagali pri graditvi zasilne bolnišnice in skrbeli za prehrano ter oskrbo ranjencev. Kurirska postaja S 23 je ranjencem odstopila svojo zemljanko (zase so zgradili nov bivač), organizirali so dobavo zdravil iz doline ter si na vse načine prizadevali lajšati trpljenje obolelim in ranjenim.

Zima v letu 1943–44 je bila prva večja preizkušnja štajerskih kurirjev pri vzdrževanju relejnih zvez. Prestali so jo dobro, brez kakih večjih motenj. Spomladi 1944. je delovalo na Štajerskem 14 kurirskih postaj, povezanih v tri relejne linije. Za redno vzdrževanje zvez sta poleg komandanta Bliska skrbela kontrolorja Ivan Mogu-Marko in Anton Gračner-Borutin.

Ustanovitev III. sektorja

Spomladi 1944 je komanda relejnih zvez Slovenije razdelila kurirsko omrežje okupirane Slovenije na sektorje. Dolenjska in Notranjska sta spadali v I., Primorska z Gorenjsko v II., Štajerska s Koroško pa v III. sektor. Medtem ko je kurirsko omrežje Dolenjske in Notranjske spadalo pod njeno direktno vodstvo, so bile za II. in III sektor postavljena posebna vodstva ali komande.

Kurirske zveze na Štajerskem so do ustanovitve III. sektorja spadale pod poveljstvo štaba IV. operativne cone. Do ustano-

vitve komande relejnih zvez Slovenije so vse kurirske zveze v vojaškem sistemu spadale k odseku za zveze pri Glavnem štabu NOV, sicer pa so bile sestavni del organizacije Centralne tehnike KPS.

Komandant relejnih zvez Slovenije Jože Žukovec-Vladimir je postavil za komandanta III. relejnega (štajersko-koroškega) sektorja dotedanjega inštruktorja dolenjske kurirske linije Staneta Cuznarja-Jureta, za političnega komisarja pa Staneta Nagliča.

Zaradi političnih in vojaških sprememb na Štajerskem, predvsem po prihodu XIV. divizije je bilo potrebno ustrezno organizirati tudi kurirsko omrežje. Komanda relejnih postaj je spomladi 1944 poslala na Štajersko najprej inštruktorja kurirskih zvez za Slovenijo poročnika Edvarda Golca-Šviglja in podporočnika Franca Plankarja-Čička, dotedaj komandirja na S 3. Kmalu nato — sredi aprila, je komanda zbrala okrog 20 oficirjev in podoficirjev z raznih postaj dolenjske in notranjske linije in jih poslala na Štajersko. Poleg komandanta Cuznarja in političnega komisarja Nagliča so bili v tej skupini med drugimi poročnik Ivan Mlakar-Sergej, podporočnik Anton Ferlež-Jelen, poročnik Alojz Šprogar-Lugi, poročnik Franc Kump-boter, zastavniki Alojz Lisac-Moro, Albin Barle-Zoran, Milan Podlogar-Milan, Tone Pristov-Gusar, starejša vodnika Ciril Lukman-Slavc, Jože Novak-Lev, zastavnik Daniel Slamnik-Lado ter še nekateri drugi.

Vsi so se zbrali na TV 15, kjer je bila tedaj komanda relejnih kurirskih linij Slovenije. Od tam so odšli do TV 3, kjer so imeli v gostilni v Ivančni gorici pri Stični poslovilni večer. V noči na 16. april so prekoračili italijansko-nemško mejo, na postaji S 3 v Dolgi nogi pri Pintarju so predanili, zvečer nato pa so jih kurirji-brodarji prepeljali preko Save na štajersko stran.

Srečanje s komandantom štajerskih kurirjev Bliskom je bilo nekoliko neprijetno, saj ni vedel, da bo razrešen dolžnosti. Skupina z Dolenjske je odšla najprej v Veliko vas na S 29, kjer sta bila tudi oblastni komite in štab IV. operativne cone. Bliska pa je komandant cone imenoval za komandanta bataljona v Kozjanskem odredu.

Ko se je komanda sektorja nekoliko spoznala z razmerami na Štajerskem, je izdelala podroben operativni načrt. Morali so predvsem postavljati nove postaje in daljšati že obstoječe zveze.

Alojza Šprogarja-Lugija je komanda relejnih postaj že prej imenovala za organizatorja kurirskih zvez na Koroškem, zato se je iz Velike vasi napolnil proti severu. V pokrajini so že pred njego-

vim prihodom obstojale kurirske zveze med vzhodno in zahodno Koroško. Ena od Lugijevih nalog je bila, da bi jih povezal s štajerskim omrežjem. Še pred njegovim prihodom je PK za Koroško imenoval Ivana Moguja-Marka za kontrolorja kurirske zveze med Koroško in Štajersko.

Komandant Cuznar je kučirje, ki jih je pripeljal s seboj, razdelil v dve skupini in krenil naprej po Štajerski. Skoraj na vseh postajah je odstavljaj stare komandirje in imenoval nove iz svoje skupine. To je spočetka povzročalo precej negotovanja med štajerskimi kurirji, saj so že preživeli težko zimo in bili vpeljeni v delo. Toda Stane Cuznar-Jure je moral tudi v tej pokrajini vpeljati enak sistem kurirskih zvez kot na Dolenjskem, da bi bila mreža na vsem slovenskem ozemlju enaka. Predvsem pa so imeli dolenski kurirji že več izkušenj.

Skupina kurirjev in funkcionarjev III. relejnega sektorja na sestanku v Zgornji Savinjski dolini junija 1944. Spredaj tretji od leve komandant sektorja Stane Cuznar-Jure. (Prvo vodstvo III. sektorja)

Začetne težave so bile kmalu prebrodene, Štajerci so se prilagodili novim metodam, Dolenjci pa so se tudi kmalu vživeli v nove razmere.

Na postaji S 24 je komandant Cuznar imenoval za novega komandirja Albina Barleta-Zorana, ki je bil dotlej namestnik komandirja na TV 4 pri Dobrničju na Dolenjskem.

Čez dva tedna je Zoran s Čičkom odšel na Kozjansko, od tam naj bi organizirala nove postaje proti Halozam in naprej.

Na S 27 na Bohorju je Čičko zbral skupino kurirjev, v kateri so bili Ivan Mlakar-Sergej, Danilo Slamnik-Lado, Jože Čanžek, Rudi Cerjak, Anton Ferlež-Jelen in komandant linije Anton Gračner-Borutin. Odšli so na Rudnico, kjer so postavili kurirsko postajo, S 1. Albin Barle-Zoran je bil postavljen za komandirja, Daniel Slamnik-Lado pa za njegovega namestnika. Zoran je pridobil za kurirja še domačina Slavka in nato še nekoga, ki je ušel iz nemške vojske. Zoran je bil že junija 1944 postavljen za političnega komisarja IV. relejne linije.

Inštruktorju Čičku je primanjkovalo kurirjev za nove postaje. Anton Lah-Zmago na S 28, domačin iz teh krajev, mu je povedal, da je onstran meje več mladih fantov domačinov, ki so odšli na Hrvaško, da so se izognili nemški mobilizaciji. Tako sta odšla ponje na Hrvaško.

Na S 1 je za Zoranom postal komandir Daniel Slamnik-Lado iz Bele krajine, ki je prišel z Dolenjske s Cuznarjevo skupino. 24. julija 1944 je vodil bataljon Kozjanskega odreda pri napadu na postojanko in pri tem padel. Na komandirskem mestu ga je nadomestil Franc Germovšek-Gad.

Po Čičkovem odhodu na Hrvaško se je Borutin s skupino napolil proti podnožju Boča, da bi tam nekje postavil novo postajo. Iskal je primerno mesto, ob večerih pa je obiskoval domačije, da bi kurirjem zagotovil varno okolje. Ko je tako preizkusil že nekaj revnejših kmetičev, je naletel na neko bogato kmetijo.

Ko se je zvečer oglasil pri tistem kmetu, ga je ta sprejel precej zadržano. Ko mu je med pogovorom omenil, da želi tudi nekaj hrane za svojo skupino, mu je kmet samo pokazal in rekel: »Tam je, pa si vzemite.« Tako je Borutin vzel hleb kruha in vprašal, če lahko dobi tudi kaj mesa. Gospodar ga je peljal po stopnicah na podstrešje in odprl vrata v veliko shrambo, kjer je pod stropom viselo veliko klobas in drugih kosov prekajenega mesa. Borutin si je napolnil nahrbtnik, potem pa zabičal gospodarju, da njegovega obiska Nemcem ne sme prijaviti.

Ko je Borutin prišel naslednjega večera do kmetovega sosedu, je izvedel, da je šel oni takoj zjutraj na policijo.

Borutin je sklenil, da ga bodo malo kaznovali, ker ni držal obljube. Zvečer se je s štirimi tovariši spet napotil k njemu. Antona Ferleža-Jelena je vzel za spremljevalca, drugega tovariša je določil, da bo v hiši nadzoroval družino, ostala dva pa sta bila na straži na obeh koncih hiše.

Že v veži je Borutin srečal gospodarja, ki je prinesel iz kuhinje ogromen krožnik, poln sendvičev. Presenečeni je obstal, saj je pričakoval povsem drugačen obisk. Borutin ga je ostro prijel, zakaj je šel prijaviti njegov obisk. Gospodar je moral nato s partizanoma v shrambo, ki pa je bila skoraj prazna. Kar sta še našla, je Jelen spravil v svoj nahrbtnik. Takrat pa je zunaj zapokalo. Jelen je zgrabil nahrbtnik in spustila sta se po stopnicah.

Policija, ki je prihajala k hiši le na obisk, je naletela na partizanska stražarja, ki sta začela streljati. Policisti so zavzeli položaj in odgovorili z gostimi rafali. V kratkih premorih med streljanjem sta se oba kurirja pognala čez prag. Vseh pet partizanov se je srečno rešilo.

Po tem napadu je Borutin s svojo skupino odšel na Sladko goro.

Medtem se je vrnil Čičko s Hrvaške. S seboj je res pripeljal nekaj fantov, ki so postali kurirji. Na Sladki gori so bili domačini izredno prijazni in zavedni, zato pri ustanavljanju kurirske postaje ni bilo težav. Ta je dobila oznako S 2, kasneje je bila povezana kar s štirimi sosednjimi postajami.

Za komandirja na S 2 je Čičko imenoval podporočnika Antona Ferleža-Jelena, ki pa je opravljal to nalogo le dotlej, da je kurirje vpeljal v delo. Medtem je prišel na postajo tudi politični komisar Zoran. Jelen je bil imenovan za komandanta IV. relejne linije, ki so jo šele ustanovljali, Zoran pa za njenega komisarja. Na S 2 je postal novi komandir Anton Lah-Zmago, do tedaj kurir na S 28.

Čičko, Jelen in Zoran so nato postavili kurirsko postajo S 4 v vzhodno goro Boč in za komandirja postaje postavili Milana Podlogarja, prej komandirja na S 27. S seboj je pripeljal še tri kurirje, Igorja, Taljančka in Tovornega.

V gozdovih Šterntala, današnjega Kidričevega, je takrat že delovala skupina terenskih kurirjev, ki je vzdrževala kanal za pošiljanje ljudi v partizane na Pohorje. Čičko jih je s privoljenjem aktivistov ptujskega okraja vključil v relejno omrežje kurirskih zvez. To je bila nova postaja S 8, vključene v IV. relejno linijo.

Komandant sektorja Jure je s svojo skupino odšel iz Moravč proti S 23 na Mozirskih planinah. Štab cone mu ni mogel zagotoviti potrebnih 50 borcev za potrebe kurirskih postaj iz operativnih enot. Tudi komandi sektorja je primanjkovalo kurirjev za nove kurirske postaje in za ojačanje že obstoječih.

Franc Kump-Boter, Ivan Mogu-Marko, Ciril Lukman-Slavc in Ivan Novak-Lev so šli organizirat kurirske postaje na Pohorje, kjer je že delovala S 31 pod Veliko Kopo nad Mislinjsko dolino. Markova ekipa je postavila kurirske postaje nad Ribnico na Pohorju (S 9), drugo nad Lovrencem na Pohorju (S 11), nad Lobnico na Pohorju (S 12), nato pa še dve na vzhodnem pobočju Pohorja, v Kotu nad Oplotnico S 10 in v Planici nad Framom S 13, ki je imela zvezo najprej čez Dravsko polje do S 17 na levem bregu Drave blizu Vurberga v Slovenskih goricah. Tako je bilo v juniju 1944 celotno pogorje Pohorja povezano s kurirskimi zvezami, julija pa je bila vzpostavljena že tudi zveza preko Drave.

Z organizacijo kurirske povezave vse od prehoda z Dolenjske preko italijansko-nemške meje, od S 3 čez Savo na S 29 in na S 26 (povezava z revirskim in savinjskim okrožjem), od tam na S 22 in S 23 ter preko Pohorja do mariborskega okrožja (S 13), od S 24 na S 30 je bila zveza s celjskim okrožjem. Od S 24 je bila povezava s kozjanskim področjem in tamkajšnjim okrožjem. Od tam pa je bila vzpostavljena zveza z Dolenjsko pri Radečah, proti vzhodu pa s ptujskim okrajem.

S tem je bila končana druga etapa organiziranja kurirskih zvez na Štajerskem. Komanda III. sektorja, ki je prišla na Štajersko z nalogo, da s kurirskim omrežjem poveže celotno pokrajino, je morala poleti 1944 s kurirskim omrežjem povezati tudi levi breg Drave vse do Prekmurja. Oblastni komite KPS za Štajersko je v posebnem sporočilu komandi III. sektorja zapisal, da se morajo zveze podaljšati preko Drave, da bi se tako povezali s poverjeništvom za vzhodno Štajersko. Ta zveza naj bi šla od S 13 nad Framom preko Dravskega polja in naprej čez Dravo.

Tako so se nekega dne v juliju na postaji S 13 zbrali Ciril Lukman-Slavc, Ivan Mogu-Marko, Jože Novak-Lev, Ivan Ogrin in komandant sektorja Jure, da bi šli v kraje onstran Drave. Pridružil se jim je še nekaj aktivistov, ki so potovali skupaj s članico poverjenišтва za vzhodno Slovenijo Štefko Praprotnik proti Ljutomeru. Tako jih je bilo skupaj 12. Ko je bil malo časa na S 13, je komandant Jure vzpostavil s pomočjo dveh deklet-domačink zvezo z mariborsko organizacijo OF.

Prvo noč so prišli do vasi Rače, kjer so predanili na skednju nekega kmeta, ki je bil povezan z osvobodilnim gibanjem. Ko so

dobro zaspali, je prihitela gospodinja in povedala, da so izdani. Dva avtomobila nemške policije sta se ustavila pred sosedovo hišo, policisti so jo obkolili in začeli s preiskavo. Preiskovali so tudi sosedov skedenj, ki je stal tik ob tem, kjer so bili partizani.

Kurirji si pričakovali, da bodo Nemci preiskali tudi »njihov« skedenj. Umakniti se ni bilo več mogoče. Jure, Slavc, Marko in Lev, ki so bili oboroženi z brzostrelkami, so sklenili, da bodo Nemcem s križnim ognjem iz brzostrelk preprečili dohod na skedenj, nato se bodo prebili mimo njih. Postavili so se k dohodom na skedenj, skozi špranje opazovali početje policije in čakali.

Po kakih dveh urah pa je nemški komandant zapovedal odhod. Policisti so se skobacali na kamione in odpeljali. Zvečer se je skupina odpravila proti Šentvidu ob Dravinji, kjer je naletela na avtomobil vodje štajerskega hajmatbunda Steindla in ga razbila. Steindl sam je bil ta čas na nekem obisku v Haloških goricah.

Še tisto noč bi morali prečkati Dravo, toda prevoznika s čolnom ni bilo na dogovorjenem mestu. Skupina je hotela predaniti v grmovju na obrežju reke, toda skoraj ves dan so se morali umikati pred policijo, ki je iskala napadalce na Steindlov avtomobil. Naslednji večer so se prepeljali čez reko. Komandant Jure se je dogovoril z mladima brodarjema-domačinoma, da bosta prevažala kurirje čez reko.

V vasi Moškanjci je že od maja 1944 delovala terenska kurirska postaja, ki jo je Jure vključil v relejno linijo. Že pred tem so se od njih ločili inštruktor Marko, Slavc in Ogrin, ki naj bi vzpostavili kurirske postaje proti zahodu, proti Mariboru in Kozjaku.

Ciril Lukman-Slavc, ki je bil pred odhodom iz Pohorja postavljen za komandanta nastajajoče linije na levem bregu Drave, je vodil Markovo skupino najprej v Voličino, kjer so prespali pri nekem kmetu, nato pa šli v vas Nadbišec.

Marko je hotel dobiti zvezo s sekretarjem okraja Lenart, Srečkom Rojsom-Nikom, zato je napisal pismo, ki mu ga je aktivistka Zinka odnesla. Nika so stalno zasledovali gestapovci, zato je takoj pomislil, da gre za past. Zinka mu je namreč povedala, da so prišli v njeno vas štirje moški, ki se izdajajo za partizane. Niko naj bi prišel na neki senik, kjer ga bodo čakali.

Niko je bil prepričan, da so mu pismo poslali gestapovci. Zato ga je Zinki vrnil in ji naročil, naj ga nese na policijo, da tudi ona ne bo v nevarnosti. Dekle je to res storilo.

Okrog tretje ure popoldne je policija obkolila skedenj, na katerem so bili Marko in njegovi tovariši. Marko in Slavc sta najprej vrgla mednje nekaj bomb, nato so se vsi štirje drug za drugim

pognali na plano. Pri tem so kurirja Ogrina smrtno zadeli, Slavic pa je bil ranjen v ramo. Marko in še nek dezertar iz nemške vojske pa sta jo srečno odnesla.

Marko se je po napadu vrnil proti Krčevini do kmeta Severja, od tam pa na Pohorje. Ranjeni Slavic se je napotil v svoj rojstni kraj, kjer se je zdravil, nato pa postavil kurirski postaji S 16 na Gaju pri Mariboru in S 18 pri Duhu na Ostrem vrhu.

Avgusta sta odšla na področje V. linije onstran Drave inštruktor Franc Plankar-Čičko in Ivan Mlakar-Sergej. Skupino terenskih kurirjev na Kogu sta kot S 15 vključila v mrežo relejnih linij. Kmalu sta postavila še S 15a za zvezo s Prekmurjem.

Na svoji poti po Slovenskih goricah sta Čičko in Sergej izgubila zvezo. Ljudje, ki so sodelovali za OF, so ju, tujca, imeli za raztrganca, zato jima niso hoteli pomagati, nista dobila hrane, še manj zveze z organizacijo. Drugi pa so ju sproti naznanjali policiji, tako da sta morala neprestano bežati. skrivala sta se po vinogradih in po goščavah. Hrano sta si morala izsiliti z orožjem, toda vsak naslednji dan je v bližini kar mrgolelo policije. Tako je bilo nekaj dni. Sergej se je že hotel ustreliti, pa ga je Čičko komaj prepričal, da je še vztrajal. Hotela sta priti čez Dravo, vendar nista imela prevoza. Vse ceste so bile močno zastražene, reka pa še bolj. Nemci so vedeli zanju. Ker sta bila v uniformah, so bili prepričani, da sta dva višja partizanska funkcionarja, zato so ju hoteli na vsak način dobiti živa.

Čičku je bilo naposled dovolj umikanja. Sklenil je, da se bosta s Sergejem na vsak način prebila na desni breg Drave. Zvečer je poiskal brodarja in mu zapovedal, da ju mora prepeljati na drugo stran. Čeprav sprva ni hotel, ju je naposled le spravil na drugo stran nekje med Ormožem in Središčem ob Dravi. Preko hrvaškega ozemlja sta se nato napotila proti jugu, prišla na Kozjansko, od tam pa na Pohorje.

S postavitvijo kurirskega omrežja onstran Drave, spadalo je v V. relejno linijo, je bila vsa štajerska pokrajina prepletena s kurirskim omrežjem relejnih TV postaj.

Ko sta bila v vodstvu III. relejnega sektorja kurirskih zvez na Štajerskem Stane Cuznar-Jure kot komandant in Stane Naglič kot komisar, so skrbeli predvsem za dopolnitev že postavljenih zvez iz leta 1943 in vzpostavitev novih linij. Tako je bila na novo vzpostavljena takoiimenovana pohorska ali II. relejna linija, ptujska — IV. relejna linija in V. — dravska linija. Tako je bilo kurirsko omrežje III. sektorja razdeljeno na pet relejnih linij. Vsaka je imela svojega komandanta in političnega komisarja. Prvi je

skrbel za redno vzdrževanje zvez, za njihovo izboljšavo in izpolnitev ter za ustrezen kader na postajah. Prav tako je vojaško usposabljal kurirje.

Politični komisar je imel vlogo organizatorja, delno tudi izvajalca partijsko politične dejavnosti po postajah.

V drugi polovici junija je komanda sektorja imenovala za inštruktorje Franca Plankarja-Čička, Ivana Moguja-Marka in Alojza Šprogarja-Lugija. Postavljeni so bili tudi komandanti in komisarji za že obstoječe relejne kurirske linije.

Med 10. in 20. junijem so Nemci izredno gosto blokirali obrežje Save in železnico ob njej, vendar je zveza med S 3 na desnem in S 29 na levem bregu Save ves čas delovala.

V juliju so zveze v sektorju delovale normalno, le tista z Dolenjske, med TV 3 in S 3 je bila krajši čas prekinjena. Vzporedno zvezo pri Radečah, med TV 5 in S 5, so tedaj vzdrževali le še vsakih pet dni, pozneje vsak drug dan. Od S 29 na Moravškem do S 23 je bila zveza vsak dan, prav tako do S 26, med drugimi postajami pa vsak drugi dan. Na željo Obkoma je komanda sektorja uvedla dnevno zvezo tudi med S 23 na Mozirski planini do S 13 nad Framom na Pohorju. Tako je bila od Save do Mariborskega okrožja zveza vsak dan. Prav tako je bila uvedena dnevna zveza med S 29 in S 27 na Kozjanskem.

Do konca junija 1944 je komanda III. sektorja postavila 15 novih kurirskih postaj.

III. relejni sektor (štajerski) dobi novo vodstvo

V juliju in avgustu 1944 se je položaj na Štajerskem močno spremenil. Nemci so po končanih spomladanskih ofenzivah odtegnili iz pokrajine vojaštvo in tudi precejšen del policijskih sil in jih poslali na fronto. Pokrajino so prepustili številčno močnim vermanskim posadkam, ki so bile podrejene policijskim komandam. Vsa ta vojska, v glavnem prisilno mobilizirana med prebivalstvom okupirane pokrajine, se skupaj s policijskimi silami ni mogla upirati prodoru partizanske vojske. Brigade so v juliju in avgustu, po likvidaciji sovražnih postojank, osvobodile dva velika predela pokrajine, Gornjo Savinjsko dolino in pretežni del Kozjanskega.

V tem času je komanda relejnih postaj Slovenije izmenjala vodstvo III. sektorja kurirskih zvez na Štajerskem. Dotedanji komandant Stane Cuznar-Jure in komisar Stane Naglič sta na predlog oblastnega komiteja za Štajersko prevzela vodstvo narodne

zaščite v pokrajini. Na položaj komandanta sektorja je bil postavljen dotedanji inštruktor Edvard Golc-Švigelj, za političnega komisarja pa Henrik Ribič-Muk, za namestnika komandanta pa je bil imenovan Franc Plankar-Čičko. 24. avgusta so novi funkcionarji prevzeli dolžnosti. Dva dni pozneje sta se komandant Švigelj in namestnik Čičko napotila na sedež Obkoma za Štajersko, da bi se dogovorila o nadaljnjem delu. Sekretar dr. Aleš Bebler-Primož ju je pooblastil, da v soglasju z okrožnimi komiteji in komandami operativnih enot poskrbita za potreben kader, ki bo izboljšal kurirske zveze in povečal posadke na postajah. Bebler jima je še naročil, naj poskrbita, da bo zveza preko Drave stalno delovala. Ob tej priliki so se dogovorili tudi za pošiljanje literature iz centralne tehnike na Dolenjskem. Dotlej je namreč vsa literatura za potrebe štajerske pokrajine prihajala pod skupnim naslovom preko Save pri Jevnici na S 29. Od tam jo je kolportažni oddelek razpošiljal na okrožne komiteje in odbore OF. Sekretar Bebler je obljubil, da bo posredoval pri vodstvu tehnik, da bodo že oni odpravljali literaturo za vsako okrožje posebej. Tako bi lahko del tiskov za določena okrožja na Štajerskem poslali po zvezi med TV 5 in S 5 pri Radečah. Tako se je razbremenila zveza od S 3 na S 29 čez Savo. Obkom je tudi želel, da vzpostavijo zvezo od tehnik pri Kamniku do Logarske doline in Obkoma na Koroško.

Komandant Švigelj in komisar Muk sta se zaradi vzpostavitve zveze napotila tudi v štab IV. operativne cone. Upala sta, da bosta dobila orožje, ki ga je na postajah močno primanjkovalo. Vendar ga nista dobila, prejela pa sta pooblastilo za gumijasti čoln, ki ga bodo poslali na Dravo.

Nova komanda sektorja je takoj po prevzemu dolžnosti sklicala komandante in politične komisarje linij na sestanek, ki je bil zadnje dni avgusta v vasi Kokarje v Zadrebški dolini. Ko so skupno pregledali rezultate dotedanjega poslovanja kurirskih zvez v pokrajini in slišali poročila komand posameznih linij, so naredili program za nadaljnje delo. Takrat je bilo na štajerskem kurirskem omrežju 30 kurirskih postaj, povezanih v štiri relejne linije.

Ko so razpravljali o kadrovskih zadevah, so ugotovili, da je na kurirskih postajah dosti več kurirjev, ki so med dopustom iz nemške vojske odšli v partizane. Ker je štab cone zahteval, da morajo ti kadri v operativno vojsko, v brigade, so sklenili, da bodo premestitve in uvajanje novih kadrov izvedli postopoma, da kurirske zveze ne bi trpele. Največ ubežnikov je bilo na II., IV- in V. liniji.

Komandirji, komandanti in politični komisarji linij na posvetu na komandi III. sektorja v Kokarjih v Savinjski dolini konec avgusta 1944. (Drugi sestav komande sektorja)

Pri ustanavljanju V. linije onstran Drave so imeli težave z orožjem. Ker na terenu skoraj ni pravih gozdov in ne hribov, je bilo zveze še zlasti težko organizirati. Za linijo z osmimi kurirskimi postajami bi potrebovali 50 pušk in 30 brzostrelk.

7. septembra 1944 je komanda sektorja z okrožnico prepovedala postajam sprejemati privatna denarna pisma.

Ko je bilo v prvi polovici septembra 1944 okrožje Dravograd prideljeno Obkomu Štajerske, je komanda sektorja prevzela tudi dve kurirski postaji, ki sta dotlej spadali pod Koroško.

V sredini meseca septembra je bilo na območju III. sektorja na Štajerskem 32 kurirskih postaj z 272 kurirji, všteti komande linij in člane sektorja. Med kurirji je bilo 51 članov KPS. Sem ni prišeta peta linija, ki je bila šele v ustanavljanju.

Pri komandi sektorja je bil tudi zaščitni vod, ki ga je vodil Albin Medved-Branko, člani pa so bili Karel Antloga-Drago, sekretar partijske organizacije, Pavel Bokal-Miha, Franc Junger-Aci, Adolf in Vinko Praprotnik, Boris Košenina, Dolfe Jesih-Čerčil, Franc Kodrič-Branko, Tone Majerhold, Drago Hape, Franc Naglič, Edi Ribič in neki Ukrajinec Sergej, ki je zbežal iz ujetništva. Administrativne posle je opravljal Tone Kočar-Riko. Člane zaščitne čete je komanda sektorja uporabljala tudi kot kurirje za vzdrževanje zvez z vojaškimi enotami in političnimi organizacijami.

Ker zveza preko Drave še vedno ni povsem delovala, sta se komandant sektorja Švigelj in njegov namestnik v drugi polovici septembra podala proti Ptujju. Čolna, ki ga je sektorju obljubila cona, še vedno ni bilo. Švigelj in Čičko sta skušala tudi brez tega organizirati redno zvezo čez Dravo.

V tem času je bila izdana postaja S 8. Trije kurirji so bili ubiti, trije ranjeni, tri pa so Nemci ujeli. Ko sta Švigelj in Čičko dobila poročilo o tragediji, sta se takoj odpravila na področje S 8. V nekaj dneh sta zbrala dovolj kurirjev za to postajo, da so bile zveze, zlasti tista preko Drave, ponovno vzpostavljene.

Ker so se na postaji S 4 dogajale razne nepravilnosti, sta Švigelj in Čičko razrešila komandirja Milana Podlogarja, na njegovo mesto pa postavila novega. V tem času je bil inštruktor Ivan Mogu-Marko premeščen k Obkomu za Koroško.

Prav tako sta premestila komandanta IV. linije Jelena in komisarja Zorana na iste položaje V. linije. Za komandanta IV. linije je bil postavljen Ivan Mlakar-Sergej, za političnega komisarja pa Anton Pristov-Gusar.

V letu 1944 je začelo tiskati literaturo več novih tehnik, razporejenih po celi pokrajini. Tako so kurirji prenašali vedno več literature, zlasti ko so bile v oktobru z Gorenjske prepeljane v osvobojeno Gornjo Savinjsko dolino tri prave tiskarne z veliko zmogljivostjo. Izdajanje periodičnega časopisja in dnevnih poročil, tako imenovanih radio vestnikov in vsega drugega tiska, je zahtevalo hitre zveze iz kraja v kraj. Zveze so tako na vseh linijah vzpostavljali vsakodnevno, pošta je v enem dnevu prepotovala celo pokrajino.

Zelo dobre zveze so imeli s političnimi forumi, z oblastnim komitejem in drugimi pokrajinskimi organi, s štabom IV. operativne cone in njenimi operativnimi enotami, z brigadami in odredi, s političnimi forumi na tedaj neosvobojenem ozemlju, okrožnimi komiteji in odbori OF, AFŽ, SKOJ in drugimi.

V novembru 1944 so razkrili gestapovske sodelavce v vodstvu okrožnega komiteja Maribor. Oblastni komite KPS za Štajersko je naročil komandi sektorja, da mora premestiti vse postaje, predvsem II. relejne linije, preko katerih so ti ljudje potovali.

V novembru 1944 sta delovala na omrežju kurirskih zvez III. sektorja na Štajerskem 402 kurirja.

Od 15. do 18. novembra 1944 je bil na sedežu komande III. sektorja sestanek vseh komand relejnih linij. Udeležil se ga je tudi komandant relejnih postaj Slovenije, Jože Žukovec-Vladimir, ki se je tiste dni mudil na Štajerskem. Razpravljali so o problemih pri vzdrževanju rednih zvez, komandant Vladimir jim je razložil, da spadajo pod komando VDV, razrešili so dva komandirja in nekaj kurirjev premestili.

Zveze so v tem času, tudi onstran Drave, redno delovale. Le nekaj časa je bila prekinjena zveza med S 9 in S 11 na Pohorju, ki so ju Nemci odkrili in napadli. Ti so se naselili po kmetijah, po snegu odkrivali sledi in tako odkrili ter napadli S 13, pri čemer sta bila dva kurirja ubita, dva pa ujeta.

Postaja S 22 na Dobrovljah je bila v času, ko je bila osvobojena Savinjska dolina, ukinjena, kurirji pa premeščeni deloma na S 23, deloma pa na S 26. Dva pa sta bila premeščena na območje koroškega sektorja, na postajo K 12.

V jeseni je po zvezah IV. relejne linije potovalo precej aktivstov, ki so bili poslani na politično delo v Slovenske gorice in v Prekmurje. Zato te niso smele biti prekinjene. Na zahtevo komande relejnih postaj Slovenije je bil pri štabu sektorja osnovan kadroviski odsek, za kadrovika je bil imenovan Anton Gračner-Borutín, do tedaj komandant III. relejne linije. S partijskega tečaja so se vrnili Franc Plankar-Čičko, Ivan Cerar, komandir S 3, in Adolf Adamič s S 7. Od 418 kurirjev in vodilnih tovarišev, kolikor jih je bilo v decembru 1944 v sestavi III. relejnega sektorja, je bilo 146 članov partije, 81 kandidatov in 41 članov SKOJ.

V decembru so bili na partijskem tečaju Albin Barle-Zoran, komisar V. linije, Anton Habinc-Iskra, komandir postaje S 6 in Vladimir Cerar, kurir S 29. V tem času so izvedli nekaj kadrovskih premestitev. Na Borutinovo mesto je bil za komandanta III. relejne linije imenovan Ciril Lukman-Slavc, prej komandant V. linije. Ivan Novak-Lev, komisar na tej liniji, je bil premeščen za komandirja na S 2, enako funkcijo je na S 29 prevzel Ivan Cerar-Miklavž, prej komandir na S 3.

Štab sektorja se je redko sestajal. Vodilni člani komande so izmenoma hodili na teren, da so pomagali komandantom linij pri

organizacijskem delu. Redko sta bila na sedežu štaba tudi komisar Muk in namestnik komandanta Čičko.

Včasih so člani sektorskega štaba sami s svojo zaščito izpeljali kako akcijo. Tako so 14. oktobra 1944 ponoči na Vranskem demolirali pošto. V ponedeljek, 16. oktobra, so se Nemci namenili po vaseh zbirati delovno silo za kopanje obrambnih jarkov v okolici Rogaške Slatine. Ko je štab sektorja izvedel za to, se je v ponedeljek zjutraj s svojo zaščito porazdelil po posameznih vaseh in začel Nemce vznemirjati s streljanjem. Šele proti večeru, ko je prišla njihova pomoč iz Celja, so si Nemci upali iz postojanke. Pred Vranskim so na cesti proti Brodem postavili štiri tanke in dva dni neuspešno hajkali po okoliških hribih.

28. oktobra se je komandant Švigelj vrnil iz Haloz, kamor je odšel s skupino aktivistov, namenjenih v Prekmurje. Tik pred nemško ofenzivo, 9. decembra, se je ponovno odpravil na pot proti Ptuj. Spremljala sta ga Miha in Aco, kurirja iz zaščite. Zaradi ofenzive pa so se morali vrniti. S člani štaba so se sestali v Špitaliču.

Za zadnjo nemško ofenzivo v začetku decembra 1944 so Nemci pripravili velike vojaške sile, ki so uspele zasesti osvobojeno ozemlje Gornje Savinjske doline in del Kozjanskega. Nemško poveljstvo je hotelo Štajersko povsem očistiti partizanskih sil in tako zagotoviti svoji armadi varen umik z Balkana. Zasedli so dolinske predele, grebene hribov, še zlasti pa prelaze, prav tako hribovske kmetije. Zato so ponekod začasno onemogočili redne kurirske zveze.

Komanda sektorja in komande linij so se trudile obnoviti prekinjene zveze, kar pa se ni vedno posrečilo. Mnogi kurirji so padli v zasedo, mnoge postaje so bile napadene. Od 21 kurirjev na S 21 jih je po ofenzivi ostalo le sedem. Eden od kurirjev na S 20 je bil osem dni blokiran v zasneženem gozdu, zato je dobil hude ozeblin. Blizu S 21 pri Moravčah so Nemci dobesedno prečesavali gozdove in pri tem ujeli dva, s postaje S 23 pa pet kurirjev, tri od njih so ustrelili. Kurirji S 5 so se morali umakniti v skalovje nad postajo, kjer so potem brez hrane in v mrazu preždeli več dni.

Vendar pa so bili tudi tokrat kurirji izredno požrtvovalni. Tako sta se dva kurirja s S 26 v snegu kar po trebuhu plazila skozi nemške položaje, da sta prenesla pošto do javke.

Poleg izredno visokega snega so povzročale težave poleg Nemcev še številne bande Vlasovcev, ki so ropale po vaseh in terorizirale prebivalstvo in iz zased napadale manjše skupine partizanov, aktivistov, zlasti pa kurirjev. Zima 1944–45 je bila najtežje obdobje kurirstva na Štajerskem, in je zahtevala največ žrtev.

Štab III. sektorja kurirskih zvez se je iz Špitaliča, kamor se je umaknil v začetku nemških vpadov v Savinjsko dolino, po nekaj dneh napotil preko Trojan in Kolovrata pri Izlakah v Breznik pod Zasavsko goro, v bližino S 21. Že po tednu dni so začeli Nemci kopičiti vojaštvo v tem delu Moravske. Štab sektorja se je še zadnji čas umaknil iz obročja in se napotil čez cesto Zagorje—Trojane v revirske hribe proti Vrhem. Ker pa kurirjev s S 26 ni bilo na javko, je štab s svojo zaščito krenil proti Jelovici, kjer je na domačiji pri Skvarčevih, kjer je bil doma znani prvoborec Ivan Skvarča-Modras, ki je leta 1943 padel na Kozjanskem, dobil zvezo.

Na eni od domačij na Vrhah pod Lenartom je štab dobil zvezo s kurirji S 26, nato pa se je preko šentjurskih hribov napotil dalje proti S 24, ki se je zadrževala nad Libojami, na vzhodnem koncu Savinjske doline. Štab je nosil s seboj manjši radio, s katerim so pri kmetih, kjer so imeli elektriko, poslušali poročila. Ko se je komanda sektorja zadrževala na S 24, se je tam oglasil tudi sekretar pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko Sergej Kraigher, ki je takrat potoval po kurirski zvezi.

5. januarja 1945 se je komanda sektorja z zaščito napotila nazaj na Vrhe in se vselila h kmetu Alojzu Dolarju, po domače Bokalu. Takrat je štab s svojo zaščito v dveh nočeh na Vranskem pri dveh, partizanom ne naklonjenih kmetih zaplenil živila. Od Bokala, kjer ni bilo elektrike, so hodili poslušat radio h kmetom v Loke, včasih pa tudi čez hrib v Knezdol nad Trbovljami.

14. februarja je štabna ekipa v Vranskem sredi trga zaplenila nekaj živine in žita. Dva dni kasneje je komandant Švigelj odšel z dvema kurirjema v Prekopo, s seboj so vzeli tudi radio, da so poslušali poročila. Zjutraj ob petih pa so jih pri znancu, kjer so prenočili, presenetili Nemci. Švigelj je utegnil obuti samo en škorenj. Kurir Miha je odprl okno in izstrelil z brzostrelko. Takrat se je Švigelj pognal skozenj, za njim pa še Miha sam. Švigelj je ušel, Miha pa je bil smrtno ranjen. Aco in Dorče Kozmelj, čeprav ranjen v nogo, sta se medtem izmuznila na prosto skozi kuhinjo in ušla. V hiši pa je ostal radio, ki so ga prej že vso hajko prenašali s seboj.

Proti koncu februarja so Nemci začeli z veliko ofenzivo v revirskih hribih — Javorju in Čemšeniški planini. Kurirji so se umaknili v gozd in preko dneva opazovali dolge kolone vojaštva, ki so prodirale proti Vrhem. Zvečer istega dne se je štab z zaščito napotil proti postaji S 24 in se tako izmaknil nemškemu obroču, še preden je bil ta sklenjen. V Rečici pri Laškem so izvedeli, da je odšlo v hajko vse vojaštvo iz Celja in Laškega.

Oblastni komite KPS za Štajersko, ki se je tedaj zadrževal v okrožju Dravograd, je sporočil komandi sektorja, naj se preseli nekam v bližino Obkoma. Ker so Dobrovlje še vedno zasedali Nemci, je štab komande sektorja s svojo zaščito krenil mimo Šentjurija ob Taboru, Grajske vasi in po ravnini do Orle vasi, kjer so nameravali prebresti Savinjo z najetimi konji. Vendar jim to ni uspelo, tako da so jo morali kar oblečeni prebresti. Nato so se napotili proti postaji S 32 blizu Andraža pod Goro Oljko. Ker pa so Nemci blokirali cesto Velenje—Dobrna, niso mogli naprej. Večkrat so se poskušali prebiti na drugo stran doline, vendar so jih vsakič odbili. Šele 20. marca jim je uspelo priti preko ceste in železnice v Šaleški dolini, nakar so čez Graško goro odšli do S 34, kjer jih je čakal poziv Obkoma, da morajo naprej proti S 10 v Kotu nad Oplotnico.

Po nekaj dneh počitka so se odpravili čez Pohorje najprej do S 31 v bližini vasi Dovže. 15. aprila pa so prispeli v Kot nad Oplotnico, kjer je bila tedaj S 10, v bližini pa sta bila tudi Obkom in ruska vojaška delegacija.

Vojna se je bližala koncu. Komanda sektorja se je morala po ukazu glavnega štaba VDV pripraviti na kapitulacijo Nemčije, tako tudi postaje. Ves ta čas je komanda sektorja zbirala podatke o možnostih mobilizacije motornih vozil, raznih tehničnih naprav in podobno. Zbrali so tudi vse podatke o šoferjih med kurirji. Trg Oplotnico pod Pohorjem je komanda sektorja razglasila za zborna mesto vseh kurirjev III. sektorja relejnih linij Štajerske.

Dne 7. maja je štab dobil poročilo o kapitulaciji. Z drugimi enotami je zvečer krenil v Oplotnico, od koder pa so se morali že naslednjega jutra umakniti. Naval umikajočih se Nemcev je bil prehud. 9. maja popoldne so partizani, med njimi tudi kurirji, vkorakali v osvobojeno Oplotnico. Do 19. maja je komanda sektorja urejala prihajajoče kurirje in jih povsem opremljene pošiljala v Maribor k štabu III. brigade korpusa narodne obrambe (KNOJ), kjer je bila večina kurirjev vključena v njegovo brigado.

Tako je bilo zaključeno nadvse pomembno delo partizanskih kurirjev, njihovih komandantov in komisarjev III. sektorja relejnih linij na Štajerskem.

I. relejna linija

I. relejna kurirska linija, po kateri je bila vzpostavljena zveza med tako imenovano Ljubljansko pokrajino s Štajersko, Koroško

in Gorenjsko, je bila takoj od ustanovitve do nemške kapitulacije najbolj prometna. Potekala je od nemško-italijanske meje preko Save, Moravč, Tuhinjske doline na Dobrovlje in naprej do Mozirskih planin, vanjo je bilo v ključenih devet kurirskih postaj. Prva, začetna je bila S 3 na desnem bregu Save, druga, S 29, ki se je zadrževala v vaseh Senožeti, Velika vas in Preker na levem bregu Save, tretja, S 21 pri Moravčah, četrta, S 20, v bližini Špitaliča, peta, S 22 na Dobrovljah in končna, S 23 na Mozirskih planinah. Poleg te, glavne, je delovala še pomožna linija — od S 21 proti revirskim hribom na Vrhe na S 26, od koder je šla zveza do S 24 pod Gozdnikom oziroma Šmohorjem, od tam pa naprej na Kozjansko. S 24 je bila že v tretji relejni liniji.

Proti koncu leta 1944 je bila pod Zasavsko goro postavljena še postaja S 21a, ki je spadala v sestav I. linije. Kurirske postaje zaradi konspiracije niso bile oštevilčene po vrstnem redu.

Dokler ni bila uvedena druga kurirska zveza med Dolenjsko pokrajino in Štajersko pri Radečah, je šla vsa pošta, pošiljke z literaturo in osebni promet, iz Dolenjske na Štajersko in obratno po kurirskih zvezah I. linije. Spočetka je po njej potovalo tudi več skupin prostovoljcev in mobilizirancev. Že spomladi 1944 je bila osnovana posebna ekipa kurirjev, ki je vodila skupine čez Savo in preko meje.

Postaje I. linije so vzdrževale zvezo s štabom IV. operativne cone, do maja 1944 S 29, pozneje pa S 22 in S 23, pa tudi z oblastnim komitejem KPS za Štajersko.

V maju 1944 so Nemci začeli s hajko na levem bregu Save, v okolici Moravč, in jo v drugi polovici razširili na celjsko področje in proti severu do Koroške. Zveze so težko vzdrževali, vendar niso bile prekinjene. Nemci so aktivirali vojsko, policijo in vermane in ti so v skupinah po 200 pa tudi do 400 mož vdirali na posamezna področja in preiskovali teren. Zvečer se je del sovražne vojske spet odpeljal, del pa je je ostal v vaseh, ponoči postavljajl zasede. O nevarnostih so jih obveščali domačini, zlasti mladina, zato kurirji niso imeli žrtev.

V maju in juniju tega leta so zveze vzpostavljali le ponoči, le od S 29 na S 21 so hodili podnevi. Nekajkrat je bila za kratek čas zaradi zased prekinjena zveza med S 22 in S 23. V juniju se je komanda III. sektorja preselila iz Moravškega v bližino S 23 in S 34.

Ko so partizanske brigade uničile nemške postojanke v Lučah, Ljubnem in Gornjem Gradu, so se tudi Nemci iz postojank v Rečici in Nazarjih povlekli v bližnje Mozirje, kjer so pri napadu

nanje sodelovali tudi kurirji S 23 in zaplenili 11 pušk in drugega orožja.

Po osvoboditvi Gornje Savinjske doline pošte za Koroški oblastni komite niso več nosili preko Mozirskih planin, ampak so jo z dnevno zvezo dostavljali po cesti do Solčave, kamor se je preselil koroški Obkom. Takrat je prišlo tudi do nekaterih organizacijskih in kadrovskih sprememb v I. liniji. Ukinjena je bila postaja S 22 na Dobrovljah, kurirji pa priključeni k S 23, ki se je z Mozirskih planin preselila v dolino. S 23 je poslej vzdrževala zvezo proti Moravški direktno s S 20, proti vzhodu pa s S 32 pri Andražu ter proti severu s Koroško in Pohorjem.

Avgusta 1944 je bil imenovan za komandirja na S 32 Franc Udovč-Florjan, do tedaj namestnik komandirja na S 29. S S 21 je bil premeščen za komandirja na postajo S 34 kurir Valentin Škrabanja-Zdravko, ker je dotedanji komandir Drago Plavštajner postal komandant linije v V. sektorju (Koroška). 20. avgusta je padel Ivan Ostrež-Zlatorog, kurir na S 21, 6. septembra pa Karel Fužir-Vitez s S 23. S te postaje so bili trije kurirji premeščeni v operativno enoto, enako eden s S 22.

Na območju I. linije so delovale tri partizanske tiskarne-tehnike. Na litijsko-moravškem področju je bila tehnika Podlimbarski, v šmiklavških hribih pa tehnika Cankar, ki je dostavljala literaturo na javko s kurirji s S 26 in S 24. Nad Rečico v Gornji Savinjski dolini je bila tehnika Polh, pozneje imenovana Prežihov Voranc, ki je bila povezana s S 23. Vse tri so natisnile mnogo literature. Veliko zavojev z literaturo pa so dnevno prinašali tudi kurirji z Dolenjske, zlasti centralne časopise.

Kurirji pa so morali prenesti tudi mnogo tehničnega materiala, predvsem papirja za tehnike. Pod Šmohorjem pri Laškem se je med letom 1944 pod vodstvom Nestla Žganka razvil močan nabavni center, ki je skrbel za papir in drug material. Tako so bile kurirske postaje I. relejne linije najbolj obremenjene.

V juliju 1944 je bila na vsej I. liniji vzpostavljena dnevna kurirska zveza, od S 3 do S 23. Čez Savo, med S 3 in S 29 so hodili celo dvakrat na dan. Od sredine avgusta 1944 so dnevno vzpostavljali zvezo tudi med S 21 in S 26, naprej do S 24 in vse do S 27 na Kozjanskem. Isto velja tudi za II. (pohorsko) relejno linijo.

V avgustu je bila dodeljena I. relejni liniji še postaja S 34. Postaje I. linije so vzdrževale zvezo z oblastnim komitejem KPS, s savinjskim, celjskim in revirskim okrožjem ter s štabom IV. operativne cone.

V avgustu so Nemci ponovno z večjimi silami hajkali na Moravskem, tako da so kurirji na tem območju težko redno vzdrževali zveze. En kurir S 21 je padel, eden je bil ranjen. Kurirji S 29 so se 14 dni neprestano izmikali nemškim zasledovalcem, zato nekajkrat niso mogli na zvezo s S 21.

V oktobru je bilo težko priti čez Savo, ker je močno narasla in so jo Nemci močneje kontrolirali. 5. oktobra se je pri prevozu čez reko prevrnil čoln. Vsi so se rešili, le literaturo jim je odneslo.

Po ponovni okupaciji Gornje Savinjske doline med ofenzivo v decembru 1944 se je kurirska postaja S 23 znova naselila na Mozirskih planinah. Obnovljena je bila tudi S 22 na Dobrovljah, na katero je bila dodeljena skupina kurirjev s S 23. Nemci so zasedli vse prelaze in grebene hribov nad Savinjsko dolino in nad Revirji, kurirske postaje so se morale premakniti, zato so bile zveze nekaj časa prekinjene.

Ko je najhujši ofenzivni sunek minil, so začeli kurirji preseljenih postaj iskati stike s sosednjimi postajami in polagoma obnavljati zveze.

Konec leta je imela I. relejna linija 9 kurirskih postaj s 135 kurirji, ki so bili oboroženi s puškami (86 pušk) in 17 brzostrelkami.

Ko je bila novembra 1944 ustanovljena nova koroška linija, so k njej dodelili tudi dve kurirski postaji III. sektorja, in sicer S 34 nad Topolščico in S 32 pri Andražu. Od koroških postaj sta ji bili priključeni postaji K 11 in K 12 pod Uršljo goro. Za komandanta linije je bil postavljen Jože Hren-Aki.

Kurirske postaje I. relejne linije

Kurirska postaja S 3 na desnem bregu Save

Kmalu zatem, ko je bila vzpostavljena redna kurirska povezava med Dolenjsko in Štajersko, to je med TV 3 in 29 na levem bregu, je bila postavljena na desnem bregu Save postaja S 3, ki je spadala v III., to je štajerski sektor relejnih kurirskih zvez. Vzdrževanje zveze med TV 3 na območju Stične oziroma njenih okoliških krajev in S 29, ki je bivakirala zdaj v tej zdaj v drugi vasi ali pa v gozdu na levem bregu Save, je bilo zelo naporno zaradi

velike razdalje, reke Save in minirane ter z žico zavarovane nemško-italijanske meje. Nova postaja S 3 je torej prevzela nalogo vzdrževati čim bolj neprekinjeno zvezo preko reke Save na S 29.

Kraji, koder se je zadrževala postaja S 3, so bili do okupacije sestavni del dolenjske pokrajine, toda Nemci so leta 1941 zasedli kakih 15 km širok pas desnega brega Save in ga tudi priključili k Štajerski. Zato je S 3 spadala pod III. sektor komande relejnih kurirskih zvez na Štajerskem.

Takoj po ustanovitvi se je S 3 nekaj časa zadrževala pri domačiji Breskvar, po domače pri Polharju nad Jevnico, od koder se je preselila v naselje Goliše k Aptarju. Leta 1944 so se kurirji nekaj časa zadrževali tudi v naselju Dolga noga pri Pintarju. Postajo S 3 je ustanovil Edvard Golc-Švigelj, ki je bil takrat inštruktor pri komandi relejnih postaj Slovenije. Prvi kurirji na S 3 so bili Viktor Zupančič-Čaruga, Ivan Cerar-Miklavž, Pavel Bokal-Miha, Ivan Cimer-nam-Bojan, Anton Bokal-Aleš, Ludvik Hvala-Aleksander in Jernej Udovič-Hrast, za prvega komandirja je bil postavljen Franc Plan-kar-Čičko, ki pa zaradi odhoda na Štajersko ni bil dolgo na tem položaju. Za njim je postal komandir Viktor Zupančič-Čaruga.

Ko so hodili kurirji S 3 na javko s S 29, so morali prečkati zastraženo cesto Ljubljana — Litiji in železnico Ljubljana — Zidani most. V kratkih časovnih razmakih so hodile ob progi patrolje in budno pazile, če je kje kaj sumljivega. Pogosto so Nemci postavljali zasede ob možnih prehodih. Jeseni leta 1944 so Nemci v osnovni šoli v Jevnici namestili še posadko policije, prav tako tudi v Petkovi čuvajnici na Kresniških Poljanah.

Javko so imeli na obrežju med Jevnico in Kresniškimi Poljanami. Običajno sta na javko hodila dva kurirja, več jih je bilo le, če so prenašali več pošte oziroma literature. Vsaka njihova pot je bila nevarna, morali so biti res pogumni in oprezni. Večinoma so bili doma iz bližnjih vasi, zato so teren dobro poznali, pa tudi domačini so jih z dogovorjenimi znamenji obveščali o nevarnostih.

Spočetka so hodili na javko s S 29 enkrat dnevno, ekspresna pisma pa so morala takoj naprej. Kurirji s S 3 so prav tako pogosto kot s S 29 hodili na zvezo tudi s TV 3, ki se je zadrževala onstran nemško-italijanske meje, javko so imeli pa na tej strani.

Kurirska pot iz Dolenjske preko z žičnimi ovirami in minami zavarovane meje med Italijo in Nemčijo je vodila v dolini pri Jevnici čez cesto, železnico in reko Savo na štajersko stran. Po tej zvezi je prihajalo največ pošte za Štajersko, Gorenjsko in Koroško.

S29

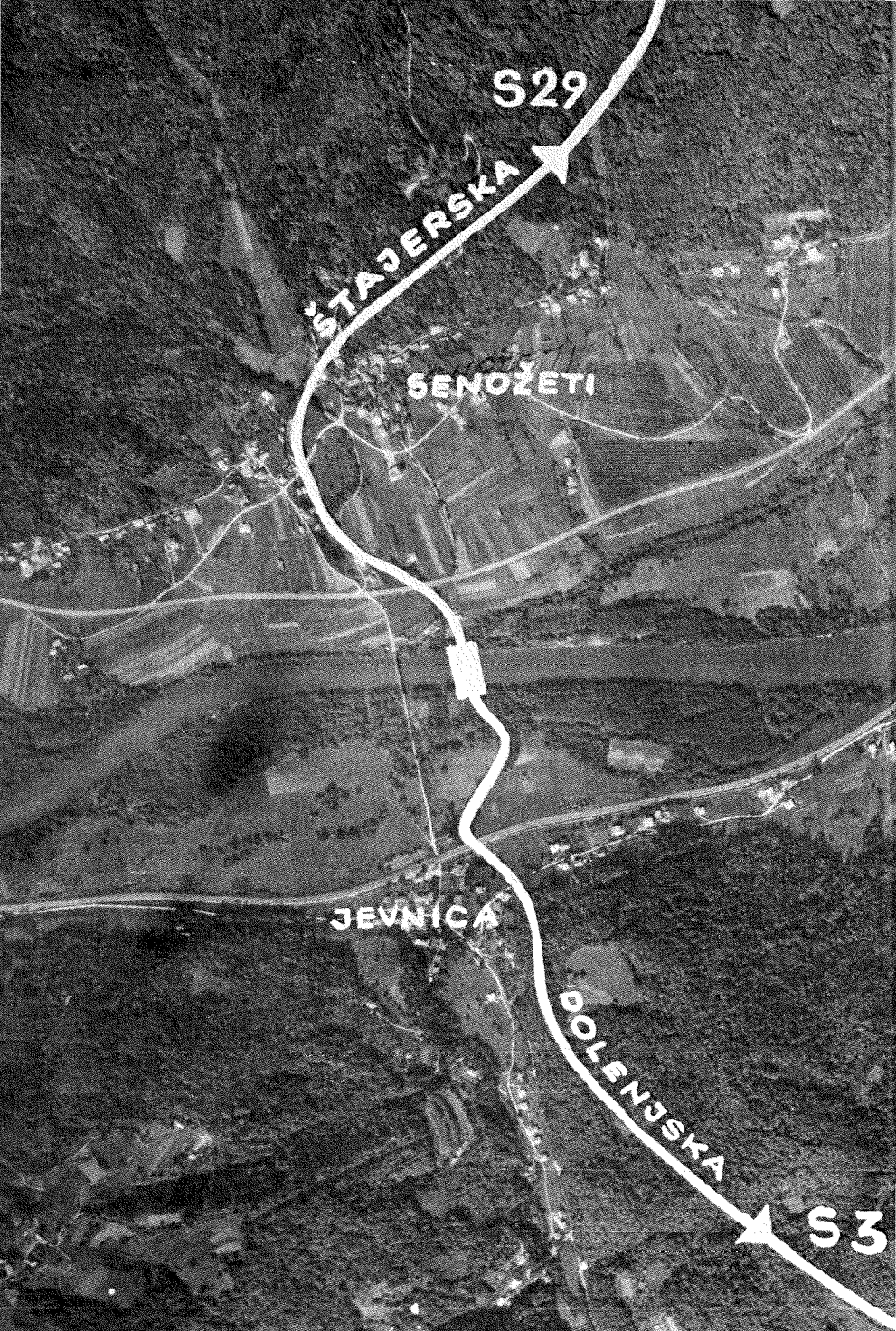
ŠTAJERSKA

SENOŽETI

JEVNICA

DOLENSKA

S3

Pozno v jeseni 1944, ko so Nemci začeli z ofenzivnimi sunki proti osvobojenemu ozemlju v Savinjski dolini in na Kozjanskem, so jim prišle na pomoč razne satelitske vojske. Vlasovci, Mongoli, bela garda oziroma domobranci, vsi ti so pomagali takrat že močno oslabiljenim nemškim armadam dušiti osvobodilno gibanje. Predvsem pa so se divjaško znašali nad civilnim prebivalstvom na podeželju.

Tri dni, 29., 30. in 31. novembra 1944 so počenjali zločine tudi v okolišu kurirske postaje S 3. 30. novembra so požgali Aptarjevo domačijo v Golišah, kjer se je tedaj zadrževala kurirska postaja. Takrat so ranili domačo hčerko.

Najhuje pa je bilo tistega dne na Končarjevi domačiji, kjer so zaprli v hlev mater in pet otrok in jih zažgali. V Dolgi nogi so se znesli nad Pintarjevo materjo, pri kateri je bila nekaj časa postaja S 3. Privezali so jo k peči in hišo zažgali, tako da je mati zgorela skupaj z njo.

Po teh strahotnih dneh so kurirji uvideli, da se ne smejo več zadrževati blizu kmečkih domov. V Litijo in Kresnice so prišle močne posadke domobrancev, med katerimi je bilo nekaj domačinov.

Kurirji so si iz desk in plohov zgradili barako v gostem smrečju nad kresniškimi Poljanami, ki jim je služila za kuhanje in zavetje pred mrazom, spali pa so v šotorih v bližini. Huda zima, visok sneg in mraz (okrog –20 stopinj) je kurirjem otežkočal življenje in poti na javke. Zaradi visokega snega so v eno smer hodili po tri ure, z javke so se v jutranjih urah vračali mokri in premraženi.

Nemci tudi pozimi niso mirovali. Tako sta decembra 1944 naletela na zasedo kurirja Tone Hvala in Franc Zavrl. Hvala je padel, Zavrlu pa se je posrečilo, da je zbežal in rešil tudi pošto. V zasedo sta padla tudi kurirja Ivan Cimerman in Marjan Petje, vendar sta se srečno rešila.

Beli so se silno trudili, da bi odkrili kurirsko taborišče, kar se jim je konec januarja tudi posrečilo. Kurirski stražar je še pravočasno opazil domobransko kolono, ki se je pomikala po visokem snegu proti taborišču. Kurirji so hitro in tiho zmetali v sneg posodo iz barake in nekaj hrane, iz šotorov so pobrali pošto in nekaj odej. Kurir Marjan Petje je spal. Ko so ga zbudili, se je hotel obuti, vendar so bili čevlji zmrznjeni. Tako je kar bos stekel za svojimi tovariši, ki so se spustili v sotesko in šli nato po potoku navzgor. Domobranci so požgali barako in šotore, nato pa so odšli v Kresniške Poljane, kjer so po domačijah iskali pobegle kurirje.

Ti so se nekaj dni zadrževali v hišici pri Ozebku poleg gozda, nato so si zgradili novo taborišče. Vendar so jih že 14. marca domobranci spet napadli, tako da so komaj rešili pošto in orožje ter se umaknili, le brata Alojza in Janeza Bokala pa so ujeli. Alojz je namreč skušal pomagati bolnemu bratu, vendar jima ni uspelo.

Spomladi leta 1945 se je položaj še poslabšal, zato je komanda III. sektorja postajo S 3 ukinila, kurirje pa premestila.

Na S 3 so bili: Franc Plavkar-Čičko, prvi komandir, Viktor Zupančič-Čaruga, drugi komandir, Ivan Cerar-Miklavž, tretji komandir, kurirji Jože Avsec-Hrast, Stane Smrekar-Kos, Janez Bokal-Gašper, Jože Zavrl, Franc Zavrl-Grega, Edvard Župančič-Marjan, Pavel Bokal-Miha, Marjan Petje, Jože Hvala, Janez Martinšek, Ivan Cimerman-Bojan, Ivan Hvala, Anton Bokal-Aleš, Ludvik Hvala-Aleksander, Alojz Bokal-Zdenko, Jernej Udovič-Hrast, Ivan Koprivnikar, Janez Bric in Edvard Borštnar.

Padli so: Jernej Udovič-Hrast, doma iz Senožeti, Tonček Bokal-Aleš, Pavle Bokal-Miha, Anton Hvala, doma iz Goliš in Jože Zavrl-Marjan.

Viri: Maks Bugar: Kurirska zveza preko Save, rokopis. Izjave Janeza Bokala, Ivana Cimermana, Franca Plankarja-Čička in še nekaterih preživelih kurirjev.

Kurirska postaja S 29 na levem bregu Save (pri Senožetih)

Že prvi kurirji, ki so vzdrževali zvezo med pokrajinskimi partijskimi vodstvi in centralnim komitejem KPS od začetka okupacije, so hodili čez reko Savo pri Senožetih. Tam so potovali tudi številni begunci iz Štajerske. Med Senožetmi in Jevnico je brodar Valentin Jemec s svojim brodom prevažal ljudi na drugo stran reke. Ko so začeli Nemci vse bolj ostro kontrolirati prehode preko Save, so se prevažali ponoči. Brodar Jemec je moral sicer vsak večer ključ od broda oddati orožniški postaji, toda njegov sin je naredil še en ključ in tako so lahko brod uporabljali kadar so hoteli. Aktivisti — domačini so slutili, da tako ne bo šlo dolgo, zato so se domenili, da si bodo sami izdelali čoln.

Aktivista Franc Udovč-Florjan in Anton Jelnikar, ki sta že pred tem vzdrževala kurirsko zvezo čez Savo, sta se v Jelnikarjevem hlevu lotila tega dela. Še predno je bil čoln narejen, okrog 10. junija 1943, so Nemci z bombami razbili brod in ga potopili. Zadnja je brodar Miklavž dan prej prepeljal čez Savo Viktorja Stoparja, ki je kot inštruktor centralnega komiteja pripotoval na Štajersko, in Mico Šlander, ki ju je na javki na levem bregu Save prevzel Henrik

Ribič-Muk, borec in kurir Zasavskega bataljona. Ta ju je nato vodil do štaba Zasavskega bataljona, na javko za Limbarsko goro, kjer bi se morali sestati s kurirji iz Dobrovelj. Ti so čez nekaj dni prišli, z njimi je bil takratni komandant IV. operative cone Franc Rozman-Stane s svojo zaščito. Komandant Stane je bil ob nemškem napadu na taborišče štaba cone na Dobrovljah ranjen v vrat in v roko, padla pa sta sekretar pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko Dušan Kraigher-Jug in članica KP Vera Šlander-Lojzka. To je bilo 15. junija 1943.

Viktor Stopar je odpotoval na Štajersko, da bi postavil nov pokrajinski komite KPS, Muk pa je spremljal Staneta in njegovo zaščito do Save, kjer so počakali kurirje TV 3, ki so nato vodili skupino do javke pri Raflnu, kjer so predanili. Zvečer pa so prekoračili nemško-italijansko mejo in nadaljevali pot proti bazi Glav-

Kurirji postaje S 29, avgusta 1944 v Veliki vasi nad Jevnico

nega štaba v Rogu. Kmalu nato je IO OF imenoval Franca Rozmana-Staneta za komandanta narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije.

Pozneje je Henrik Ribič-Muk redno hodil na javko, da je sprejemal pošto in literaturo, ki sta mu jo prinašala kurirja-brodarja Franc Udovč-Florjan in Anton Jelnikar, ki sta se s čolnom ponoči vozila čez Savo na javko na desni breg reke, kamor so najprej prihajali kurirji TV 3 z onstran nemško-italijanske meje, pozneje pa kurirji S 3 s tega brega. Iz centralne tehnike na Dolenjskem so prinašali veliko zavojev z literaturo. Muk pa jo je po načrtu iz tehnike razdeljeval in v manjših zavojih pošiljal po zvezi na partijske komiteje in odbore OF na Gorenjskem ter Štajerskem. Kurirji so včasih prinašali tudi orožje, ki so ga morali spraviti v skrivališča. Najtežje je bilo, ko so mu prinesli iz Dolenjske razstrelivo, ki je imelo izredno močen vonj in ga je moral spraviti precej daleč proč na varno v neko gozdno strmino.

Maja 1943 je prišel z Dolenjske Nestl Žgank, ki je po nalogu pokrajinskega komiteja KPS zgradil v Senožetih bunker za partijsko tehniko. Pri iskanju primerne mesta sta mu pomagala domačina Franc Udovč-Florjan in Lovrenc Gradišek-Lipe. Našli so ga na koncu vasi pod novo hišo Franca Klemečiča, po domače Lončarja. Ko je bil bunker gotov, je Florjan pomagal Nestlu pri organiziranju zbiranja papirja in drugega tehničnega materiala med domačini. V Žgankovi tehniki so tiskali letake, razne brošure, ponatiskovali Slovenskega poročevalca in druge časopise, ki so jih dobivali iz centralne tehnike. Naklade tiskov so dosegale po tisoč in več izvodov. Dnevno so dostavljali na javko poln nahrbtnik literature. Žganku je pri tiskanju sprva pomagala njegova žena, pozneje se mu je pridružil Franc Pungerčar-Janoš. Žgankova tehnika je v Senožetih delovala do zime 1943, ko je bila v nevarnosti, da jo odkrijejo. Žgank se je z ženo po dogovoru s Pokrajinskim komitejem napotil naprej na Štajersko in kmalu organiziral v Savinjski dolini nabavni sektor za tehnični material, s katerim je potem zalagal večino tehnik na Štajerskem. Janoš pa je organiziral novo tehniko v Moravčah.

Na jesen 1943 je bila tudi formalno ustanovljena kurirska postaja pri Senožetih, ki je kmalu dobila naziv S 29. Vanjo so bili vključeni Franc Udovč-Florjan, Anton Jelnikar-Andrej in Henrik Ribič-Muk, vsi trije domačini, ki so že nekaj mesecev opravljali kurirsko službo. Florjan in Andrej sta prevažala preko Save. Muk pa je vzdrževal zvezo od njiju do kurirjev iz Dobrovelj, poznejše S

22. Pozneje so se S 29 priljučili še Stane Dežman-Rado, Jože Avsec-Hrast, Franc Jerman-Vinko in še nekateri drugi.

Kurirji S 29 so v začetku vzdrževali zvezo s TV 3 onstran nemško-italijanske meje. Po ustanovitvi vmesne postaje S 3 so bili povezani z njo. Jeseni 1943 je bila postavljena v Kosezah pri Moravčah postaja S 21, tako da je šla odtlej zveza od S 29 preko lete proti S 22 in S 26 v Revirjih, dokler ni bila pri Radečah poleti 1944 vzpostavljena nova zveza preko Save za Štajersko, je vsa pošta z literaturo potovala preko S 29. Ko je bila poleti 1944 blizu Lukovice postavljena G 7 za povezavo med Štajersko in Gorenjsko, se je S 29 takoj povezala z njo. Pot do nje je bila vedno zelo nevarna, v Prevojah pri Lukovici je bila domobranska posadka, blizu katere so kurirji prečkali močno kontrolirano cesto Ljubljana – Celje. Sovražnik je pogosto postavljajl zasede, tako da so morali kurirji včasih bos po najbolj nevarnih področjih. Precejšnja ovira je bila tudi Kamniška Bistrica, kadar je ob deževju narasla.

Do maja 1944, ko se je pokrajinski komite KPS za Štajersko zadrževal na Moravškem območju, je bila S 29 z njim direktno povezana. Redno so vzdrževali zveze tudi s političnimi aktivni v bližini.

Postaja S 29 je bile ključna kurirska postaja, ki je povezovala tri pokrajine, Dolenjsko s Štajersko in Gorenjsko. Sčasoma, predvsem v letu 1944, se je promet tako povečal, da so ga kurirji komaj sproti zmagovali. Z Dolenjske je prihajalo ogromno literature, ki so jo nato ponoči s čolnom vozili čez reko do skrivališč na drugi strani. Iz velikih zavojev so delali manjše in jih zvečer, opremljene z novimi naslovi, ponesli na pot proti Štajerski in Gorenjski.

Preko postaje S 29 je šlo tudi mnogo ljudi, vojaških in civilnih funkcionarjev, ki so jih kurirji prevažali čez Savo.

Nemci so ob reki postavljali zasede. Tako so nekega dne prišli kurirji že na drugo stran reke, pa jih je izza železniškega nasipa pozdravil: »Guten Morgen, banditen!« In že se je vsul po njih roj svinčenk. Nemci so večkrat tudi za dva, tri dni popolnoma blokirali obrežje. Tedaj so kurirji počakali, da se je stanje spet »normaliziralo«.

Nekajkrat so Nemci kurirjem zaplenili čoln, zato so imeli navadno pripravljenega rezervnega. Leta 1944 so aktivisti preskrbeli kurirjem – brodarjem čoln, ki je bil last službe za regulacijo Save v bazi na Lazah, kjer ga je nekdo odvezal in praznega spustil po reki navzdol. Pri Senožetih, kjer je tok zanesel čoln k obali, ga je drugi počakal in »prevzel«, kot je bilo dogovorjeno.

Marca 1944 je komandir Henrik Ribič-Muk odšel na partijski tečaj, njegovo delo je prevzel Anton Jelnikar-Andrej, ki je bil maja že poslan na Koroško, tako da je postaja spet dobila novega komandirja Staneta Dežmana-Rada. Franc Udovč-Florjan je bil poleti 1944 imenovan za komandirja na S 32.

Kakor povsod so tudi v okolišu S 29 domačini kurirjem veliko pomagali. Zlasti pogumna so bila dekleta, v Senožetih so skrbela za varnost Udovčeva, Jemčeva, Gradiškova, Povšetova in Rahnetova družina. V Ribčah Kovičeva, po domače Kocijeva, in Smrekarjeva družina ter Lajevčeva ali Podreberska dekleta.

S 29 se je morala seliti iz kraja v kraj. Tako je bila večkrat v Veliki vasi pri Blažičevih, Grilovih, Dežmanovih in Jermanovih, v Zalogu pri Mihelčičevih, na Miklavžu, v Dešnu, v križevski šoli, na Štebaliji, v Spodnjem Prekru pri Tomažku in pri Prosenčevih, na Hribu pri Uštarjevih, pri Marku Ribiču, pri Amaliji in Jakobu Jerini ter še pri nekaterih hišah. Pogosto pa so se zadrževali v gozdu, zlasti med hajkami.

V letu 1944 se je tudi v teh krajih začela pojavljati bela garda, organizirana v domobranske posadke. V ofenzivah, ki so bile zlasti zadnje obdobje vojne zelo pogoste, so domobranci pomagali Nemcem. Med njimi so bili tudi dezertjerji iz partizanskih enot, ki so dobro poznali kraje in navade partizanov, še zlasti kurirjev. Januarja 1945 so Nemci postavili postojanko s 40 možmi tudi v Senožetih, ki naj bi preprečila prehode čez Savo. Posebnega uspeha na srečo niso imeli, saj je zveza vseskozi delovala neprekinjeno.

Poleg že imenovanih kurirjev so bili na S 29 še naslednji tovariši: Martin Dragar, Franc Dežman-Milan, Vlado Cerar-Tomislav, Ivan Rahne-Rastko, Viktor Kurent-Rudi, Jože Remec-Pavle in Franc Korimšek-Robi. Zadnji komandir postaje je bil Ivan Cerar-Miklavž, znan kot brodar na Savi, ki je vodil postajo od decembra 1944 do osvoboditve.

Viri: Henrik Ribič-Muk: Kurirska postaja S 29, rokopis. Edi Golc-Švigelj: Kurirska postaja S 29, rokopis. Ludvik Kukavica: S 29, rokopis. Stane Dežman-Rado: Postaja S 29, rokopis. Janez Petje-Jovan: Kurirske zveze, Litijski zbornik NOB I.

Kurirska postaja S 21 v Zgornjih Kosezah pri Moravčah

Ta postaja je bila postavljena septembra leta 1943 v Zgornjih Kosezah pri Moravčah, na relaciji med Senožetmi in Dobrovljami, po kateri so že leta 1942 potovali kurirji. Postajo je ustanovil

Franc Godler-Blisk in je povezovala S 20 pri Špitaliču, S 29 pri Senožetih in S 26 na Vrheh.

Prva kurirja na S 21 sta bila Ivan Bradač-Zeta, komandir Jernej Janež-Rajko. Zvezo sta vzdrževala najprej enkrat na teden, nato dvakrat; pozneje vsak drugi dan, poleti 1944 do jeseni pa že vsak dan. Ekspresna pošta je tako kot drugod morala takoj naprej.

Septembra 1943, ko se je S 21 zadrževala na komandirjevem domu v Zgornjih Kosezah, so jo Nemci v zgodnjih jutranjih urah nenadoma napadli. Pri preboju sta padla domači sin, komandir postaje Rajko in kurir Luka. Nemci so ustrelili tudi Rajkovo mater in strica Jerneja Bizjaka.

Za Rajkom je postal komandir Martin Rebolj-Jur, na postajo pa so bili dodeljeni še Albin Butara-Tram, Jože Birk-Bine in Rudi Prosenc-Pavle. Za Reboljem je bil komandir S 21 Valentin Škrabanja-Zdravko, ko je spomladi 1944 postaja bivakirala v šotoru v gozdu med Mošenikom in Drtijo v moravški dolini. Kmalu je bil premeščen na S 34 nad Šoštanjem, kjer je padel. Njegovo delo na S 21 je prevzel Jože Birk-Bine.

V letu 1944 so kurirji preživeli hudi nemški hajki. Močne policijske in vermanske enote so prečesavale gozdove v moravški kotlini in po naključju so jo kurirji srečno odnesli. Po eden ali dva so se poskrili v razne kotanje in se zamaskirali. Na srečo Nemci takrat niso imeli psov. Poleti 1944 je na prelazu Grmače padel kurir Ivan Ostrež-Zlatorog.

S kurirji S 29 so se srečali na Štebaliji, pri znani partizanski domačiji. S S 20 so imeli javko na Šipku nad Blagovico, pri nekem kmetu v Gabrju, s S 26 pa v gozdu med Orehovico in Suhim potokom.

Na zveze so krenili zvečer v mraku, proti jutru pa so se vračali. Pošto in dovolilnice je kontroliral komandir postaje ali pa njegov pomočnik, vse pošiljke so tudi vpisovali v poštno knjigo. Važnejšo pošto so nosili v torbici, najvažnejša pisma pa v suknjiču.

Po tej kurirski liniji je potovalo tudi dosti vojaških in političnih funkcionarjev. V bližini sta se največkrat zadrževala Šlandrova brigada ter Kamniško-zasavski odred.

Od pomladi do jeseni se je postaja s šotorom selila po gozdu vsaka dva do tri tedne. Za novo bivalno mesto so vedno vedeli le najbolj zanesljivi kmetje, največkrat mlade obveščevalke. Kuhali si niso sami, hrano so dobivali zdaj pri tej zdaj pri drugi hiši. Zemljank ali bunkerjev niso uporabljali, imeli pa so skrivališča v goščavi za različen material in zaloge hrane.

Šotor so si postavili vedno v kakem gostem grmovju, da je bil dobro skrit. Podnevi je okolico pregledovala patrulja, ponoči so imeli pa stalno stražo. Vse dohode do taborišča so spretno maskirali, celo sporazumevali so se le šepetaje.

Včasih jim je s hrano pomagala gospodarska komisija, večinoma pa so bili odvisni od kmetov. Z orožjem je bilo bolj težko, nekaj so ga dobili, ko so sodelovali s Tomšičevo brigado v borbi z nemško policijo poleti 1944 v Mošeniški dolini pod Kosezami.

Spomladi 1944 sta bili na tem področju hudi nemški hajki. Močne policijske enote so dobesedno prečesavale gozdove v Moravški dolini, kjer se je tedaj zadrževala kurirska postaja. Kurirji so se, kot terenci, spet poskrili po eden ali dva v razne kotanje in srečno preživeli.

Najhuje je bilo med nemško ofenzivo pozimi 1944 – 45. V Moravško dolino so začeli vpadati domobranci, zato so se kurirji umikali in skrivali pod Zasavsko goro. Nemci so ujeli komandirja Bineta in kurirja Ivana in ju pred Binetovo domačo hišo v Češnjicah pri Moravčah ustrelili. Od skupno 13 kurirjev, kolikor jih je bilo na S 21, jih je po ofenzivi ostalo samo sedem, drugi so padli ali bili ujeti. Kurirja Leopolda Fermeta in Vinka so Nemci ujeli pri Vrtačah in ju odpeljali na Izlake. Zaradi hajke so Fermeto porabili za nošenje municije. Pri tem je izkoristil priliko, ušel in se vrnil na kurirsko postajo. Ujeta sta bila tudi brata Miha in Albin Hribar iz Trbovelj. Ustrelili so ju blizu Litije, prav tako tudi Ernesta Suhadolčana. Mlinarjev Ivan-Ivo je naletel na Nemce pred domačo hišo in tam tudi padel. Pri Kandršah pa sta bila ujeta Viktor Šum in Jože Ocepek.

Na S 21 so bili: Jernej Janež-Rajko, prvi komandir, Martin Rebolj-Jur, drugi komandir, Jože Birk, tretji komandir, Ivan Bradač-Zeta, Albin Butara-Tram, Rudi Prosenc-Pavle, Vinko Vrhovnik-Franc, Jože Ocepek, Jože Arh-France, Franc Drnovšek-Slavc, Leopold Ferme, Rado Medija, Mirko Rome, Valentin Tratnik-Lipe, Ivan Zorko-Pepe, Viktor Šum, Ciril Bregar-Božo, Maks Bregar-Pero, Viktor Baš-Matevž, Ivan Ostrež-Zlatorog, Ernest Suhadolčan, Albin, Ernest in Miha Hribar, Valentin Škrabanja-Zdravko, Ivan Kovač-Cveto, Jernej Ozis-Pesnik in Miško Vozelj.

V i r i: Vinko Vrhovnik: TV S 21, rokopis. Jurij Vulkan: TV postaja S 21, rokopis. Podatki iz anketnih pol.

Kurirska postaja S 21a v Zasavju

Da bi nekoliko razbremenili postajo S 21 in S 29, je komanda III. sektorja postavila dodatno postajo v bližini Save. Le-ta je bila

ustanovljena septembra 1944 in se je najprej zadrževala v vasi Širokaset pod Zasavsko goro. Njen prvi komandir je bil Jože Hauptman iz Trbovelj.

Postaja je vzdrževala zveze s S 26 na Vrheh, s S 29 in s TV 3, ki je bila takrat že na Mamolju, na desnem bregu Save. Javko s kurirji TV 3 so imeli na levem bregu Save, blizu kraja Ponoviče pri Litiji. Kurirji TV 3 so morali tako čez cesto in železnico, nato pa s čolnom čez Savo. Kurirji S 21a so jih pričakali na obrežju reke in jim z baterijo dali znak, če je bil prehod prost. Ko pa so Nemci ta dogovor odkrili, so se sporazumevali z metanjem kamenja v reko. Na javko so hodili vedno le ponoči in to vsak drugi dan.

V bližini je bilo več sovražnikovih postojank. Tista v bližnjih Ponovičah je štela okrog 150 mož, v vasi Sava pa so bili Nemci razmeščeni kar v treh postojankah, v šoli, na železniški postaji in v gostilni »Pri Drnovšku«, vsega skupaj približno 200 vojakov. Vsi so predvsem varovali cesto in železnico.

Kurirjem so pomagali domačini, saj so jih redno obveščali o zasedah in drugih nevarnostih. Zlasti so se pri tem odlikovala dekleta iz vasi Leše, Cirkuše, Širokaset in Tirne, pa tudi druge.

Zveza s TV 3 je bila najpomembnejša, potrebne pa je bilo veliko spretnosti in iznajdljivosti, da je redno delovala. Lažje je bilo s S 26, seveda le vsako drugo noč. Zvezo s S 29 so vzdrževali le po potrebi.

Po zvezi preko S 21a je na Dolenjsko, preko TV 3 (ki je spadala v dolenjsko relejno linijo) potovalo mnogo političnih in vojaških funkcionarjev pa tudi več anglo-ameriških pilotov in padalcev iz sestreljenih letal. Postaja je vzdrževala zvezo tudi v bližnjimi vojaškimi enotami, tako s Kamniško-Zasavskim odredom, s štabom IV. operativne cone in enotami XIV. divizije, kadar so še zadrževali v teh krajih. Povezani so bili tudi z okrožnim odborom OF in okrožnim komitejem Litija. Tudi s tehniko v bližini so vzdrževali zvezo, dokler ni bila kmalu po novem letu 1945 izdana in uničena.

Kurirska postaja je imela svojo partijsko organizacijo, vsi kurirji so bili njeni člani. Sestanke so imeli po potrebi. Zaradi nediscipline je moral kakšen kurir večkrat zaporedoma na najbolj nevarno javko. Stalno so imeli določeno stražo, hodili so na patroljne obhode in imeli tudi opazovalne točke, tako da jih ne bi kdo presenetil. Med domačini so imeli organizirano obveščevalno mrežo.

Kurirji so prebivali nekaj časa v zemljanki, hrano so jim prinašali domačini iz bližnje vasi. Pozimi 1944–45 so Nemci zemljanko odkrili in uničili. Nove niso gradili, bivali so izmenoma v

vaseh in v gozdovih. Tako so taborili v gozdu Vrhe pod Sv. Goro, v gozdu Stare lipe nad Zagorjem in blizu vasi Selce nad Zagorjem.

Prvi komandir postaje S 21a je bil Jože Hauptman. Konec oktobra 1944 ga je nasledil Ivan Kovač-Cveto iz Tirne. Na postaji so službovali Ivo Vozelj-Ludvik, Viktor Šum, Karel Vozelj-Arc, Slavko Kosmač, Vinko Vrhovnik-France, ki je bil namestnik komandirja, Maks Bregar-Pero, Ivan Birk-Maks, Jože Ocepek, Štefan Vozelj, Franc Drnovšek-Slavc, Mirko Rome, Ivan Zorko-Johan, Franc Žibert, Franc Peterlin, Albin Hribar, Miha Hribar in Ernest Suhadolčan.

Ko se je v oktobru promet na tej postaji močno povečal, so jim bili začasno dodeljeni še Janez Martinšek, Janez Bokal-Gašper in Pavel Bokal-Miha.

Decembra 1944 so se začele velike hajke tudi na tem področju. Nemci in domobranci so dobesedno prečesavali gozdove, tako so 24. decembra 1944 v vasi Kandrše ujeli Jožeta Ocepka in Viktorja Šuma in ju odpeljali v Begunje.

Zaradi težkega položaja je bila S 21a v decembru 1944 začasno ukinjena in priključena k S 29. Po štirinajstih dneh je bila po nalogu komandanta sektorja Šviglja znova vzpostavljena in je nadaljevala z delom. Kljub visokemu snegu, hudemu mrazu in sovražni ofenzivi so zveze delovale do osvoboditve.

Aprila 1945 je bil poslan na tečaj v Belo krajino aktivist Ivan Skvarča-Gad. Na poti proti Savi je prišel najprej na S 21a, da bi naslednji večer s kurirji nadaljeval pot.

Gad je imel na S 21a prijatelje. Dopoldne pred kosilom so se vsi spravili na sončno jaso in se tam sončili, opoldne jim je prinesla kosilo Morhova hčerka. Ker so imeli kurirji samo eno skledo, so se razdelili v tri skupine. V zadnji so prišli na vrsto komandir Jože Hauptman, Vinko Jeretina-Oto, Vinko Vrhovnik in Ivan Skvarča-Gad. Glinasto skledo z jedjo so postavili na štor posekane smreke, sami pa so polegli okrog nje. Komaj so dobro zajeli, že se je skleda razletela na drobne kosce, naokrog pa so zažvižgale krogle. Kurirji so se razkropili na vse strani, težko ranjen pa je obležal Gad.

Nemci so se že vse popoldne zadrževali na tistem območju v vasi Tirna. Šele zvečer so kurirji izvedeli, da je Gad padel. Strel mu je razbil nogo, tako da ni mogel zbežati. Da ne bi prišel živ sovražnikom v roke, se je sam ustrelil.

Proti koncu vojne so Nemci še vedno močno kontrolirali prehode čez Savo. Da bi temu nekako napravili konec, so se pos-

kušali dogovoriti s komandantom posadke ob reki. Povabili so ga na razgovor v noči od 3. na 4. maj in okrog enih ponoči je res prišel na določeno mesto. Zatrjeval je, da mora izpolnjevati povelje nadrejenih, zato bo zapora še ostala. Priporočal pa jim je, naj se izogibajo njegovih patrulj in povedal, da mora pri umiku sprožiti mine in postojanko uničiti. Na prigovarjanje je nato obljubil, da tega ne bo storil in to obljubo je tudi izpolnil. Ko so 6. maja Nemci izpraznili postojanko, so kurirji našli v njej za poln voz orožja in dva težka minometa.

Dva dni kasneje so se kurirji pogajali s komandantom postojanke v Mušeniku pri Savi, ki je skupaj s posadko takoj zapustil postojanko, v njej pa pustil vse orožje. Naslednji dan so Nemci postojanko znova zasedli in kurirji so poskusili znova. Novi komandant je prišel na razgovor oborožen z rusko brzostrelko in pištolo. Ni se hotel pogajati, zato so ga kurirji razorožili. Ko je posadka videla, kaj se je zgodilo, je začela odmetavati orožje in odšla iz postojanke. V njej so kurirji našli veliko orožja, med drugim tudi dva protiaerionska topa.

Kurirji na S 21a so bili: poleg komandirjev Jožeta Hauptmana, Cveta Močnika in Ivana Kovača še Vinko Vrhovnik, Ivan Vozelj-Ludvik, Karel in Štefan Vozelj, Slavko Kosmač, Ivan Zorko, Franc Žibret, Slavko Žibret, Viktor Šum, Maks Bregar-Pero, Ivan Birk-Maks, Jože Očepek, Franc Drnovšek-Slavc, Mirko Rome, Ernest Suhadolčan, Franc Peterlin, Albin in Miha Hribar in Vinko Jeretin-Oto.

V i r i: Ivo Vozelj, pripoved zapisal Lado Lapajne. Vinko Vrhovnik: Opis sodelovanja na S 21 in S 21a. Viktor Šum: Podatki iz vprašalnika.

Kurirska postaja S 20 pri Špitaliču

V podnožju Šipka, mimo Špitaliča in Motnika, je vodila kurirska pot iz Dobrovelj na Moravško in obratno že v letu 1942. Ko je jeseni 1943 prišel Blisk v te kraje, je naletel na skupino domačinov, mladih fantov, ki so se skrivali pred Nemci, s katerimi je nato ustanovil kurirsko postajo z oznako S 20.

Prvi kurirji so bili Valentin Grabnar-Zajc, Albin Butara-Tram in Viktor Lipej-Godec. Kmalu se jim je pridružil tudi Filip Železnik-Hrust. Komandir postaje do maja 1944 je bil Godec, nato pa Rudi Prosenc-Pavle. V letu 1944 je komanda linije vključila na postajo več novih kurirjev.

Kurirji S 20 so vzdrževali zvezo s S 22 na Dobrovljah in s S 21 pri Moravčah. Zveza je bila najprej dvakrat na teden, nato trikrat, od poletja 1944 dalje pa vsak dan.

Kurirji so se najprej zadrževali v naselju Zgornja Zabava. Na pobočju Šipka so si v gostem zaraščenem gozdu naredili veliko zemljanko, tako da je bilo v njej prostora za 20 ljudi. Do nje so prihajali po potočku.

Najbližje nemške orožniške in policijske postojanke so bile v Špitaliču in v Motniku. Vojaki so zlasti kontrolirali prehod iz Šipka preko Špitališke doline, kamor so prihajale tudi številčno močne patrulje vermanov in Nemcev iz Gornjega grada in Vranskega. Na Zlatem polju je bila postojanka s 150 možmi, na Ravnah jih je bilo kakih 50. Iz kamniške smeri je vdirla domobranska vojska, rekrutirana največ iz domačinov domžalsko-kamniškega okolja.

22. julija 1944 so partizani napadli nemško posadko v graščini barona Alfaltretna. Nemce so pregnali, graščino požgali in za nekaj mesecev osvobodili dolino. Takrat so se preselili na domačijo Tončke Železnik, po domače pri Štanterju. Domača hči Tončka jim je kuhala, prala in šivala. Tuji potniki, ki so prihajali po zvezi, so do odhoda počakali pri sosedu, kjer jim je kuhala gospodinja Alojzija Potočnik. V letu 1944 je bilo med temi potniki tudi precej angleških in ameriških letalcev.

Kurir Ivan Skvarča-Gad, študent, ki je bil na kurirski postaji določen za politično delo, je v vasi v Brigelnovi hiši organiziral partizansko šolo in tam poučeval otroke. Ta pouk je trajal do 19. decembra 1944, ko je nemška ofenziva zajela tudi to dolino.

Ker so brigade mobilizirale precej domačinov, je na kmetijah primanjkovalo delovne sile. Tako so kurirji pomagali pri raznih delih.

Tudi ti domačini so skrbeli za varnost kurirske postaje. Od vsega začetka jih je bilo nekaj povezanih z njo, tako Tončka Železnik, njen mož Filip, ki je kmalu nato vstopil med kurirje, njegov brat Janez, ki je bil pozneje član gospodarske komisije, dalje Angela Žavbi-Ančka, Marija Drolc-Jelka, družina Hrastovec v Spodnji Zabavi, Ančka Klemen-Vijolica ter Leopold Lipovšek. Krog zaupnikov se je stalno širil.

Vsi navedeni so skrbeli tudi za prehrano kurirjev. Kasneje je bila za to zadolžena tudi gospodarska komisija. V drugi polovici leta 1944 se je število kurirjev pomnožilo, tako da jih je bilo od devet do dvanajst, večinoma domačinov.

Med nemško ofenzivo decembra 1944 se je položaj v dolini močno spremenil. Kurirska postaja se je spet umaknila v gozd in na srečo je niso odkrili. V tej zimi — 1944, je padel Valentin Grabnar-Zajc iz Motnika, ko je pri neki hiši naletel na Nemce, policiste

iz Špitaliča. Zajc je maja 1943 ušel iz nemške vojske, nato se je pridružil kurirjem na S 20.

Pozimi je bil Ivan Skvarča-Gad poslan na politični tečaj na Dolenjsko. Ko je čakal na zvezo na postaji TV 21 S blizu Tirne, so le-to napadli Nemci in v spopadu je padel. V tej zimi je bil ubit tudi Marjan Drolc-Zdravko iz Petrovč.

Med nemško ofenzivo je bila zveza s S 22 nekaj časa prekinjena, ker so Nemci Dobrovlje zasedli. Ko so jo spet vzpostavili, jo je bilo mogoče vzdrževati le ponoči. Prav tako je bilo z zvezo na S 21. Kurir Franc Karo-Vid je nekoč ostal osem dni sam v gozdu na mrazu in snegu. Dobil je močne ozeblin, tako da je ostal brez prstov na nogah, poškodoval si je tudi hrbtenico.

Omeniti je treba, da so kurirji s S 20 vzdrževali zvezo tudi z vojaškimi enotami, ki so se pogosto zadrževale v bližini, zlasti na Šipku in Menini planini. Največkrat so bile to enote Šlandrove brigade in Kamniško-zasavskega odreda. Po svojih močeh so vzdrževali zvezo tudi s političnimi aktivisti.

Med ofenzivo so enote nemške vojske zasedle vasi in domačije po dolini. Nemci so pogosto na več mestih postavljali zasede. Takrat je bilo tudi obveščanje otežkočeno, prav tako preskrba s hrano. Ker so Nemci večkrat postavljali zasedo pri Mlinarjevi peči, so se morali kurirji te poti izogibati. Hodili so mimo Zgornje in Spodnje Zabave preko Gosteta in pri Zijali peči prekoračili cesto.

Po ofenzivi so se kurirji nastanili na samotni domačiji Antona Homšaka v Podlipovcu. Podnevi so se zadrževali v hiši, spali pa so na senu na hlevu. Domača sinova Pavle in Ivan sta postala aktivna obveščevalca. Pri Homšakovih so kurirji S 20 dočakali konec vojne. V vasi so še posebej tesno sodelovali z nekaterimi družinami. To so bile: Zgornji in Spodnji Zabavnik, Kisovška, Godčeva, Mlinarjeva, Bizjakova, Zgornji Štanter, Gregačeva družina, Marečkarjevi in še nekateri.

Kurirji na TV S 20 so bili: Viktor Lipej-Godec, prvi komandir, Rudi Prosenc-Pavle, drugi komandir. Kurirji pa: Albin Butara-Tram, Filip Železnik-Hrust, Valentin Grabnar-Zajc, Ivan Skvarča-Gad, doma iz Zagorja ob Savi, Ivan Zorko-Pepe, doma iz Roviš, Ivan Podgoršek-Pink iz Šmartna ob Paki, Vinko Norberger-Gašper iz Zabukovice, Franc Karo-Vid iz Špitaliča, Marjan Drolc iz Petrovč, Franc Šlander-Bolta, Matija in Ivan Pikel iz Šmartnega ob Dreti, Alojz Brezovnik-Zoran, Ivan Bizjak iz Paške vasi in Anton Zajc-Miha, doma iz Tuhinja.

V i r i: Vinko Vrhovnik: Opis postaje TV S 20 in TV S 21, rokopis. Podatki iz anketnih listov. Železnik Tončka, Filip Železnik in Anica Berlič: Pripombe k opisu postaje TV S 20, rokopis.

Kurirska postaja S 22 na Dobrovljah

Kurirska postaja na Dobrovljah je bila med prvimi, ki je bila vključena v relejni sistem kurirskih zvez na Štajerskem. Kot smo že v uvodu omenili, je bilo tam križišče vseh poti že od samega začetka. Ko se je v bližini zadrževal štab II. grupe odredov, je imel na vzhodnem koncu Dobrovelj stalno javko za kurirje z vseh krajev Štajerske. Kurirji so prihajali tja ob vsakem dnevnem času, le med hajkami ponoči. Tam sta jih sprejemala prvoborca Viktor Šošter-Miha in Ivan Farčnik-Buč in jim posredovala zvezo s kurirjem iz štaba grupe, pozneje iz cone.

Na Dobrovlje so prihajali kurirji vojaških enot s Pohorja, Kozjanskega, iz Revirjev, iz Šaleške doline, iz Moravč in Koroške. Taka organizacija zvez je obstojala vse do postavitve relejnih zvez med kurirskimi postajami, do septembra 1943.

Franc Godler-Blisk, ki ga je komanda IV. operativne cone postavila za organizatorja in tudi za prvega komandanta relejnih kurirskih zvez na Štajerskem, je za novo postajo na Dobrovljah izbral štiri mlade fante: Rudija Stoparja-Kitaka, ki je bil določen za komandirja, Emanuela Goteja-Iskro, Alojza Janžovnika-Ljuba in Vilija Reberšaka-Rada.

Utaborili so se blizu partizanske domačije pri Piklu, blizu Črnega grabna, na severnem pobočju Dobrovelj.

Kurirji S 22 so takoj vzpostavili zveze z novimi postajami: na drugi strani Gornje Savinjske doline, na pobočju Mozirskih planin s S 23 na Vrheh v revirskih hribih, je S 22 postala osrednja kurirska postaja. V letu 1943 so na javke hodili dvakrat na teden, večinom ponoči.

Vzdrževanje zvez s štirimi sosednjimi postajami je zahtevalo več kurirjev. Tako je bila S 22 najštevilnejša postaja, na njej se je zvrstilo blizu 30 kurirjev.

7. novembra 1943 je padel komandir Rudi Stopar-Kitak, njegovo delo je prevzel Emanuel Gote-Iskra iz Liboj, ki je vodil postajo do maja 1944, ko je bil premeščen za komandirja na S 23. Tedaj je postal komandir S 22 Jože Novak-Lev, ki pa je ostal na tem položaju le dva meseca, ker je bil postavljen za političnega komisarja V. relejne linije onstran Drave.

Ob osvoboditvi Gornje Savinjske doline je komanda III. sektorja ukinila zvezo preko Dobrovelj. Obe postaji, S 22 in S 23, sta bili preseljeni v dolino in združeni, njun komisar je postal Franc Žunter-Davo. Združena postaja je ostala v osvobojeni dolini do ofenzive v decembru 1944, ko sta se postaji spet ločili in se preselili v nekdanji taborišči, S 22 torej na Piklovo domačijo. Ker je komandir Davo ostal na S 23, je bil za komandirja na S 22 imenovan Franc Selišnik-Silvo.

Zveze od S 22 so takrat začeli vzpostavljati vsak dan, tedaj je bila ustanovljena še posebna terenska kurirska organizacija, imenovana Jurčkova linija, ki je delovala pretežno na območju savinjskega okrožja in povezovala politične forume s terenskimi organizacijami aktivistov. Tako so relejno linijo precej razbremenili.

Dobrovlje, kjer je bila S 22, so bile pred osvoboditvijo Gornje Savinjske doline obkrožene z nemškimi in vermanskimi posadkami. Najbližja je bila spodaj, v niti uro oddaljenih Nazarjih, kjer je bila poleg policije v bivšem samostanu zelo številna vermanska posadka. Številčno močne posadke so bile še v Mozirju, Braslovčah in na Vranskem. Gestapo je na Dobrovlje pogosto pošiljal skupine raztrgancev, da so vohunile za partizani. Močne vermanske patrulje po 50 in več mož so dnevno patroljirale po obronkih in včasih naletale na partizane. Vermani in policija so se zelo znašali nad neoboroženim civilnim prebivalstvom.

V letu 1943 so Nemci mobilizirali slovenske fante v svojo vojsko. Večkrat pa se je zgodilo, da so kurirji izvedli vnaprej dogovorjene »mobilizacije« in te fante vključili v partizanske enote.

Ko je nekega jesenskega dne odšla nemška patrulja proti Čreti na Dobrovljah spet mobilizirat fante, ki so dobili pozive, jih je sedem kurirjev pričakalo v zasedi. Nemci so žašli v pravi navzkriški ogenj in so bili povsem presenečeni. Dva od njih sta padla, eden je bil težje ranje, žive pa so slečene in bose zapodili v dolino. Kurirji so zaplenili brzostrelko, osem pušk, eno pištolo in municijo.

Kurirji s te postaje pa so naredili še več pogumnih akcij. Pomembno je bilo tudi njihovo politično delo med prebivalstvom. Ljudem so prinašali literaturo in pripovedovali novice, ki jim jih ni nikoli manjkalo.

S hrano so jih deloma oskrbovali okoliški kmetje, včasih so zaplenili živila pri kaki nemškutarski hiši. V letu 1944 pa je začela z delom gospodarska komisija, ki je tudi skrbela za njihovo prehrano.

Na prostem je bilo težko prebivati, zato so si v gozdu blizu Piklove hiše zgradili dobro skrito zemljanko. Pikl je pogosto vlekel mimo kak les, da je tako zabilisal vsako sled. Za vodo ni bilo skrbi, saj so imeli izvir na dnu zemljanke.

Kmeta Pikla so Nemci pozimi leta 1945 odgnali v zapor, vendar pa ni ničesar izdal. Tako postaje S 22 niso nikoli odkrili in je opravljala svoje naloge do osvoboditve.

Na S 22 so bili: komandirji Rudi Stopar-Kitak, Emanuel Gote-Iskra, Jože Novak-Lev, Franc Žunter-Davo in Franc Selišnik-Silvo, in kurirji Vili Rebaršak-Rado, Alojz Janžovnik-Ljubo, Jože Cigale-Frenk, Stane Krašovec-Saša, Albin Butara-Tram, Alojz Brezovnik-Zoran, Miha Ribič-Sine, Jože Drča-Rigo, Matevž Šporin-Matej, Ivan Krušič, Jože Volar, Marjan Markelj, Anton Ilovšek-Vojko, Franc Završnik-Zdenko, Vinko Žgank-Vinko, Ludvik Ribič, Martin Kokovnik, Milan Komar-Sandi, Karel Janžovnik-Rajko, Anton Kokovnik-Ris, Viktor Žunter, Franc Cizej-Lojze, Ivan Andrejevec in Ludvik Štancer.

Viri: Jože Novak-Lev: Izjava. Albin Butara-Tram: Zapis o delovanju kurirskih postaj, zapisal Lado Lapajne. Neznani avtor: Postaja S 22, rokopis.

Kurirska postaja S 23 na Mozirski planini

S 23 je bila med prvimi kurirskimi postajami, ki jih je na Štajerskem postavil Franc Godler-Blisk, in sicer septembra 1943, najprej v gozdu nad naseljem Dol Suha, na pobočju Mozirskih planin. Poleg Ivana Moguja-Marka, ki je bil postavljen za komandirja, so bili na postaji v začetku še Jože Zagožen-Servac, doma iz Ljubnega, Anton Prodnik-Lenart, doma iz Matkovega kota, in Blaž Verbuč-Pankrac iz Šmihela nad Mozirjem.

Oktober se jim je pridružil še Maks Senica-Božo, ki je kmalu postal komandir postaje. Z njim je prišel tudi njegov brat Ivan Senica-Bonifac. Marko pa je takrat postal inštruktor za vse postaje.

Prvo zvezo so vzdrževali s S 22 na Dobrovljah. Ko sta bili konec 1943 postavljeni še S 34 in S 32, je S 23 vzpostavila zvezo tudi s tema dvema. Pošta in literatura za Koroško je šla od S 23 preko S 34 na S 31. S 23 je bila povezana tudi z vojaško kurirsko postajo 1-3 in političnimi delavci tega območja.

Kurirji so si še pred zimo uredili precej prostoren bivač pod Belo pečjo, v bližini sedanjega turističnega centra Golte. Podnevi so znosili deske po skoraj nedostopni strmini. Le-te so vzeli Nemcem, ki so jih namenili za novo planinsko kočjo na Mozirskih hribih. Barako so okrog in okrog opazili s slamo, da je bila. ^{tople-}

jša in manj opazna. V njej je bilo prostora tudi za 20 ljudi. Te postojanke niso nikoli odkrili.

Med pohodom XIV. divizije na Štajersko se je kurirska karavla spremenila v bolnišnico. Vanjo so februarja borci prinesli hudo ozebli partizanki, članici kulturne skupine divizije, Brino in Vero. Nekdo iz štaba divizije se je o tem prej dogovoril s komandirjem postaje.

Kmalu zatem sta se jima pridružila še dva močno ozebla partizana. Po razgovoru s tovariši iz divizije so kurirji sklenili, da bivak spremenijo v bolnišnico, sami pa si naredijo novega. Tako so si spomladi pod Goličnikovo domačijo zgradili nov bivak. Poleg tega so dobro skrbeli za zdravila, ki so jih dobivali iz Mozirja.

Novembra 1943 so si kurirji po zvezah uspeli nabaviti radio na baterije. Tako so bili seznanjeni z vsem, kar se je dogajalo doma in na tujih frontah. Vse to so nato sporočali prebivalcem po vaseh. Baterije jim je dobavljal trgovec Turnšek iz Rečice, sam pa jih je dobival od brata iz Avstrije. Imeli so tudi dva akumulatorja, eden se je vedno polnil pri Mohorčiču iz Prihove, ki je bil zaposlen na bivši škofovi žagi v Nazarjih kot kurjač in je lahko prišel do delavnic.

Na kurirski postaji pa se niso zdravili le ozebli iz štirinajste. Ko je jeseni leta 1943 Šlandrova brigada napadla postojanko v Rečici, so prevzeli v oskrbo in na zdravljenje vseh devet ranjenec, za katere so uredili poseben bivak na Malinskem vrhu pod Medvedjekom.

V začetku novembra 1943, ko je zapadlo okrog 30 cm snega in so Nemci na vso moč hajkali in patroljirali po mozirskih planinah ter Dobrovljah, je bila kurirska zveza preko Savinjske doline nekaj dni prekinjena. Komandir S 23 Maks Senica-Božo se je z bratom Bonifacem napotil do kmeta Napotnika, ki naj bi legalno prenesel pošto do kmeta Pikla na Dobrovljah, ki je imel zvezo s kurirji postaje S 22. Med potjo sta na poti za Šmihel videla močno shojeno gaz. Pred Napotnikovo domačijo je Maks pustil brata na robu gozda, sam pa odšel do hiše. Ko pa je odprl vrata, je zagledal Nemce. Zato je zbežal nazaj proti gozdu. Oba sta bila oddaljena že kakih 200 metrov, ko so začeli Nemci streljati za njima. Blizu mlina sta srečala Napotnikovega sina, ki jima je povedal, da je moral Nemcem kazati pot v Šmihel. Naročila sta mu, naj doma pove, da je pri mlinu polno partizanov. Ko je to storil, so se Nemci kmalu vrnili v dolino. Pred odhodom pa je njihov komandant naročil Napotnikovim, da morajo naslednji dan vsi priti na policijsko postajo v Mozirje.

Navsezgodaj jutraj je prišel do kurirjev gospodar Napotnik. Komandirju Božotu je povedal, da ne pojde na policijo in je prosil za pomoč. Vsi so odšli na Napotnikov dom, kjer so poklali prašiče, živino pa odpeljali k zanesljivim sosedom. Očeta Napotnika, njegovo hčer Marijo in sorodnico Ančko je komandir Božo vzel na kurirsko postajo, kjer so ostali do osvoboditve. Vsi drugi člani družine pa so odšli na Dobrovlje, kjer je bila doma Napotnikova žena, in si blizu njenega doma naredili zemljanko.

Že nekaj dni zatem so Nemci prišli po Napotnikove, vendar so našli le prazen dom, ki so ga požgali.

Med zimo 1943-44 je bilo na postaji 5 kurirjev. Februarja 1944 se jim je pridružil Alojz Bider-Ivan, kmečki sin iz Dol Suhe, proti koncu marca Jože Černevšek-Pero, doma iz Rečice, in Franc Orel-Milan iz Mozirja. Med letom je prišlo na postajo še več kurirjev, največ domačinov.

Kakor drugod so okoliški kmetje tudi tu kurirje oskrbovali s hrano. Zalagali so jih tudi s kruhom, kurirji pa so jim večkrat odstopili del mesa, ki so ga sprejemali od gospodarske komisije ali so ga zaplenili. Decembra 1943 so odpeljali govedo iz Jesenikovega hleva v Šmihelu. (Jesenik je bil 1942. leta ustreljen, vsa družina izgnana, posestvo pa so Nemci zaplenili.)

V Rečici, večji vasi tik pod Mozirskimi planinami, so Nemci postavili za župana ključavničarja Dietnerja, ki je bil že pred vojno znan hitlerjanec, med okupacijo pa je postal sovražnik vsega slovenskega. Skupaj z orožništvom je teroriziral domačine. Patrulja VOS mu je postavila zasedo, da bi ga likvidirala. Kurir Ivan Senica-Bonifac se je hotel udeležiti te akcije, vendar ga je na poti do zasede doletela smrt. Opazili so ga Nemci v zvoniku cerkve in ga ustrelili.

Na poletje 1944, ko je bilo vedno več pošte, pisem in zavojev za literaturo, je komanda linije vzpostavila dnevno zvezo med S 23 in obema sosednjima postajama. S 23 je dodelila tudi nekaj novih kurirjev, tako da jih je bilo nekaj časa celo 28. Komandir Božo je bil junija imenovan za političnega komisarja III. (kozjanske) relejne linije. Za komandirja na postaji S 23 je bil postavljen Emanuel Gote-Iskra iz Zabukovice. 29. avgusta so prišli na postajo trije novi kurirji, Anzelm Šušter iz Liboj, Vinko Pristovšek in Drago Antloga. (Šušter je postal kuhar in je opravljal to delo vse do prihoda Marije Napotnik-Zofke konec novembra.)

Ob osvoboditvi Gornje Savinjske doline sta se avgusta 1944 kurirski postaji S 23 in S 22 združili in preselili v Rečico ob Savinji. Tako je ostalo do nemške ofenzive v decembru 1944, ko sta se spet ločili in odšli vsaka na svoje področje.

Proti koncu avgusta je prišel med kurirje na S 23 tudi Vinko Jug iz Žalca. Kmalu po prihodu, 6. septembra 1944, je spremljal Alojza Fužirja-Viteza na javko s kurirji S 34 pri Belih vodah. Triurna pot ju je vodila mimo Radegunde in Šmihela. Ko sta se vračala, sta pri neki osamljeni hiši na goli planoti padla v zasedo Vermanov. Vitez je bil težko ranjen in je kmalu umrl, Juga pa so ujeli. Vermani so bili Slovenci, po njihovem narečju sodeč doma nekje od Ptuja, vodil pa jih je nemški oficir. Juga so odpeljali s seboj v Celje, kjer je bil nekaj časa zaprt, nato pa so ga poslali v taborišče.

Ob nemški ofenzivi decembra 1944 se je nagnetlo v Gornjo Savinjsko dolino veliko nemškega vojaštva. Zasedli so tudi vse okoliške hribe in onemogočili prihode in izhode iz doline. Vse kurirske zveze so bile tako v decembru prekinjene.

8. januarja so na postajo dobili sporočilo, da Nemci spet hajkajo. Slišati je bilo mitraljezke rafale iz Dol Suhe. Kurirji so bili takrat v Brenksovi stari koči v Trnavčah, zvečer pa so odšli v Žekovc h kmetu Orlu. Bili so premraženi in premočeni, ob topli peči so sklenili prenočiti. Ob enajsti uri zvečer pa so do Orla prišli Nemci. Okna na hiši so bila zamrežena, tako da se kurirji niso mogli umakniti. Zaprli so se v kamro in upali, da bodo Nemci ponoči domačijo zapustili, saj niso vedeli, da so v hiši partizani.

Zjutraj pa so jih odkrili. Od sedmih do desetih so jih zasliševali, nato so jih zvezali z vrvjo in odgnali proti Suhi, kjer so jih postavili ob zid Hrstelove hiše. Oficirja iz štaba cone, ki je bil z njimi, kurirja Vinka Mazeja in Franca Drogenika-Vikija so oddvojili in jih peljali v hišo k Bažetu. Blaža Verbuča-Pankraca, po domače Vauherskega iz Ljubijskega grabna nad Mozirjem, Alojza Podgorška iz Rečice ob Paki in Alojza Atelšeka, po domače Drežovega iz Mozirja, pa so še isti dan ustrelili v naselju Suhi Dol.

Po nemški ofenzivi je bila postaja S 23 ponovno vzpostavljena. Zadrževala se je pod kmetom Borsečnikom v Mozirskih planinah in od tam vzdrževala zveze s sosednjimi postajami. Po odhodu komandirja Iskre meseca februarja je bil imenovan za novega komandirja Franc Žunter-Davo, ki je vodil postajo do osvoboditve.

Na TV S 23 so bili komandirji: Ivan Mogu-Marko, Maks Senica-Božo, Emanuel Gote-Iskra in Franc Žunter-Davo. Kurirji pa: Karl Antloga-Drago, Alojz Atelšek-Lojze, Alojz Brezovnik-Zoran, Stanko Brezovnik-Lado, Janez Brezovnik-Duško, Jože Brezovnik-Gozdar, Florjan Brezovnik-Jurij, Anton Britovšek, Alojz Bider-Lojze, Jože Bider-Branko, Jože Černivšek-Pero, Franc Dro-

belnik-Viki, Alojz Fužir-Vitez, Ivan Janžovnik-Janez, Alojz Jagodič, Franc Jeraj, Alojz Jeraj, Vinko Jug, Vinko Mazej, Ciril Markuš, Vili Majerhold-Rih, Matevž Napotnik-Lipe, Franc Orel-Milan, Vinko Puncer-Vojko, Franc Predovnik, Anton Prodnik-Lenart, Stan-ko Podsedenshek-Stašo, Alojz Plešnar, Vinko Pristovšek, Alojz Podgoršek, Ivan Senica-Bonifac, Alojz Šimenc, Blaž Verbuč-Pan-krac, Anton Venek, Jože Zagožen-Servac, Martin Zagožen-Tin-ček, Ludvik Završnik-Vid, Viktor Žunter, Anzelm Šušter-Danilo, Franc, Rudi, Pavel ter kuharici Marija Napotnik-Zofka in Anica.

6 kurirjev te postaje je padlo: Ivan Senica-Bonifac, Alojz Fužir-Vitez, Alojz Atelšek-Lojze, Alojz Podgoršek, Blaž Verbuč-Pan-krac in Alojz Jeraj.

V i r i: Ivan Mogu-Marko, ustna izjava avtorju. Vinko Jug: Spominski zapis o S 23, rokopis. Franc Drofenik, izjava. Vinko Mazej: Odgovori v anketni poli. Anzelm Šušter: Izjava.

Kurirska postaja S 26 na Vrheh

Med Moravčami, kjer se je tedaj zadrževal pokrajinski komite KPS za Štajersko, pa tudi štab IV. operativne cone, in med Savinjsko dolino, sta že od spomladi 1943 vzdrževala kurirsko zvezo preko revirskih hribov borca – kurirja Robert Vozelj-Miško in Ludvik Podlesnik-Marko. Miško je šel enkrat na teden na Moravško, po njegovi vrnitvi je odšel Marko s pošto v Savinjsko dolino, kjer se je sestel s kurirji okrožnega komiteja, ki so se zadrževali pri domačijah pod Gozdnikom.

Ko je Blisk vključil Miškovo zvezo v relejno linijo in ga postavil za komandirja nove postaje S 26, je ta sklenil, da bo ta postaja na Vrheh, nekako na sredini kurirske poti. Takrat se jima je pridružil še Rudi Bantan-Damjan, ki je malo prej tik pred aretacijo ušel Nemcem in se že nekaj dni skrival blizu Čebina.

Po vzpostavitvi postaje S 21 pri Moravčah je S 26 z njo takoj vzpostavila zvezo, in sicer dvakrat na teden.

Do marca 1943 so bili na S 26 samo trije kurirji. Zadrževali so se največ pri kmetih na Vrheh, le med hajkami so se umaknili v gozd. Domačini na samotnih kmetijah na Vrheh in onstran hriba v Čebinah in Znojilih, so že od leta 1941 pomagali partizanom, saj se je v bližini nekaj časa zadrževala Revirska četa.

Spomladi in proti poletju 1944 je bilo treba okrepiti zveze. Na zvezo je prihajalo tudi vedno več literature, blizu je bila tehnika Cankar, ki je pošiljala na to javko vedno več literature, namenjene političnim aktivom po celi Štajerski.

Komanda III. sektorja se je dogovorila s komando Zasavskega bataljona, da ji je odstopila šest borcev, ki jih je nato dodelila S 26. To so bili Anton Ferme-Branko, Jože Lebar-Ciril, Vinko Jeretina-Oto, Franc Razpotnik-Ludvik, Franc Završnik-Zdenko in Franc Arh-Zorko. Nekoliko pozneje so se jim pridružili še Stane Flere-Ljubo, Konrad Hlačar-Milan, Matija Izlakar-Bogdan, Ivan Drnovšek-Marjan, Franc Drnovšek-Janko, Rudi Pavlič-Metod, Alojz Zagorc-Rudi, Mirko Vozelj, Dominik Bastič-Slavc, Polde Ferme, Leon Kuder, Avgust Zupančič-Zoran, kmalu za temi pa še Viktor Ribič in Rudi Bantan mlajši.

Poleti 1944 je postaja vzdrževala zveze s S 21, S 24, S 32, S 22, S 20 in S 21a, in sicer vedno ponoči, le s tehniko Cankar in s političnimi aktivisti podnevi. Javke za politične delavce revirskega okrožja so bile pri Zabrezniku v Jevši, pri Užigovcu in Drobežu-Kostji na Čebinah, na Vrtačah pri Jerhcu in še na nekaterih krajih.

V začetku so morali kurirji prehoditi vso pot med postajami. Pozneje so se dogovorili za javke približno na sredini poti. Na zvezo s kurirji s S 24 so hodili od Šentlenarta do prelaza pri Lizi, čez cesto Trbovlje-Prebold do Katarine, nato pod Kal v Rečico, kjer so bile javke pri treh hišah. Pozneje so imeli javko pri Veligo-vmišku na Kalu pod Mrzlico.

S S 20 v bližini Špitaliča pri Motniku so imeli javko nad Konfi-narjem onstran glavne ceste Ljubljana – Celje. S kurirji s S 21 v okolici Moravč so imeli dogovorjenih več javk: v Jelši, v Zabrezniku, na hribu v Podlipovici, v Lipovici in v Suhem potoku. Zaradi nemške posadke na Izlakah je bila ta pot zelo nevarna. S kurirji s S 21a pa so se sestajali na javki na Dolah nad Razpotjem ali pa v Javorščici. Pot do javke s S 21a je vodila v isti smeri kot na S 21, čez Zaloko mimo Herletovega mlina, mimo Rozineta na Suhi po-tok, kjer se je nato pot na S 21a odcepila na Okrog, v Dole in Ja-vorščico.

S kurirji S 22 je bila javka največkrat na južni strani Dobrovelj, cesto Vransko-Celje so prešli pri vasi Prekopa. Najtežja in najne-varnejša je bila pot na javko s S 32 pri Andražu. Kurirji so morali čez glavne ceste Ljubljana – Celje, čez Savinjo in železnico Cel-je – Dravograd. Če so Nemci pot zaprli, jim je pomagala Mira Ko-bale iz Tabora, ki je imela zvezo z Vovkovim mlinarjem v Šempe-tru. K njemu je peljala pošto v vreči z žitom, nazaj pa z moko.

Pri opravljanju kurirskih dolžnosti sta padla dva kurirja S 26. Blizu Slaničarjeve domačije kurir Franc Drnovšek-Janko v juniju 1944. leta. Kurirja Ludvik Podlesnik-Marko in Alojz Zagorc-Rudi pa sta se nekoč med vračanjem iz Rečice ustavila pri neki hiši bli-

zu Marija Reke, kjer so ju presenetili Nemci. Marku je uspelo pobegniti, Rudi pa je bil med begom težko ranjen in se je nato z bombo sam ubil.

Ko je padel kurir Janko, so Nemci hajkali po območju S 26. Zato se je postaja umaknila najprej proti Čebinam in dalje proti Planinski vasi, kjer pa so spet naleteli na Nemce. Preko prelaza pri Lizi so odšli na področje Velike Reke in se za nekaj časa nastanili na neki samotni kmetiji. Kurirji so se kmalu predstavili nazaj na »svoje« Vrhe in se zadrževali na posameznih kmetijah. Domačije Hostnik, Krvavičnik, oba Zabrožnika, Letej, Planinc, Turnšek, Prebitnik, Slaničar, Tomažovc, Ptelc, Bokal, Lanišnik so vse nudile kurirjem zavetje. Največkrat pa so se zadrževali pri Maksu Zmrzlaku-Veteršku, kjer so tudi nekajkrat organizirali miting za okoliško prebivalstvo. Najprej je eden od kurirjev ali pa kak politični delavec govoril o ciljih in programu Osvobodilne fronte, o boju za osvoboditev, o uspehih in zmagah partizanske vojske in o položaju na svetovnih frontah. Po mitingu se je mlado in staro zavrtilo v ples. Politično delo, ki so ga na tem področju opravljali kurirji s S 26, je obrodilo bogate sadove, saj so vsi vaščani pomagali partizanom. Nekoč so kurirji pripravili uspel miting v dolini, v osnovni šoli Loke, pri katerem so sodelovali tudi tovariši iz tehnike Cankar.

Kurirji pa so zlasti znali pridobiti mladino. Mladinke so bile uspešne pri zbiralnih akcijah sanitetnega materiala, na področju Tabora so ustvarile tudi izvrstno obveščevalno mrežo. Pri tem so se zlasti odlikovala Briglova dekleta iz Tabora, center obveščevalne dejavnosti pa je bil pri Pavlinčevih pd. Ropretovih dekletih. Marta, Zinka in Pavlika so kurirjem prenašale vsako novico. Po uničenju nemške postojanke v Taboru maja 1944 so se kurirji dnevno oglašali tudi v dolinskih hišah, pri Briglovih, pri Ramšaku, pri Ropretovih, pri dobri partizanski mamici Kmetki v Lokah, pri Slakanovih, pri Dragarju in drugod.

Pri Ropretu je eden od kurirjev decembra 1944 ustrelil pripadnika zloglasne vlasovske vojske, ki se je kot predhodnik močnejšega oddelka na motorju pripeljal v vas. Vlasovci so bili namenjeni v vas Loke, kjer so potem izropali domačije in za nekaj tednov zasedli Črni vrh.

Oborožitev kurirjev je bila v začetku zelo slaba. Komandir Miško je imel samo majhno pištolo, ki jo je nosil s seboj po nevarnih poteh. Počasi se je položaj izboljšal, saj je vsak kurir iz borbene enote s seboj prinesel tudi puško. Sčasoma so dobili celo brzostrelke.

S prehrano kurirji niso imeli posebnih skrbi. Spočetka so jih z njo v celoti oskrbovali gostoljubni Vrhovci, saj so jim kuhali kar po hišah. v letu 1944 jih je deloma oskrbovala gospodarska komisija, deloma so si pomagali z zaplembami pri nemškutarjih. Mlado dekle iz Marije Reke, ki je bilo po prisilnem odloku delovnega urada zaposlena pri nekem nemškem funkcionarju v Preboldu, je kurirjem povedala, da redi zanj prašiča in da jim bo že povedala, kdaj bo ta primeren za zakol. Tako je tudi storila. Zato se je kurir Dominik Bastič z nekaj tovariši odpravil v več ko tri ure oddaljeni Prebold. Sposodili so si konja in voz ter prašiča zaklali ter ga odpeljali na Vrhe.

V nemški zimski ofenzivi decembra 1944 je bilo zveze sosednjimi postajami težko vzdrževati. V tem času sta se zlasti izkazala Ivan Drnovšek-Marjan in Jože Lebar-Ciril, ki sta se ponoči po trebuhu splazila skozi nemške položaje in prenesla pošto. Nemška vojska je takoj v začetku ofenzive zasedla vse prelaze in grebene hribov, v dolino pa so Nemci pripeljali veliko vojaštva, da bi na tem področju uničili partizane in si pripravili pot za umik z Balkana. Nemcem so takrat pomagali tudi vlasovci, domobranci in vermani.

Zaradi visokega snega so morali hoditi po utrjenih gazeih, kjer pa so Nemci večkrat postavljali zasede. Na srečo pa niso imeli žrtev.

Zanimivo je tudi, da kurirska postaja S 26 ni bila nikoli izdana in je uspešno delovala do osvoboditve.

Na S 26 so se zvrstili: Robert Vozelj-Miško, komandir, Ludvik Podlesnik-Marko, Rudolf Bantan-Damjan, Anton Ferme-Branko, Jože Lebar-Ciril, Vinko Jeretina-Oto, Franc Razpotnik-Ludvik, Franc Završnik-Zdenko, Franc Arh-Zorko, Stane Flere-Ljubo, Konrad Hlačar-Milan, Matija Izlakar-Bogdan, Ivan Drnovšek-Marjan, Franc Drnovšek-Janko, Rudi Pavlič-Metod, Alojz Zagorc-Rudi, Mirko Vozelj, Dominik Bastič-Slavc, Polde Ferme, Leon Kuder, Avgust Zupančič-Zoran, Viktor Ribič, Rudi Bantan mlajši, Karel Dosedla-Bojan, Janko Kobale-Janko, Franc Dolinšek-Tarzan, Vinko Žgank-Vinko, Jože Lipar, Alojz Trobiš-Slavko, Ludvik Kukevec, Vlado Povše, Jože Zupančič, Rudi Bregar, Jože Hauptman.

Viri: Robert Vozelj-Miško: Kurirska postaja TV S 26, rokopis. Podatki iz anketnih listov preživelih kurirjev.

II. ali pohorska relejna linija

Vzporedno s postavljanjem kurirskih postaj in podaljšanjem kurirske zveze preko Pohorja je bila spomladi 1944 postavljena

komanda II. relejne linije, imenovane tudi pohorska. Za komandanta je bil postavljen Franc Kum-Boter, za komisarja pa Alojz Lisac-Moro. Že 17. junija ju je komanda sektorja klicala na postajo S 23, kjer je tedaj bil štab, kjer sta poročala, da sta že postavila novo kurirsko postajo S 9 na Pohorju.

Povedala sta tudi, da je na nekaterih postajah zaradi zamenjave komandirjev nekaj slabe volje. Po obrazložitvi, da je to potrebno zaradi poenotenja kurirskih zvez v celi Sloveniji, so se nato s tem sprizajzili.

Komanda sektorja je odločila, da gresta Boter in inštruktor Marko znova na Pohorje, da bi tam postavila še S 10, S 11, S 12 in S 13. Domenili so se, kje približno naj bi bile lokacije le-teh in da bosta kurirje dobila iz Pohorske brigade. Za političnega komisarja II. linije je bil postavljen Milan Komar-Sandi.

Boter in Marko sta najprej postavila postajo S 10, ki sta jo povezala s postajo S 33, nato sta šla dalje po Pohorju. Junija so bile nato organizirane S 11, S 12 in S 13. S tem je bila pohorska linija zaključena, zveze so povezovala celotno pohorsko pogorje. Prva postaja je bila S 34 na Razborju, nato S 31 v Mislinjski dolini, S 9 nad Ribnico na Pohorju, S 11 nad Lovrencem in S 12 nad Rušami, od koder je šla zveza po pobočju vzhodnega Pohorja nad Fram in naprej v Kot nad Oplotnico do S 10. Od S 10 je bila vzpostavljena zveza s S 33 pri Frankolovem, ki je spadala v IV. linijo.

Zvezo od S 23 na Mozirskih hribih do S 13 na drugem koncu Pohorja, kjer je bil tudi sedež mariborskega okrožja, so vzpostavljali vsak dan. Poti so bile nevarne, saj so bile nemške patrulje pogosto na Pohorju. Tako so kurirji S 13 v enem tednu kar štirikrat padli v zasedo. V septembru je bila zveza preko Pohorja tudi večkrat prekinjena.

Postaja S 11 je nekaj mesecev dvakrat tedensko vzdrževala zvezo čez Dravo s kurirji S 18 na Kobanskem, do nje oz. do javke na desnem bregu Drave so prihajali tudi kurirji vojaške postaje z levega brega reke. Ker so Nemci porečje Drave, železnico in cesto močno nadzirali, je bila zveza nekajkrat tudi prekinjena, decembra 1944 pa docela ukinjena.

Komanda linije je v septembru premestila komandirja S 34 na S 12, premeščen je bil tudi komisar linije. V sestav II. linije sta bili prideleni dve koroški postaji, K 11 pod Smrekovcem in K 12 pod Uršljo goro.

V novembru so Nemci napadli postajo S 11. Žrtev ni bilo, le preseliti so se morali. Nemci so se takrat zadrževali po kmečkih domačijah, zato so kurirji težko vzdrževali zveze. Ker se je s pre-

selitvijo S 11 razdalja do javke s kurirji iz S 12 na Bajgotu še povečala, je komanda linije vmes ustanovila pomožno postajo S 11a.

Od S 13 je šla zveza vsak drugi dan preko Drave na S 17. Komandir S 12 Ciril Lukman-Slavc je bil postavljen za komandanta V. linije, na II. linijo je prišel za komisarja Slavko Rabuza-Utaha. Komandir S 11 Jože Hren-Aki je bil imenovan za komandanta koroške linije, ki je poleg K 11 in K 12 vključevala še dve postaji III. sektorja, to je S 34 in S 31.

Na Pohorju so hodili kurirji na zveze samo ponoči in peš skozi temno lesovje, samo na javko s kurirji S 12 so lahko hodili podnevi. Na javke je bilo potrebno priti ob točno dogovorjeni uri in tega so se držali.

Nočne poti, prenašanje pošte in polnih nahrbtnikov literature ter drugega materiala, pogosto spremljanje potnikov, je bilo dokaj naporno in nevarno delo. Poti so vodile skozi križišča, mimo osamelih kmetij, kjer so bile dostikrat zasede. Pohorje, kar obdano z nemškimi postojankami, iz katerih so patrulje dan za dnem hodile v višje predele. Dostikrat so preko noči ostajale zunaj in zasedle kmetije, včasih tudi pozno ponoči, tako da obveščevalna služba ni mogla ukrepati. Najnevarnejše so bile poti na javke s S 13 in S 33. Tudi na Osankarici, na Pesku ali Bajgotu so kurirji pogosto naleteli na zasedo.

Brez domačinov bi bilo kurirjem precej težje. Pohorski kmetje so se kmalu vključili v osvobodilno gibanje, saj je sovražnik po prvih lepih obljubah kmalu pokazal svoj pravi obraz. Zato so kmalu začeli pomagati partizanom.

V 14-dnevnem poročilu komandi sektorja 28. 11. 1944 je komisar Utaha zapisal, da so na vseh postajah njegove linije, razen na S 11 in S 11a, organizirane partizanske celice, ki imajo redne sestanke. Kurirji so študirali literaturo, ki so jo prejeli iz tehnik.

V začetku novembra je obiskal postaje II. linije komisar sektorja Henrik Ribič-Muk, ki je bil s položajem na liniji zadovoljen.

V decembru so se razmere na tej liniji močno poslabšale. Nemci so pogosto hajkali in postavljali zasede na kurirskih poteh. Kurirje je oviral tudi visok sneg.

Proti koncu vojne je bil položaj za pohorske kurirje vse težji. Nemci so si prizadevali v zadnjih mesecih očistiti pogorje, da bi poskrbeli za varen umik svojih enot. V mesečnih nočeh so tudi ponoči hajkali in stikali za partizani. Vendar so kurirji zdržali, tako da so zveze delovale do osvoboditve.

Kurirske postaje II. relejne linije

Kurirska postaja S 31 v Mislinjski dolini

Štab IV. operativne cone je želel vzpostaviti redno kurirsko zvezo s Pohorskim odredom. Prav tako se je pokrajinski komite KPS za Štajersko hotel tesneje povezati z organizacijami OF na področju Slovenske Koroške, vzhodne Štajerske in Prekmurja. Zato je šel Ivan Mogu-Marko na Pohorje, da bi v razsežnih gozdovih nekje pod Veliko Kopo postavil stalno kurirsko postajo. Na tem območju sta se že zadrževala dva kurirja, Jože Goligranc-Jurček in Ferdo Poreden-Zorko, ki sta v sestavu Pohorskega odreda opravljala kurirske naloge.

Sprva se je nova postaja S 31, njen vodja je bil Božo, nastanila v zemljanki aktivista Čakija na Brdih pri Slovenj Gradcu. Zvezo so vzdrževali s S 23 pri Radegundi v Mozirskih planinah, javko so imeli blizu naselja Ravne oziroma Zavodnje, ob malem studencu pod cesto Šoštanj-Ravne. Do nje so hodili po nevarni poti preko Mislinjske doline, ki so jo prešli med Dovžami in Turiško vasjo, prečkali so močno zastraženo cesto in železnico. Zaradi zased so se izogibali stalnih poti in križišč.

Pošto, ki so jo prinašali na S 31, so prevzemali kurirji iz odreda in jo odnesli enotam na Pohorju, političnim organizacijam mariborskega okrožja in še naprej v Slovenske gorice in Prekmurje. Takoj po ustanovitvi postaje so imeli zvezo le vsakih štirinajst dni, po prihodu XIV. divizije vsak teden, poleti 1944 pa vsak dan. Za redno vzdrževanje je bilo potrebnih več kurirjev. Decembra 1943 je prišel na postajo Jože Andrejc-Alah, borec Koroškega odreda, marca 1944 še Martin Šurc-Vili, borec Pohorskega odreda, junija Niko Javornik-Niko in Edvard Kranjc-Edi, oba iz Zidanškove brigade. Štabi partizanskih enot so se zavedali pomembnosti zvez, zato se niso branili dati dobrih borcev za kurirje. Na postaji se je izmenjalo več kot dvajset kurirev. Nekateri so bili na njej le kratek čas, ker so kmalu odšli na druge postaje.

Med kurirji je bilo največ domačinov, ki so dobro poznali kraje in skrivne poti, po katerih so hodili na javke. Postaja se je zadrževala nekako na meji nadzornega območja dveh nemških postojank, zato patrulje niso bile pogoste. Večkrat pa so bile organizirane hajke, v začetku za Pohorskim odredom, nato pa za enotami XIV. divizije.

Med delovanjem postojanke so se morali kurirji petkrat seliti, vselej so si skopali novo zemljanko. Kurirji S 31 niso mogli prebivati na kmetijah, saj so Nemci le-te velikokrat preiskovali.

Z okoliškimi kmeti, ki sicer niso vedeli, kje imajo kurirji svoje bivališče, so se vedno takoj tesno povezali. Pri njih so dobivali hrano in razne druge potrebščine. Poleg tega so jih kmetje redno obveščali o premikih nemških patrulj v okolici. Tako so jim pomagale predvsem Lazarjeva (kurirji so tej domačiji nadeli ime »Pri srčku«), Povšetova, Barlnova, Krivčeva, Pri Marjanu, Škodnikova, Pušelova, Tomažičeva, Pridigarjeva in še nekatere druge družine. 16. januarja 1944 pa je vseeno prišlo do izdaje. Skupina v lovce preoblečenih hitlerjancev, ki jih je pripeljal do kurirske zemljanke nek izdajalec, je uničila zemljanko. Kurirji so zbežali, Nemci so ujeli le Lazarjevega sina. S 31 se je preselila v novo zemljanko v bližini kmeta Reka v Golavabuki. Od julija 1944 do marca 1945 dalje so se zadrževali nad Lazarjevo žago na Razborci. Zaradi pogostih hajk so se preselili v zemljanko nad Pridigarjevo žago (Trnekov mlin v bližini Pušelove domačije), kjer so ostali do osvoboditve.

Blizu kurirske postaje je bil navadno postavljen šotor za tiste, ki so pripotovali po zvezi.

Več mesecev so bili kurirji S 31 skoraj brez orožja. Takoj po ustanovitvi postaje je imel samo komandir Božo pištolo z malim številom nabojev. V začetku leta 1944 so se dokopali do malo uporabne lovske puške, do avstrijske ter neuporabne madžarske puške. Imeli so tudi samo eno bombo. Vsi, ki so odšli iz enot na postaje za kurirje, so namreč morali oddati svoje orožje.

Kurirji niso smeli izvajati samostojnih vojaških akcij. Včasih pa se je tudi to zgodilo. Tako so na domačiji v Turiški vasi razorožili sedem Nemcev, drugič tri vermane, ki so jih nato v samih spodnjicah poslali v Slovenj Gradec. Za to akcijo so bili pohvaljeni v Štajerskem kurirju.

Uspešne akcije so jim dvignile moralo, zato so želeli s takimi akcijami nadaljevati. Vendar pa so dobili ukaz komande III. sektorja, da morajo s tem prenehati, da ne bodo spravljali v nevarnost svojih kurirskih zvez.

Na postaji so imeli partijsko organizacijo, tako da so se usposabljali za politične delavce. Med kurirji je bilo tudi šest dobrih pevcev, ki so radi prepevali partizanske pesmi. Kurirji so imeli tudi svojega harmonikarja in tako so včasih priredili tudi ples v tej ali oni hiši. Tako so se z vaščani še bolj zbližali.

Najnevarnejša pot je bila tista čez dolino. Nekoč poleti so jo Nemci na gosto zasedli in obvladovali vsak meter ceste in železnice. Vsak prehod se je zdel nemogoč. Vendar pa je zveza morala delovati. Opazili so, da eno uro ob mejah ni straže. Takrat so torej morali čez dolino. Težave so jim včasih povzročali potniki, ki niso upali podnevi čez dolino.

Kljub vsem nevarnostim med njimi ni bilo žrtev. Po nesrečnem naključju je padel samo Ferdo Hartman-Nanta. Ko sta šla on in Ivan Matko-Orel nekega večera v juliju 1944 na javko, sta pri kmetu Peršetu naletela na vermane. Kljub močnemu streljanju sta uspela uiti vsak v svojo smer. V bližnji grapi pa je nek partizan-aktivist kopal zemljanko za skladišče. Slišal je streljanje in se pripravil na obrambo. Ko je pritekel Ferdo, oblečen v vermansko uniformo, ga je le-ta ustrelil. Po tej nesreči so se kurirji branili nositi nemške uniforme.

Ko je bila maja 1944 postavljena vmesna postaja S 34, je bilo delo kurirjem bistveno olajšano. Zaradi povečanega števila poštnih pošilk in zavojev z literaturo so morali hoditi na zveze pogosteje, navadno vsak dan. Poleg zveze s S 34 in s S 9 so bili povezani še z vojaškimi postajama 1/8 v Golavabuki in 1/1 na Graški Gori, z okrožnim in okrajnim komitejem KPS v Slovenj Gradcu, s tehnikami Sova in Krištof-Stane Ilc na Pohorju.

Huda zima 1944–45 in nemški ofenzivni sunki so tudi kurirjem na S 31 prizadejali mnogo nevšečnosti. Vendar so skrbeli, da zveza ni bila prekinjena. Ob osvoboditvi je bilo na postaji še 12 kurirjev.

Na S 31 so bili: Jože Gologranc-Jurček, Ferdo Poreden-Zorko, Božo, Jože Andrejc-Alah, komandir Martin Šurc-Vili, Niko Javornik, Edvard Kranjc-Edi, Ivan Logar-Tomaž, Ivan Matko-Orel, Avgust Urbanc-Janko, Albert Sušec, Ferdo Hartman-Nanta, Anton Andrejc-Tone, Ivan Javornik-Pavle.

V i r i: Jože Andrejc-Alah: Kurirska postaja TV S 31, rokopis. Ivan Matko-Orel: Odgovori na vprašalno polo.

Kurirska postaja S 9 nad Ribnico na Pohorju

V prvi polovici leta 1944 je bila na Pohorju med S 31 in S 11 ustanovljena nova postaja S 9. Za njenega komandirja je bil imenovan Jože Zagožen-Servac iz Ljubnega v Savinjski dolini. Kurirji so si uredili zatočišče v mali zemljanki v ozkem grabnu, v gozdu, ki spada v Stepišnikovo poljano nad Ribnico na Pohorju.

Na zvezo s kurirji S 31, ki se je zadrževala na drugi strani Pohorja, v Golavabuki nad Mislinjsko dolino, so hodili do javke pod Pungartom, pod Veliko Kopo. Pot jih je vodila mimo kmetov v Janževskem vrhu, Orlice in Hudega kota. Oglašali so se v Grizoltovi koči, pri Junkerju, Brezniku, Miklavcu, Zgermu, Vrhovniku, Švicu in mimogrede nabirali informacije o premikih nemških patrolj. Ta pot je bila zelo dolga in nevarna. Kadar so Nemci zasedli dolino Hudega kota, so morali po drugi strani, mimo kmeta Trbosa in Cojzerja do Planinskega Kralja.

Na Pohorju so se stalno zadrževale partizanske brigade, Nemci so jih zasledovali, zato je prišlo do pogostih spopadov. Močne nemške patrolje so dnevno križarile po Pohorju in tako kurirji nikoli niso bili brez skrbi.

Na javko iz S 11 so morali iti čez cesto Ribnica-Podvelka, po kateri so Nemci med hajkami prevažali vojaštvo na Pohorje. Na to zvezo so hodili mimo nekaterih domačij na Janževskem vrhu in Lehna, mimo Pura, Janka, Krištana, Medveda, Ožbalta Pogačnika, mimo Ramske hiše in Ilgarja. Do javke je bilo zelo daleč in zlasti pozimi, ko je zapadel visok sneg, je bila pot zelo naporna.

Prebivalstvo teh krajev, tudi iz Ribnice, je kurirjem zelo pomagalo. Poleg hrane so jih oskrbovali tudi z obveščevalnimi podatki. S postavitvijo S 9 in naslednjih postaj so se prej redke zveze proti Slovenskim goricam in Prekmurju močno zgostile. Zveze so vzdrževali vsak drugi dan.

S 9 je bila dve uri oddaljena od Drave in prav toliko od Ribnice, kjer je bila najbližja orožniška postaja, od katere so orožniki pogosto preiskovali teren v okolici postaje, vendar je niso odkrili. Kurirsko taborišče je bilo dobro skrito v skoraj neprehodnem grabnu, dobro zamaskirano, brez vidne poti. Postojanka je delovala do osvoboditve.

Na postaji se je zvrstilo trinajst kurirjev. Ko je bil Servac postavljen za komandirja postaje S 10, je njegovo delo prevzel Valdi Grubelnik. Kurir Krpan iz Ljubnega je bil nekaj časa kuhar. Pozneje jim je kuhala Jožefa Gradišnik, ki je prišla k njim jeseni 1944.

V bližini S 9 se je nekajkrat zadrževalo mariborsko okrožje OF, s katerim je imela stalno zvezo, in gospodarska komisja. Okrožje je večkrat prirejalo razne tečaje, tako je bil na Grizoltovi domačiji v Janževskem vrhu skojevski tečaj, na katerem je preda-

val Vlado Majhen. Kurirji so sodelovali z organizacijo Skoj in s AFŽ, v pripravah za mitinge v okolici Ribnice.

Avgusta je komandant linije Franc Kump-Boter organiziral stike z vermani in kulturbundovci iz Vuhreda. Na prvi sestanek je prišel upravitelj zaplenjenega Pahernikovega posestva Marko Najnar, ki je bil doma iz Kočevja. S Kumpom sta se poznala že pred vojno, zato je lažje navezal stike. Tako so kurirji dobivali iz doline sporočila o nameravanih nemških hajkah na Pohorje in razna druga obvestila, pa tudi nekaj orožja in municije. Z Najnarjem se je Kump sestajal pri kmetu Črniku v Orlici.

Jeseni je bil komandir Servac na partijskem tečaju v Ljubnem. Ko se je vrnil, so na postaji organizirali partijsko celico in Skoj. Na ustanovnem sestanku sta bila navzoča tudi Albin Vipotnik-Strgar, član okrožnega komiteja KPS Maribor, in sekretar okraja Marenberg Pavle Baloh. Za sekretarja celice je bil izvoljen Jože Skerlovnik. Aktiv Skoja in mladinska organizacija sta tesno sodelovala s terenskimi organizacijami na Janževskem vrhu, v Orlici in na Hudem Kotu.

Kljub dobri obveščevalni mreži, organizirani vse do doline, pa so kurirji skrbno pazili na varnost svoje postojanke. Podnevi in ponoči so stražili svoje taborišče, ker niso hoteli biti presenečeni.

V začetku so bili zelo slabo oboroženi. Ob spopadih z manjšimi sovražnimi patruljami so si počasi nabrali dovolj orožja in tudi druge opreme. Večjih akcij pa kurirji niso smeli organizirati, da ne bi ogrozili svojih poti.

Po relejni liniji preko Pohorja so potovali številni politični funkcionarji in tudi drugi tovariši, ki so na zvezo čakali pri bližnjem zanesljivem kmetu.

Kljub nevarnostim kurirji niso imeli izgub. Le kurir Drago Miklavc je bil oktobra 1944 ranjen, dvakrat je imel prestreljeno uho.

S hrano so se oskrbovali tako kot na drugih postajah. Deloma so jo dobivali pri okoliških kmetih, deloma od gospodarske komisije, včasih so je kaj zaplenili.

Zima 1944–45 je s snegom prinesla kurirjem velike težave. Nevarnost se je povečala, vendar jih k sreči niso odkrili. Proti koncu vojne je bilo vedno težje opravljati kurirske naloge. Nemcem so se pridružili tudi Madžari, Ukrajinci in Vlasovci, ki so se divjaško znašali nad prebivalstvom in nenehno zasledovali partizane.

Na S 9 so bili: Jože Zagožen-Servac, doma iz Ljubnega v Savinjski dolini, komandir postaje, Valdi Grubelnik-Valči, namestnik

komandirja, nato komandir, Josip Karat-Još, Jože Skerlovnik-Pepček, Drago Miklavc, Jože Žvikart-Mustafa, Jože Šibilja-Mihec, Homat Ferdinand-Krpan, Franc Albauer, Slavko Markrap, Miloš Kogelnik, Alojz Ozvald.

V i r i : Drago Miklavc: Kurirji TV S 9, rokopis, Jože Žvikart-Mustafa: Dva meseca kurirske službe na TV S 9, rokopis. Podatki iz anketnih pol.

Kurirska postaja S 11 nad Lovrencem na Pohorju

V začetku junija leta 1944 je Ivan Mogu-Marko, instruktor pri štabu III. relejnega sektorja, postavil nad Lovrencem na Pohorju kurirsko postajo S 11, ki je kot vmesna postaja med S 9 pri Ribnici na Pohorju ter S 12 nad Rušami močno olajšala zvezo na tej relejni liniji. Za komandirja je postavil Jožeta Hrena-Akija, doma iz Kokarij v Savinjski dolini, ki je bil prej borec Zidanškove brigade. Za kurirje so mu bili dodeljeni Alojz Vidmar iz Lehna na Pohorju, Janez Grm iz Keblja in Viktor iz Kotelj, ki je bil tudi namestnik komandirja.

Kurirji so se najprej utaborili v gozdu nad Škrbinekovo domačijo na pobočju hriba Kumen. Ko so se поблиže seznanili s tem kmetom, jim je svetoval, naj prestavijo taborišče nekoliko višje v Šavsovo reber, kjer so si nato res zgradili bivak iz okroglih brun.

Marko in Ciril Lukman-Slavc, ki je pripotoval z njim na Pohorje, sta že naslednji dan krenila proti Rušam, da sta postavila S 12. Postaja S 11 je takoj po ustanovitvi vzpostavila zvezo tudi s S 10 na vzhodnem Pohorju nad Oplotnico. Skupno javko so imeli na Šumiku. Od S 11 so do nje hodili čez cesto Lovrenc-Pesek, nato čez most preko potoka Radoljna in nato na Klopni vrh in na Šumik. Javko s kurirji S 9 so imeli na Lehnju, nekako na pol poti do Ribnice. S 11 pa je vzdrževala zveze tudi z dvema vojaškima kurirskima postajama, s P 85 na Pesku in z drugo na Kozjaku, s katero so imeli javko na obrežju Drave, do koder je prišel kurir preko Slepnice in skozi Kapusov graben.

Zveze so vzdrževali dvakrat tedensko.

S hrano so kurirje oskrbovali okoliški kmetje, zlasti kmeta Škrbinek in Kosjek. V bližnji graščini so ob neki priliki zaplenili dva težka vola, enega so dali Židanškovi brigadi. Oboroženi so bili bolj slabo, pozneje so dobili dve brzostrelki. Sami niso smeli delati vojaških akcij, da ne bi ogrozili delovanja relejne linije. Tudi poti na javke so zato pogosto menjavali, izogibali so se prometnih poti in križišč.

Do svojega bivaka so hodili po potočku, da niso puščali sledi za seboj. Z že omenjenim Francem Brezočnikom, po domače Škrbinekom, so najprej navezali stike. Povedal je, da je bila prejšnji dan pri njem Zidanškova brigada in da se ji je priključil njegov sin Branko. Škrbinek je bil prava kmečka korenina, resnicoljuben in pošten človek. Kurirji so ga imenovali Očka.

Škrbinek je imel v grabnu, kakih deset minut od kurirskega bivaka, svojo malo elektrarno. Kadar so kurirji želeli, da pride Škrbinek k njim, so spustili zapornico in tako elektrarno ustavili. Čez kake četrte ure je bil Škrbinek lahko že pri njih. Dogovoril se je s sorodniki v Lovrencu, da so mu poročali o gibanju nemških patrulj. Kurirji so kmalu navezali stike še z drugimi kmeti.

Kmečki fantje, ki so prihajali na dopust z nemške fronte, so se skoraj vsi priključili partizanom. Tudi na kurirsko postajo je prišlo nekaj novih kurirjev iz Lovrenca in okolice. Med prvimi Alojz Kosjek-Mihec (ki pa ni bil v nemški vojski). Malo pred tem je komandirjev namestnik Viktor dobil dovoljenje komandanta linije, da sme za nekaj dni domov v Kotlje. Viktor se ni več vrnil. Komandir Aki je zato postavil Mihca za namestnika komandirja.

Komanda relejne linije je skrbela tudi za politično izobraževanje kurirjev. Komisarja Milan Komar-Sandi, padel je pozimi 1944-45 na Dobrovljah, in Slavko Rabuza-Utaha sta imela ob vsakem obisku postaje politično uro, prav tako tudi politični aktivisti, ki so prihajali ravno zaradi tega. Med temi so bili Pavle Baloh-Peter, Franc Zalaznik-Leon, Anton Rader-Jasko in drugi. Aktivisti, ki so potovali po relejni liniji, so kurirjem tudi prinašali novice.

Če se je v bližini zadrževala kaka partizanska enota, so se kurirji takoj povezali z njo. Večkrat so jim bili za vodnike, ker so dobro poznali teren. Prav tako je partizanski štab lahko koristno uporabil informacije, ki so mu jih kurirji posredovali. Kurirji pa so sodelovali tudi z VOS in pomagali pri kakšnih akcijah. Zato jim ni manjkalo potrebnega orožja in municije, pa tudi s hrano so jih ob priliki oskrbele brigadne intendance.

Kurirji so sami izpeljali nekatere akcije. V kamnolomu Josipdol so mobilizirali delavce, o čemer so se že prej domenili z upravnikom Rudolfom Vobovnikom.

Ko so zjutraj kurirji zasedli kamnolom in postavili zasede, da ne bi prišlo do presenečenja, je komandir Aki poklical delavce v vrsto. Povedal jim je, da so partizani, da se borijo proti okupatorju in jim, presenečenim, povedal, da so tudi oni mobilizirani v narodnoosvobodilno vojsko.

Nato so začeli z naborom. Kurir bolničar je prevzel vlogo zdravnika. Delavce so pregledali, in vse zdrave mobilizirali. Takrat je odšlo na Klopni vrh in naprej v brigado okrog 30 novih borcev, 7 pa so jih pustili domov.

Ta akcija je močno odjeknila daleč naokrog. Nekaj dni kasneje so odšli kurirji s skupino VOS na dom nekega zagrizenega nemčurja v Puščavo. Ker ga pa tisto noč ni bilo doma, so zaplenili le živila.

Ko je Šerčerjeva brigada 23. avgusta likvidirala nemško postojanko v Lovrencu, se je aktivnost odborov OF močno povečala, zato je bilo tudi vzdrževanje zvez lažje. Škrbinekova domačija je postala pravi partizanski center, kjer so se oglašale skupine partizanov, tam so imeli sestanke. Žal pa so bili premalo previdni. Nemci so s svojimi vojljači zbirali podatke o obnašanju prebivalstva na tem osvobojenem ozemlju in se pripravili za napad. Čez noč so zasedli Lovrenc z okolico in nato po vnaprej pripravljenih seznamih aretirali in odvažali prebivalce. Tudi na Škerbinekovo domačijo so prišli, k sreči sta se oče in mati že prej umaknila k svojim sorodnikom. Oče Škerbinek se je pozneje pridružil kurirjem na postaji.

Kurirji so se spet umaknili v strogo ilegalno. Vendar pa so Nemci vedeli, da mora biti nekje na tem območju kurirska postojanka. Zato so jo toliko časa iskali, da so jo v drugi polovici oktobra le odkrili. Pri tem jim je pomagal novo zapadli sneg. Dežurni kurir in stražar na opazovalnici sta že zgodaj zjutraj opazila, da se bivaku bližaju Nemci, obkoljevali so ga s treh strani. Kurirji so pobrali pošto in orožje, za drugo ni bilo več časa, in se prebili proti Klopnemu vrhu. Napotili so se proti Rušam proti TV 12, kjer so ostali čez dan in se naslednji dan vrnili v svoje taborišče. Nemci so pobrali vse, kar se je dalo odnesti, hrano in opremo, kočico, narejeno iz brun, pa so pustili. Kurirji si niso znali razložiti, zakaj je niso požgali.

Po tistem so se kurirji S 11 preselili na Recenjok, kjer so si v gozdu kmeta Petra Orterja, po domače pri Podhanku, zgradili nov bivač. Ne glede na poostren nemški nadzor je vsa družina pomagala kurirjem, v bližini je bila tudi Kosjekova domačija, s katere sta bila dva sinova v partizanih. Očeta so Nemci odpeljali v Dachau, mati pa je bila zaprta v Begunjah. Hčerki Marija in Dragica sta se skrivali in iz zaplenjene domačije spravili k partizanom vso živino, goveda, ovce, svinje, kokoši, celo žito in krompir. Nato sta se tudi sami vključili v partizanske vrste. Dokler so kurirji bivali pri Podhanku, so bili tudi oni deležni dobrin iz Kosjekovih shramb.

Komanda III. sektorja se je močno trudila, da bi ponovno v bližini Ožbolta vzpostavila zvezo čez Dravo do S 18 in Kozjaku. Da bi pomagal pri vzpostavitvi, je prišel jeseni 1944 na S 11 komisar relejnega sektorja Henrik Ribič-Muk. S skupino, ki jo je vodil kurir domačin Hrabro Sterdin-Bogdan, je krenil proti Dravi. Mimo opuščene Kosjekove domačije so se spustili do potoka Slepnica in ob njem nadaljevali pot navzdol. Prišli so do nekega travnika in komandir Aki je svetoval, da bi se raje pomaknili v gozd. Na čistini se mu je zdelo prenevarno, ker so Nemci po ponovni zasedbi postojanke v Lovrencu postali spet zelo aktivni. Ko so že nekaj časa hodili po gozdu, so videli, kako nekaj Nemcev in Ukrajincev beži čez travnik. Bili so namreč v zasedi in kurirji so jim prišli za hrbet.

Ko so nadaljevali pot, so čez kake četrt ure ponovno naleteli na Nemce. Ugotovili so, da je obrežje Drave zasedeno in tako vsak prehod na drugo stran reke nemogoč. Po krajšem posvetu so se Muk in kurirji vrnili v bazo. Ker so obveščevalci povedali, da Nemci pogosto blokirajo prehode čez reko, da bi preprečili premike partizanskih enot s Pohorja na Kozjak in obratno, je bilo zvezo čez reko nemogoče vzpostaviti.

Novembra je bil komandir Jože Hren-Aki postavljen za komandanta VI. relejne linije. Za njim je postal komandir Alojz Kosjek-Mihec ki je vodil postajo do spomladi 1945. Visok sneg v zimi 1944 – 45 je močno oviral kurirje pri vzdrževanju zvez, vendar je S 11 uspešno delovala do osvoboditve. Tik pred kapitulacijo Nemčije so kurirji uspeli, s pogajanjem in ultimatom, da se je nemška posadka umaknila iz Lovrenca. Takoj za tem so vkorakali v trg in zasedli železniško postajo Ruto, mimo katere so se pomikale neprekinjene kolone nemške vojske proti Dravogradu.

Na S 11 so službovali: Jože Hren-Aki, prvi komandir, Alojz Kosjek-Mihec, drugi komandir, kurirji: Janez Germ, Alojz Vidmar, Hrabro Sterdin-Bogdan, Rudi Vobovnik-Ludvik, Rajko Kogelnik-Franjo, Franc Brezočnik-Očka, Dušan Brezočnik, Blaž Potočnik, Maks Hudernik, Adolf Arčnik, Dominik Pokeršnik-Niko, Srečko Štern, Maks Svetina, Ivan Sernc, Stanko Marinič in Viktor iz Kotelj. Kuharica je bila Marija Kosjek.

Kurirska postaja S 11a na Pohorju

Po napadu na S 11 v novembru 1944 se je ta postaja preselila iz Šavsove rebri na Kumenu na Recenjaki. S tem pa se je močno povečala razdalja med kurirskima postajama med S 11 in S 9. Za-

to je komanda linije ustanovila na tej relaciji vmesno, pomožno kurirsko postajo S 11a.

Poleg vzdrževanja zveze med omenjenima postajama je bila S 11a zadolžena tudi za zvezo s kurirji S 18 in dveh vojaških postaj na Kozjaku.

Komandir postaje S 11a je bil nekaj časa Hrabro Sterdin-Bogdan, nato pa Alojz Vidmar, kurirja pa sta bila Srečko Štern in Ivan Sernc. Postaja S 11a je delovala do osvoboditve.

Viri : Jože Hren-Aki: VI. štajerska-koroška linija, rokopis. Alojz Kosjek-Mihec: Kurirska postaja S 11 na Pohorju, rokopis.

Kurirska postaja S 12 nad Rušami

Kurirsko postajo sta kmalu po svojem prihodu na Štajersko ustanovila Stane Cuznar-Jure, takratni komandant III. sektorja, in Ivan Mlakar-Sergej. Za komandirja je bil postavljen Ciril Lukman-Slavc, ki sta ga pripeljala s seboj z Dolenjske. Skupina prvih kurirjev se je utaborila v Bezovcu nad Lobnico in Rušami. V bližini je bil tudi obveščevalni center IV. operativne cone, ki ga je vodil kapetan Stane Terčak. Center je imel tudi svojo radiooddajno postajo.

V bližini se je nekaj časa zadrževal tudi okrožni komite KPS Maribor, ki ga je vodil sekretar Otmar Rataj-Mirko, in baza mladinskega aktiva, ki ga je vodil Rado Gabrovec-Gauč in tedaj je S 12 vzdrževala zvezo tudi z njima.

Na tem področju so se večkrat zadrževale Zidanškova, Bračičeva pa tudi Šercerjeva brigada. S 12 je vedno vzpostavila zvezo z vsako operativno enoto v bližini.

Ko so bile postavljene S 11 nad Lovrencem in S 13 nad Framom, je komanda linije vzpostavila zvezo med S 12 in tema postajama. Kakor za druge postaje na Pohorju so bili tudi na S 12 dodeljeni za kurirje borci iz operativnih enot, predvsem iz Zidanškove (Pohorske) brigade. Zvezo so v začetku vzpostavljali dvakrat tedensko, od avgusta 1944 dalje pa vsak dan. Postaja S 12 je vzpostavila zvezo tudi z vojaško kurirsko postajo P 85.

Julija je bil Ciril Lukman-Slavc postavljen za komandanta V. linije. Po njegovem odhodu je postal komandir postaje Fedor Robnik-Dore, domačin iz Ruš.

S 12 se je nekajkrat preselila. Za prebivališča so si v odročnih strminah in goščavi gradili dobro skrite zemljanke. Hrano so dobivali delno pri kmetih, največ pa z zaplembami v nemških trgovih-

nah in pri tistih, ki niso sodelovali s partizani. Tako so zaplenili živila na nemških posestvih v vasi Bezeno, v gostilni na Smolniku, v Pekrah pri Mariboru na posestvu Kordek, ko so razorožili tudi nemškega oficirja.

Samostojnih vojaških akcij kurirji niso pripravljali, ker jim je bilo to prepovedano. Redno pa so sodelovali z mobilizacijskim vodom pri mobilizaciji na terenu. V Bistrici pri Limbušu so sodelovali kar pri treh takih akcijah.

V okolišu postaje S 12 se je večkrat zadrževal omenjeni mobilizacijski vod. Komandir postaje se je dogovoril z njegovim komandirjem Francem Prelogom-Mirkom, da bi konec decembra skupno napadli nemško postojanko v Bistrici pri Limbušu, ki je stala tik železniške postaje, v njej pa okoli 25 Nemcev. Dva partizana sta se preoblekla v civilno obleko in se pomešala med potnike, ki so šli na vlak. Ko sta si ogledala položaj na peronu, sta stopila k stražarju in zahtevala, da dvigne roke. Ko je zagledal pištolo, je nemudoma ubogal. Takrat pa so že pritekli na peron kurirji in mobilizacijski vod in vdrli v nemški bunker. Razorožili so vojake, jih slekli, jim pobrali municijo, uniforme in vse vojaške pripomočke. Tista dva pa, ki sta razorožila stražarja, sta odšla z njim v prometno pisarno, kjer sta porezala telefonsko napeljavo in postavila uvozni signal ter tako ustavila vlak pred postajo.

Ko so se partizani težko obloženi z zaplenjenim orožjem in municijo vračali, so kmalu srečali voznika s konjem. Vso robo so naložili na voz in se odpeljali na Pohorje, vozniku pa povedali, kam naj pride po konja in voz.

Drugič so šli kurirji v Bistrico in v tamkajšnjo tovarno zaplenili usnjeno jermenje s pogonskih koles, ki je bilo odlično za podplata. Nekemu nemškutarju so zaklali in vzeli prašiča, voz in konja, da so lahko odpeljali zaplenjeno robo. Pri tem so govorili: prvi vod levo, tretja četa v zavarovanje in podobno, da so Bistričani mislili, da je v vasi bataljon partizanov, v resnici pa jih je bilo samo dvanajst.

V ruški šoli je bila posadka 200 vermanov. Komandir kurirske postaje Dore in Alojz Glazer, domačin iz Ruš, aktivist mariborskega okrožja, sta se ob neki priliki dogovorila z dvema vermanoma, da bosta tik pred napadom Tomšičeve brigade in kurirjev na postojanko dala dogovorjeni znak. Brigada naj bi vermane razorožila in tiste, ki bi hoteli iti v partizane, vzela s seboj. Uprava tovarne pa, kot da je nekaj zasumila, je pa dan pred napadom premestila vermansko posadko v tovarniško poslopje. Brigada, ki je bila o tem obveščena, je Ruše vseeno napadla in v trgovini zaplenila živila.

Kurirji postaje S 12 na Pohorju. December 1944.

Kurirji so sodelovali pri akcijah z različnimi partizanskimi enotami, včasih pa so tudi sami organizirali manjše akcije, da so se oskrbeli z orožjem in hrano. Še posebno pa so sodelovali pri mobilizaciji in spravljanju novincev v partizane.

V poročilu, ki ga je komandir postaje poslal 14. februarja 1945 komandi II. relejne linije, navaja, da je na postaji 10 kurirjev, da je imel z njimi ure vojaškega pouka, od tega dve praktični. Teoretično so obravnavali napad na postojanko ali na javko. Če bi bil kdo ujet, za nobeno ceno ne bi smel izdati postaje in kurirskih zvez. Disciplina da je v redu, pravi v poročilu, le z enim kurirjem da so težave, da pa se bo popravil. Poroča tudi, da je spodaj v Rušah dosti vojaštva, kakih 600 moških, ter da se vojaške posadke stalno menjujejo.

Poročal je, da vzdržujejo zveze s S 11, s S 10 in S 13, z vojaško postajo P 85, z obveščevalnim centrom, z okrajem Maribor-desni breg, z mestom Maribor in z začasno mobilizacijsko edinicco Lackove čete. Dalje poroča, da imajo redne politične ure z

razgovori, redne partijske sestanke. Za higieno in čistočo je bil zadolžen tov. Ilija (Angel Turk), ki je bil tudi sanitetni referent.

Pozimi je visok sneg kurirje zelo oviral, vendar so kljub temu redno vzdrževali zveze. Njihove postojanke niso nikdar odkrili.

Kakor na vseh kurirskih postajah so tudi na S 12 vodili knjigo došle in oddane pošte ter blagajniški dnevnik. iz blagajniške knjige je razvidno, da je imela postaja 1. januarja 1945 v blagajni 1.100 RM, da so dali žagarju Pepeju 20 mark napitnine, za 400 kg težko kravo kmetu Cvirni 690 mark, neki stari ženici na javki 20 mark, okraju Maribor mesto za partizanske pesmi 10 mark itd.

Na tej postaji se je zvrstilo 14 kurirjev. Ob božiču 1944 se je v Rupah smrtno ponesrečil Jože Mule, na dan svobode pa je, tudi v Rušah, padel kurir Stanko Rabnik. Oba sta bila domačina.

Na S 12 so bili: Ciril Lukman-Slavc, prvi komandir, Fedor Robnik-Dore, drugi komandir, Hinko Laznik-Dimitrij, Pavle Sušec-Pavle, Jože Šibilja, Dušan Brglez, Angel Turk-Ilija, Tone Capl, Jože Mule, Stanko Robnik, Ozvald Jože-Janko, Miran Kocjan, Slavko Majcen.

Viri: Jože Šibilja-Mihec in Hinko Laznik-Dimitrij: Podatki iz anketne pole, Angel Turk: Akcije kurirjev naše postaje, rokopis.

Kurirska postaja S 13 na Pohorju

Junija 1944 je bila v Planici nad Framom ustanovljena kurirska postaja S 13, ki je spadala v sestav II, relejne linije. Bila je važna križiščna točka, saj je bila povezana kar s štirimi postajami: S 10, S 12, S 17 in S 8. Zato je bilo na tej postaji tudi več kurirjev, največkrat okrog 13. Do konca vojne se jih je zvrstilo blizu 30.

S kurirji zgoraj navedenih postaj so imeli dogovorjene javke nekako na sredini poti med postajama. Tudi tako so bile poti dolge, saj je bilo treba preko hribov, grap in dolin, kjer je na kurirje prežalo polno nevarnosti.

Zvezo so vzdrževali najprej dvakrat tedensko, kmalu pa že vsak drugi dan. Že zgodaj v večernem mraku sta kurirja, največkrat po dva, včasih tudi po trije, krenili s postaje, se v temi prebijali preko nevarnih področij, vračali pa so se navadno šele proti jutru. Posebno nevarna je bila pot na javko s S 17 pri Vurbergu onstran Drave in s S 8, ki je najprej taborila v gozdovih blizu Hajdine, pozneje pa v Halozah.

Ta postaja ni imela neke stalne baze, niti zemljanke, v kateri bi se kurirji zadrževali. Imeli so samo skrivališča in dve baraki, kamor so spravljali material. Kurirji pa so se navadno zadrževali po

kmečkih domačijah, med hajkami pa v gozdu. Eno skladišče so imeli na Framskem delu Pohorja, nad Gradiščem, drugo pa v gozdu Ivana Lunežnika, nad njegovo žago v Frajhajmu. Ta bunker je bil zelo prostoren, saj bi lahko v njem prebivalo tudi do osem ljudi.

Zaradi večje varnosti so kurirji pogosto menjavali bivališče. Tako so tudi ščitili domačine, ki so jim nudili vse, kar so potrebovali. Spočetka so se zadrževali v nižjih predelih Pohorja, v krajih Stara Gora, Loka, Lodmirce in Gradišče, kjer so po dan ali dva prebivali pri Streharjevi družini, Pri Lenardovih, Pri Rihu, Špuraju, pri Jaklovih, Kokoljevih in pri Milenku Popoviču. Pozneje so se zaradi pogostih nemških hajk umaknili višje nad dolino v predele Planice in Šmartna na Pohorju, kjer so jim nudili gostoljubje kmetje Špendel, Svete, Trglavčnik, Trdnat, Rajšp, Gert, Sir, Hojnik, Jenžič, Repnik, Primož, Vauhni, Gril, Kolonder in še nekateri drugi. Na tem področju ni bilo domačije, ki ne bi bila povezana s partizani.

Mladina s teh domačij je prevzela skrb za varnost postaje in zanesljivo obveščala kurirje o gibanju sovražnih patrolj ter o razmerah na terenu. Pri tem so se zlasti odlikovale žena in dekleta: Mihelca Lesjak, Milka Fišer, Nežika, Micika, Pepca in Ivanka Sagadin, Milka Špendl, Anica, Angela in Ivica Jenžič, Anka Ferlež in Jelka Štern iz Radizela. Obveščevalci so bili tudi Bezjakova Milka, Turnerjeva mama, natararica Lenka, Jože Mejal, Mirkec Babič ter pionirka Donikova in Repnikova.

2. novembra 1944 so Nemci napadli kurirsko postajo, ki se je takrat zadrževala pri kmetu Štefanu Pliberšku v Stari gori. S kurirji je bilo še nekaj partizanov, ki so do večera čakali na zvezo. Kurirji so bili že dopoldne obveščeni, da Nemci hajkajo v smeri Reka, Ranče, Planica, Lokomirce. Ignac Stavber-Miha in Ivan Gal-Tarzan sta šla v patroljo in se na Lepem vrhu nad Kopivnikom srečala z Nemci. Imela sta srečo, da sta se med hudim streljanjem umaknila z nevarnega območja. Miha je bil ranjen, krogla mu je oplazila kolk, vendar je še lahko tekal.

Pri izpolnjevanju kurirskih dolžnosti so dali življenja: Franc Predan, doma iz Požega pri Framu, ki je padel 9. septembra 1944, ko sta se z Rudijem Štefancem-Samom vračala z javke s S 12. Naletela sta na nemško zasedo pri Perkovem križu. 2. novembra 1944 je padel kurir Anton Grašič-Rudi, doma iz Šestdob pri Framu. Takrat so ujeli tudi Franca Špuraja iz Loke pri Framu. Po nekih poročilih naj bi ga Nemci obglavili. V decembru 1944 je padel kurir Levček, po rodu iz Sovjetske zveze, isti mesec tudi Karel Popija, doma iz Slovenj Gradca. V februarju 1945 sta bila na

poti iz javke ubita Ivan Gal-Tarzan, doma iz Brezja pri Mariboru, in Franc Štangler iz Brunšviga pri Račah.

Ko je kurirska posadka zaslišala streljanje, se je umaknila v gozd, kjer pa je neletela na Nemce. Mislili so se umakniti proti Polskavi, pa so Nemci iz tiste smeri udarili po njih. Razbežali so se na vse strani.

V spopadu je padel Anton Grašič-Rudi in še nek partizan, ki je prišel zvečer po zvezi. Nemci so ob tej priliki ujeli težko ranjenega Franca Špureja-Darka in Viktorja Ekarta-Čopiča ter kurirsko kuharico Marico Rotart.

Ko so se kasneje zbrali, so ugotovili, da je med njimi precej ranjenih: Srečko Rajner-Simon, komandir postaje v roko, Feliks Rotart-Dušan prav tako, Ivan Rotar-Roman v nogo, Štefan Pisaneč-Branko v glavo. Nogi sta imela poškodovani tudi Jože Lešnik-Samo in Rudi Štefanec-Samo.

Tudi na tej postaji so imeli težave z oborožitvijo. Na postaji so imeli poleg pušk samo eno brzostrelko. V septembru 1944 je komandir postaje Srečko-Rajner-Simon neke noči vodil kurirje v Zgornjo Polskavo, da bi likvidirali tamkajšnjo orožniško postajo. Domneval je, da se mu bo to posrečilo z zvižaco, pa ni šlo. Poiskali so nekega Kapla, ki je bil »ortsgruppenfirer« (krajevni skupinski vodja, da je nesel pismo komandantu orožnikov. Medtem so kurirji porezali telefonske žice. V pismu je Rajner obljubljal orožnikom, da se jim ne bo nič zgodilo, če se predajo in položijo orožje. Komandant pa je odgovoril, da tega ne bodo storili, da se bodo borili do zadnjega moža. Rajner pa je vseeno zapovedal napad, misleč, da se bo maloštevilna posadka prestrašila in le predala. Vendar se to ni zgodilo in kurirji so morali odnehati. Potrošili so le precej municije.

Tarzanova sestra, obveščevalka, je kurirjem sporočila, da imajo spodaj na občini 30 novih vermanskih uniform. Slabo oblečeni kurirji so se odločili, da gredo ponje. Po lestvi so zlezli skozi okno v prvem nadstropju in prišli v dvorano, ki je bila pripravljena na neko proslavo in okrašena s hitlerjanskim zastavami, velikim dvoglavim orlom in Hitlerjevo sliko. Razcefrali so zastave in sliko, našli pa samo štiri uniforme. Vse druge so Nemci razdelili med vermane, ki so jih poslali na Falo, kjer so partizani malo prej minirali elektrarno.

Po akciji so hoteli še po cigarete v trafiko, vendar so med potjo srečali nemško patroljo. Trije kurirji, ki so se vozili na kolesih kot predhodnica, so bili presenečeni. Tarzan, ki je vozil prvi, se je znašel pred nemško puško. Ker je znal nemško, je prisebno

rekel: »Ne streljajte, mi smo vaši!« Vedel je, da ga tovariša, ki sta bila za njim, ne bosta pustila na cedilu. Tovariš za njim je ustrelil iz brzostrelke in podrl oba Nemca, ki sta stala pred Tarzanom.

Nastal je pravi pekel. V bližini je bila utrjena posadka protiletalske obrambe Maribora in ta je, ko je zaslišala strele v bližini, začela streljati iz vsega orožja. Na srečo pa so se kurirji brez nezgode umaknili. Mimogrede so pri gostilničarju Brusu zasegli še radio aparat.

V začetku leta 1945 je prišel na Planico nad Framom vod Lakovega odreda. Njegov komandir Boris je predlagal komandirju S 13, da mu da nekaj kurirjev za pomoč pri akciji, ki jo namerava izpeljati v Hočah. Prostovoljno sta se prijavila Ivan Murko-Gvido in Ivan Mohorko. Zvečer so se borci odreda in oba kurirja napotili v Hoče in v tovarni čokolade Sana zaplenili precejšnjo količino živil, pisarniški in sanitetni material, ki so ga poslali v bolnišnic. Jesen na Pohorju. Akcijo sta organizirala in vodila Milan Cobe in Franc Irgolič.

Med prebivalstvom so bili kurirji zelo priljubljeni. Kmetom je primanjkovalo delovne moči, pa so jim kurirji priskočili na pomoč pri košnji in drugih opravilih. Kmetje so se jim oddolžili s hrano. S 13 je delovala do osvoboditve.

Na tej postaji so bili: Srečko Rajner-Simon, komandir, Ivan Murko-Vid, namestnik komandirja, Štefan Pisanec-Branko, politdelegat, Jože Lešnik, Nace Štauber-Miha, Mihec Turnher-Samo, Rudi Štefanec-Samo, Viktor Ekart-Čopič, Franc Predan, Anton Mohorko-Roman, Feliks Rotar-Dušan, Franc Štangler, Jože Gobec-Milan, Ivan Gal-Tarzan, Stane Kristovič-Franjo, Franc Gašperlin-Mihec, Franc Špuraj, Anton Grašič-Rudi, Karl Rebernak-Boštjan, Anton Frešer-Ciril, Franc Levstik-Martin, Karlo Popija, Čeh Vasili, Kozelj in ruski državljani Levček.

Kuharica je bila Marica Rotar.

Viri: Štefan Prisanc: Spomini kurirjev s S 13, rokopis. Ivan Murko: Kratka zgodovina relejne postaje S 13, rokopis. Drago Miklavc: S 13. Štefan Pisanec, Jože Lešnik in Ivan Murko: Kratka zgodovina S 13, rokopis.

Kurirska postaja S 10 v Kotu nad Oplotnico

V mali planinski vasici Kot nad Oplotnico na Pohorju je bila maja 1944 ustanovljena S 10, ki je spadala v sestav II. relejne linije.

Prve kurirje je komanda relejne linije pridobila med borci Zidanskovke brigade. To so bili Lojze Črešnar-Milenko, doma iz

Straže pri Oplotnici, Ludvik Goričan iz Bezine pri Konjicah, Vinko Razgoršek iz Slovenj Gradca, Franc Mlačnik-Marjan iz Železne Kaple, Filip Pokršnik-Lipe iz Oplotnice. Za komandirja je bil imenovan Franc Gašperlin-Mihec.

Postaja S 10 je vzdrževala zveze s petimi sosednjimi kurirskimi postajami in sicer s S 13, preko katere je šla zveza za mariborsko okrožje. Pot je vodila iz Kota skozi zaselke Nagrad, Kebelj, Modrič, Okoška gora, Visole in Vaberče do Devina. Javko so imeli najprej ob živi meji pod starim vinogradom, kasneje pa pri Smolarjevemu mlinu blizu Smrečnega nad Šmartnim.

Zveza s S 33 je potekala proti jugu, javko so imeli pod zaskom Lipa pri Stranicah. Pot do tja je vodila iz Kota skozi Božje, Črešnovo, Zlakovo in mimo Zreč.

Ko je bila v juniju postavljena S 11 nad Lovrencem na Pohorju, je bila vzpostavljena zveza tudi z njo. Javko so imeli na Šumiku.

Poleti je bila osnovana kurirska postaja S 2a v Ličenci pri Ločah, za javko so se domenili na Prihovi pod Pohorjem.

Zveza s kurirji S 12 je bila v Bajgotovem grabnu, v bližini drvarskih koč. Do tja so hodili čez Osankarice, mimo Črnega jezera.

Vse te zveze so vzpostavljali najprej dvakrat tedensko, poleti pa že vsako drugo noč. Poleg teh so bili povezani še z vojaško postajo VS-1/13, z javko blizu koče na Hudem vrhu, z bolnišnico Košuta, s katero so imeli javko na Jurgovem. Avgusta 1944 je začela s tiskanjem literature tehnika Mernik v gozdovih blizu Božjega, s katero so imeli dnevno zvezo. Od tam so znosili številne nahrbtnike literature, s katero so zalagali celotno mariborsko okrožje. Tehnika je vsak dan izdajala radio vestnik z najnovejšimi poročili z domačih in zavezniških front.

Takoj po ustanovitvi postaje so kurirji prebivali največ v gozdu v neposredni bližini vasice Kot, izmenoma pa so se naseljevali po hišah zavednih slovenskih družin. Največkrat so bili pri domačiji družine Kos, po domače pri Jarčevih, pri Bočku, pri družini Skrinjar v Bočkovi bajti, deloma pa v gozdu v Jarčevi in Bočkovi Rebri. Kasneje so si zgradili leseno barako v gozdu Marije in Antona Smogavca, po domače Koširja, V Koširjevi Rebri. Baraka je bila kakih 500 metrov nad Cezlakovim kamnolomom, zanjo sta vedela le Grmov in Koširjev Tonček.

Prebivalci vasice Kot so se kmalu povezali s partizani, tako že s I. pohorskim bataljonom. Pozneje so obnovili stike z enotami

Pohorskega odreda, v letu 1944 pa z enotami XIV. divizije. Ko so se kurirji nastanili v njihovem kraju, so jih sprejeli za svoje.

Kadar so razmere dopuščale, so kurirji pomagali kmetom pri košnji in spravilu sena in drugih opravilih, ti pa so jim dajali hrano in jim pošiljali obvestila. Posebno tesno so sodelovali s Kosovo družino. V bližini Kota in sosednjih vasi so se večkrat za dan ali dva ustavljale brigade, kar je kmalu pritegnilo tudi Nemce, da so hajkali po pohorskih gozdovih. Večkrat so se majhni spopadi razvili v prave bitke. Navadno so se Nemci znesli tudi nad civilnim prebivalstvom.

Ko je malo pred zimo po takem spopadu Tomšičeva brigada poglala Nemce nazaj v dolino, so se ti maščevali tako, da so ponoči s topovi obstreljevali območje, kjer so bili prej boji. Med drugimi jim je bila za tarčo tudi Koširjeva hiša. Domači so ravno večerjali, ko je tik ob steni hiše udarila granata. Na srečo ni eksplodirala. Druga pa je padla na drugo stran hiše in se razpolovila na dvoje. Ljudje so samo poslušali sikanje in ugibali, kaj bo, vendar na srečo ni bilo človeških žrtev.

Septembra je bilo poštnih pošiljk, zlasti literature, toliko, da je kurirji niso več zmogli sproti odpremljati dalje. Zato so bili dodeljeni na postajo še Jože Oprešnik, doma iz Brda pri Konjicah, Jože Brumen iz Velike Nedelje, Mirko Kos iz Kota, Ludvik Košir, tudi domačin in Krivčev Ludvik iz Podgrada. Že v začetku avgusta je prišel na postajo Albert Sušec, doma iz Brd pri Slovenj Gradcu.

Decembra 1944 je bil s S 9 premeščen Jože Zagožen-Servac, doma iz Ljubnega. Postal je komandir postaje S 10.

Nemška zimska ofenziva v decembru 1944 in januarju 1945 je segla tudi v te kraje. Nemci so zasedli gorske predele in onemogočali redno vzdrževanje kurirskih zvez.

Spomladi je bil komandir Servac postavljen za komandanta relejne linije, na postaji ga je nasledil Alojz Ozvald. Meseci pred osvoboditvijo so prinesli v te kraje novo nadlogo — vlasovce, ki so zaradi grozodejstev in zločinov postali pravi strah in trepet. V večje boje z brigadami in drugimi večjimi partizanskimi enotami se niso spuščali, zasledovali so le manjše skupine, terenske aktiviste in kurirje, zraven pa ropali in terorizirali civilno prebivalstvo.

Pred njimi so se skoraj vsi vaščani Kota umaknili v gozdove, doma sta ostala le kmeta Matevž Šega in Ferdinand Smogavc, ki se nista mogla odločiti, da zapustita domačijo. Drhal ju je odvedla v Cezlak in ju tam ustrelila.

Kurirjem so poleg drugih pomagale tudi Verona Skrinjar, ki je stanovala v Bočkovi bajti, družine Ferdinanda Smogavca, Matevža Šege, Franca Vetriha, po domače Vukovega in družina Marije in Antona Smogavca, po domače Koširjeva, ki je bila kurirskemu bivaku najbližje. Pri Globovnikovih, po domače pri Grmu, so bili kurirji prav tako domači, domači sin Tonček je bil spreten obveševalec. Na domačiji Marjete in Antona Rupnika, po domače pri Gojzdniku, so bili kurirji prav tako redni gostje. Dostikrat so se zadrževali tudi na domačijah Janeza Pliberška, po domače Piterčka, pri Leopoldu Klincu, po domače Kosu, pri Antonu Klincu-Kapunu in Mirku Kočniku-Adamu.

Na postaji pa so bili: Franc Gašperlin-Mihec, prvi komandir, Jože Zagožen-Servac, drugi komandir, Alojz Ozvald, tretji komandir, Alojz Črešnar-Milenko, Franc Strnad-Franček, Franc Mlačnik-Marjan, Vinko Razgoršek-Vinko, Albert Sušec-Albert, Jože Brumen-Lev, Leskovar Franc-Simon, Anton Tajnikar-Miško, Maks Tajnikar-Milče, Jože Oprešnik-Kovač, Jože Rupnik-Pepi, Mirko Kos-Mirko, Rudi Kos-Ruda, Ludvik Tič-Ludvik, Filip Pokršnik-Lipe, Ludvik Goričan-Ludvik, Marjan Korošec.

Viri: Franc Gašperlin-Mihec: Ustanovitev in širša lokacija TV postaje S 10, rokopis. Anton Tajnikar: Zapis o postaji TV S 10, rokopis. Isti avtor: Pripombe k osnutku, rokopis. Janez Grm-Drago Miklavc: TV S 10, rokopis.

Kurirska postaja S 2a v Ličenci pri Ločah

V poletju 1944 se je pokazalo, da bi bilo potrebno vzpostaviti zvezo od S 2 pri Sladki gori in S 10 nad Oplotnico. Tako so ustanovili postajo S 2a, ki je precej skrajšala zvezo med pohorsko in ptujsko relejno linijo. Prej je šla zveza od S 2 na Pohorje preko S 7 pri Konjicah in nato na S 33 pri Vitanju.

S 2a je postavil komisar IV. linije Albin Barle-Zoran avgusta 1944 v bližini kraja Ličenca pri Ločah oziroma Poljčanah. Za komandirja nove postaje je imenoval Jožeta Ivanca-Vlada iz Buč na Kozjanskem, njegov namestnik je bil Janez Korošec iz Ličence. Ignac Tomažič, prav tako iz Ličence, je bil zaradi bolezni poslan iz Šercerjeve brigade na teren in Zoran ga je pritegnil za kurirja. Dobil je nalogo, da najde primerno in dovolj varno mesto, kjer bi se postaja utaborila. Med prvimi kurirji na S 2a sta bila tudi Maks Štefančič-Stanko s Sladke gore in Franc Gumzej-Dušan iz Zbelovega pri Poljčanah.

Kurirji so živeli nekaj tednov pod šotori v gozdu blizu vasi Ličenca, nato pa nekaj časa na domu kurirja Ignaca Tomažiča-

Brka, od koder so se preselili na domačijo Antona Cvahte in nato k Neži Hajdnik na Petelinjek. Zatočišče so imeli še pri Ivanu Cvahtetu in Luki Lažetu. Ko so še bivali v šotorih, jih je nekega dne v septembru iz taborišča pregnala nemška patrolja, vendar dobro skritih šotorov Nemci niso našli. V bližini Brkove hiše so si nato naredili bunker, če bi se morali kdaj umakniti iz hiše. Ta bunker so imenovali Beograd — najbrž zato, ker je bil le-ta tisto jensen osvobojen.

Postaja S 2a je vzdrževala zveze s S 2, s S 10 in s S 11. Na javko s prvo sta šla kurirja čez cesto Loče-Poljčane iz čez železniško progo Zreče-Poljčane mimo Loč do Penovja. Za javko s kurirji s S 10 sta morala kurirja prečkati prometno glavno cesto Maribor — Celje. Po njej so vozili dolgi vojaški transporti, tako da sta morala včasih čakati tudi po tri ure, da sta lahko prešla na drugo stran. Zlasti pozimi je bilo to naporno. Javko s S 10 so imeli na Prihovi. Zveza s S 11 pa je bila kmalu ukinjena.

Vse te zveze so opravljali ponoči in peš. Pogosto so menjavali poti, tudi z javke so se vračali po drugi poti. Okolica S 2a je bila zelo ravninska, gosto prepletena s komunikacijami. Zato so morali biti kurirji zelo previdni. Nemci so tudi ponoči patroljirali v okolici svojih postojank, na križiščih in različnih prehodih so postavljali zasede. Ko sta se neke noči Jelen in Hribernik vračala iz Prihove, sta pri glavni cesti padla v nemško zasedo pri kmetu Gomžnarju. Rešila ju je prisebnost in predvsem urne noge.

Ko sta se drugič Brko in njegov tovariš vračala s Pohorja, kamor sta vodila skupino 20 ljudi, sta blizu kamnoloma nad Oplotnico naletela na Nemce. Srečno sta ušla, toda Brko se je na begu čez kamnite sklade v kamnolomu poškodoval, tako da je ostal invalid.

Kurirji so bili kar dobro oboroženi. Puške so zaplenili nemškimi vojakom, ki so prihajali na dopust, imeli so brzostrelke in dovolj ročnih bomb. Nekaj tega jim je priskrbela tudi komanda sektorja.

Ker so bili kurirji skoraj sami domačini, niso imeli težav s prehrano, saj so jo dobivali pri svojcih. Ker so se skoraj ves čas zadrževali po hišah, so jim tam tudi kuhali. S perilom so jih oskrbovali doma.

Organizirano so imeli obveščevalno mrežo, v katero je bila vključena predvsem mladina. Njihov glavni obveščevalec je bil Karel Strmšek, invalid, čevljar po poklicu. Bival je v Ličenci, čevljarit pa je hodil na Križni vrh, kjer je bila nemška postojanka. Kot invalid si je pridobil zaupanje Nemcev, za katere je tudi delal

in tako je od njih izvedel marsikaj, kar je bilo koristno za partizane. Poleg obveščevalnih podatkov jim je prinašal tudi orožje.

Kurirji so tesno sodelovali s terensko organizacijo OF, ki jo je vodil Ivan Cvahte. Skupaj z mladino so prirejali mitinge v osnovni šoli v Jerneju pri Ličenci. Dajali so jim tudi literaturo, ki so jo prejeli iz tehnike Mernik in od drugod, mladina pa jo je razdeljevala med prebivalstvo. Mladi so zbirali hrano in sanitetni material, ki so ga pošiljali na Pohorje. Poleg že prej omenjenih družin sta jim pomagali tudi Strmškova in Bračková družina ter še nekatere.

Kurirji so sodelovali tudi pri mobilizaciji za NOV. Tako so s svojim posredovanjem omogočili kakim 50 novincem odhod na Pohorje. Nekoč pa je prišlo skoraj do nesreče. Kurirja Ogrizek in Hribernik sta na poti z javke zajela nemškega vojaka. Ko sta ga vodila skozi gozd, sta se z njim po nemško pogovarjala. Patrulja VDV, ki je prišla nasproti, je zaradi nemške govorice prihajajočih mislila, da ima opravka z Nemci in je hitro vžgala po njih. Pri tem je bil kurir Hribernik ranjen, Nemec pa je izkoristil priliko in pobegnil.

Ko se je kurir Matija Bogataj-Zdravko nekega dne oglasil na svojem domu, so se nenadoma pojavili Nemci. Zdravko se je zavlekel v krušno peč, vendar so ga Nemci našli. Aretirali so ga in odgnali s seboj.

V Poljčanah je bil tamkajšnji nemški župan zagrizen hitlerjane. Nekoč je zagrozil, da bo izselil vse prebivalce Stanovske vasi, ker podpirajo bandite. Ko so kurirji to izvedeli, so se odločili, da mu prekrizajo zličinski načrt. Enajst, skoraj cela posadka, se jih je napotila v Poljčane. Župana so našli pri mobilizirancih, ki so kopali strelske jareke. Devet kurirjev je stražilo, komandir in še eden pa sta stopila do župana, ki je nadzoroval delo. Nameraval je zbežati, toda partizanska pištola je bila hitrejša in mrtev se je zvrnil v izkopani jarek. Prej kot v petih minutah je začelo iz postojanke strahovito pokati. V Poljčanah je bil tedaj cel transport vojaštva. Vsi so skupaj s policijo in orožniki drli za kurirji, ki so se spretno umikali in končno tudi umaknili dosegu nemških mitraljezov. Akcija je povzročila veliko zadovoljstvo med slovenskim prebivalstvom, med poljčanskimi nemškutarji pa strah.

Na S 2a so bili: komandir Jože Ivanc-Vlado, kurirji Ignac Tomažič-Brko, Jože Ogrizek-Jelen, Matija Bogataj-Zdravko, Franc Lovec-Marjan, Ivan Hribernik, Franc Gumzej-Dušan, Franc Lubej-Tarzan, Janez Korošec, Anton Uršič-Zvone, Leopold Pučnik-Štendl, Maks Štefančič-Stanko.

Viri: Janez Korošec: Kurirska postaja TV S 2a, rokopis, Ignac Tomažič-Brko; Pismo, v katerem opisuje delovanje S 2a, rokopis. Podatki iz anketnih pol.

III. ali kozjanska relejna linija

Ta linija, nekaj časa imenovana savinjska oziroma zasavska, je potekala od S 24 nad Zabukovico oziroma pod Šmohorjem pri Laškem preko Savinje na S 6 in S 25 pri Jurkloštru, z enim krakom proti Savi na S 5, z drugim pa na Bohor do S 27, od tam pa na sever na postajo S 1 na Rudnici. Od postaje S 27 je šel podaljšek linije proti vzhodu na postajo S 28. Vse postaje III. relejne linije so bile na Kozjanskem, le S 24 je bila na desnem bregu Savinje.

Kozjansko je bila revna pokrajina v vznožju masivnega Bohorja, z majhnimi kmetijami in kočarijami, posejanimi po pobočjih in stisnjenih dolinicah brez ravnine. Na vzhodu jo deli od Hrvaške reka Sotla, na jugu Sava od Dolenjske, na vzhodu dolina ali bolje soteska s Savinjo, železnico in cesto od Zidanega mosta do Celja. Le na severu sega do ceste Celje-Rogatec, že povsem blizu Sotle.

Prvi zametki osvobodilnega gibanja v teh krajih segajo že v leto 1941, ko je na južnem predelu pokrajine delovala Brežiška četa, ki pa je bila kmalu uničena. Partizanstvo se je ponovno razvilo v letu 1942, ko so bile vzpostavljene tudi kurirske zveze med Kozjansko četo, bataljonom ter pozneje odredom, in operativnim vodstvom na Dobrovljah. V letu 1944 je Kozjanski odred ob pomoči Šercerjeve in Bračičeve brigade uspel pregnati sovražne sile in osvoboditi pretežni del pokrajine.

Prve relejne kurirske zveze na Kozjanskem so bile vzpostavljene v pozni jeseni 1943, po italijanski kapitulaciji. Franc Godler-Blisk je po ustanovitvi S 24 potegnil kurirsko linijo preko Savinje in pri Jurkloštru ustanovil S 25, prvo kurirsko postajo na Kozjanskem. Kmalu za tem je ustanovil še S 27 in S 28. Spomladi sta Franc Plankar-Čičko in Anton Gračner postavila na tem področju še S 6 kot vmesno postajo med S 25 in S 24 ter S 1. S 5 je bila organizirana v drugi polovici leta 1944. Avgusta 1944 je bila prideljena v sestav III. linije tudi S 30.

Ko je bila spomladi 1944 ustanovljena III. linija, je komanda sektorja postavila Antona Gračnerja-Borutina za njenega komandanta. Borutin je bil prej komandir na S 25, že prej pa si je nabral precej kurirskih izkušenj. Kasneje, je bil za političnega komisarja III. linije imenovan Maks Senica-Božo, prej komandir S 23.

Največjo oviro povezave s Kozjanskim sta predstavljali reki Savinja in Sava. Čez prvo so hodili pri Šmarjeti blizu Rimskih toplic po lesenem mostu, kjer pa so v zimi 1943–44 Nemci začeli

postavljati zasede. Takrat so morali ledeno mrzlo reko prebresti. Da bi onemogočili prehode, so Nemci z mostu pobrali mostnice in ga na obeh koncih zavarovali z bodečo žico. Vendar pa kurirjev tudi to ni zadržalo. Po trebuhu so se splazili pod žico in stopali po tramih, prijemajoč se za ograjo. Včasih jih je sovražnik odkril šele na sredi mostu. Takrat so se lahko rešili le s skokom v reko.

Ker je bila relacija med postojama S 24 in S 25 izredno dolga, so maja 1944 postavili vmesno postajo S 6 na levem bregu Savinje, da bi vzdrževali zvezo čez reko. Kurirjem so veliko pomagali podatki, ki so jih dobivali od obveščevalcev.

Težave so imeli tudi s prehodom čez Savo. Za boljšo povezovalno med Dolenjsko in Štajersko je bila pri Radečah vzpostavljena dodatna kurirska zveza. Na desnem bregu je bila postavljena TV 5a, na levem bregu pa je komanda III. sektorja postavila S 5, ki je skrbela samo za zvezo čez Savo. Reke ni bilo mogoče preplavati, zato so se vozili čez z gumijastim čolnom.

Železnico Zidani most — Zagreb so še posebno močno zavarovali s patruljami, oklopnimi blindami in bunkerji. Tako da je bila reka pogosto povsem blokirana. Tudi tu so domačini zelo pomagali kurirjem.

Konec aprila 1944 je komanda III. sektorja postavila Henrika Ribiča-Muka za političnega komisarja III. (kozjanske) relejne linije. Muk je že prej, kmalu po vrnitvi s partijskega tečaja v mesecu aprilu, zaradi različnih nalog potoval po Kozjanskem. Tako se je s komande sektorja ponovno napotil proti Kozjanskemu. Prišel pa je samo do S 25 pri Jurkloštru, kjer se je srečal z instruktorjem komande relejnih postaj Slovenije, Edijem Golcem-Švigljem, ki je moral na tem področju vzpostaviti zvezo med Dolenjsko in Štajersko čez Savo pri Radečah, med TV 5a in S 5. Švigelj je ponoči s skupino kurirjev na Savi preizkušal gumijasti čoln.

Z Kozjanskega se je Muk skupaj s Švigljem napotil na S 29, od tam pa s skupino kurirjev v Glavni štab v Kočevski Rog po orožje. Nazaj grede so odšli v Zgornjo Savinjsko dolino, do komande III. sektorja. Tam je Muk dobil obvestilo, da mora takoj nazaj na Dolenjsko, na komando relejnih postaj. Vrnil se je, ostal tam 14 dni, nato je bil imenovan za političnega komisarja III. relejnega sektorja. Na izpraznjeno mesto političnega komisarja je bil imenovan Maks Senica-Božo, prej komandir S 23.

Od 17. – 20. avgusta so Nemci na Kozjansko izvedli pravo ofenzivo. S treh strani so z močnimi silami prodirali proti osrčju pokrajine; iz Laškega, Rimskih toplic, Zidanega mostu, iz Brega in Sevnice te iz Šentjurja. Ker so imeli kurirji dobro razvito obve-

ščevalno mrežo, jih hajka ni presenetila. Iz hiš so se preselili v gozdove, po ofenzivi pa so se spet vrnili h gostoljubnim domačinom.

21. avgusta so Nemci zapustili najmočnejšo postojanko v osrčju Kozjanskega, v Planini pri Sevnici. Takrat je bil velik del pokrajine osvobojen, kurirji so lahko hodili na zveze kar podnevi

Kozjansko sta zalagali s partizansko literaturo dve tehniki. Prešernova, blizu Zajsela je predajala pošiljke kurirjem s S 27, Aškercjeva blizu S 25 pa njenim kurirjem. Zveze so takrat vzpostavljali vsak dan.

Po reorganizaciji okrožja se je pokazalo, da S 28 ni več potrebna. Z operativnimi enotami na Hrvaškem je vzdrževal zvezo Kozjanski odred s svojimi kurirji. Zato je proti jeseni komanda III. sektorja ukinila S 28, kurirje pa dodelila drugim postajam.

Kakšnih večjih težav na tej liniji ni bilo, razen prehodov čez Savo in Savinjo, kjer je včasih prihajalo od krajših prekinitev. 30. oktobra 1944 so Nemci pobili pet kurirjev postaje S 5, zato je bila za krajši čas prekinjena zveza čez Savo in naprej na Dolenjsko. V novembru je bilo spet vse po starem.

Nevarna je bila tudi pot čez Savinjo, ki je v novembru močno narasla, tako da se niso mogli voziti s čolnom. Most so Nemci stalno kontrolirali, saj jih je bilo v Rimskih toplicah kar 250. Za prenos pošte sta se takrat S 24 in S 6 posluževali legalcev, večje pošiljke pa so morale počakati.

Zaradi narasle Savinje je bila v novembru nekaj časa prekinjena zveza med S 24 in S 30. Ko je 17. novembra nemška posadka izpraznila svojo postojanko v Rimskih toplicah, so jo kurirji še pred ponovno vselitvijo zažgali.

Nemška, vlasovska in ustaška ofenziva v zimi 1944–45 je povzročila na Kozjanskem pravo opustošenje. Nemcem so prišle na pomoč horde ustašev in vlasovcev s Hrvaške, ki so se znašale nad civilnim prebivalstvom. Požgali so cele vasi. Kurirji so si v vsem času vztrajno prizadevali obdržati zveze.

Februarja 1945 so Nemci odkrili tehniko France Prešeren pri Zajselah. Sedem tehnikov so ujeli, enega ubili, le eden se je z begom rešil. V istem mesecu so uničili tudi tehniko Aškerc, kjer so ubili šest tehnikov, nekatere še napol žive zmetali v ogenj, nekaj so jih odpeljali. S 5 se je takrat umaknila med skale na pobočju in tam so kurirji prebili nekaj dni v mrazu in brez hrane.

Že ob začetku povečane sovražne aktivnosti je komanda sektorja naročila komandirjem kurirskih postaj na Kozjanskem, naj

se preselijo iz hiš v zemljanke in druga zavetišča, ki naj si jih uredijo v varnejših krajih, gospodarske komisije pa naj bi jih oskrbele z zalogami hrane.

Tretja relejna linija je bila že od začetka leta pod novo komando. Dotedanji komandant Borutin je bil premeščen v štab sektorja, nov komandant linij je postal Ciril Lukman-Slavo. Ta je bil poklican na Dolenjsko, kamor sta ga 31. marca 1945 čez Savo spremljala komandir postaj S 5 Stane Lotrič in kurir Polde Horjak. Srečno so prišli na drugo stran, toda kmalu nato so pod nekim kozolcem naleteli na nemško zasedo. Komandir Lotrič je bil ranjen in so ga Nemci ujeli, Horjak in komandant Slavo pa sta ušla.

Proti koncu aprila je nemška vojska povsem blokirala Savo in onemogočila vsak prehod preko reke, Nemci so pripravljali umik svojih armad z Balkana.

Kurirske postaje III. relejne linije

Kurirska postaja S 24 pod Šmohorjem nad Laškim

Ko se je poleti 1943 na svoji poti po Štajerski Viktor Stopar, instruktor CK KPS, oglasil tudi na sedežu savinskega okrožja, je sekretarju Albinu Vipotniku predlagal, naj organizira skupino borcev za kurirska opravila. Ta je poklical Ivana Farčnika-Buča, tedanjega sekretarja rajona Kot (Vransko-Tabor), in mu poveril postavitev kurirske karavle. Vipotnik mu je odstopil svoja kurirja Štefana Lavrinca in Alojza Sovinca-Gusteljina, ki sta do tedaj opravljala kurirske posle med političnim aktivom in bataljonom.

Nekaj dni pozneje je prišel v Podgozdnik do nove karavle Franc Godler-Blisk, ki je kot komandant kurirskih postaj pripotoval iz štaba IV. operativne cone. Buču je dal potrebna navodila za vzdrževanje zvez na liniji Gozdnik-Dobrovlje, kjer se je tedaj zadrževala S 24, in proti Kozjanskemu, kamor naj bi linijo šele vzpostavili. Postaji S 22 in S 23 sta že delovali, zato je Blisk postajo pod Gozdnikom imenoval S 24. Kmalu nato je odšel naprej proti Rimskim toplicam in Kozjanskemu.

S 24 se je v začetku zadrževala v gozdu nad domačijo Jakopinca, na pobočju hriba Gozdnik, kjer so si kurirji postavili šotor, v

katerem so se zadrževali čez dan. Hrano so dobivali pri Jakopinčevih in pri okoliških sosedih.

Komaj ustanovljena S 24 se je takoj vklopila v kurirsko omrežje. Kot vmesni člen na liniji S 22 (Dobrovlje) in S 25 (Kozjansko) je najprej vzdrževala zvezo s tema dvema postajama, v začetku enkrat tedensko, kasneje v letu 1944 pa večkrat na teden oziroma vsak drugi dan. Povezani so bili tudi s S 26 v revirskih hribih, ta je bila v stiku z Moravsko. Proti koncu leta 1943 je bila postavljena blizu Fankolovega S 33. Tako je bila S 24 vpeta v omrežje štirih sosednjih kurirskih postaj in je potrebovala več kurirjev. Meseca novembra je prišel na postajo Jernej Košir-Johan iz Rečice nad Laškim. Iz taborišča Mauthausen se je vrnil Franc Ribič-Gregorčič iz Zabukovice, rudar po poklicu, ki se je pridružil S 24. Po odhodu Ivana Farčnika-Buča je postal komandir postaje Vili Reberšak-Rado, ki je kmalu odšel na politično delo. Takrat ga je nasledil Albert Hlačar-Robert iz Zabukovice. Konec leta 1943 se je S 24 zadrževala v zemljanki blizu Guzejeve domačije.

Ko pa so morali 21. januarja 1944 Guzejevi pred Nemci zbežati, so se preselili pod hrib Šmohor. Štirje člani Guzejeve družine so se priključili kurirjem, sin Viktor je padel že tisto pomlad. Franc Ribič-Gregorčič, ki je bil med prvimi na S 24, je bil oktobra prestavljen na S 25, vendar se je januarja 1944 spet vrnil na S 24.

Kurirji so večino časa preživali v gozdu, v šotoru, ki so ga vedno postavili v bližini te ali one domačije, da so lahko sproti dobivali podatke. Zgodaj spomladi 1944 pa so zgradili povsem skrito zemljanko in dobro zamaskirano. Vendar pa je nek domačin, hitlerjanec kurirje izdal. Blizu zemljanke so namreč hodili rudarji na delo v zabukovski rudnik in so jih opazili.

Okrog dveh popoldne, ko so kurirji razen stražarja spali v bunkerju, je ta opazil bližajoče se Nemce, ki so že obkoljevali taborišče. Ob njegovem strelu so vsi planili pokonci in se skozi ozko odprtino poskušali rešiti na plano. Borutin, komandant linije, ki je bil tedaj tudi na postaji, je ustrelil nekega Nemca. Med silovitim sovražnikovim streljanjem sta med umikom padla Viktor Guzej in Ivan Kajtna-Živko iz Laškega. Ostali so srečno ušli. Zvečer so se štirje preživali zbrali pri kmetu Jozlu v Zagrebenu.

Ko je na Štajersko prodirala XIV. divizija, je vodil kurir Gregorčič skupino devetih borcev VDV na Kozjansko. Bil je visok sneg in še je snežilo, ko so v bližini Sv. Trojice pod Lisco srečali kolo no vojakov, ki jih niso mogli takoj spoznati. Vsi so zavzeli položaj, Gregorčič s svojimi za nekim hlevom. »Kdo tam?« je zaklical. »Nikola!« se je glasil odgovor. Komandir S 25 je namreč vodil skupi-

no partizanov proti S 24. Kurirja sta zdaj prevzela vsak svojo novo skupino in se z njo vrnila na svojo postajo. Gregorčičeva je predanila pri nekem kmetu. Ko so prišli naslednji večer do mostu v Rimskih toplicah, so naleteli na zasedo. Hitro so se vrnili v hrib k nekemu kmetu, ki pa se jih je močno prestrašil.

Partizani pa so mu dali tobaka in tako se je kmalu potolažil. Povedal je — le odkod je vedel? — da prodira s Hrvatske veliko partizanov. Vodja skupine, neki poročnik, je rekel Gregorčiču: »Gremo naprej, spravi nas čez Savinjo na drugo stran, kakor veš in znaš.« Nemci so takrat že zasedali dolino, da bi diviziji zaprli pot.

Gregorčič jih je ponoči srečno pripeljal na drugo stran. Savinjo so morali prebresti, previdno prekoračiti železnico in cesto, v hribu so bili že na varnem. Vsi zmrzli so prišli do kurirske postaje.

Prehod čez Savinjo je bil najtežnji del poti. Dokler so hodili preko lesenega mostu v Šmarjeti, ni bilo težav. Toda Nemci so začeli pogostejše postavljati zasede in tako je bilo treba reko večkrat prebresti. Poleti 1944 so Nemci, kot je bilo že omenjeno, pobrali mostnice.

V jeseni 1944 je nemška posadka zasedla šolo v Šmarjeti in poslej še pogostejše postavljala zasede ob Savinji. Ko je mimo potoval štab komande relejnih postaj, je komandant Golc kurirjem naročil, naj to postojanko nekako onemogočijo. Gustl Alauf in njegov tovariš Sandi sta se tako nekega večera splazila skozi zadnje okno na podstrešje, razlila bencin in vse zažgala. Postojanka ki je bila tiste dni prazna, je pogorela.

Avgusta 1944 so se postaji pridružili še Avgust Alauf, Vlado Pobiljšaj, Jože Mohar in Franc Naglič, za tem pa še Alojz Ferme. Novi komandir je postal Alojz Vučajnik-Nikola, ki je vodil postajo do 31. marca 1945.

Od spomladi 1944 dalje so morale biti kurirske poti na javke vse pogostejše. Naraščalo je število pisemskih pošilk, zlasti pa zavojev z literaturo. Pod Šmohorjem je Nestl Žgank organiziral še eno tehniko, iz katere so prinašali na javko zavoje z literaturo.

S 24 je pogosto prestavljala svoje taborišče po severni strani Goznika, po Šmohorju in vse do Zgornje Rečice pri Laškem. V drugi polovici leta je bilo na postaji kar 18 kurirjev. Poleg opravljanja svojih dolžnosti so kot aktivisti politično delovali med okoliškim prebivalstvom.

Skupno z aktivisti so izvedli več akcij. Tako so iz nemške trgovine v Dolu pri Hrastniku odnesli večjo količino raznega blaga

in prehrambenih izdelkov. Prav tako so skupaj z aktivisti in četo VDV napadli nemško patruljo, ki je prišla v Liboje, da bi od tam odpeljala cisterno s 5000 litri bencina. Pri akciji je bil en Nemec ubit, en kurir pa ranjen. V celoti sicer niso dosegli svojega namena, ker je neki Nemec partizane prehitro opazil.

V Tremerjih, vasi ob cesti Celje – Laško, so imeli Nemci v letu 1944 oddelek protiletalske enote za zavarovanje železniškega mostu. Obveščevalci so komandirju Nikoli povedali, da se njen komandant skoraj vsak dan odpelje s kolesom v Celje. Vračal se je vedno ob določeni uri. Tako sta nekega poletnega dne odšla Nikola in Albin Rehar-Boris v dolino, da bi ga pričakala. Iz Zagrebena pod Gozdnikom sta šla skozi Liboje in Košnico do ceste. Ogrnjena sta bila v nemške pelerine, pod katerimi sta imela skrita vsak svoj avtomat. Ni se jima bilo treba dolgo sprehajati po cesti, ko se je komandant pripeljal. Bil je presenečen ob nepričakovanem »hande hoch« in dvignil roke. Boris ga je razorožil in odpeljala sta ga po kolovozu proti Košnici, kjer sta ga vprašala, če bi šel z njima v partizane. Oficir, doma je bil z Dunaja, se je izmotal, češ da ima otroke. Ko sta videla, da z njim ne bo nič, sta mu velela, naj se sleče, nakar sta ga pustila oditi.

Deset minut za tem so Nemci v Tremerjih začeli streljati s flakom proti Košnici, tako da sta morala kurirja med potjo iskati zaklonišče. Vendar sta bila vesela posrečene akcije in plena. Dobila sta avtomat, pištolo, obleko in škornje. Štiri dni zatem je prišlo iz Tremerij v Liboje pet Nemcev, ki so našli zvezo s kurirji in odšli v partizane, v Kamniško-zasavki odred. Bolj temeljito je opravil z Nemci kurir Franc Ribič-Gregorčič. Ko je spremljal komandanta IV. operativne cone Skalo in njegovo zaščito proti Šmohorju, so v neki hiši naleteli na štiri Nemce, ki so se tam gostili. »Hande hoch!« se je zadržal Skala nad njimi in takoj so ga obogali. Skala jim je povedal, da so partizani in za kaj se bojujejo, nakar jim je velel, naj se slečejo do spodnjega perila.

Kurir Ribič se je spomnil, kako je moral v Mauthausnu včasih popolnoma gol skakati in se valjati po snegu, zato je prosil Skalo, naj zapove, da odvržejo tudi spodnje perilo. Povedal mu je, kaj je doživljal v taborišču in rekel, naj bi bilo enkrat obratno. Tako se je potem tudi zgodilo.

Ko so šli dalje, so Skala in njegovo spremstvo na Breznem blizu Dola pri Hrastniku naleteli na avtobus, ki je prevažal rudarje v Hrastnik. Policista, ki je stražil avtobus, so spodili, vozilo pa polili z bencinom in zažgali.

Kurirji s S 24 so izvedli nekaj različnih akcij. Tako so razorožili vermane, ki so stražili vodovodno postajo pri Levcu, minirali so progo med Levcem in Petrovčami, razbili so nemško patruljo, ki je stražila most čez Savinjo v Petrovčah, in še marsikaj. Aretirali so tudi nekega gestapovca in ga predali VDV.

Pri vojaških akcijah so sodelovali z bližnjo enoto VDV. Tako so skupaj napadli nemško policijo v Zgornji Rečici. Ustrelili so 15 policistov, 15 pa so jih ujeli. Najbližje sovražne postojanke so bile v Zabukovici, kjer je posadka 80 mož varovala rudnik, obenem pa hajkala za partizani.

24. novembra 1944 so Nemci z močnimi policijskimi in vojaškimi enotami hajkali na področju Zgornje Rečice, na srečo se je postaja brez žrtev pravočasno umaknila. Trpelo pa je civilno prebivalstvo, saj so Nemci požgali enajst domačij in odgnali v zapore 35 domačinov.

Prebivalci Zgornje Rečice, na pobočjih Šmohorja in Gozdni-ka, so bili vsi zavedni Slovenci, ki so podpirali partizane že od leta 1941.

Kurirji so se posebno pogosto oglašali na domačijah Florjana Podreberška, Marije Napret v Rečici, v Zagrebenu pri Petku, pa pri Ivanu Majavšku, Mariji Bobovnik, pri Poleniku, pri Ivanki Knez, Janezu Ramšaku in še pri nekaterih drugih.

Konec marca 1945 je bil Alojz Vučajnik-Nikola, komandir S 24, imenovan za komandanta relejne linije, njegovo mesto je prevzel Albin Rehar-Boris.

Zima 1944 – 45 je tudi kurirjem na S 24 prizadejala številne nevšečnosti. Visok sneg, mraz in veliko Nemcev po pokrajini je oviralo vzdrževanje zvez. Nemci so na vsak način hoteli očistiti te kraje partizanov, da bi tako svojim enotam omogočili varen umik z Balkana.

V dneh kapitulacije sta bila na S 24 tudi komandant linije Nikola in komisar Maks Senica-Božo. Obveščevalci so poročali, da se Nemci pripravljajo na umik iz Vranskega. Zato so postajo predstavili v dolino in odšli proti Vranskemu. V Kapli so srečali kolono Nemcev, katere polovica je korakala po levi, druga pa po desni strani ceste. V sredini je korakal komandant s svojo štabom. Kurirji so stopili pred komandanta in pozdravili s partizanskim pozdravom, Nemec pa z dvignjeno roko, vendar brez »heil Hitler«. Nikola je zahteval, da oddajo orožje. Komandant pa se je upiral, češ da mora pripeljati v Žalec svoj oddelek v popolni opre-mi. Kurirjev je bilo 28, Nemcev pa 300. Ker bi lahko prišlo do spo-pada, so jih kurirji pustili naprej, razorožili so le zaščitnico.

V vasi so nato dobili voz in se odpeljali na Vransko, kjer so mobilizirali nekaj domačinov in postavili zasedo pred trgovino. Ko je naslednji dan s celjske smeri prišla nemška kolona, so jo razorožili. V naslednjih dneh so razorožili še več enot.

Na Vranskem so se jim pridružili kurirji S 26 na Vrheh nad Lokami. Skupaj so bili vključeni v brigado VDV in razporejeni na nove dolžnosti.

Na S 24 so bili prvi komandir Ivan Farčnik-Buč z Vranskega, za njim komandir Vili Reberšak-Rado, nato Albert Hlačar-Robert, Alojz Vučajnik-Nikola, tretji komandir, Albin Rehar, četrti komandir in kurirji: Alojz Sovinc-Gustl, Štefan Lovrinc, oba iz Rečice pri Laškem. Jernej Košir-Johan iz Rečice, Albin Medved-Branko iz Zavodnjega nad Šoštanjem, Martin Guzej-Plamen iz Celja, Franc Završnik-Zdenko, Franc Dolinšek-Tarzan, Karel Vaša, Alojz Ferme-Slavko in Avgust Alauf, oba iz Rečice, Franc Cepuš iz Laškega, Anton Jurgel iz Šmiklavža, Martin Lavrinc-Stanko, Avgust Ukman, Alojz Trobiš-Slavko iz Trbovelj, Jože Tiselj-Miha iz Planine pri Sevnici, Vlado Pobiljšaj-Johan iz Hrastnika, Jože Mohar iz Ljubljane, Franc Ribič-Gregorčič iz Zabukovice, Franc Naglič iz Trbovelj, Karel Golavšek-Žvenk iz Zabukovice, Johan Mežnar-Johan, Viktor Bricl, Miha Mejač iz Breznega, Vinko Guzej-Slavko, doma iz Griž, Ivan Mejavšek iz Liboj, Jože Sanda-David iz Kasaz pri Petrovčah, Viktor Drolc-Mirko iz Kasaz in Ivan Kajtna-Živko. Zadnja dva sta padla pri opravljanju kurirskih dolžnosti.

Viri: Franc Ribič, Avgust Alauf in Alojz Vučajnik: Zgodovinski podatki kurirske postaje TV 24 S, rokopis. Marija Guzej: TV 24 S, rokopis. Franc Dolinšek-Tarzan: TV 24 S, rokopis. Franc Ribič-Gregorčič: Opis postaje TV 24 S, rokopis. Podatki iz anketnih pol.

Kurirska postaja S 25

Oktobra 1943 je komandant kurirskih postaj na Štajerskem Franc Godler-Blisk postavil S 25, prvo kurirsko postajo na kozjanskem področju. Za komandirja je imenoval Antona Gračnerja-Borutina. Postaja je začela z delom v Lazah nad Lokavcem v bližini javke pri Mlinarjevem Janezu. Prvi kurirji so bili Franc Ribič-Gregorčič iz Zabukovice, Jože Hotko iz Globokega pri Brežicah, Alojz Vučajnik-Nikola iz Dobove, Milutin, po poklicu tekstilni tehnik iz Maribora in Slavko Rabuza-Utaha.

S 25 je povezovala S 24 s S 27, ki je bila ustanovljena takoj za njo. Ta zveza je bila zelo pomembna, saj je bilo z njo povezano

celotno kozjansko področje s političnimi in vojaškimi enotami, s pokrajinskim komitejem KPS za Štajersko in s štabom IV. operativne cone.

Nemški vohljači so kmalu odkrili taborišče, zato so se kurirji preselili v gozd Praproče blizu Sv. Trojice pri Jurkloštru, kjer so ostali vso zimo 1943 – 44.

Do aprila 1944, ko je bila ustanovljena S 6, je postaja S 25 vzdrževala direktno zvezo s S 24, ki se je zadrževala pod Gozdnikom ali v bližini Šmohorja nad Laškim. Zvezo so vzpostavljali trikrat tedensko, v letu 1944 pa vsak dan. Na javko sta hodila po dva kurirja. Iz taborišča v Prapročah ju je vodila pot čez Paneče, v Močnikov graben čez cesto Jurklošter-Rimske toplice na Vo-diško in Leskovce, nato pa čez Savinjo, cesto in železnico mimo Šmarjete pri Rimskih toplicah do javke v Zgornji Rečici. Največjo oviro na tej poti je predstavljala Savinja. Ko so Nemci s pomočjo svojih vohljačev ugotovili, da hodijo čez most ponoči neke sumljive osebe, so začeli postavljati zasede, največkrat že ob mraku. Kurirji pa so že pred tem prehajali na drugo stran.

Na javko s kurirji s S 27 so hodili spočetka trikrat na teden skozi Paneče, Polano pod Lisco, čez cesto Planina — Sevnica in nad Zabukovjem. Kasneje so se dogovorili za javko pod Lisco. V letu 1944 so zvezo vzpostavljali vsak dan.

Konec meseca oktobra 1943 je Blisk določil komandirja S 25 Borutina za kontrolorja oziroma komandanta. do tedaj postavljениh kurirskih postaj, to je S 24, S 25, S 27 in S 28, ki so bile pozneje vključene v III. relejno linijo.

Pozimi je prišlo na postajo nekaj novih kurirjev. V začetku januarja Stane Pečnik-Zdenko iz Kozjanske čete, dober teden pozneje pa Anton Habinc-Iskra. Po odhodu Borutina na nov položaj je bil za nekaj časa komandir Milutin. Februarja 1944 so se jim pridružili še Alojz Zelič-Dušan, Viktor Pavlič-Silvo, Karel Vaša in Andrej Lupšina-Andraž, slednji že po prihodu XIV. divizije na Štajersko.

Nekega dne je prišel preko Moravškega na S 24 višji partizanski oficir, ki je hotel na Bizeljsko. Borutin ga je spremil čez Savinjo na S 25 in naprej do S 28. Kurirji na vseh postajah so bili močno radovedni, kdo je ta človek.

Pozneje so izvedeli, da je bil to Matevž Hace, pomočnik komisarja XIV. divizije, ki je šel naproti svoji enoti, ki je prodirala na Štajersko. Že nekaj dni po njegovem odhodu so kurirji S 25 zaslišali grmenje topov, ko se je divizija spopadala z Nemci.

Kurirji postaje S 25, Paneče pri Jurkloštru, 1944

Po prihodu na Kozjansko je del divizije napadel postojanko obratnih stražarjev v Senovem iz zaplenil v tamkajšnjih trgovinah precejšnjo količino živil. Divizija je nameravala nadaljevati pot proti Rimskim toplicam in preko revirskih hribov na Dobrovlje. Toda Nemci so tik pred tem zasedli vso dolino od Zidanega mosta do Celja, tako da je bil prehod nemogoč. Zato je divizija krenila proti Pohorju, severneje od postaje S 25.

V tistih dneh so bile močne nemške patrulje vse pogostejše na terenu, tako da je bilo opravljanje kurirskih nalog otežkočeno. Na S 25 je prišel komandant Borutin in zapovedal kurirjem, da morajo biti vedno pripravljeni, da jih Nemci odkrijejo. Zato so poskrili vse, česar niso nujno potrebovali, postavili so tudi dve novi straži. Borutin jim je tudi naročil, da se živ ne sme nihče predati. Zadnji naboj je moral vsak prihraniti zase!

Tiste dni je med kurirji vladala mučna negotovost, ker niso dobivali nobenih obvestil, kaj se dogaja. Na javkah so zvedeli le,

da so bili boji spodaj v dolini Gračnice, da so Nemci privlekli otroke iz šole in jih potiskali pred seboj, da so se tako sramotno zavarovali.

Nekega jutra ob svitu so začeli Nemci z minometalci streljati iz Polane proti cesti Jurklošter-Rimske toplice. Mine so kar nekaj ur žvižgale čez kurirsko taborišče. Popoldne se je streljanje premaknilo proti Zagračnici, proti Blatnikovi gostilni, kjer je bil v bližini kurirski prehod.

Tega večera sta morala na zvezo Nikola in Gregorčič, vendar je slednjega zamenjal komandir Milutin. Tako sta odšla Nikola in Milutin iz taborišča pod Sveto Trojico skozi Prapreče, Paneče in po Močnikovem grabnu do kmeta Puršiča, ki je pomagal partizanom. Prosila sta ga za bele rjuhe, da bi bila v snegu manj vidna. Vendar pa jih kmet ni imel, ponudil jima je koca, ki pa ju nista vzela. Ko sta odhajala, jima je naročal, naj bosta previdna, saj so se spodaj ob cesti podnevi še streljali. Milutin mu je odgovoril, da so partizani Nemce zagotovo »nabrisali«. Upal je, da bo med borci našel katerega od tovarišev, s katerimi je bil skupaj v II. grupi odredov.

Ko sta prišla že proti Blatnikovi gostilni, sa opazila na tleh nekaj temnega. Vprašala sta, kdo je tam, vendar odgovara nista dobila. Ko sta prišla bliže, sta videla štiri mrtve Nemce, ki so bili že brez orožja. V daljavi je bilo še vedno slišati regljanje strojnic in topovske strele. Kurirja sta nadaljevala pot preko Gračnice in nato navzgor do kmeta Alojza Semeta, po domače Dvoržaka, na Vodiškem, kjer so se pogosto oglašali. Nikola je trikrat s prstom podrgnil po šipi na stranskem oknu in že so se vrata odprla. Nikola je upal, da bosta tu dobila bele rjuhe, da bi šla varneje naprej. Komandir Milutin je šel v hišo, ker je bil prepričan, da Nemcev tja ne bo. Gospodarjeva hči je prinesla rjuhe, gospodar pa malico. Pripovedoval je, kakšni hudi boji so bili tam okrog in po dolini, da so partizani dobro oboroženi in da je padlo veliko Nemcev.

Med pogovorom pa so se nenadoma odprla vrata, na pragu se je prikazal Nemec in ustrelil proti Milutinu. Ta je samo zastokal in se zgrudil. Nikola se je v hipu vrgel na tla, medtem je ugasnila petrolejka. Ustrelil je proti vratom, skočil pokonci in s puškinim kopitom razbil okno. Najprej je skozi vrgel bombo, nato se je sam pognal na prosto. Zunaj se je nekaj časa kotalil navzdol proti gozdu in se tako srečno rešil. Na glavi je imel manjšo rano, krogla ga je oplazila ob očesu, druga pa mu je rahlo ranila desno nogo. Nekaj ran je dobil tudi od razbitih šip, ko se je pognal skozi

okno, vendar jo je kljub vsemu poceni odnesel. Do javke ni šel, vrnil se je proti postaji. Pri kmetu Puršiču so mu nudili prvo pomoč in ga za silo obvezali.

Ko se je vrnil na postajo, je bil tam tudi komandant linije Borut. Vse je Milutinova smrt globoko pretresla. Novi komandir je postal Slavko Rabuza-Utaha.

V začetku marca je prišel po zvezi s S 27 Franc Godler-Blisk, ki je potoval v štab cone. Pridružil se je Nikoli in Gregorčiču, ki sta takrat vzdrževala zvezo s S 24. Med potjo jima je Blisk povedal, da se bodo oglasili pri nekem kmetu v Ložah nad Laškimi, ki mu je sam že leta 1942 dal ilegalno ime Savinčan.

Ko so prišli do njegove hiše, je bilo iz nje slišati nemško govorjenje, zunaj pa straže ni bilo. Blisku je zrasel greben, hotel je v hišo. Gregorčič je ostal na straži, onadva pa sta šla noter. Blisk prvi, Nikola za njim, oba pripravljena na strel. »Hande hoch!« je zavpil Blisk in Nemci so izpolnili ukaz. Deset Nemcev je sedelo za dvema mizama, za katerima so se gostili s klobasami. Nikola je hitro pobral orožje, tri avtomate in sedem pušk, tri pištole in nekaj bomb. Nemci so se morali sleči do spodnjega perila. Pred odhodom so zabičali vsem, Nemcem in kmetu, da pred sedmo uro zjutraj hiše ne smejo zapustiti, sicer bodo vsi ustreljeni.

Zaplenjeno orožje so nato varno poskrili v bližini domačije, prihodnji večer pa so ga odnesli na postajo. Vsi trije so nadaljevali pot na javko onstran Savinje, od koder je Blisk odšel proti Dobrovrljam, kurirja pa sta se vrnila po isti poti.

S 25 se je morala pogosto seliti. Iz šotorov v Tajni so kurirji odšli v zemljanko v Kladni dol nad vasjo Polana, od tam v bunker v Košopletlovem mlinu, od tam spet nazaj v Tajno, kjer so ostali do septembra 1944. Jeseni so se preselili v vas Kremen, kjer so po nekaj dni bivali na posameznih domačijah. Kmetje so jih oskrbovali s kruhom in drugimi živili, kurirji pa so jim v zameno dajali nekaj mesa, ki so ga prejeli od gospodarske komisije. Takrat je bilo tam osvobojeno ozemlje, ki se je ohranilo do vdora ustašev decembru 1944. leta.

Aprila je prišel na postajo Ivan Prašnikar-Srečko iz Okroglice pri Loki. Komandir Slavko Rabuza-Utaha je bil avgusta 1944 poslan na tečaj v Savinjsko dolino, nasledil ga je Stane Pečnik-Zdenko. V drugi polovici leta so se postaji pridružili še: 4. julija Karel Zalokar-Žan iz Sv. Trojice nad Jurkloštom, 31. julija Viktor Frece-Lado iz Sel nad Polano, avgusta pa še Martin Bratec-Jaka iz Lahovega grabna, Franc Cerjak-Gvido iz Brežic, v pozni jeseni pa še Ivan Sotošek iz Malega Kamna, prej borec v XIII. brigadi.

V zimski ofenzivi so Nemci hoteli te kraje očistiti partizanov. Pri tem so jim pomagali ustaši, vlasovci in belogardisti. Vsa ta svojat je pogosto prihajala v vasi, terorizirala in ropala prebivalstvo.

Kurirji so bili zato v težkem položaju, vendar so vseeno opravljali svoje dolžnosti. Zaradi večje varnosti so se preselili k Sv. Trojici in se nastanili v lovski koči graščaka Falerja, ki jo je oskrboval stari Ocvirk iz Lahovega grabna, ki je s svojimi domačini tesno sodeloval s partizani. Nemci so ga pozneje aretirali in ga mučili, vendar ni ničesar povedal. Blizu lovske koče v gozdu pod Špahorjem so si kurirji zgradili zemljanko, za katero so les in drug material vzeli kar od podirajoče se lovske koče.

Podnevi, ko so bili navadno vsi na postaji, so imeli dokaj pogosto politične ure. Večkrat jim je predaval tudi komisar relejne linije. Skoraj vsi so bili komunisti oziroma skojevci. Za politično delo na postaji je bil določen Franc Cerjak-Gvido. Kurirji pa so se tudi vojaško izobraževali, predvsem v ravnanju z orožjem in o taktiki bojevanja. Večkrat jih je obiskal tudi sekretar okraja Kozje Pavle Baloh-Peter.

Tudi blizu S 25 je bilo po vaseh nekaj odpadnikov, ki so delali za okupatorja. Ko so jih kurirjih onemogočili, so si tudi ostali prebivalci močno oddahnili. Nekaterim ženskam, ki so se preveč spoprijateljile z Nemci, so ostrigli lase.

Ko je bila konec oktobra 1944 uničena S 5 v Okroglicah, so morali kurirji S 25 prevzeti zvezo s TV 5a na desnem bregu Save pri Radečah, dokler ni bila S 5 ponovno vzpostavljena.

S pomočjo obveščevalcev so kurirji našli stik z nemškim orožnikom Kandolfom v Jurkloštru, ki jim je pripravil vse potrebno za napad na postojanko. Akcija je uspela, posadka se je predala in se razen nemškega komandanta vsa pridružila partizanom.

V začetku februarja 1945 je pritekla na postajo obveščevalka Petrova Ela, ki je edina vedela za bunker, in povedala, da so Nemci že pri cerkvi Svete Trojice in da vprašujejo za pot do njih. Medtem je bilo spodaj blizu vasi Paneče že slišati rafale. Komandir Stane Pečnik-Zdenko je odhitel v tehniko Aškerc, da bi se tudi ta umaknila nekam na varno. Toda vodja tehnike Štefan Jelenič je zatrjeval, da je tehnika dobro skrita in da ni v nevarnosti. Kljub ponovnim pozivom, naj se umaknejo, so ostali. Kurirji pa so se pripravili za umik. Osem jih je odšlo na javke, vsi drugi pa s komandirjem Zdenkom proti Sv. Miklavžu nad Laškim, kjer so se utaborili. Tudi ostali naj bi se jim naslednji dan tam pridružili. Kurirji so prišli, kot je bilo dogovorjeno. Ko so potem z nekega griča

opazovali Sv. Trojico, so zagledali gost dim, ki se je valil iz gozda približno na kraju, kjer je bilo njihovo taborišče. Mislili so, da so le našli bunker. V resnici pa so Nemci požgali tehniko Aškerc. Neki domačin, ki so ga Nemci prej oblekli v nemško uniformo, je pokazal pot do tiskarne. Zaradi nenadnega napada nihče ni mogel uiti. Vseh je bilo dvanajst, šest so jih Nemci pobili in zmetali v ogenj, nekatere še napol žive, šest pa so jih odgnali s seboj.

Nemci so govorili ljudem, da hočejo dobiti kurirje. Vendar jim to ni uspelo, čeprav so jih nekoč skoraj presenetili. 20. marca je bila namreč izdana javka v hiši pri Milici pod Njivicami. Med zbrane kurirje je planil nemški oficir in zavpil: »Hande hoch!« Vendar pa so se znašli in hitro začeli streljati. Kurir Guido je bil ranjen v levo roko in v hrbet, vendar je z drugimi vred ušel. Skočil je skozi okno, rešil je tudi pošto.

Spomladi so tudi na to področje prišli četniki. Zadrževali so se največ v gozdovih in napadali aktiviste ter manjše partizanske skupine. Tako so ob nekem napadu ubili komisarko Kozjanskega odreda Fatimo in še tri partizane. 2. maja so zajeli patruljo, ki jo je štab bataljona poslal, da bi našla četniško taborišče. Kurirji so bili v Petrovi hiši blizu svojega bunkerja, ko so jih četniki prenesetili. Kurirja Jernej in Tone sta skočila skozi okno, vendar so ju pokosili rafali. Komandirja Zdenka so ranili drobci bombe, ki jo je nekdo vrgel v hišo. Četniki so ga prijeli in skupaj s 15 ujetniki odgnali v dolino. V Laškem pa je Zdenku uspelo, da jim je ušel.

Po tej tragediji sta se postaji S 25 in S 5 združili in skupaj vzdrževali zveze do osvoboditve, ko so vsi kurirji s teh in sosednjih postaj odšli v Maribor, kjer so bili vključeni v 3. brigado VDV.

Kurirjem so zelo pomagali zavedni prebivalci. Radi so zahajali k Petanovim v Lahovem grabnu, kjer so bile doma Justina in Ema, kurirji so jima nadeli imeni Sinička in Ribca, in Micka. Pri Petanovih so se poleg kurirjev oglašali tudi drugi partizani, aktivisti in obveščevalci. V naselju Kremen so hodili k Pavčnikovi družini, še posebno je bila aktivna hčerka Milena, k Polančevi družini, h Konradu, Angeli in njenemu očetu, k Silvestrovim iz iste vasi. Gospodarja Silvestra so Nemci ubili na njivi pri oranju.

V Panečah je z njimi sodelovala zlasti vsa Zajtlova družina. Oče Janez Zajtel je bil za prevajalca, ko so kurirji rešili zavezniške pilote iz sestreljenega bombnika in jih nato po zvezi odvedli proti Dolenjski. Pri družini Kajtna v Panečah so se kurirji počutili kakor doma, prav tako pri Oberškovich in Grčarjevih.

Na S 25 so bili: Anton Gračner-Borutin, najprej komandir, nato komandant II. relejne linije, Milutin, drugi komandir, Slavko Rabuza-Utaha tretji komandir in Stane Pečnik-Zdenko kot četrti komandir. Kurirji pa Franc Ribič-Gregorčič, Jože Hotko, Alojz Vučajnik-Nikola, Anton Habinc-Iskra, Andrej Lupšina-Andraž, Viktor Pavlič-Silvo, Karel Vaša, Alojz Zelič-Dušan, Ivan Prašnikar-Srečko, Karel Zalokar-Žan, Viktor Frece-Lado, Martin Bratec-Jaka, Franc Cerjak-Gvido, Ivan Sotošek, Franc Medved-Medo, Jakob Hrastnik-Peter, Maks Zakonjšek-Dane, Ludvik Škruba-Lado, Mirko Ožek-Miško, Jože Levak-Džinko, Božo Gramc, Jože Ban, Stane Lotrič, Miha Tiselj, Karel Plaha, Vili Centrih-Ludvik, Ivan Jamšek-Srečko, Anton Šantej, Jože Igoršek.

Viri: Stane Pečnik-Zdenko: Kurirske steze TV 25 S, rokopis. Lojze Vučajnik-Nikola: Utrinki iz zgodovine kurirjev TV postaj na Štajerskem, rokopis. Franc Cerjak-Gvido: Izjava, rokopis. Viktor Pavlič-Silvo: Kratki podatki o kurirski postaji TV 25 S, rokopis.

Kurirska postaja S 27 na Bohorju

Z namenom, da bi s Kozjanskega potegnil kurirsko zvezo proti vzhodnemu Pohorju, je Blisk jeseni 1943 postavil kurirsko postajo S 27 na Bohorju. Prvi kurirji so bili Tonček Habinc-Iskra, Jože Levak-Dinko, Hinko Kamnikar-Rok in Leopold Juvan-Igor, ki je bil imenovan za komandirja.

Do pomladi so se zadrževali v kraju Puste Ložice na južnem pobočju Bohorja, nato so se preselili v Bojavnice, kjer so si ob potoku Blanščica v bližini slapa Bojavnica uredili taborišče pod šotori, kakih 500 metrov pod vasjo Stranje. Tam so se zadrževali do junija 1944, ko so se preselili v naselje Strma reber blizu vasi Stranje.

Maja 1944 je prišel na S 27 Milan Podlogar, ostal tam dva meseca, dokler ni bil premeščen za komandirja na S 4 na Boču. Ob odhodu je vzel s seboj tri kurirje s S 27, da je z njimi okrepil novo postajo. Od pomladi do jeseni so prišli na S 27 Janez Petan-Lenart, Alojz Brezovnik iz Radegunde pri Mozirju, Jože Tiselj iz Planine, Anton Kočever-Gašper, Franc Zemljak-Franček, Jože Kočever-Risto, Ivan Hlebec in Karol Robek-Alojz.

Najprej so vzpostavili zvezo s S 25, javko so imeli v zaselku Njivice pod Lisco, vsak drug večer med 23. in drugo uro zjutraj. Ko je bila maja 1944 postavljena S 1 na Rudnici, so vsako drugo noč vzdrževali zvezo tudi z njenimi kurirji. Javko so imeli približno na pol poti pod nekim hrastom ali v bližnji kovačnici pod Planin-

sko vasjo. Ko je bila vzpostavljena še zveza s S 28 pri Sromljah, so se domenili za javko blizu Dvornikove domačije, ob potoku med Koprivnico in Velikim Kamnom.

Dnevno so vzdrževali zvezo s partizansko tiskarno France Prešeren, ki je delovala nekje pod naseljem Zajselo (Zadnje Se-lo). Tehniki so znosili ogromno papirja in drugega materiala, iz nje pa težke zavoje literature. V bližini Zajsela je bila tudi partizanska bolnišnica, s katero so bili v zvezi večkrat na teden.

Kurirji s S 27 so bili povezani tudi z bližnjo vojaško kurirsko postajo OV 1. Zveze z vsemi omenjenimi so bile vedno dobre, prav tako z odbori OF in z vojaškimi enotami, ki so se zadrževale na Kozjanskem, s Kozjanskim odredom, enotami XIV. divizije in bataljonom VDV.

Odnosi med kurirji in prebivalstvom so bili pristrčni, kurirjem so pomagale, zlasti Kočevarjeva, Stritarjeva, Sehurjeva in Divjakova družina iz Osredka.

Poleti 1944 so taborili v Strmi rebri, v jeseni pa so se preselili v zaselek Osredek, kjer so se zadrževali pri omenjenih družinah vse do osvoboditve.

Spodaj v savski dolini je bilo več nemških postojank. V Blanci je bila enota 60 gebirgsjägerjev (planinskih lovcev), v Brestanici nemška in vermanska postojanka, v Senovem je bilo okrog 250 vermanov in orožnikov. Policijska in vermanska postojanka sta bili v Kozjem, v Podsredi pa se je zadrževal močan oddelek nemške vojske, ki je štela kakih 250 mož. Štab nemške vojske za to območje je bil v Sevnici. Sovražne patrulje so pogosto nadzirale teren, posebej pa prometne poti, zlasti ceste in železnico. Kurirji so se zasedam spretno izogibali.

26. februarja 1945 sta se z javke v Rudnici vračala Ivan Hlebec in Franc Zemljak gredoč sta se oglasila pri družini Repar, kjer so bedeli pri mrliču. Tam sta srečala tudi kurirja Karla Robka Okrog poltretje ure zjutraj pa je prišla nemška patrulja. Od daleč so namreč opazili luč, pa jih je prignala radovednost. Robek in Zemljak sta se za mizo pogovarjala z domačini, Hlebec pa je sedel ob peči. Prvi Nemci, ki so vdrli v hišo, so zavpili: »Hände hoch!« in naperili brzostrelke proti ljudem. Kurir Robek se je preko mize pognal proti njim. Nemci so se ustrašili in se umaknili pred hišo, kjer so začeli močno streljati. Hlebec je skočil skozi okno, preskočil ograjo pri svinjaku ter ranjen v roko in glavo zbežal ter se rešil. Robek in Zemljak sta se iz hiše pognala kar skozi vrata. Prvi jo je odnesel brez ran, Zemljak, ki je tekkel po drugi strani, je naletel na zasedo in padel.

Nekaj dni pred tem dogodkom so prebivalci obvestili kurirje, da neka nemška patrulja nadleguje prebivalce v Krajnem brdu nad Blanco. Zato so jim postavili zasedo in jih napadli. Ti so se nekaj časa upirali, končno pa so se vdali. Enega so ubili, tri ranjene pa razorožili, slekli in jih nato nagnali. Ob akciji so zaplenili štiri puške in nekaj vojaške opreme.

Po teh napadih so se kurirji iz Osredka preselili v skalovje in se tam utaborili pod šotori. Imeli so pregled nad okolico, lahko so opazovali sovražne patrulje, ki so kdaj pa kdaj prišle v bližino. Na poti je bil posebno nevaren prehod čez cesto Sevnica – Planina. Z domačini so se dogovorili za razpoznavni znak. Rjuha, obešena na kozolcu Ivana Ganca, je pomenila, da ni nevarnosti.

Kurirji s S 27 so večkrat spremljali partizane, ki so v skupinah hodili na Dolenjsko po orožje. Prehod čez Savo je bil na Dolenjem Brezovem, kjer sta dva aktivista z lesenim čolnom ponoči prevažala partizane čez reko.

S hrano so se oskrbovali nekaj časa sami, pozneje je za to skrbela gospodarska komisija. Na postaji je bil eden od kurirjev zadolžen za politično delo, za vojaško urjenje pa je skrbel komandir postaje. Udeleževali so se mitingov, ki jih je prirejala mladina v okoliških vaseh. Kmetom so pomagali pri košnji in spravilu sena in pri drugih delih, zato so bili med prebivalci zelo priljubljeni.

Postaja S 27 je delovala do osvoboditve.

Na tej postaji so službovali: Leopold Juvan-Igor iz Kisovca pri Zagorju, prvi komandir, Milan Podlogar, drugi komandir in Andrej Melinc-Drejko, tretji komandir in kurirji Anton Habinc-Iskra, Jože Levak-Dinko, Hinko Kamnikar-Rok, Janez Petan-Lenart, Alojz Brezovnik-Zoran, Jože Tiselj-Miha, Anton Kočever-Gašper, Franc Zemljak-Franček, Jože Kočever-Risto, Ivan Hlebec, Karol Robek-Alojz, Alojz Popelar-Slavko, Henrik Prosenik-Ivan, Franc Dormik, Alojz Mirt-Karel, Rafael Zupančič in Jakob Stritar.

Viri: Milan Podlogar: Izjava, rokopis. Lado Lapajne: Zapis iz razgovora s preživeli kurirji Viktorjem Pavličem, Ivanom Hlebcem, Antonom Hočevanjem, Alojzom Mirtom in Jožetom Levakom, rokopis. Podatki iz vprašalnih pol.

Kurirska postaja S 28

Jeseni 1943, po kapitulaciji Italije, je komandir Kozjanske čete svojemu borcu Ivanu Deržaniču-Sergeju zaupal vzpostavljanje kurirskih zvez med Bizeljskim in Sromljami do Lošč. Sprva je to delal sam, kmalu pa sta se mu pridružila Pavel Lepšina-Triglav in

Stane Zorko-Murči. Komandir Rožman je moral vzpostaviti zvezo tudi z Il. Zagorskim odredom, zato sta z borcem Antonom Lahom-Zmagom odšla na Hrvaško. Hodila sta preko Javorja, Vrhovnice, Svetih gor mimo Bizeljskega in v Kunšperku prekoračila Sotlo. Pred mejo sta se ustavila pri Jožefi in Andreju Juričko, kjer sta izvedela, da bosta sama težko prišla čez mejo, ki je bila zelo zaščitena z bodečo žico ter minirana. Poleg tega so ob meji in Sotli stalno hodile nemške graničarske patrulje, oviro pa je predstavljala tudi Sotla, ki je bila prehodna le na nekaterih mestih.

Juričkova žena je predlagala, da bi vzpostavila zvezo z Jožetom Lahom, Zmagovim bratom, ki je živel onstran meje. Že naslednji večer je Jože prišel na zvezo in odpeljal oba kurirja čez Sotlo. Jože ju je povezal s štabom odreda in z nekaterimi hrvaškimi aktivisti. Domenili so se, da bo zvezo vzdrževal Anton Sladovič v Zagorskih selih. do njega so potem kurirji s S 28 približno enkrat tedensko prinašali in odnašali pošto. Omeniti je treba, da na Hrvaškem niso imeli organizirane take kurirske mreže kot na Slovenskem, zato so pošto prenašali v glavnem civilisti.

Zmago je nagovoril Alojza Večka-Borisa, ki je malo pred tem zbežal pred Nemci na Hrvaško, da se mu je pridružil na S 28. Zvezo s Hrvaško sta še naprej vzdrževala predvsem Zmago in Boris. Pot do Sladovića je bila zelo nevarna, dolga in naporna. Sotlo sta morala prekoračiti vsakič na drugem kraju, ker sta z rezanjem žičnih ovir puščala sledove.

Kadar je Sotla narasla, so bili prehodi še težji. Včasih jima je v takih primerih pomagal Štefan Lončar, ki je živel tik ob Sotli na hrvaški strani. V koritu, ki so ga uporabljali za obaranje prašiča, je prevažal kurirje čez reko.

Pozimi 1943 so kurirji prebili dva meseca pri Antonu Kostanjšku v Volčjem pri Sromljah. Zvezo so ves čas redno vzdrževali. Poleti pa so se zadrževali na področju med Pišecami, Sromljami in Črno mlako, selili so se vsakih nekaj dni. Okoliški prebivalci so jih o vsakem nemškem vdoru pravočasno obvestili.

Preživljali so se sami, pri sovražnih Kočevarjih in nemškutarjih so od časa do časa zaplenili kako živinče ali tudi drugo hrano.

Dokler je bil Franc Godler-Blisk komandant kurirskih postaj, se je na svojih inšpekcijskih potovanjih oglašal tudi na S 28, pozneje je to opravljal komandant linije Anton Gračner-Borutin.

Ko sta maja 1944 Kozjanski in Zagorski odred skupno napadla nemško postojanko v Bistrici ob Sotli, so se jima pridružili tudi kurirji S 28. V napadu je bil ranjen Anton Lah-Zmago, ki ga je Alojz Večko-Boris odpeljal k znancem na Hrvaško, kjer se je

zdravil. Zvezo s Hrvaško sta od takrat vzdrževala Alojz Večko-Boris in Pavel Lepšina-Triglav, pozneje je Borisa zamenjal Stane Zorko-Murči. Ko je Boris zbolel, je njegovo kurirsko mesto prevzel Jože Ban-Jernejček.

Ko se je po okrevanju vrnil na postajo Anton Lah-Zmago, ga je Franc Plankar-Čičko postavil za komandirja S 2 na Sladki Gori. 27. avgusta 1944 je postaja S 28 utrpela hudo izgubo. Na zvezo na Hrvaško sta odšla Pavle Lupšina-Triglav in Stane Zorko-Murči. Na javki pri Sladoviću sta odšla spat na seno. Takrat pa so do domačije prišli preoblečeni ustaši. Sladovića so ustaši aretirali, hotel je kurirja opozoriti, vendar so ju ustaši razorožili in zvezali. Vse tri so odpeljali proti Desiniću, kjer so jih živinsko mučili in nato obesili. Tako je bila zveza s Hrvaškom prekinjena. Na S 28 sta takrat prišla Jože Kočevar in Karel Vaša-Korl.

Komanda III. sektorja je postajo S 28 v novembru 1944 ukini-la. Komandir Deržanič je bil dodeljen narodni zaščiti za okraj Brežice-Krško, kurirji pa premeščeni na druge postaje.

Na S 28 so bili kurirji: Pavel Lepšina-Triglav, Stane Zorko-Murči, Alojz Večko-Boris, Viktor Lipej-Godec, Leopold Bertole, Jože Strnad-Kovač, Anton Lah-Zmago, Rudi Cerjak, Anton Černiš, Karel Vaša-Korl, Jože Kočevar, Jože Ban-Jernejček in Gad. Komandir postaje je bil Ivan Deržanič-Sergej.

Viri: Ivan Deržanič: Nekaj zgodovinskih podatkov TV S 28. Anton Lah-Zmago: Stanica 28 S.

Kurirska postaja S 6 na Vodiškem

Konec aprila 1944 sta namestnik komandanta III. sektorja Franc Plankar-Čičko in komandant relejne linije Anton Gračner-Borutin ustanovila na Vodiškem blizu Šmiklavža nad Laškim kurirsko postajo S 6. Nova postaja je skrajšala razdaljo med S 24 in S 25. Kurirji S 6 naj bi prenašali pošto in literaturo ter vodili ljudi preko zelo oviranega in nevarnega prehoda čez cesto in železnico Celje – Zidani most ter čez Savinjo.

Prvi komandir postaje je bil Anton Habinc-Iskra, kurirji pa Ožek Mirko-Miško, Franc Ožek-Milan, Alojz Knez, Franc Granc in Karel Brecl-Tine. Prvo taborišče so si uredili v gozdu blizu vasi Leskovec pod Šmiklavžem, kasneje pa so si zgradili zemljanko na Vodiškem, na domačiji Tončke Šergan.

Na zvezo s kurirji s S 24 in S 25 so hodili vedno ponoči. Hitro so se seznanili z okoliškimi prebivalci, ki so jim zelo pomagali in jih obveščali o nevarnostih. Tesno so bili povezani tudi s terenskimi političnimi delavci v okraju. Najbolj nevarno mesto na poti na javko s S 24 pri Sv. Jederti nad Laškim je bil zastraženi most preko Savinje pri Šmarjeti. Ob železnici so pogosto in redno hodile nemške patrulje. Javko s S 25 so imeli na Gračnici.

Kurirji so se spočetka sami oskrbovali s hrano pri okoliških kmetih, kasneje pa je to skrb prevzela gospodarska komisija. Oboroženi so bili še kar primerno, vsak je imel puško in pištolo, eden od njih pa celo mitraljez.

Blizu postaje so bile številne sovražne postojanke. Tista v Šmarjeti je bila oddaljena komaj 30, tista v Rimskih toplicah pa 40 minut. Na srečo so bili kurirji vedno obveščeni, če so sovražne patrulje zašle v hribe. V Globokem pri Rimskih toplicah so bili zanesljivi obveščevalci vsi člani Gaberškove družine, prav tako Paradižnikovi: Franc, Ladi in Stanka. V vasi Povčeno so jih obveščali Tovornikovi, Dremšakovi, Požinovi in Knezovi, v Brestovnici Olga Pečnik in v Leskovcu Knezova družina.

Poleti 1944 so se kurirji zadrževali po vaseh pri Jerneju Laporniku, pri Ulagovih, pri Jelencu, pri Kiharju in pri Rebovu, v Leskovcu pri Knezovih, v Vodiškem pri Šerganovih, Lapornikovih in pri Koprivovih. Komandir Anton Habinc-Iskra je bil takrat premeščen za komandirja na postajo S 30, njegovo mesto je prevzel Mirko Ožek-Miško.

Zima 1944-45 je bila tudi za kurirje na tej postaji izredno težka. Visok sneg, mraz in nemške hajke so jim oteževali vzdrževanje zvez. Tudi spomladi ni bilo veliko bolje. Vaščani so se bali pomagati partizanom. Nemcem so se pri teroriziranju pridružili še domobranci.

Marca 1945 sta se vračala iz javke s S 25 Karel Brecl-Tine in Mirko Ožek-Miško. Lačna sta se oglasila pri Malijevih v Ložah. Ko sta se najedla, ju je hči Nežika peljala še v klet, da sta nekaj popila. Ko so bili že na prostem, so ju obstopili Nemci. Mišku se je nekako posrečilo pobegniti, Tineta pa so zvelkli v klet in ga pretepal, nato pa odpeljali s seboj v Radeče in ga vtaknili v zapor, kjer je nato dočakal osvoboditev.

Postaja S 6 je delovala do konca vojne. Kurirji na postaji so bili: Anton Habinc-Iskra, prvi komandir, Mirko Ožek-Miško, drugi komandir, Karel Brecl iz Liboj, Franc Ožek iz Loža pri Laškem, Alojz Knez, Franc Granc.

Viri: Mirko Ožek, Franc Ožek in Ludvik Škruba: Zgodovina kurirske postaje TV 6 S, rokopis. Karel Brecl, izjava.

Kurirska postaja S 1 na Rudnici

Maja 1944 sta na Rudnici blizu Loke pri Žusmu podporočnik Franc Plankar-Čičko, namestnik komandanta sektorja, in inštruktor komande sektorja Ivan Mlakar-Sergej ustanovila kurirsko postajo S 1. V skupini, ki je prišla na Rudnico iz Savinjske doline preko Kozjanskega, sta bila še zastavnika Albin Barle-Zoran z Dolenjske in Danilo Slamnik-Vlado iz Bele Krajine, ter kurirja Jože Čanžek-Lado in Rudi Cerjak.

Zoran je bil imenovan za prvega komandirja, za njegovega namestnika pa Danilo Slamnik-Vlado. Kot kurir je bil postaji dodeljen Čanžek iz bližnje Zibike, ki je kot domačin področje dobro poznal. Cerjak je odšel s Sergejem proti Sladki gori, od koder se je čez kak mesec vrnil na S 1 za kurirja. Pozneje je postal tudi komandir postaje. Kmalu se je S 1 pridružil tudi Ivan Strgar, v začetku julija še Franc Jakopina-Marjan, nato Peter Plankar-Viktor, v oktobru pa še Karel Skočaj.

Kurirji so si postavili prvo taborišče v gozdu na Rudnici blizu kmetije Nežke Toplišek, po domače Bahove. Kak mesec zatem so se preselili v Ločnec blizu Vinskega vrha, od koder so se preselili v neko globel, kjer so si naredili s slamo krito barako. Nato se do osvoboditve niso več veliko selili. Nekaj časa jim je kuhala kmetica Neža Žlender na domačiji blizu postaje, jeseni pa so si v taborišču sami kuhali.

Hitro so se povezali z okoliškimi prebivalci. Tudi »blokfirerji« so jim dajali vse, kar so nabrali za zimsko pomoč. Tako so kurirji kmetom hrano lahko plačali. Dobivali so tudi živino, ker so jo sicer kmetje morali oddati Nemcem. Kurirji so hodili tudi v Loko pri Žusmu in v Podčetrtek, kjer so v trgovinah zaplenili različno blago. Če česa niso potrebovali, so delili kmetom.

Postaja S 1 je vsak večer na določenih javkah, ki so bile v začetku pri kaki hiši ali kozolcu, kasneje pa v gozdu, vzdrževala zvezo s S 27 na Bohorju in S 2 na Sladki gori.

Najbližje okupatorske postojanke so bile v Loki pri Žusmu, v Pilštanju, Kozjem in v Podčetrtku. Število policije in orožništva se je menjavalo, poleti 1944 je bilo nižje kot pozimi, ko so Nemci pogostejše patroljirali po terenu in po vaseh vpraševali po kurirjih.

Jeseni 1944, v deževnem in meglenem vremenu, so Nemci vdrli v vas Rudnico, ko so se mokri in premraženi kurirji ravno sušili pri Žlendrovih na Rudnici. Kljub stražarju so se sovražniki neopazno pritihovali do hiše. Najbrž je kurirje kdo izdal. Pri bližnjih sosedih sta bili okrožna in vojaška kurirska postaja. Zato

so Nemci hkrati napadli vse tri domačije. Ko so prvi vojaki prestopili hišni prag pri Žlendru, so kurirji vžgali po njih in si tako utrli prosto pot iz sobe v kuhinjo. Nekaj jih je poskakalo skozi okono, komandir Rudi Cerjak pa si je z brzostrelko utiral pot na prosto skozi vrata. Zunaj je skočil za hišni vogal, z rafalom podrl nemškega mitraljezca, tovarišem pa omogočil umik. Ko je nato tekel proti gozdu, je padel v zasedo. Eden od Nemcev ga je zgrabil za ovratnik, toda Cerjak se mu je iztrgal in zbežal. Rešili so se tudi ostali kurirji. Naslednji dan so bili Nemci spet v vasi in so jo požgali. Poslej so nemške patrulje pogosto hodile na to območje. Kurirji so se umaknili globoko v gozd, kjer so si naredili zemljan-ko in v njej preživel zimo.

Visok sneg je zadnjo partizansko zimo kurirje močno oviral. S S 27 na pobočju Bohorja so imeli javko približno na sredini poti pod planino Kladje, pri nekem večjem hrastu, kasneje pa so jo predstavili k nekemu kmetu v Kladje. Zvezo s S 2 na Sladki gori so vzpostavljali pri nekem kozolcu v bližini naselja Stranje, pozneje pa pri neki hišici nekoliko više.

Albin Barle-Zoran je na postaji ostal do srede junija 1944, ko je bil imenovan za komisarja IV. relejne linije. Svoje delo je predal namestniku Ladu, ki pa je bil komandir le dva meseca, saj je 24. julija padel v spopadu z Nemci v Loki pri Žusmu, kjer so ga tudi pokopali. Za Ladom je postal za malo časa komandir Franc Germovšek-Gad. Zamenjal ga je Rudi Cerjak iz Dolenje vasi pri Krškem, ki je vodil postajo do osvoboditve. Jeseni 1944 je padel še Miha Belina. Obveščevalci so na S 1 sporočili, da iz Šamark proti Rudnici prodira nemška patrulja. Belina je hotel videti, kod gredo, toda Nemci so ga opazili prej kot on nje.

Januarja je v Oslišici padel v zasedo še kurir Jaka, doma nekje iz Šentruperta na Štajerskem. Pozimi je Nemcem uspelo zajeti taborišče okrožja in vojaško kurirsko postajo. Nekaj kurirjev so ujeli živih, jih odpeljali s seboj, druge pa postrelili. Nemci so ropali po vaseh in strahovali prebivalstvo, pomagali so jim tudi ustaši. Kurirji so kljub vsemu vztrajali do osvoboditve.

Na S 1 so bili komandirji: Albin Barle-Zoran, Danilo Slamnik-Vlado, Franc Germovšek-Gad in Rudi Cerjak, kurirji pa: Peter Plankar, Karlo Skočir, Slavko Kodrin, Ferdo Kokotec, Anton Bogolin, Slavko Šket, Miha Belina, Franček Belina, Franc Jančar-Bogdan, Stanko Deželak-Boži, Jaka iz Šentruperta, Jaka iz Ra-deč, Ivan Strgar in Franc Jakopina-Marjan.

Viri: Peter Plankar: Relejna postaja S 1, rokopis. Lapajne Lado: Zapis razgovora s kurirji: Rudijem Cerjakom, Petrom Plankarjem in Karlom Skočirjem.

Kurirska postaja S 5

Kmalu po vzpostavitvi S 5a je Anton Gračner-Borutin, komandant kozjanske relejne linije, postavil kurirsko postajo S 5, da bi povezovala Dolenjsko in Štajersko vzhodno od Zidanega mosta. Na Dolenjskem je bila povezana s TV 5a v Jatni pri Radečah.

Kurirji Franc Arh-Zorko iz Zagorja ob Savi, Franc Hiršel-Ferdo iz Radeč, Franc Bregar iz Vrhovega pri Radečah, Franc Maro iz Litije, Jernej Udovič iz Senožet pri Litiji, Slavko Strupin iz Medije pri Izlakah in Franc Zupan iz Ratenske vasi pri Rogaški Slatini so se najprej utaborili v vasi Razbor pod Lisco. Komandir je bil Anton Strojinc-Dragan iz Zadvara pri Ljubljani.

Kurirji postaje S 5 nad Savo pod Lisco.

Pošto so s Štajerske na Dolenjsko prenašali čez cesto na levem bregu Save, pod železniskim viaduktom in s čolnom čez reko. Čoln so vsakič napihnili s tlačilko na obrežju Save. Z njim sta dva kurirja prepeljala pošto, eden pa je ostal na levem bregu, da bi opazil nevarnost. Na javki so si kurirji s S 5 in S 5a izmenjali pošto in se nato vrnili v svoje postojanke.

Poleti 1944 je S 5 vzdrževala tri zveze s S 25 v Panečah in pri Sv Trojici pod Lisco, s S 6 na Vodiškem v Šmiklavžu nad Laškim in s TV 5a onstran Save, ki je bila najbolj nevarna, saj so Nemci močno kontrolirali cesto, reko in železnico. Večkrat so pohode povsem onemogočili. Da pa zveza med Štajersko in Dolenjsko ne bi bila pretrgana, so jim velikokrat pomagale mladinke iz Radeč: Zora Polajnar, Angelca Pohar in Elica Kovačič. Med najhujšo zimo so hodile po pošto na postajo in jo prenesle do TV 5a na drugo stran Save. Kurirjem je pomagala tudi družina Racman na Bregu. Kadar so šli na zvezo čez Savo, sta jim domača sinova Hinko ali Anton prišla zvečer naproti po grabnu pod Okroglico ali pa sta jih počakala blizu doma, da sta poročala, kakšno stanje je naprehodih.

V jeseni 1944 so kurirji uspešno pomagali pri mobilizaciji po navodilih komande relejne linije, sodelovali so tudi z obveščevalnim centrom in z vojaško kurirsko postajo.

Prva huda nesreča je S 5 prizadela 26. oktobra 1944. Kurirji so se preselili v neko opuščeno poslopje nad vasjo Radež. Pri Novaku so bili tistega dne Franc Arh-Zorko, Franc Hiršl-Ferdo in še nek njun tovariš, ko so opazili, da se hiši približuje nemška patrulja. Gospodar Novak jim je rekel, naj se umaknejo skozi zadnja vrata, kjer jih Nemci ne bi tako hitro zagledali ali pa sploh ne. Ubogal pa ga je le eden od trojice, ki je napad tudi preživel. Zorko in Ferdo pa sta planila na prosto kar skozi vhodna vrata in se znašla pred Nemci. Bežala sta, kolikor sta mogla, vendar so Nemci streljali za njima in ju ubili. Pozneje se je izvedelo, da je bila to neka nemška geometrska skupina, v glavnem oficirji, ki so nameravali trasirati teren za obrambne jarke. Pri tem pa so zašli, prišli do Novakovih, naleteli na kurirje in se obnesli kot vojaki.

Po tej tragediji so se kurirji preselili v vas Okroglice nad Loko pri Zidanem mostu. V noči od 29. na 30. oktober so se na domačiji Prašnikar, po domače Jamškovi, sestali s kurirji vojaške postaje I-23. Z njimi je bila tudi mladinska aktivistka, domačinka Antonija Dimič-Sonja, ki je šla na javko v Račico, kjer bi se morala sestati s svojo materjo, ki je bila pred leti izgnana v Šlezijo, pa je prišla na obisk v domovino. Sonjo sta na poti spremljala kurirja

Hrast in Milan. Med potjo so bili obveščeni, da jih čaka nemška zaseda, zato so se okrog desete ure zvečer vrnili k Jamšku.

Kurirji so se posvetovali, kam bi preselili kurirsko postajo, da bi bila varnejša. Pozno zvečer so v senu na hlevu zaspali. Ponoči pa so Nemci domačijo s treh strani obkolili. Eni so prišli preko Lovrenca nad vas, drugi mimo Radeža in Polane, tretji pa naravnost z Brega. V akciji je sodelovalo orožništvo iz Trbovelj, Laškega, Zidanega mosta in iz Radeč. Kurirje je nekdo izdal.

Nemci so napadli ob sedmih zjutraj. Kurirji so se močno branili do enajste ure dopolne, ko so Nemci hlev zažgali. Kurirji so se morali prebiti. Prvi je padel Jernej Udovič-Hrast, ki je skočil s hleva in stekel proti kozolcu, vendar do njega ni prišel. Drugi so se spustili v hlev, v katerem se je zaradi dima živina že dušila. Paša, komandir I 23, je zaklical: »Tovariši! Junaško v smrt! Naprej! Juriš!« Pognali so se iz hleva. Prvi je padel Franc Bregar, za njim pa: Anton Strojinc, Slavko Strupin, Franc Maro, Franc Zupan in Drago Hiršelj.

Pet se jih je po preboju dveh nemških obročev rešilo, med njimi tudi Sonja, ranjena v levo ramo. Rešili so se Ivan Jekoš-Paša, Anton Zimšek-Jevtič, ki ga je ranil drobec bombe, Alojz Kožar-Krvn, ki je dobil pet ran, in Vinko Kocjan-Kurjak. Preživel je tudi gospodar Jamšek, ki je zbežal in se v bližnjem gozdu pokril z listjem.

Po tej tragediji je postaja S 5 ostala brez kurirjev. Okroglico so požgali.

V novembru je bilo na S 25 izbranih pet kurirjev, ki naj bi bili jedro nove posadke postaje S 5: Viktor Pavlič-Silvo iz Zdol pri Brežicah, Ivan Prašnikar-Srečko iz Okroglice, Leopold Horjak iz Lokavca, Ivan Šelekar-Jurče iz Imena pri Podčetrtku, Karel Jurgel-Leopold iz Povčena pri Rimskih toplicah in Stanko Lotrič-Lado, ki je postal tudi komandir postaje.

Okrog 20. decembra so se naselili na domačiji pri Škrubovih, po domače pri Vžigovcu v Lokavcu pri Rimskih toplicah. Takrat se jim je pridružil domači sin Ludvik Škruba, ki je bil prej mitraljezec v Kozjanskem odredu.

Okrog 25. decembra 1944 je veliko Nemcev skupaj z ustaši vdrlo na osvobodeno ozemlje na Kozjanskem. Pobijali so mirno prebivalstvo, mnogo ljudi so odpeljali s seboj. V eni noči so požgali več sto domačij.

V začetku februarja so se kurirji zadrževali v gozdu nad Blatnikovo domačijo. 2. februarja so v vas Lokavec nenadoma vdrli

Nemci. Po hišah je bilo precej neoboroženih partizanov, veliko se jih je zdravilo. Alojz Škruba, oče kurirja Ludvika je šel v vas in nalletel na sovražnika. Oseminšestdesetletni mož, ki si je nad vse želel dočakati svobodo, je padel s prestreljenimi prsmi pred Klenovškovo hišo. Zaščitna četa Kozjanskega odreda se je spopadla z Nemci, ki so se popoldne umaknili, vendar so s seboj odpeljali 36 partizanov, ki so jih zajeli na Klenovškovi domačiji. Nekaj so jih postrelili v Radečah, druge pa odpeljali v Maribor, kjer se je za njimi izgubila vsaka sled. Naslednjega dne so Nemci spet pridrli v vas. Ludvikovo sestro Reziko so pretepali poleg mrtvaškega odra, na katerem je ležal njen oče. Kurirji so se takrat umaknili v vas Poreber.

Kurirska postaja je bila še vedno pri Škrubovih. Kadar so dobili obvestilo, da so Nemci v bližini, so se umaknili v gozd. Zadnje dni februarja pa so Nemci celo območje obkolili. Takrat se je na postaji zadrževal tudi komandant linije Ciril Lukman-Slavc, do nje je pribežala tudi učiteljica Vera Krašovec iz Henine. Zveza z Dolenjsko je bila prekinjena, na postaji pa se je nabirala pošta, ki bi morala dalje. Kurirji so se odpravili proti Vrtačniku, vendar tudi tam niso mogli ostati, ker so Nemci prodirali po grabnu navzgor.

Blizu Vrtačnika je v bregu velika skala. V koloni so se kurirji drug za drugim zadenjsko pomikali po ozki stezi proti njej. Ludvik Škruba je vzel s seboj košarico suhih hrušk. S te Volčje skale, kakor ji rečejo domačini, so kurirji opazovali Nemce, ki so šarili po Pušičevi domačiji. Zvečer so se spustili za previse drugih skal in tam prebili noč. Ludvik se je bal, da jih bodo odkrili s psi, zato so se umaknili v gosto smrečje pod Škrubovo domačijo, še prej pa dobro zakrili sledi za seboj. Nemci so že zasedli Škrubovo domačijo. Dopoldne je Ludvik razdelil suhe hruške. Partizani so morali v snegu prebiti še en dan in noč. Žejo so si gasili s snegom. Naslednji dan popoldne so se Nemci začeli umikati v dolino.

Prehod čez Savo je bil vedno težji. Od Loke do Brega so zaprli prehod z bodečo žico, v tla pa zakopali mine. Tako so morali kurirjem spet pomagati civilisti.

Konec marca je moral komandant linije Slavic na Dolenjsko. Takrat je že bila zveza s S 5a spet vzpostavljena. Poleg Slavca sta se s čolnom odpeljala tudi komandir Stane Lotrič in kurir Leopold Horjak, v zasedi ob Savi pa sta ostala Zvonko Perko in Ivan Prašnikar. Ko so oni trije v vasi Vrhovo prišli do Kožarjevega kozolca, so padli v nemško zasedo. Lotriča so težko ranjenega Nemci ujeli, Slavic in Horjak sta ušla. Prvi je odšel naprej na Dolenjsko, drugi pa proti Gabrovki, kjer je sam napadel skupino

Nemcev in jim odvzel mitraljez, s katerim se je nato vrnil na Štajersko. V vasi Vodiško pa so ga ujeli domobranci, ki so imeli svojo postojanko v Stopcah nad Laškim. Od tam so hodili v okoliške vasi ter lovili kurirje in aktiviste. 7. aprila so skupaj z Nemci napadli S 25, pri tem so padli trije kurirji, komandirja pa so odpeljali s seboj. S 5 se je takrat pridružila S 25. V smrečju pod Škrubejevo hišo so si kurirji postavili šotor in od tam hodili na zveze, le tista čez Savo je bila onemogočena.

9. maja 1945 so se kurirji te postaje napotili proti postaji S 24. Nato so se skupaj odpeljali proti Mariboru, kjer so bili vključeni v III. brigado KNOJ.

Pred osvoboditvijo so ustaši ujeli Leopolda Horjaka in Antona Mirča ter ju v Tremarjih ustrelili in vrgli v Savinjo.

Kurirji na S 5 so bili: Anton Strojinc-Dragan iz Zadvara pri Ljubljani, prvi komandir, Franc Arh-Zorko, Franc Hiršel-Ferdo, Franc Bregar, Franc Maro, Jernej Udovič, Slavko Strupin, Franc Zupan, Stane Lotrič-Lado, Viktor Pavlič-Silvo, Karel Jurgel, Leopold Horjak, Ivan Prašnikar-Srečko, Ludvik Škruba in Ivan Šelekar-Jurče.

Viri: Zgodovinski podatki o kurirski postaji S 5, Ludvik Škruba-Lado. Kurirska postaja TV S 5, pripoved Ivana Prašnikarja-Srečka, zapisal Ludvik Škruba, rokopis. Škruba Ludvik: Podatki kurirske postaje TV S 5, rokopis. Antonija Dimič-Sonja: Padli molčijo, rokopis. Podatki iz vprašalnih pol preživelih kurirjev.

IV. ali ptujska relejna linija

Sredi junija, leta 1944, nekaj dni po razdelitvi kurirskih postaj III. sektorja, je bil za komandanta in komisarja IV. ali ptujske relejne linije imenovan Anton Ferlež-Jelen, prej komandir postaje S 2 na Sladki gori, za komisarja pa Albin Barle-Zoran, ki je prišel s S 1, kjer je bil dober mesec komandir.

IV. relejna linija je povezovala S 1 v Rudnici na Kozjanskem, S 2 na Sladki gori, S 33, ki je bila zahodno od Vitanja pod Paškim Kozjakom, S 7 na Konjiški gori, S 4 na Boču in S 8 v Halozah. Ko je bila kmalu nato ustanovljena še pomožna kurirska postaja S 8a ob Dravi, so tudi to vključili v isto linijo. S 1 na Rudnici pa je bila dodeljena III. relejni liniji.

Komandant in komisar linije sta posvetila vso pozornost utrjevanju vojaške organiziranosti kurirskih posadk in rednemu, discipliniranemu vzdrževanju kurirskih zvez. Še posebej sta skrbela za politično vzgojo na postajah. Že pri prvem obhodu sta dosegla, da so bili vsepovsod ustanovljeni skojevski aktivni. Kurirji so

se morali redno seznanjati z literaturo in novicami, zato sta si na S 2 in S 8 priskrbeli baterijska radijske sprejemnika. Vse novice so nato prenašali prebivalcem.

Poleg vzdrževanja zvez so se kurirji lotevali tudi oboroženih akcij, da bi dobili več orožja, saj so bili v začetku zelo slabo oboroženi. Tako so napadali orožniške patrulje in tudi manjše posadke. S temi akcijami so nekateri celo pretiravali, tako da je zaradi lahkomišelnosti in prevelike drznosti prišlo tudi do nepotrebnih žrtev. Predvsem so bili aktivni kurirji s S 8 in S 4, ki so od julija do oktobra izvedli več takih akcij, nekaj zelo predrznih, a hkrati uspešnih. Tako so na primer pod vodstvom zastavnika komandirja S 4 Milana Podlogarja razorožili orožnike v postojanki v vasi Hamre pri Majšperku.

Ob takih uspehih pa so postali premalo previdni. Nekega dne so jih Nemci nenadoma napadli, pobili 5 kurirjev, domačijo, kjer so se zadrževali, pa požgali. Zato je bil komandir Podlogar za-
menjan.

Posebno drzne akcije so organizirali tudi kurirji S 8, ki so med drugim napadli tudi ptujske zapore ali Nemce kar sredi Ptuja. Izvedli pa so še vrsto drznih akcij, ki so opisane pri S 8. Zaradi premajhne previdnosti so imeli tudi ti nekaj žrtev.

Najtežje je bilo vzdrževanje zveze čez Dravo. Nemci so že poleti 1944 zaplenili vse čolne in zelo ostro kontrolirali prehode. Kurirji so morali svoje ilegalno izdelane čolne skrivati v tajnih bunkerjih, pa še tam so jih večkrat odkrili in uničili. Zveze so postale trdnjše in redne, ko so kurirji dobili gumijast čoln iz zrušenega transporterja v Savinjski dolini.

V avgustu so v sotočju Dravinje in Drave postavili pomožno kurirsko postajo S 8a, samo za vzdrževanje prometa čez Dravo. V začetku oktobra sta bila Albin Barle-Zoran in Anton Ferlež-Jelen premeščena na V. linijo; Jelen za komandanta, Zoran pa za komisarja. Novo vodstvo IV. linije sta prevzela komandant Ivan Mlakar-Sergej in komisar Tone Pristov-Gusar. Ko je Sergej prišel do Drave, je ugotovil, da je zveza čez reko s S 14 prekinjena. V spopadu z Nemci sta namreč padla dva kurirja te postaje. Sergej je ostal na S 8, da je to zvezo znova vzpostavil. Konec avgusta 1944. leta je postajo S 8 Sergej premestil z Dravskega polja v gričevnate Haloze.

Sergej se je trudil, da bi zveza čez reko delovala. Nek domačin je imel doma zakopan čoln in Sergej je dobil zvezo z njim. Ko pa bi moral zvečer ob sedmih priti na javko, so ga Nemci uro prej aretirali. Zato je poslal v Šentvid dva kurirja, ki sta Nemcem

spretno izmanila en čoln, ki pa je bil precej velik in ga je bilo težko skrivati.

Položaj se je poslabšal, ker so Nemci na Ptujskem polju aretirali večje število ljudi, ki so sodelovali s partizani. Na liniji so se pojavile različne težave. Tako je namestnik komandirja postaje S 2 ustrelil nekega tovariša in bil zato poslan pred vojaško sodišče. Na postaji S 4 je komandir zagrešil več nepravilnosti, zato ga je komanda linije s privoljenjem namestnika komandanta sektorja Čička, ki je tiste dni prišel po liniji, razrešila položaja. Čičko je tudi pomagal po nemškem napadu obnoviti postajo S 8.

V novembru so zveze te linije dobro delovale, le tista s S 1 je bila večkrat ogrožena. Na IV. liniji je bilo 75 kurirjev, vključno s komandirji. Imeli so 66 pušk, 7 brzostrelk in 13 pištol, večino tega orožja so si priskrbeli sami. V partizane so spravili približno 200 novincev.

V decembru 1944 so zveze na IV. liniji še vedno dobro delovale, med S 33 in S 7 neprekinjeno, med S 2 in S 1 pa je prihajalo do manjših motenj. Kurirski postaji S 7 so mladinke iz okraja Konjice izdelale in poklonile zastavo. V začetku decembra je komanda linije prevzela in uvrstila med kurirje štiri dobro oborožene borce, ki so prišli z Dolenjske kot zaščita neke posebne patrulje, ki je potovala čez Dravo.

V začetku decembra 1944 je delovanje zvez na tej liniji kontroliral komandant sektorja Švigelj. Takrat je bil z linije odpoklican komisar Gusar, ki je bil premeščen v štab komande sektorja.

V januarju 1945. leta se je število kurirjev na IV. liniji dvignilo na 82. Zveze so redno vzdrževali. Nekaj težav so imeli zaradi hajk na območju S 2. Na vseh postajah so imeli vsak teden vojaške ure, da so se kurirji izpolnjevali v vojaških veččinah.

Kurirske postaje IV. (Ptujске) relejne linije

Kurirska postaja S 30 v Rožni dolini pri Celju

Ko sta kmalu po prihodu na Štajersko Edi Golc-Švigelj, inštruktor relejnih zvez in Franc Plankar-Čičko pregledovala omrežje kurirskih zvez, sta ugotovila, da je razdalja med S 24 na Šmohor-

ju in S 33 pri Frankolovem prevelika. Zato sta v Šmartnem v Rožni dolini blizu Celja postavila novo kurirsko postajo S 30.

Aktivist in domačin Valdi Borovnik-Lipe, ki je bil doma blizu Frankolovega, je 9. maja 1944 pripeljal Šviglja in Čička h Kozjaku, kmetu v Jezercih, s katerim so se domenili, da bo pri njem nova postaja. Jezerca je mala vasica s sedmimi domačijami v bližini Šmartnega. V kraju se je S 30 zadrževala z majhnimi prekinitvami vse do osvoboditve. Kurirje, ki so se nastanili pod šotori v gozdu poleg vasi, so vaščani sprejeli za svoje in skrbeli za njihovo varnost.

Prvim trem, Vinku Rebecu-Branku, Francu Kogeu in Stanku Lovrincu, ki je postal komandir postaje, so se kmalu pridružili novi, da jih je bilo kasneje tudi po enajst. Že poleti so prišli Anton Čobec, Feliks Sodin-Srečko in Jože Brglez-Peppek.

Vsak večer ob prvem mraku so se napotili na tri strani: na javko s S 24 v bližini mosta čez Savinjo pri Petrovčah, kamor so morali priti ob 3. uri, na javko s S 32, ki so jo imeli med deseto in enajsto uro zvečer v Ponikvi pri Žalcu in na zvezo s S 33, okrog polnoči v Rakovih stezah pri Frankolovem.

Borbene partizanske enote na področje S 30 niso prihajale. Zato pa je bilo blizu več okupatorskih postojank, v Celju pa več rodov policije in orožništva, dostikrat tudi vojaštva. V bližnji Dobrni, kjer so se zdravili nemški vojaki, je skrbelo za njihovo varovanje kar sto do stopetdeset orožnikov in še oddelek vojaštva. Nemške postojanke so bile tudi v Vojniku, Petrovčah in Žalcu, kjer je bil tudi vojaški oddelek. Jeseni 1944 so Nemci namestili v bližnjem Strmcu tudi topničarsko enoto. Iz vseh teh postojank so hodile patrulje po terenu, da bi varovale prebivalstvo pred »banditi«. Po vaseh so bile ponekod organizirane takoimenovane vaške straže. Domačini so morali zvečer priti na določeno mesto po orožje in nato oditi na stražo na odrejeno mesto.

V Šmartnem je bil tak center v graščini Prešnik, kamor so vsak večer prihajali domačini, mobilizirani za vaško stražo. Ker so te vaške straže ovirale aktiviste in kurirje, so sklenili, da jih onemogočijo.

Lastnik graščine Franc Müller je bil pred vojno član Kulturbunda, ob okupaciji pa so ga Nemci postavili za župana v Šmartnem v Rožni dolini. Kurir Vinko Rebec se je dogovoril z aktivistoma Milco Gabrovec-Lenkom in Leonom Cibicem-Tomažem, da skupaj napadejo graščino. Zaplenili naj bi orožje, domačinom pa prepovedali vsako sodelovanje z Nemci oziroma pri vaških stražah.

V akciji, ki naj bi jo izpeljali podnevi, brez streljanja, so sodelovali vsi kurirji S 30, člani okrajne gospodarske komisije in aktivisti, vodstvo je bilo poverjeno šefu obveščevalnega centra Leonu Cibicu-Tomažu. Napadalcı so zavzeli položaj okrog graščine in ves čas opazovali, če se morda od kod ne približuje kakšna nemška patrulja.

Graščak je takrat nadzoroval košnjo na bližnjem travniku. V civilno obleko preoblečena Tomaž in Jože Rebec-Pepi sta se v spremstvu učiteljice iz Šmartnega, ki je bila graščakova prijateljica, napotila čez travnik proti njemu.

Tomaž mu je povedal, da so partizani obkolili graščino in da mora takoj izročiti vse orožje, sicer ga bodo odpeljali s seboj. Graščak jih je jezen ubogal in se z njimi napotil proti graščini, kjer jim je izročil vse orožje vaške straže, puške, brzostrelke in bombe ter nekaj oblek vermanšafta. Dal jim je tudi svojo pištolo in lovske puške. Na dva voza so naložili hrano, zaklali so namreč dva prašiča, in vse skupaj odpeljali.

Kurirji postaje S 30 pri Šmartnem v Rožni dolini

Po tej akciji v Šmartnem ni bilo več vaških straž in kurirji so se lahko bolj svobodno gibal. Ko so se dobro seznanili z vaščani, so svojo postojanko prenesli v vas, kjer so jim tudi kuhali, včasih pri eni, drugič pri drugi hiši. Spali pa so v nekaj minut oddaljeni zidanici. Tudi kurirji so včasih vaščanom dali nekaj hrane, ki so jo zaplenili pred obvezno oddajo. Po moko so hodili v Budeljčev mlin v Arclinu.

Kurirji pa so kmetom pomagali pri košnji in spravljanju poljskih pridelkov. dobro so se razumeli z mladino, ki je kmalu organizirala obveščevalno mrežo.

Kurirji so kak mesec po ustanovitvi postaje prebivali pod šotori, nato so se vselili v prazno uto, ki je bila last kmeta Bražnika, po domače Jezerčana. Po nekaj mesecih so se preselili v Ograjškovo zidanico podobno stavbo.

Oktobra 1944 je bil komandir Martin Lovrinc-Stanko premeščen na S 6. Komandir S 30 je postal Karel Tamše-Boris, ki je vodil postajo do januarja 1945, ko so ga Nemci ujeli. Njegovo mesto je prevzel Anton Habinc-Iskra. S S 24 je bil na S 30 premeščen Jože Sanda.

6. novembra je prišla na Jezerce nemška patrulja. Kurirji so bili o njihovem prihodu prej obveščeni in so se umaknili v bližnji gozd. Kmalu za tem so si zaradi varnosti zgradili zemljanko nad vasjo, v kateri so ostali do zimske ofenzive, ko so patrulje iz okoliških postojank še pogostejše hodile po terenu. Tako je bilo tudi 3. januarja 1945. Ponoči so se kurirji umaknili v smeri Strmec-Vitanje do naselja Novaki, kjer jim je Heršenova Marica-Mirica, partizanska obveščevalka, pokazala skrivališče v njihovi domači kleti.

Zvečer je prišla v vas skupina raztrgancev, oblečenih kot partizani, tako da so Marico prelisičili. Vodil jih je bivši kurir Tarzan, ki je malo prej pobegnil s kurirske postaje. Okrog 22. ure ponoči je Marica pripeljala Tarzanovo skupino h kurirjem. Raztrganci, ki so govorili slovensko, so trdili, da so del partizanskega bataljona, ki se je izgubil in da želijo dobiti zvezo s kurirji, da bi jih odpeljali naprej.

Ko so prišli do kleti, so poslali Marico naprej, da pripelje komandirja. S Tamšetom je stopil pred vrata tudi kurir Jakob Laznik-Lazar, ki je prišleke prepoznal. Zato so ga hoteli že zgrabiti. Lazniku se je posrečilo, da se jim je iztrgal in se pognal po strmini navzdol. Zgoraj v hiši je bilo devet kurirjev, ki so se po streljanju pognali na prosto. Sedem kurirjev je srečno ušlo skozi okna na zadnji strani hiše, Karel Vizjak jih je težko dohajal zaradi

poškodovanega kolka. Komandir Tamše in kurir Stanko sta bila ranjena in so ju ujeli. Nemci so ju odvedli v Celje, od tam pa v Frankolovo, kjer so ju skupaj s sto drugimi talci obesili. Ranjena je bila tudi obveščevalka Mirica, ki so jo tudi odpeljali v Celje.

Zidanico so Nemci zažgali. Še istega večera so se štirje kurirji napotili čez cesto Dobrna — Strmec do kmeta Lojzeta, po domače Kučēja, kjer so v bližnjem gozdu prenočili in prebili še naslednji dan. Lojze jim je prinašal hrano. Sneg je medtem še vedno naletaval.

Naslednji večer so se štirje kurirji — trije so se med umikom porazgubili — napotili čez Savinjsko dolino proti Gozdniku na postajo S 24. Ko so prišli do Savinje, so videli, da je reka narasla in da jo je nemogoče prebresti. Zato so odšli do Levškega mosta, kjer pa so naleteli na nemško zasedo. Kurirja Martin Guzej-Plamen in Pavel Kredar-Rigo sta nato poiskala plitvino in reko vseeno prebredla. Vinko Rebec in Karel Vizjak, ki sta bila nekoliko bolj zadaj, sta se med streljanjem odmaknila od zasede in se vrnila proti Rožni dolini, kjer sta se oglasila pri kmetu Hrapotu, po domače pri Podlunšku. Njegova hči Zofka je včasih prenesla tudi kako pošto. Ker je Vizjak težko hodil, sta pri Podlunšku nekaj dni počakala na Guzeja in Jako.

Ta dva sta na S 24 prišla šele proti jutru, vsa premočena in premražena. Ko sta se po nekaj dneh vračala, sta pri Levškem mostu spet padla v zasedo. Guzej je bil ranjen v desno roko in v stegno. Umaknila sta se in nato na obrežju Savinje potrkala na okno neke hiše, kjer je nato gospodinja Guzeja za silo obvezala. Nato sta šla čez reko in do Šmartnega, kjer sta pri Podlunšku našla Rebeca in Jako. Vizjaka, ki je le s težavo hodil, so pustili za nekaj časa pri hiši, da je okrevail. Zveze so bile hitro obnovljene. Guzej je sicer čutil posledice rane, vendar je vseeno hodil na zveze.

Za Tamšejem je postal komandir postaje Anton Habinc-Iskra, ki je vodil postajo do 25. marca 1945, ko je vodstvo prevzel zadnji komandir Vinko Rebec-Branko.

Proti koncu vojne nemška armada ni mogla več redno oskrbovati svoje vojske. Lačni vojaki so v majhnih skupinah hodili po vaseh in prosjačili za hrano. Tako je nekega dne v aprilu 1945 komandir Iskra s kurirjem Guzejem na domu Lizike Kok v Jezercih zasačil tri Nemce, ki so govorili, da bi šli v partizane. Eden je sedel na klopi pred hišo, oborožen z brzostrelko. Iskra je planil nadenj, mu jo iztrgal in stopil na hišni prag, kjer pa ga je drug Nemec prestrelil z rafalom. Pozneje so ugotovili, da je imel v telesu kar 37 krogel.

Postaja S 30 je imela partijsko organizacijo, v katero je bilo včlanjenih osem kurirjev. Sestanke so imeli vsak teden, poleg tega tudi študijske ure, na katerih so se seznanjali s politično literaturo. Na enem takih sestankov so sklenili, da bodo v Skoj sprejeli več mladink — obveščevalk.

Postaja S 30 je delovala neprekinjeno do osvoboditve.

Na tej postaji so bili: Stanko Lovrinc, prvi komandir, Karel Tamše-Boris, drugi komandir, Anton Habinc-Iskra, tretji komandir, Vinko Rebec-Branko, četrti komandir in kurirji: Franc Kogej, Anton Čobec-Ivo, Feliks Sodin-Srečko, Jože Brglez-Peppek, Jakob Laznik-Lazar, Martin Guzej-Plamen, Pavel Kredar-Rigo, Karel Vizjak-Drago, Jože Sanda, Alojz Trobiš-Alojz, Slavko Kovač-Slavko, Vinko Jezernik-Viktor, Jože Laznik-David, Vinko Kugler-Vinko, Stanislav Gorenšek-Bogdan, Franc Borštnar-Darko.

Viri: Lado Lapajne: Zapis razgovorja s kurirji iz TV 30 S. Zapisniki celičnih sestankov, Poročila komisarja linije. Leon Cibic-Tomaž: Poročilo o akciji na Prešnik, rokopis. Podatki iz anketnih pol.

Kurirska postaja S 33 v Stranica pri Slovenskih Konjicah

Spomladi 1943 je okrožni komite Savinjske doline poslal na področje Frankolovega in Stranic tri aktiviste, Matijo Mernika-Zvezdo iz Petrovč, Jožeta Hrovatina-Juriča iz Zabukovice in Ivana Vauknerja-Zdravka iz Stranic. Jože Hrovatin-Jurič je bil v letu 1942 borec v Veličkovi četi Savinjskega bataljona, Mernik je že prej delal kot aktivist v domačem kraju, v Petrovčah in okoliških vaseh, Vaukner pa na območju Stranic. Do jeseni 1943 je politični aktiv, ki je uspešno pridobival novice, vzdrževal enkrat tedensko kurirsko zvezo z okrožjem v Savinjski dolini. Na zvezo sta hodila največkrat Jurič in Zvezda.

U novembru 1943 je bila na pobudo okrožnega komiteja ustanovljena kurirska postaja blizu Stranic, ki je vzdrževala zvezo med Pohorjem in Savinjsko dolino. V skupini, ki ji je načeloval Ivan Vaukner-Zdravko, so bili še Jože Gorenšek iz Stranic, Jože Hrovat-Maks iz Vitanja, Blaž Sodin iz Stranic in neki Miha, o katerem pa ni podatkov. Skupino je Blisk prevzel in vključil v relejno zvezo.

Takoj po ustanovitvi je postaja, ki je pozneje dobila oznako S 33, vzdrževala zvezo s S 24 nad Zabukovico, od koder je šla zveza dalje proti Kozjanskemu, proti Revirjem (Trbovljam) in proti Moravški. V začetku so vzdrževali zveze ponoči enkrat tedensko, pošto so nosili do sosednje postaje.

Na vzhodnem delu Pohorja v tem času še ni bilo kurirskih postaj, pač pa so kurirji s S 33 vzdrževali zvezo s terenskimi aktivi na tem območju.

Petorica kurirjev si je najprej uredila bivač v gozdu blizu domačije kmeta Štibleta, ki mu domačini pravijo Beli potok. Zadnje dni januarja so Nemci močno zastražili Bizeljski breg, področje na obeh straneh glavne ceste Maribor — Celje, ker so se mimo vozili neki višji nemški funkcionarji. Nemški vojaki so se razlezli po okoliških kmetijah in prosili za hrano in žganje. Tako so prišli tudi k Štibletu, ki je prestrašen najprej pomislil, da so že odkrili kurirje. Zvečer je prosil komandirja Vauknerja, naj premesti kurirsko taborišče nekam dlje. Svetoval je, da bi si naredili bivač na Mali gori nad Stranicami. To so v treh dneh kurirji tudi storili. V bivač so si prinesli štedilnik.

Kurirji postaje S 33 nad Stranicami pri Slovenskih Konjicah

Februarja so skozi te kraje prodirale enote XIV. divizije. 14. februarja je neka nemška enota postavila zasedo prav pod kurirskim bivačkom; kurirji so lahko poslušali pogovore vojakov. Nemci so zasedli cesto do Frankolovega, do odcepa ceste za Vitanje, in odsek od Kralja in Ribnika v Stranicah. Kurirji so se zadrževali v gostem smrečju med Kraljem in Ribnikom, približno 50 metrov nad čistino, za njimi je bil bukov gozd. Še istega večera so v največji tišini odšli na drugo stran Konjiške gore, v gozdove Bukovlja. Hoteli so preko ceste Konjice — Celje, poskušali so na treh krajih, vendar so povsod naleteli na nemške tanke in vojaštvo. Več sto nemških vojakov je v zasedah čakalo divizijo.

Šele proti jutru je kurirjem uspelo, da so prečkali cesto v Križevskem bregu in se nato umikali proti Križevcu v goro Brdo nad Stranicami. Okrog šeste ure zjutraj so se pričeli boji, slišati je bilo streljanje težkega orožja in detonacije bomb. Proti večeru so prišli do kmeta Zgornjega Mravlaka v Zaburku, kjer jim je gospodinja, Vauknerjeva sošolka, skuhala večerjo. Še istega večera so se napotili nazaj, da bi prešli cesto pri Stranicah, vendar so povsod naleteli na Nemce, ki so se vkopavali in utrjevali. Zato so se umikali preko Ljubnice, pod Kungoto nad Zrečami in prišli v Spodnje Zreče, kjer so se oglasili na domačiji kmeta Brgleza, po domače Župana. Pri njem so ostali dva dni in eno noč, da so se najedli in posušili, saj so bili zaradi visokega snega povsem premočeni.

17. februarja je komandir Vaukner poslal dva kurirja na zvezo na Pohorje, sam pa še z dvema drugima odšel mimo Stranic v Lipo pri Frankolovem, kjer sta se jim pridružila dva borca. Eden od njiju se je na Paškem Kozjaku izgubil od divizije in se nato prebil do Lipe, kjer je pri kmetu Kokliču čakal na zvezo s kakšno partizansko enoto. Bil pa je brez orožja. 3. marca se je vključil med kurirje domačin Jože Fijavž iz Lipe. Poleti in na jesen 1944 je prišlo na postajo še več novih kurirjev.

Spomladi 1944 so se kurirji S 33 ponovno naselili na pobočju Konjiške gore. Ko je bila postavljena kurirska postaja S 2 na Sladki gori blizu Poljčan, so vzpostavili zvezo tudi z njo. Ker je bila razdalja med obema prevelika, je komanda III. sektorja postavila na Tolstem vrhu vmesno postajo S 7, ki je močno olajšala kurirske zveze. Izboljšana je bila tudi zveza proti S 24, ker je bila postavljena vmesna postaja S 30 v Šmartnem v Rožni dolini. Poleti 1944 je bila organizirana v Kotu nad Oplotnico S 10, s katero se je S 33 takoj povezala. Stalno zvezo so vzdrževali tudi z vojaško postajo I/14 v Skomarjih na Pohorju.

Vse te zveze so vzpostavljali vsako noč, zato je moralo biti na postaji dovolj kurirjev. Na zvezo s S 30 so hodili čez Malo goro, Lindek, Lipo pri Frankolovem do javke v Rakovi stezi. Na javko s S 7 so morali čez sedlo Konjiške gore. Pod Kungoto nad Zrečami je bila javka s kurirji s S 10, do tja so hodili čez cesto Stranice — Ljubnica in po poti nad Zrečami.

Obomočje teh zvez je imelo za Nemce še poseben strateški pomen, predvsem zaradi cest Maribor — Celje, Konjice — Stranice — Vitanje — Mislinjska dolina. V vseh večjih krajih v okolici so imeli močne policijske in vermanske posadke. Zlasti vermani so pogosto patrolirali po terenu. Njihove patrolje, ki jih je navadno vodil nemški oficir, so štele po 50 ali več mož. Kurirji so imeli stalno stražo, ki je z daljnogledom opazovala cesto Vitanje — Stranice in cesto Konjice — Celje. Če pa so bili Nemci v Stranicah, so straže okrepili.

Kurirji so poleg svojih kurirskih dolžnosti opravljali tudi pomembno politično delo, tako da so si kmalu pridobili zaupanje med prebivalci. V vojaške akcije se niso smeli spuščati.

Za varnost so skrbeli tudi zanesljivi domačini v okolici. Tako sta kmeta Trobenšek in Malič zakrivala prihode do postaje tako, da sta z vprego vlačila po tleh drva in steljo. Za obveščanje in tudi preskrbo so skrbeli Jože Kovač, Krajanec, Martin Fijavž in njegova hčerka Mimica, Janez Seljak s hčerko Milico, Alojz Kolar in hčerka Tončka, dalje Adamičevi, Polenškovi, Podpečanovi, Tomažaki, Potočnik iz Bukovelj, Gorenškovi v Lipi, Henrik Friškovec, Hrovatovi in še nekateri drugi. Ob novem letu 1945 so kmetice iz Frankolovega in Stranic za kurirje napekle 15 potic.

Kurirji so tudi kulturno delovali. Imeli so celo svoj pevski zbor, v katerem je bilo deset kurirjev, ki jih je vodil Albin Adamič. Organizirali so tri mitinge s plesom, enega v Zaburku pri Stranicah. Skupno s kurirji S 7 so nastopili pri Adamiču v Gornji vasi. Govornik je bil kurir Drago Podpečan. Pri Adamiču je bil nato še en miting, na katerem je govoril predstavnik mladine Alojz Libnik.

Na kurirski postaji je bilo 15 komunistov. Domačini so dobro skrbeli za varnost postaje, zato se kar devet mesecev ni selila. Če je kak kurir zbolel, je odšel na zdravljenje h kakšnemu kmetu. Tako je postaja uspešno delovala do osvoboditve. Med opravljanjem dolžnosti so padli trije njeni kurirji.

Na TV S 33 so bili: Ivan Vaukner-Zdravko, komandir, Jože Gorenšek, Jože Hrovat-Maks, Blaž Sodin, Miha, Jože Fijavž-Tone, Ludvik Friškovec, Albin Adamič, Jakob Kranjc, Jože Kolar-Brancko, Stanko Korošec, Ivan Kovač-Brko, Franc Klančnik, Jože Po-

birk, Anton Pečnik-Cvetko, Franc Hren-Rudi, Rudolf Topolšek, drugi komandir, Jernej Kuzman, Franc Podpečan, Karel Podpečan, Rafko Hribernik, Stanko Gorenšek-Don iz Trbovelj in Adolf Adamič-Rajko.

Viri : Ivan Vaukner-Zdravko: Kurirska postaja TV S 33, rokopis. Drago Miklavc: S 33, rokopis. Franc Godler-Blisk: Izjava.

Kurirska postaja S 7 na Tolstem vrhu nad Slovenskimi Konjicami

Kurirji, ki so vzdrževali zvezo med S 33 v Mali gori nad Stranicami in S 2 na Sladki gori, so le težko premagovali veliko razdaljo med njima. V eni noči je bilo skoraj nemogoče priti na zvezo in se še vrniti. Zato je komanda III. sektorja postavila vmesno kurirsko postajo S 7 na Tolstem vrhu nad Slovenskimi Konjicami. Delovati je začela 10. avgusta 1944. V tem času je prihajalo po zvezi vse več literature in poštnih pošilk, ki jih je bilo treba hitro odpravljati dalje. Zato je bila vzpostavljena vsakodnevna zveza med S 33, S 7 in S 2.

Novo postajo je organiziral komandant IV. relejne linije Ivan Mlakar-Sergej, ki je zanj določil tri kurirje s postaje S 33: Jerneja Mališa-Dona, Adolfa Adamiča-Jaroslava in Jakoba Kranjca, ki jim je dodelil še dva novince, Naceta Gregorčiča-Žarka in Staneta Jagodiča-Dušana. Jernej Mališ-Don je bil imenovan za komandirja.

Ti kurirji so se s komandantom linije Sergejem napotili s S 33 in se ponoči povzpeli na jugevzhodno pobočje Konjiške gore. Proti jutru so prišli do Operčkalove, po domače Kukove domačije na Tolstem vrhu števil. 6, kjer so se kurirji pogosto oglašali. Na kmetiji so nekaj mesecev skrbeli tudi za njihovo prehrano.

Sporazumno z domačini so kurirji sklenili, da se v bližini utaborijo. V gozdu nad Kukovo hišo so zgradili zemljanko, streho so naredili iz drevesne skorje. Kasneje so blizu zgradili še manjšo barako, kjer sta se zdravila v nogi ranjena kurirja.

Kmalu se je posadka na postaji povečala za osem novih kurirjev. Med njimi sta bila dva domačina, Vinko in Fric, pa Fery iz Konjic, Franček s Slemen, Marjan iz Stranic, Mirko, ki so mu rekli Striček iz Celja in Zasavčana Marko ter Miklavž. Tako je bilo na postaji trinajst kurirjev.

Kot smo že omenili, je S 7 vsak dan vzdrževala zvezo s sosednjima postajama. Javko s S 33 so imeli na sedlu nad Kamno goro, zvezo s S 2 pa na javki v ozki dolinici, vzporedni dolini med Žičami in Ločami. Zaradi varnosti so javki od časa do časa predstavljali.

Poleg pisem in zavojev z literaturo so kurirji prenašali tudi papir, ki so ga brigade zaplenile v trgovinah ali občinskih uradih in je bil namenjen za tiskarne. Prenašali so tudi pošiljke z zdravili in sanitetnim materialom za bolnišnice, včasih tudi orožje in strelivo. Pogosto so po teh zvezah potovali razni aktivisti, borci in funkcionarji, včasih tudi zavezniški letalci, ki so jih vodili proti Dolenski in naprej v Bari.

Proti koncu septembra 1944 je prišla na postajo neka mlada ženska iz Tepanj pri Konjicah. Po nekaj dneh je prišlo za njo sporočilo, da jo je poslal v partizane mariborski gestapo. Bila je zelo radovedna in je hotela vedeti vse, predvsem pa, kdo je komandant, komandir in podobne podatke, zato je bila kurirjem sumljiva. Zaslišali so jo in jo že hoteli likvidirati, ko je komandir, ki se je vanjo zaljubil, to preprečil. Zato je komanda sektorja oba poslala v brigado. Za novega komandirja je bil postavljen Jože Hrovat Maks. Ker so se bali izdaje, so si kurirji zgradili drug bunker nad Petrunovo-Jelenkovo domačijo in Ratejevo zidanico. Hrano sta jim pripravljali Terezija Jekovšek in Terezija Tajnikar, nosila pa sta jim jo Neža Gilčvert in Franci Jezovšek. Postaja se je še enkrat preselila. Nad Kukovičevo, po domače Grmekovo domačijo so si zgradili tretji bunker. Z domačini so se dobro razumeli. Za očeta vdovca in za tri mlajše sestre je skrbela najstarejša hči Pavlika, ki je imela tedaj 17 ali 18 let. Skrbela je tudi za kurirje. Kuhala jim je in jim ob nevarnosti hrano nosila v taborišče. Skrbela je tudi za njihovo obleko. Kurirji pa so bili dobrodošli tudi pri drugih kmetih na Tovstem vrhu, tako pri Zidanškovih, Jelenkovih, Golobovih in drugod.

Poleg vzdrževanja zvez so tudi kurirji te postaje, kakor vsi drugi, med prebivalstvom opravljali tudi pomembno politično delo. V kraju so ustanovili odbor OF, ki je organiziral zbiranje hrane, zelo delovna je bila tudi mladinska organizacija, s katero so kurirji tesno sodelovali. Ta je zbiral sanitetni material za bližnjo bolnišnico »Zimo«. Sekretarka mladine je bila Marija Oberčkal-Jasna. Mladinska organizacija je na terenu organizirala tudi zanesljivo obveščevalno dejavnost in prav njej so se morali kurirji zahvaliti, da njihova postojanka nikoli ni bila izdana. Med obveščevalci sta bila zelo požrtvovalna dva pionirja, stara okrog 14 let, Vanči Jelenko in njegov bratranec Franci.

V bolnišnico »Zima« je večkrat prihajal zdraviti ranjence in bolne partizanski zdravnik dr. Gabrijel Hrušovar-Drago, ki je prihajal in odhajal po kurirski zvezi. Kurirji so z osebjem bolnišnice dobro sodelovali, večkrat so skupaj opravili prehranjevalno akcijo.

Trgovec iz Žič jim je ob neki priliki sporočil, da imajo Nemci v neki kleti večjo količino kokoši, ki so jih morali kmetje obvezno oddati. Nemci so jih nameravali že drugi dan odpeljati proti Gradcu. Kurirji in bolničarji so se podvizali in še isti večer šli z nahrbtniki in koši v Loče. Kokoši so poklali in jih lepo število odnesli s seboj. Tako so dobili kokošjo juho in meso ranjenci, pa tudi družina, pri kateri so se zadrževali kurirji. Tudi sicer so hrano večkrat delili.

V naselja in vasi pod Konjiško goro in na Tovsti vrh so pogosto prihajale partizanske brigade. V teh krajih so se ustavljale za nekaj dni, da so se borci odpočili, očistili in nahranili, nato so odhajali naprej. Na Konjiški gori in Tovstem vrhu je bilo zato nekaj hudih bitk. Po eni izmed njih so Nemci na smrekovih vejah zvlekli s pobočij Konjiške gore v Špitalič kakih 50 mrtvih in ranjenih vojakov.

Ko so brigade odšle, so se za kurirje začeli težki dnevi. Prihajali so Nemci, ki so zasedli področje ter preiskovali domačije. V takih dneh je bilo vzpostavljanje zvez zelo oteženo. Otežena je bila tudi preskrba bolnišnice in kurirske posadke. Kurirji se sami sicer niso spuščali v vojaške akcije, da ne bi spravljali v nevarnost bolnišnice, pa tudi svoje postojanke, poti in prebivalstva.

Nacistična propaganda je imela na prebivalstvo velik vpliv. Ko so se neke noči kurirji vračali z mitinga v Strahicah, so se oglasili v neki hiši na severnem pobočju Konjiške gore. Domačini so najbrž prvič videli partizane in so se silno prestrašili. Prosili so, naj jih ne pobijejo. Kurirji sploh niso mogli verjeti. Najprej so vsi začudeni gledali, saj česa takega še niso doživeli. Počasi so pomirili zbegane ljudi in jim pojasnili, kdo so. Nato so jim zapeli nekaj partizanskih pesmi, tako da so kmalu postali prijatelji. Ob slovesu so jim naročali, naj se še oglasijo in se razšli kot dobri znanci.

Sredi meseca decembra 1944 je zapadlo precej snega. Nemci so bili vedno bolj aktivni, v bele halje oblečene patrulje na smučeh so se nepričakovano pojavljale zdaj tu, zdaj spet tam. Kurirji večkrat niso mogli na javko po običajni poti in so morali delati velike ovinke skozi gozdove, koder ni bilo poti.

Zima je vse bolj pritiskala, kurirji so bili podnevi v letnem bivaču v gozdu, zadrževanje po hišah je bilo prenevarno. Zvečer so nekateri odhajali s pošto na zvezo, drugi pa po hrano v dolino. Okoliški kmetje jim niso imeli več kaj dati, ker niso imeli ničesar. Ker vso zimo ne bi mogli zdržati v takih razmerah, so kurirji sklenili, da si naredijo boljše zavetišče, na pobočju hriba Golo rebro,

dva kilometra od Tolstega vrha. S tako oddaljeno postojanko so hoteli obvarovati tudi prebivalce. Neki kmet iz Tovstega vrha jim je podaril leseno barako, da so jo porabili za gradnjo zemljanke.

Stene so obili z deskami, na streho pa nasuli debelo plast zemlje. Sprednja stena je bila deloma prosta, vanjo so vgradili okno podrte šole v Špitaliču. V zemljanki je bilo 20 ležišč, bilo je prijetno toplo, saj so imeli tudi štedilnik.

Gradnja zemljanke pa ni minila neopazno. Nemci so nekako odkrili sled in zvedeli, da je Jelenko vlačil deske za partizanski bunker. Ta se je branil, da so partizani ponoči vzeli iz hleva konja, da pa ne ve, kaj so z njim počeli. Zjutraj pa je bil konj spet v hlevu. Vendar mu Nemci niso verjeli. Odpeljali so ga v Slovenske Konjice, po nekaj dneh pa je Jelenko ušel iz zapora. Nemci so streljali za njim, ga ranili ter tako spet ujeli. Poslali so ga v Dachau, od koder se je vrnil poleti 1945. Zemljanke Nemci pa le niso odkrili.

V drugi polovici leta 1944 sta prišli h kurirjem dve partizanki, Anica Remic-Marjanca iz Mozirja in Fanika Staube-Tanja, ki sta prevzeli kuharska opravila.

Skoraj vsi kurirji na tej postaji so bili člani partije ali vsaj kandidati zanje, nekaj pa je bilo skojevcev. Imeli so svojo partijsko celico. Ob sprejemu v partijo je vedno sodeloval politični komisar linije. Spomladi leta 1945 so dobili pisalni stroj in z njim pisali pripevke za svoj stenčas in poročila. Priredili so tudi več mitingov.

Postojanka je vzdržala do osvoboditve, le en kurir je padel. Rudija Korenaka-Strička iz Celja so ob neki preskrbovalni akciji v Draži vasi Nemci ujeli, ga strahotno mučili in nato v kamnolomu pri Ločah ubili.

Postaji S 7 so največ pomagali prebivalci Tovstega vrha. Poleg že omenjenih so jim najbolj pomagale Florjanova, Gabarjeva, Kranjčeva družina, ki so jim Nemci požgali domačije in Zidanškova, po domače Šrangarjeva. V njihovi viničariji je stanovala Neža Gilčvert, ki je tudi pomagala partizanom.

Kurirji na S 7 so bili: Jernej Mali-Don, komandir, Jože Hrovat-Maks, drugi komandir, Adolf Adamič-Jaroslav, Jakob Kranjc, Nace Gregorčič-Žarko, Stane Jagodič-Dušan, Vinko Jelovšek, Avgust Adamič-Marjan, Friderik Gilčvert, Ludvik Friškovec, Franc Ovčar in Rudi Korenak.

Viri : Adolf Adamič: Življenje in delo kurirjev na TV S 7, rokopis. Nace Gregorčič: Spomini na kurirsko postajo TV S 7, rokopis. Pavlina Kralj in Anica Remic: podatki. Lado Lapajne: Zapis iz razgovora s preživelimi kurirji in njihovimi sodelavci, rokopis.

Kurirska postaja S 2 na Sladki gori

Ko je skupina Franca Plankarja-Čička, namestnika komandanta III. sektorja, maja 1944 postavila S 1, se je napotila proti severu čez progo oziroma cesto Celje — Rogatec. Ker je imel Čičko premalo borcev za nove kurirske postaje, mu je član skupine Anton Lah-Zmago predlagal, da bi šli čez mejo na Hrvaško, kamor je zbežalo več fantov iz teh krajev. Lah je bil domačin, prej borec Kozjanskega odreda in je razmere na tem območju dobro poznal.

S Čičkom sta odšla na Hrvaško in v vasi Plavič res našla več fantov, ki so zbežali pred Nemci. Z njima so se vrnili Veljko Rap-Marjan, Jože Ivanc, Franc Cenc in Jože Maček. Tako okrepljena skupina se je nato razdelila na dva dela: ena je odšla proti Boču in Makolam, druga pa proti Sladki gori, kjer se je Čičkova skupina ustavila na Zbelovski gori pri kmetu Groseku, po domače Vrhovšku. Tam je Čičko postavil S 2. Prvi komandir je postal Anton Ferlež-Jelen. Ko pa je bil imenovan za komandanta relejne linije, ga je nasledil Anton Lah-Zmago.

Poleg komandirja so bili na postaji med prvimi kurirji še vsi štirje, ki so prišli s Hrvaške. Najprej so se zadrževali v Vrhovškovem mlinu, kjer so dobivali tudi hrano. Iz mlina so se preselili v bližnji gozd. Ves čas se je S 2 zadrževala na območju Sladke gore. Junija 1944 so se vključili med kurirje še Janez Korošec-Jovan, Ivan Klančar-Žan in Edi Lopan-Oto, avgusta pa še Andrej Žnidar-Dušan, Franc Štefanič in Rudi Brence.

S 2 je bila povezana s štirimi sosednjimi kurirskimi postajami: s S 1 na Rudnici, s S 4 na Boču, s S 7 na Konjiški gori in s S 2a blizu Loč pri Poljčanah. Zveze so vzdrževali vedno le ponoči. Kurirja, ki sta šla na javko s kurirji s S 1, sta morala prekoračiti cesto in železniško progo, ki so ju policisti močno nadzirali. Tudi kurirji, ki so hodili na zvezo s S 2a in S 7, so morali prečkati progo Maribor — Celje pri Podlipoglavu, kjer je bil zelo zastražen tunel. Na zvezo s S 4 je bilo treba prečkati le cesto Poljčane — Mestinje.

Celo območje S 2 je bilo z vseh strani obdano z okupatorskimi postojankami, v Šmarjah pri Jelšah, Ločah pri Poljčanah, Lipoglavu, Poljčanah in Rogaški Slatini. Vse so bile le kako uro oddaljene, malo bolj samo tista v Rogaški Slatini.

Za kurirje so zelo skrbeli domačini, ki so jih obveščali o nevarnostih, kurirji pa so jim prinašali novice in literaturo. Dobre obveščevalke so bile predvsem: Marija Klančar, Vera Obrul, Minka Rap, Ivana Topovšek iz Lipoglava, Hrabovškova Angela in Jožica

Kurirji postaje S 2 na Sladki gori pri Rogaški Slatini

Cenc. Z moko jih je skoro ves čas oskrbovala mlinarica Neža Košir iz Loč. Kurirji so se zadrževali in hranili pri Lentekovih, pri Hebetovih in pri Miklavžekovih v Šmihelu nad Sladko goro.

Med kurirji je bilo več domačinov, ki so dobro poznali okoliš in prebivalce, zato so se z njimi lažje povezovali. Postaja ni bila nikoli izdana, Nemci je tudi med patroljiranjem po terenu niso odkrili. Poleti 1944. leta je bilo na S 2 tudi po 18 kurirjev.

Postaja se je največ zadrževala okrog Šmihela nad Sladko goro, od časa do časa pa tudi v okoliških vaseh. Spočetka so živeli v gozdovih, kuhali so jim po hišah. Po hrano so hodili v nemške trgovine. Kmetje so morali Nemcem takrat obvezno oddajati prašiče. Ko je dobil kmet sporočilo, kdaj mora žival pripeljati, je to sporočil kurirjem ali pa kaki partizanski enoti, da so ti prišli ponj. Seveda je tudi njim ostal del mesa, saj ga je bilo za kurirje preveč. Trgovine v Šmarju pri Jelšah, Mestinju, Poljčanah in Lo-

čaj, kamor so kurirji hodili, so bile v letu 1944 še vedno dobro založene. Manjkalo ni niti cigaret.

Nemci niso mogli doumeti, da bi se na takem področju, kot je Sladka gora, lahko zadrževali partizani. Prepričani so bili, da prihajajo na akcije z Boča, zato so tja usmerjali svoje hajke. Nekega dne je začel hoditi od hiše do hiše nek nemškutar, ki je nakupoval drva in zraven poizvedoval za partizani. Obveščevalci Kozjanskega odreda so zvedeli zanj, poiskali so ga in ga pripeljali na kurirsko postajo, kjer so ga za toliko česa zaprli v neko klet, da so dobili iz Šmarja njegove podatke. Ko so jih dobili, so mu sodili, kakor je zaslužil.

Nekega dne so kurirji, ki so se vrnili z javke s S 2a povedali, da se na tamkajšnji postaji zdravi ranjeni komisar Šercerjeve brigade Dušan. Želel je, da bi ga pripeljali na S 2 in nato do brigade. Komandir Zmago je to odločno odklonil, saj je bilo vojaškim osebam prepovedano potovati po TV liniji. Čez teden dni je namestnik komandirja Marjan spet prepričeval Zmaga, naj bi Dušana le pripeljali do S 2a. Marjan je bil medtem na tej postaji in se je z Dušanom seznanil. Zdaj je komandir pristal, da ga pripeljejo do njih in da mora nato s prvo zvezo naprej proti Kozjanskemu.

V noči od sobote na nedeljo je prišel s kurirji tudi Dušan, s seboj je imel rusko brzostrelko na boben. Naslednji dan je odšel s komandirjem Zmagom naprej. Gredoč so se oglasili v Jerovski vasi, pri družini Jančič, kjer je bila že zbrana skupina aktivistk iz Mestinja in Šmarij pri Jelšah. Vsi skupaj so peli partizanske pesmi. Med dekleti je bila tudi Vilma Završki-Štucin, ki je komandirju Zmagu povedala, da pozna pravega Dušana, komisarja brigade. Menila je, da je ta »Dušan« gestapovec, saj tudi partizanskih pesmi ni znal.

Komandir je nato napisal poročilo, ki je šlo po zvezi z lažnim komisarjem dalje. Ko so ga razorožili, so našli pri njem gestapovsko legitimacijo. Moral bi se seznaniti z organizacijo zvez, lokacijami njihovih postaj. Če ne bi srečali Vilme, bi se mu to najbrž posrečilo.

Kurirji so bili tesno povezani s prebivalci. Na Sladki gori je sama živela v svoji hiši neka starejša ženica, ki se je preživljala tako, da je hodila na dnino k okoliškim kmetom. Ko se je neko soboto vrnila domov, je našla svoj dom izropan. Polkradli so ji vse, kar se je dalo odnesti, celo šivanke. Našla je listek, na katerem je pisalo: »To so naredili partizani. Če boste prijavili, vas bomo ustrelili!« Ženska je odšla s tem listkom k sosedom. Nekateri so ji svetovali, naj tatvino prijavi. Ona pa je odvrnila, da ve, da parti-

zani tega niso storili, da pa tudi Nemcem ne bo javila, ker ji ti ne bodo pomagali. Če bi mogla, bi raje vse sporočila partizanom. V nedeljo dopoldne je prišla h kurirjem Vida Šepec s Sladke gore in povedala, kaj se je zgodilo. Komandir Zmago je vzel s seboj kurirja Franca Cenca-Slavka in odšla sta v dolino k tej ženski. Med razgovorom jima je razodela, koga sumi, da jo je okradel. Kurirji so nato preiskali tisto hišo in na podstrešju res našli stvari, ki so bile pokradene.

Člani družine, ki so kradli, so morali vse naložiti in odnesti oškodovanki. Ko so prišli do cerkve na Sladki gori, je bilo tam zbranih precej ljudi, ki so prišli k večernicam. Komandir jim je povedal, da so to tisti, ki so kradli na račun partizanov in naj povedo, kakšno kazen so si zaslužili. Predlagali so, da se jih kaznuje z udarci po riti. Izvršitelj kazni je bil kurir Cenc. To se je razvedelo daleč naokrog in ljudje so odobravali kurirsko ravnanje. Oškodovanka je rekla, da je vedela, da bodo storilce odkrili samo partizani.

Kmalu zatem, ko so prišli kurirji na Sladko goro, so dobili sporočilo, da je pri Ločah neka graščina, katere lastnik je bil zagrizen hitlerjanec. Njegov sin je bil največkrat v postojanki, le čez opoldne je prihajal domov, oborožen z brzostrelko. Tedaj je bil komandir S 2 še Anton Ferlež-Jelen. Kurirji so se odločili, da gredo nad graščaka. Bilo je podnevi, okrog poldneva in na poti so naleteli na nemško patruljo, ki se je peljala na vozu s parom konj. Užgali so po njej in Nemci so zbežali, kurirji pa so sedli na voz in se vrnili proti svoji postaji. Kak teden pozneje so napad ponovili. Iskali so zlasti graščakovega sina. Medtem ko so nekateri stikali za orožjem po sobanah graščine, se je komandir Jelen pogovarjal z graščakom. Nenadoma so zaslišali rafal in vsi so pomislili, da je morda graščak streljal na Jelena. V resnici je Jelen graščaku pravil o uspehih partizanske vojske in da imajo celo že svojo vlado, kar pa mu je bilo le preveč. Skočil je proti Jelenu. »Kaj boste vi smrkavci in vaša vlada!« Tedaj pa ga je Jelen ustrelil. Graščina je bila le streljaj oddaljena od nemške postojanke, zato je imela ta akcija med prebivalstvom velik odmev.

Poleti 1944 so kurirji dobili obvestilo, da ima nek čevljar, ki je bil v vermanšaftu, v Žičah blizu Loč večjo količino usnja, skritega v zazidanem bunkerju. Odšli so na njegov dom. Komandir je povedal ženi, da ve, da imajo skrito usnje in da ga bodo pol pustili, če pove, kje je. Kake pol ure jo je zaman prepričeval, nato pa je ukazal kurirjem, naj sami poiščejo skrivališče. Rekel ji je, da s polovico ne bo nič.

Kurirji so udarjali po stenah, da bi ugotovili, kje bo votlo zadonelo. Končno so v svinjski kuhinji odkrili bunker, poln najrazličnejšega usnja. Gospodinja je prosila, naj ji pustijo polovico, toda komandir je ostal pri svojih besedah. Usnja je bilo za cel voz. Razposlali so ga po kurirskih postajah, da bi se kurirji dobro obuli. Nekaj usnja pa so poslali tudi na komando relejnih postaj za Štajersko in Slovenijo.

Komandir Anton Lah-Zmago je proti koncu leta 1944 odšel na tečaj v Belo krajino, nasledil ga je Franc Cenc-Slavko. Ko je bil v nekem spopadu ranjen, ga je zamenjal Pavel Brglez-Stojan.

Jeseni se je promet potnikov preko S 2 možno povečal. Skupine aktivistov, ki so bile namenjene proti Prekmurju, so morale včasih ostati na postaji več dni, če je bila zveza prekinjena. Vse te ljudi je bilo treba prehraniti in skrbeti za njihovo varnost. Včasih so potovali mimo tudi zavezniški piloti sestreljenih letal, ki so jih kurirji vodili proti Kozjanskemu in naprej na Dolenjsko. Nekoč sta se na S 2 znašla tudi dva angleška pilota. Terenski aktivisti so ju pripeljali do kurirjev, ki so poklicali Jovito Jančič-Podgornik, da jim je prevajala in razložila njihov položaj.

Pozimi 1944 – 45 se je položaj močno poslabšal. Težko je bilo vzdrževati zveze s sosednjimi postajami, ker je okupatorjeva vojska močno nadzorovala teren.

Na S 2 so imeli partijsko organizacijo, v katero so bili včlanjeni skoraj vsi. Tako Pavel Brglez-Stojan pravi v svoji izjavi, da je bil sprejet v partijo 18. novembra 1944 na sestanku pri Pšoltku na Zbelovski gori.

Na S 2 so se zvrstili: Anton Ferlež-Jelen, prvi komandir, Anton Lah-Zmago, drugi komandir, Franc Cenc-Slavko, tretji komandir, Pavel Brglez-Stojan, četrti komandir in kurirji: Avgust Anderlič, Janez Arzenak, Matija Bogataj, Pavel Brglez-Stojan, Anton Brglez, Alojz Cenc-Srečko, Rudi Cerjak Rudi, Martin Firar-Srečko, Franc Gril, Jože Ivanc-Vlado, Miha Juteršek-Miško, Ivan Klančar-Žan, Franc Kranjc-Milan, Edi Lopan-Oto, Karel Lorenčak, Jože Maček, Franc Marzidovšek, Veljko Rap-Marjan, Vinko Novak-Vinko, Konrad Sitar, Stanko Štefančič-Maks, Rudi Brence, Janez Korošec-Jovan, Albin Šket-Beljko, Jože Šket, Franc Štefančič, Vinko Šorn-Lola, Jure Zupanc-Rajko, Jože Zabukovšek, Andrej Žnidar-Dušan, Zdravko (?), Boris (?), Franc Guzej-Dušan, Franc Ogrizek.

Od teh so padli: Avgust Anderlič, Miha Juteršek-Miško, Jože Maček, Konrad Sitar, Vinko Šorn-Lola (obešen na Frankolovem).

Na drugem službenem mestu sta padla Anton Ferlež-Jelen, prvi komandir S 2, in Veljko Rap-Marjan.

Viri: Anton Lah-Zmago: Ustanovljanje relejne linije in delo postaje S 2, rokopis. Albin Šket, Edi Lopan, Ivan Klančar, Pavel Breglez in Andrej Žnidar: Izjave v anketnem listu.

Kurirska postaja S 4 na Boču

Poleti 1944 je bilo nujno vzpostaviti redno kurirsko zvezo z vzhodnimi predeli Štajerske in naprej s Prekmurjem. Ko je bila postavljena S 2, sta Franc Plankar-Čičko in Anton Ferlež-Jelen odšla proti Halozam. S seboj sta vzela komandirja postaje S 27 Milana Podlogarja in še tri kurirje s te postaje. Na pobočju Boča nad Makolami sta nato postavila postajo S 4, Podlogarja pa imenovala za komandirja.

S 4 je vzdrževala zvezo med postajama S 2 na Sladki gori in S 8 blizu Strnišča. S kurirji S 2 so imeli javko pod planinsko kočo na Boču, s kurirji S 8 pa nad Stopercami. V okolišu so bile tri sovražne postojanke, v Makolah in Majšperku ter v Poljčanah, kjer je bila nastanjena tudi močna vojaška posadka. Tik pod Ptujsko goro je bila tehnika Lacko pa tudi sedež ptujskega okrajnega komiteja in gospodarske komisije.

S 4 je taborila v gozdu ob potoku na pol poti med koto na Boču in Šego. Kurirji so prebivali pod šotorom, ki so si ga naredili iz vagonске cerade. V koči na Boču so pobrali žimnice in posodo za kuhanje. Tu in tam so se zadrževali tudi pri kmetih, spocetka pri Hrdegatu in pri Drvenščaku. Tesne zveze so vzpostavili tudi z drugimi kmetijami v okolici, tako s Turinovo družino, s Samasturjevo na Jelovcu, s Kitakovo in še nekaterimi drugimi. S hrano jih je delno oskrbovala gospodarska komisija delno pa tudi sami. Tako so v graščini Štatenberg zaplenili 900 kg težkega bika.

Poleg komandirja Milana Podlogarja so bili spocetka na postaji še trije kurirji, ki so bili preje na S 27 na Boču. To so bili Igor, doma iz okolice Kamnika, Tovornik iz Sevnice in Taljanček. Vsi trije so v začetku leta 1945 padli na Boču. Avgusta je bil dodeljen S 4 Rudi Perger-Krpan, dotedaj borec Kozjanskega odreda. Komanda linije je S 4 okrepila še s kurirji-domačini, to so bili Matevž Samastur, Tone Turin in Jože Kodrič-Jurček in še neki kurir, doma iz Stoperc. Marjan Drogenik je bil namestnik komandirja, doma iz Sv. Florjana.

Septembra 1944 je v bliži S 4 kratek čas taboril bataljon Šerčerjeve brigade. Podlogar se je dogovoril s komandantom bata-

ljona za napad na orožniško postojanko, ki je bila poleg tekstilne tovarne v Majšperku. Zavezal se je, da bo s kurirji zavzel orožniško postajo, borci pa bi medtem zaplenili blago, ki ga je tovarna izdelovala za nemške uniforme.

V Stopercah je bil gostilničar, ki je imel tovorni avtomobil s pogonom na drva. Podlogar se je dogovoril z njim, da bo določen večer peljal njega in tovariše na neko pot. Kam, tega mu ni povedal. Tako so se kurirji pozno zvečer naložili na kamion. »Kam?« je vprašal gostilničar. »Ti kar pelji, bom že povedal, kje boš ustavil!« Tako so se znašli tik pred vrati orožniške postaje. Gostilničar jo je takoj pobrisal, kurirji pa so onesposobili stražarja in vdrli v stavbo. Iznenadeni orožniki so kar v pižamah segali po orožju, toda kurirji so jih po nekaj strelah iz svojih pušk hitro obvladali. Orožnike so nato odgnali v sosednjo hišo in jih tam zaprli v klet. Zaplenjeno orožje, uniforme in drugo, kar so našli so kurirji naložili na kamion in se odpeljali nazaj proti Stopercam. Med tem pa so Šerčerjevci že odnesli iz tovarne precejšnje količine blaga.

Spet drugič so kurirji zaplenili precej usnja v Makolah, v trafiki pa zaplenili vso tobačno zalogo. V trgovini v Studenicah so zaplenili razno blago in hrano. Kar niso potrebovali zase, so razdelili med ljudi. Zaradi več drznih akcij je komanda linije razrešila Podlogarja komandirskega položaja in ga premestila, ker so bile vojaške akcije kurirjem prepovedane. Za njim je postal komandir Branko Praprotnik, po poklicu učitelj.

Poleg vzdrževanja zvez z obema sosednjima postajama so kurirji opravljali tudi politično delo kot aktivisti. Mobilizirali so nove borce in jih vodili v Koprivnico na drugo stran Boča, kjer je bila vojaška kurirska postaja.

Dne 21. februarja 1945 so kurirji S 4 odšli na akcijo v Makole, kjer so najprej aretirali nekega izdajalca. Porezali so telefonske žice in v trgovini zaplenili večje količine hrane in blaga, kar so natovorili na konje. V šoli, ki so jo Nemci urejali za novo postojanko so polili postelje z bencinom in jih zažgali. Nemško učiteljico so napodili. Vsa akcija je trajala do štirih zjutraj, ne da bi Nemci iz postojanke, ki so jo kurirji držali pod stražo, intervenirali.

Že naslednji dan so Nemci napadli domačijo, kjer so se zadrževali kurirji. Ogenj njihovih mitraljezov in minometov je bil tako silovit, da je bilo poslopje takoj v plamenih. Osem kurirjev, ki niso imeli možnosti umika je padlo.

Komanda IV. relejne linije je postajo po tistem znova obnovila ter je nato delovala do osvoboditve. Na S 4 so bili v času njenega obstoja: Milan Podlogar-Milanček, prvi komandir, Branko Pra-

protnik, drugi komandir, Lev, tretji komandir. Kurirji: Taljanček, Igor iz Kamnika, Tovornik iz Sevnice, Rudi Perger-Krpan, Franc Mlinarič-France iz Sevnice, Matevž Samastur iz Jelovca, Jože Kodrič iz Mostečnega, Tone Turin, Ivan Zorko-Stane, Slavko s Ptujске gore, Branko iz Loč, Crni iz Bistrice, Vlado, Rado in Ljubljančan. Za nekatere kurirje ni bilo mogoče dobiti popolnejših podatkov.

Viri: Milan Podlogar, izjava, zapisal Lojze Penič, rokopis. Spomini Milana Podlogarja, zapisal Gusar. Rudi Perger-Krpan: S 4, rokopis. Niko Kralj; Nočna akcija v Makolah in napad na kurirsko postajo S 4, Ptujski tednik št. 34, leto 1954.

Kurirji postaje S 4 na Boču

Relejne stanice Slovenije
Komanda III.sektorja
Položaj, 9.VII.1944.
St. _____

VSEM STANICAM III.RELEJNEGA SEKTORJA:

Stanice so dolžne vsakih 14 dni pošiljati redna poročila na Komando sektorja. Poročila naj bodo izčrpna in naj vsebujejo točne podatke o stanici, o zvezah s sosednjimi stanicami, z vojaškimi stanicami, štabi vojaških edinic, političnimi aktivisti in tehnikami oziroma s njihovimi kurirji.

I. S t a n j e s t a n i o e: 1./Številčno stanje (stanice, 2./Oborožitve stanice, 3./Moralno stanje stanice, 4./Politično delo na stanici, 5./Vojaška vzgoja na stanici, 6./Preskrba stanic z hrano in drugimi potrebščinami ali si stanice same preskrbujejo hrano in druge potrebščine, ali jim vse to nudijo gospodarske komisije, 7./Težkoče pri nabavljanju hrane in drugih potrebščin..

II. S t a n j e n a l i n i j i: 1./Ovire naliniji: a/sovražne zase-
b/blokiranje prehodov, c/hajke. Pod to točko je treba posebno poudariti kateri kurirji iz stanice so se posebno ~~mak~~ iskazali, da je bila zveza ponovno spostavljena, oziroma kateri kurirji so se prebijali preko blokad oziroma sased, da je kljub sovražnim podvigom zveza delovala. Točno naj bo navedeno katerega dne in katera zveza je bila prekinjena. Navedeno naj bo tudi ali je prišla vaša stanica na javko, ali do javke sploh ni prispela, ali ni bilo sosednje stanice na javko. 2./Katero zvezo vzdržuje stanica/razen s sosednjimi stanicami tudi z vojaškimi stanicami, štabi vojaških edinic, političnimi aktivisti in katerimi - navesti je treba katerega Okrožja oziroma Okraja - in tehnikami. 3./Na koliko časa vzdržuje stanica posamezne zveze /vsak dan, vsak drugi dan, vsak tretji dan i.t.d./

K rednim štirinajsdnevnim poročilom naj stanice priložijo poročila obveščevalne vsebine. Kaki podatki pridejo v poštev za obveščevalno poročilo, smo že poslali navodila posameznim stanicam.

Smrt fašizmu - svoboda narodu !

Politkomisar :

Komandant - poročnik :

[Handwritten signature]

Komandirji kurirskih postaj so morali redno pošiljati poročila komandi sektorja, ta pa je poročala svoji centrali, Komandi relejnih zvez Slovenije.

Kurirska postaja S 8 v Strnišču in v Halozah

Proti koncu junija 1944 je Milko Golob-Jožko, sekretar okrajnega komiteja Ptuj, dal Stanetu Petroviču-Ivanu nalogo, da postavi kurirsko postajo, ki bi vzdrževala zvezo med okrožnim komitejem KP ter odborom OF na Pohorju in okrajnim komitejem Ptuj. Ta veza naj bi v prvem obdobju služila za prehod novincev v partizanske enote na Pohorju, za prenos opreme in raznih potrebščin.

Ivan, ki je moral proti svoji volji v nemško vojsko, je junija 1944 dezertiral in se po zvezi z Rudijem Lutarjem-Borisom takoj vključil v narodnoosvobodilno gibanje. Lotil se je naloge in že po enem tednu je kurirska postaja, ki se je zadrževala v Šrajberjevem gozdu med Zgornjo Hajdino in Strniščem, začela delati. Prvi mesec sta zvezo vzdrževala le Ivan in Jože Korošec-Andrej, javko sta imela najprej v gozdu pri Žabjeku v bližini Nove vasi, rezervno pa pri Šrajberju v Zgornji Hajdini. Zvezo čez Dravo so prve mesece vzpostavljali pri vasi Skorba, okoli dva kilometra severozahodno od mostu v Ptuj. Za prevoz čez reko sta skrbela sinova Marka Korošca, Mirko in Rado, ki sta to nalogo vestno opravljala do ustanovitve postaje S 8a, ko je bil prehod prestavljen v bližino vasi Šturmovci.

Ko sta proti koncu julija prišla na to področje Franc Plankar-Čičko, namestnik komandanta III. relejnega sektorja, in komandant IV. relejne linije Anton Ferlež-Jelen, sta Ivanovo kurirsko postajo ob privolitvi Okrajnega komiteja vključila v relejno linijo in ji dala številko S 8. Ivan je bil imenovan za komandirja, njegov namestnik je bil Janez Ogrin-Iztok, ki je bil premeščen s S 4.

Do septembra se je S 8 zadrževala v gozdovih okrog Strnišča, danes Kidričevo. Iz varnostnih razlogov se je morala večkrat seliti. Iz začetnega taborišča blizu glavne ceste Zgornja Hajdina-Šikole, se je preselila v bližino vasi Njiverce, od tam pa v gozdove južno od železnice Ptuj — Pragersko, blizu ceste Hajdina — Apače. Občasno so z Dravskega polja za nekaj dni prestavljali svojo bazo na obronke Haloz, v gozdove okrog vasi Sela, Bolečke vasi, pa tudi v višje predele Haloz, vse do Bolfenka. Od tam so se nekajkrat vračali v straniške gozdove, ker so imeli od tam bliže do zveze čez Dravo. Medtem je prišlo na postajo nekaj novih kurirjev, tako da jih je bilo že deset. Tako velika skupina pa se ni mogla zadrževati na Dravskem polju, zato so jo 15. septembra preselili na Jelovec na Bolfenku, v neposredno bližino Kešpertove domačije. Pod prejšnjo skalo v duplini so kurirji ostali teden

Kurirji postaje S 8 v Halozah, spomlad 1945

dni, nato so se po nalogu komandanta linije preselili bolj proti vzhodu v območje Dežnega pri Duhu v Gornjih Halozah.

Tako se je postaja spet približala Dravi, ki je predstavljala glavno oviro pri vzdrževanju zvez s Slovenskimi goricami in Prekmurjem. Oblastni komite za Štajersko je od III. relejnega sektorja zahteval, da omogoči redno zvezo čez reko. Zato je bila ustanovljena pomožna kurirska postaja S 8a.

Kurirska postaja S 8 je imela v sistemu relejnih zvez na vzhodnem Štajerskem izredno pomembno vlogo, saj so preko nje vodile zveze čez Dravo v Slovenske gorice in Prekmurje. Po poti se ni prenašala le pošta in literatura, temveč so po njej potovali številni politični funkcionarji, ki so bili namenjeni v najbolj vzhodne predele naše dežele, v obratni smeri, zlasti s Ptujskega

polja, Gornjih Haloz in Ptujске gore pa je prihajalo mnogo novincev, ki so se vključevali v brigade na Ptujskem polju.

Čez Dravo je S 8 vzdrževala zvezo s S 14 dva do trikrat na teden. V začetku septembra direktno, do decembra pa posredno preko postaje S 8a. Pozneje ji je pomagala patrolja, ki se je zadrževala v vaseh od Dravi. Dvakrat tedensko so vzdrževali zvezo tudi s S 4 na Boču, S 13 na Planici na Framskem Pohorju ter s ptujskim okrajnim vodstvom, ki se je največkrat zadrževalo v okolici Ptujске gore in Haloz. Povezani so bili tudi z vojaško kurirsko postajo, predvsem zaradi partizanskih mobilizirancev.

Zvezo čez Dravo je tudi potem, ko se je Rado s čolnom prevrnil in utonil, vzdrževal Mirko. Takrat so imeli nekaj časa prehod tudi vzhodno od Ptuja, blizu izliva Rogoznice v Dravo. Dogajalo pa se je tudi, da so šli kurirji na zvezo s S 14 kar skozi Ptuj.

Po ustanovitvi pomožne postaje S 8a in tudi po njeni priključitvi k S 8, je bil za prehod preko Drave najpogosteje zadolžen Martin Hamersšak-Mirko, ki je to nevarno in zahtevno nalogo ob podpori svojih soborcev uspešno opravljal vse do osvoboditve.

Oktobra 1944 so Nemci zaplenili vse čolne in jih zastražili pri orožniških postajah, zato je bil prehod preko reke otežkočen. Kurirji so si sami izdelovali zasilne čolne in se z njimi prevažali čez reko pri Šturmovcih, ker je tam Drava najožja. Nemci so za to mesto izvedeli in začeli postavljati zasede, zato so bili prehodi od jeseni do osvoboditve polni nevarnosti.

Komanda III. sektorja jim je pozimi 1944 priskrbela gumijast čoln. Prevoz je bil tako sicer olajšan, toda Nemci so zasede še vedno postavljali. Kadar je bila reka povsem blokirana, so kurirjem priskočile na pomoč aktivistke-legalke, ki so prenesle najnujnejšo pošto na levi breg in jo izročile kurirjem.

Poleg Drave je močno oviro predstavljala tudi Dravinja, ker so bili mostovi skoraj vedno zastraženi. Poleti so reko prebredli, pozimi pa so morali preko zamrznjene v še tako hudem mrazu. Večkrat so na obrežju mokri in prezeblji naleteli na Nemce. Vse to območje je gosto naseljeno in preprejeno s cestami, zato so se kurirji težko gibali.

Zelo nevarna je bila tudi pot na javko s S 13, namreč po Dravskem polju čez železniško progo Pragersko – Ptuj. Večkrat so naleteli na nemške zasede. V začetku so imeli javko v gramozni jami ali pri lipi, jugovzhodno od Podove, nato v bližini križišča pri Šikolah in pri Spodnji Gorici.

Ko so nekega večera v avgustu 1944 prišli kurirji s S 8 na javko, so padli v nemško zasedo. Z njimi je bil tudi kapetan VDV Stojan, ki je bil ob spopadu težko ranjen. Kurirji so se najprej umaknili iz strelskega območja, nato pa šli iskat Stojana. Našli so ga na krompirjevi njivi, kjer je ranjen malo pod kolkom obležal. Nogo so mu za silo obvezali in ustavili krvavitev, nato pa odnesli v svoje taborišče v gozdu. Rudi Lutar-Boris, ki je takrat kot aktivist deloval v Ptuj, je uredil, da je prišel k njemu zdravnik Franc Rakuš iz Ptuja, ki je bil član odbora OF. Stojana je operiral, mu odstranil kroglo in zdrobljene koščke kosti. Operacije je opravil brez anestezije, zato je Stojan prestajal hude bolečine, vendar ni niti zastokal. Dr. Rakuš je ranjenca nato še večkrat obiskal. Po nekaj tednih so Stojana prepeljali v bolnišnico na Pohorje.

Ker je primanjkovalo cigaret, so se kurirji Ivan, Andrej, Zoran in Zvonko nekega dne napotili ponje v Ptuj. Tik pred trafiko pri Župančičevi gostilni so se spopadli s policijsko patruljo. En policist je bil ubit, zagrizen hitlerjanec dr. Kropf pa ranjen v nogo, partizani so se umaknili brez izgub. To je bil prvi oborožen spopad med partizani in Nemci v samem Ptuj.

Zelo nevarna je bila tudi pot na javko s kurirji s S 4, ki se je zadrževala blizu cerkve Sv. Ane nad Stopercami. Nevarni so bili posebno prehodi čez cesti Majšperk-Žetale in Majšperk-Stoperce, kjer so Nemci tudi pogosto postavljali zasede. Najbolj varna in tudi najbližja je bila javka z okrajnim komitejem Ptuj in odborom OF, ki je bila največkrat na območju Janškega vrha ali v okolici Ptujske gore, odvisno od položaja na terenu.

Julija 1944, ko se je postaja selila z gozdov Dravskega polja k Bolfenku v Haloze, so bili poleg komandirja Staneta Petrovič-Ivana na njej še: Ivan Ogrin-Iztok, bivši borec kozjanskega odreda, po poklicu mizar iz Mengša, Jože Korošec-Andrej iz Spuhlje pri Ptuj, Anton Gorišek-Tone iz Rečice v Savinjski dolini. V avgustu pa sta se jim pridružila Edvard Hojnik-Mirko in njegova sestra Ivanka-Ljubinica. 1. septembra so prišli na postajo še Jože Korpar-Srdan iz Osluševcev, Ciril Megla-Branko iz Cvetkovec, Anton Rakuša-Peter iz Cvetkovec, Jakob Roškar-Jošt iz Cvetkovec in Alojz Feguš-Bogomir iz Gorišnice, Jože Kelenc-Milan iz Gorišnice, Franc Geč-Bojan iz Zamušanov pri Ptuj. Okrog 20. septembra pa še Rudi Lutar-Boris iz Ptuja, Anton Pišek-Metod in Jože Zajšek-Ciril iz Apač, Anton Veldin-Hinko in Janez Rakuša iz Cvetkovec pri Ormožu. Iz postaje pa so odšli: Bojan, Peter, Janko, Radovan, Vlasta ter še ena tovarišica iz Ljutomera.

Kurirjem je primanjkovalo orožja. Komanda III. sektorja jim ga je sicer obljubila, vendar nanj niso mogli čakati. Zato je komandir

Ivan sklenil, da si sami nekako pomagajo. Tako so naredili več zelo predrznih akcij. Čeprav vsa ta dejanja niso vedno uspela, so pa imela velik politični pomen.

Tako sta se nekega dne proti koncu avgusta ali v začetku septembra komandir Ivan in kurir Andrej preoblekla v vermanske uniforme in se še pred mrakom s kolesi odpeljala v Strnišče, v taborišče nemške predvojaške vzgoje. Tam sta razorožila stražo in zaplenila šest francoskih pušk in za vsako 12 nabojev. Tako sta takrat oborožila šest kurirjev.

Takrat je gestapo zaprl več ptujskih aktivistov, med njimi tudi zdravnika dr. Rakušo. Kurirji so se z okrajnimi aktivisti dogovorili, da organizirajo reševalno akcijo.

Aktivisti so pridobili čuvaja zapora Glušiča, da jim bo odprl vrata. Akcijo je vodil komandir Ivan, ki se je za to oblekel v oficirsko uniformo, kurir Andrej v podoficirsko, kurir Mirko pa uniformo navadnega vojaka. Vsi trije so se pripeljali v mesto s kolesi, jih poskrili, nato pa kot patrolja odšli po ulicah iskat avtomobil, ki so ga potrebovali za akcijo.

Okrog 22. ure zvečer so prišli do vojaških garaž na Ormoški cesti. Stražar SS, ki je v skupini opazil oficirja, jih je strumno pozdravil in jih ni zaustavil. Takoj nato sta Mirko in Andrej stražarja razorožila, češ da je slab stražar, ker ji je kar tako brez legitimiranja pustil v garaže. Na hodniku so srečali drugega stražarja in tudi tega razorožili. Tako so storili tudi s komandirjem straže. Imeli so že brzostrelko, puško, pištolo in precej municije. Mirko je iz garaže pripeljal manjši avtobus in zvezane stražarje, esesovce posadil vanj.

Vsi skupaj so se nato skozi mesto odpeljali pred zapore. Glušič, ki bi moral odpreti vrata, se je zbal in je ta večer službo zamenjal z drugim hitlerjancem, ki pa ni hotel odpreti vrat, tamveč je začel po telefonu klicati gestapo. Ivan je vratarju namreč rekel, da so pripeljali bandite, vratar pa je hotel iz pisarne dobiti pojasnilo, za kaj gre. Ko je Ivan ugotovil, da je Nemec spregledal nakano, je uvidel, da je najbolje, da jo čimprej odkurijo. Spravili so se nazaj v avtobus in se skupaj z ujetimi Nemci hitro odpeljali čez Dravski most proti Spodnji Hajdini. Blizu železniške postaje se je avtobus ustavil, ker je zmanjkalo bencina. Iz Ptuja je bilo že slišati alarm. Ujetnike so slekli do spodnjega perila in jih spustili z naročilom, da morajo svojim poročati o dogodku natanko tako,

Prehod preko Drave je bil združen vedno z velikimi tveganji in nevarnostmi. Kurirji so prihajali iz Haloz in se s čolnom v bližini Nove vasi prepeljali čez reko in nadaljevali pot do javke s kurirji S 14 pri Moškanjcih.

NOVA VAS

T4S

BUKOVCI

BS

kot se je res zgodilo. Kurirji so še zažgali avtobus, nato pa so se umaknili v gozdove. Od tistega večera dalje je imelo mesto Ptuj mnogo boljše javno razsvetljavo, čeprav je bila vojna.

Teden dni pozneje so kurirji zasegli osebni avtomobil zdravniška s Ptujске gore in se izzivalno vozili mimo nemških postojank v Lovrencu, na Ptujski gori, v Majšperku in Hamrah vse do Stoperca. Nemški stražarji so jih ponekod ustavljali, toda kurirji so jo srečno zvozili.

V začetku septembra so obkolili orožniško postajo v Lovrencu na Dravskem polju, v kateri je bilo 20 orožnikov. Orožnik Očakar iz Hajdine, Slovenec, se ni držal dogovora, da bo pred napadom sporočil razpoznavni znak »kenvort«. Tako niso mogli neovirano v stavbo. Komandir Ivan je vedel, da jih je premalo in da imajo za napad premalo orožja. Zato je zaklical komandantu, naj se preda, češ da je postaja obkoljena. Avstrijec pa je Ivana prepričeval, da njihova akcija nima nobenega smisla. Ker če bodo oni odšli, bodo prišli drugi, še slabši. Obljubil je, da se bodo v bodoče izogibali spopadov s partizani, predati pa se ne more, ker bo sicer prišel pred vojaško sodišče. Kurirji so nato prenehali streljati in so odšli. Pozneje se je nekajkrat pokazalo, da so orožniki držali obljubo in se res izogibali srečanj s partizani.

Nekega večera, ko so kurirji vodili skupino aktivistov mimo Lovrenca, se je orožniška patrulja umaknila v organistov svinjak. Ko so šli kurirji ob drugi priliki v Koroščevo trgovino, so jih orožniki videli, a so se potajili. Drugo jutro pa so prišli vprašat trgovca, kaj so mu partizani odnesli.

Nekoč so prišli v Lovrenc ter s podstrešja občinske hiše odnesli 11 novih uniform, tako so bili poslej enotno in dobro oblečeni. Orožniki se tudi tokrat niso oglasili, čeprav se je vse dogajalo blizu postojanke.

Nekega dne v septembru so kurirji s S 8 skupaj z neko enoto Kozjanskega odreda napadli Majšperk. Demolirali so občino in pošto ter odnesli mnogo blaga, predvsem tekstila iz tekstilne tovarne. Takrat so v vasi Sele pri Ptuj pripravljal tamkajšnje šolsko poslopje za policijsko postajo. Čim so kurirji to izvedeli, so poslopje zažgali. V vaški trgovini pa so se ob tej priložnosti oskrbeli s špicerijo.

Okoli 10. septembra so rešili sedem ameriških letalcev, ki so se morali spustiti iz poškodovanega bombnika, odskočili so v bližini Stranskih Makol, kamor so kurirji odhiteli in jih nato privedli na postajo. Letalce so po zvezi poslali proti Kozjanskemu in ti so jim v zahvalo pustili svoje kompase.

Okrog 20. septembra sta komandir Ivan in kurir Andrej prišla sredi dopoldneva, med uradnimi urami, v občinski urad v Podlehniku. Zaplenila sta dva nahrbtnika že žigosanih živilskih kart ter precej denarja. Tako so se kurirji nekaj časa hranili iz nemških zalog. Vse to se je godilo do boja z Nemci, 27. septembra 1944.

25. septembra so kurirji Ivan, Andrej in Boris naleteli na hotelirko Osterbergerjevo iz Ptuja, ki je prišla v svojo zidanico pod Duhom blizu Dežnega. Ko se je vračala v Ptuj, se je ustavila v Podlehniku in tam orožnikom opisala srečanje s partizani in povedala, kje imajo taborišče. Drugega dne je v Ptuj prispel bataljon SS, namenjen proti Hrvaški. Ptujski Nemci so ga zadržali, da bi naslednji dan napadli kurirje.

Zgodaj zjutraj, 27. septembra, je stražar opazil nemško kolo-no. Komandir Ivan je bil prepričan, da gre za manjšo policijsko enoto, ki bo hajkala po terenu. Kurirjem je naročil, naj vzamejo

Stane Petrovič-Ivan, prvi komandir S 8, padel v boju na Dežnem pri prehodu preko Dravinje blizu Zgornje Pristave

orožje in najnujnejše stvari, vse drugo pa naj pustijo v taborišču, saj se bodo po opremo vrnili pozneje. Razporedil jih je v dve skupini. Prva, slabše oborožena, je zavzela položaj, da bi varovala drugo, ki je šla v zasedo. Ivan, Mirko, Andrej in komisar linije Zoran, ki je bil tedaj na postaji, so se postavili v zasedo nad tri metre globokim kolovoznim usekom, po katerem so morali priti Nemci. Domenili so se, da jih bodo spustili čim bliže in nato na Ivanov znak vžgali po njih. Vsi štirje so imeli brzostrelke in bombe.

Nemci so res prišli po kotanji, zgoščeno po dva in dva, pogovarjali so se ne sluteč, kaj jih čaka. Ko je nekako prva četrtna kolona prišla pod zasedo, so Ivan in njegovi tovariši z brzostrelkami vžgali po njih ter vrgli v gnečo še vsak po dve ali tri bombe. Nemci so bili strahotno presenečeni. Prvi hip se niso znašli, šele po nekaj minutah so začeli streljati z zadnjega dela kolone. V grapi je obležalo 21 mrtvih in 27 ranjenih.

Takrat pa so tudi kurirji doživeli presenečenje. Vsi, z Ivanom vred, so mislili, da bodo imeli opravka samo s tisto kolono Nemcev, ki so jo videli. Toda enote SS bataljona, okrepljene z vermani in ptujsko policijo, so navsezgodaj zjutraj sklenile obroč okrog postojanke. Na vseh okoliških gričih so bile močne zasede, ki so z mitraljezi in minometalci vžgale po kurirskih položajih. Ivan je zasedo usmeril proti prvi skupini, ki naj bi jim ščitila umik, toda tudi njo so Nemci že napadli. Spoznali so, da so popolnoma obkoljeni. Ivanova zaseda je nekaj časa Nemce zadrževala, kmalu pa so se morali umakniti pred veliko premočjo. Pri tem je bil kurir Andrej ranjen v desno oko.

Umikali so se proti Podlehniku. Kmalu pa so naleteli na dve močni zasedi, eno pod sadnim drevjem in drugo, še močnejšo, na hribu pred križpotjem. Ker so imeli vsi nemške uniforme, Nemci zaradi bližine sprva niso vedeli, če ne streljajo po svojih. Tako je kurirjem uspelo, da so se brez izgub umaknili po gozdni strmini proti Dravinji. Pod vznožjem hriba so se zbrali, še vsi živi in zdravi, le Andrej je bil ranjen. Medtem pa so Nemci z desne in leve postavili mitraljeze, ki so z bočnim ognjem zapirali prehod čez Dravinjo.

Kurirjem je že primanjkovalo streliva, zato je bil njihov odpor šibak in to je vplivalo tudi na njihovo moralo. Na vsak način so hoteli čez reko, da bi nato čez čistino dosegli gozd, ki je bil njihova edina rešitev. Večina se jih je pognala čez reko, pri tem pa so doživeli pravo katastrofo. Pod hudim mitralješkim ognjem sta padla Franc Petek-Zvonko in Anton Gorišek-Tone, težko ranjene Jožeta Zajšeka-Cirila, Janeza Rakušo in Jožeta Kelenca so Nemci

ci ujeli. Tudi komandir Ivan je bil težko ranjen, že potem, ko je prvič preplaval Dravinjo in se bližal cesti Zgornja Pristava — Tržec. Ko so se ranjenemu Nemci približali na nekaj metrov, je še s pištolo streljal po njih, dokler ga niso pokončili.

Aktivistka Ljubinica se je med bojem pomešala med ljudi, ki so delali v vinogradih in se tako rešila. Komisar Zoran in ranjeni Andrej sta se umikala zadnja. Andreja je med umikom ob Dravinji strel zadel v čelo in je bil takoj mrtev. Zoran je tako ostal sam. Municije za avtomat ni imel več, ostali sta mu le še pištoli, njegova in pa tista, ki jo je vzel padlemu Andreju. Levo in desno ob Dravinji so se sprehajale skupine Nemcev. Odločil se je, dal avtomat na rame in se napotil čez travnik nazaj proti gozdu, se nato splazil na drugo stran goščave in se skril v gost grm, kjer je počakal noči. Nemci so zapustili položaje v popoldanskih urah. Kasneje se je Zoran sam dva dni prebijal proti Bolfenku, kjer se je po nekaj dneh sestal s preživelimi kurirji.

Dravinjo je preplavalo sedem kurirjev: Boris, Iztok, Branko, Metod, Mirko, Bogomir in ranjeni Srdjan. Trije od njih so bili ranjeni: Metod v levo stegno, Mirko v desno lopatico in v mišico desne roke, najhuje pa Srdjan, ki je imel kar pet ran, v desnem kolku, v desni roki, v zapestju in podlahti. Prebijajoč se skozi rečni tok se je Branko trudil, da bi rešil iz vode tudi ranjenega Mirka. Boris je skušal s pojemajočo zalogo municije zadržati nemški juriš in rešiti še težko ranjenega Srdjana. Položaj je bil nadvse kritičen.

Po preboju ni bilo časa za obvezovanje ranjencev. Metoda je vodil Iztok, Mirka je podpiral Boris, Branko in Bogomir sta na rokah in ramenih nosila Srdjana. Namenili so se v prostrane gozdove Šterntala oz. Strnišča. Po večurnem tavanju od Pristave so na posled prispeli v gozdove na Dravskem polju, kjer so ranjence za silo obvezali. Tako so namreč krvaveli, da se je za njimi vlekla rdeča sled krvi.

Zvečer so ranjence prenesli v vas, kjer so jim izprali rane z razkužilnimi sredstvi in jih prepustili v oskrbo terenskim aktivistom. Kurirji pa so se vrnili opravljat kurirske dolžnosti. Metod in Mirko sta se kmalu toliko pozdravila, da sta mogla hoditi. Težje je bilo s Srdjanom. Ker so Nemci neprestano hajkali po Dravskem polju, vedoč, da morajo tam nekje biti ranjenci, so Srdjana prenesli na skedenj nekega nemškutarja v vasi Pleterje, ne da bi ta za to vedel. Srdjan je tam ostal deset dni, prepuščen sam sebi, pustili so mu le nekaj kruha in masla. Rane so se mu začele gnčiti, v njih so se zaredili črvi. Po enem tednu ga je obiskal Metod

in mu prinesel grozdja. Meso, ki ga je imel zanj, je moral dati psu, da ga je spustil na skedenj. Ko je Metod videl, v kakem stanju je Srdjan, je pri aktivistih poskrbel, da so ga s pomočjo mladinke Štefke Cobel-Zore prenesli v neko utico ob cesti Majšperk — Makole, kjer ga je negovala in mu dajala zajtrk Neža Vendlin. Kosilo pa mu je nosila Tilka Kolenko iz orožniške menze, kjer je bila kuharica. Obiskovala ga je tudi Štefka Cobel-Zora in mu prinašala najnujnejša zdravila.

Nekega jutra pa so Nemci pod utico postavili zasedo. Od Srdjana sta jih ločila komaj dva metra. Zora, ki je slišala, da so Nemci ranjencu na sledi, je uvidela, da je treba nekaj ukreniti. Z Nežo sta ga preoblekli v čedno dekle s pisano ruto na glavi. Z vrčem za vodo v roki je nato Srdjan odkorakal po glavni cesti mimo orožniške postaje v Majšperku in nato v gozd nad vasjo. Hoja mu je povzročala smrtne muke, komaj zaceljene rane so se znova odprle. Toda srečno je prešel nevarno področje, ponoči pa je prišla Zora ponj in ga skoraj nesla do naslednjega skrivališča pri Francu in Tičku na Ptujski gori. Družina je nekaj tednov prav materinsko skrbela za ranjenca. Ko je okreval, so prišli ponj tovariši s S 8.

Po smrti Stanka Petroviča-Ivana je postal komandir postaje Rudi Lutar-Boris, njegov namestnik pa Ivan Ogrin-Iztok. Od prejšnjih kurirjev so bili na postaji še Ciril Megla-Branko, Alojz Feguš-Bogomir, po okrevanju so se vrnili Edvard Hojnik-Mirko, Anton Pišek-Metod ter nazadnje Jože Korpar-Srdjan. Po 27. septembru so se jim pridružili še: Jože Kodrič-Jurček, Alojz Jus-Rudi, Zlatko Kodrič, Anton Puc, Rudi Perger-Krpan, Alojz Škrinjar-Slavko in Rade Mislovič-Slavčke ter Srečko, ki sta ostala na postaji le mesec dni.

Ko je bila konec leta 1944 ukinjena S 8a, so na S 8 vključili še Martina Hameršaka-Mirka, Jožeta Muršaka-Luko, Franca Jelenka-Petra, Toneta Veldina-Hinka in Janeza Vogrinca-Slavčka. Polej je ta skupina, v katero je bil vključen tudi Ivan Ogrin-Iztok, vzdrževala zvezo preko Drave kot posebna za to določena patrulja. Iz te skupine je dezertiral Alojz Kolarič-Marko iz Formina.

Takrat se je S 8 zadrževala na Bolfenku, največkrat pri Kešpertovi in Fakinovi družini. Kešperta so Nemci odkrili, da poma-ga partizanom, zato so ga spomladi 1945. leta ustrelili.

Na območju, kjer se je zadrževala postaja S 8, je bilo še več domačij, ki so tesno sodelovale s kurirji in sploh omogočile, da so kurirji preživeli.

Skledar iz Vildona, precej premožen kmet, zaveden Slovenec, je večkrat nudil zavetje kurirjem in aktivistom. Vinko, kmet iz Rodnega vrha, je bil kurirski zaupnik in jim je pomagal, kadar so taborili na Dežnem. Ob bitki 27. septembra je bil ustreljen, tri hčerke pa so odgnali v ptujske zapore. Pri kmetu Beru v bližini Rostoka so kurirji živeli pozimi 1945. leta kar štirinajst dni. Februarja 1945 pa so bili tri tedne pri Marku, poznanem po imenu Amerikanec. Spomladi se je kurirska postaja nastanila v bližini domačije vdove Angele, ki so ji pravili Mamika. Tam so ostali skoraj vso pomlad 1945. leta.

V letu 1945 so izvedli še vrsto akcij. Nemci so v začetku januarja uredili za postojanko osnovno šolo v Selah. Čim so bili s pripravami gotovi, so kurirji poslopje požgali. V Šentvidu pri Ptujju so demolirali poštni in občinski urad ter zaplenili živilske karte ter pisalni stroj, vso dokumentacijo pa skurili. V Hajdini so zažgali postajno poslopje in uničili signalne naprave.

Za več tednov so onеспособili separacijo glinice v Strnišču, kjer so zaplenili tudi večje količine usnja, pogonskih jermenov, uporabnega za podplate. V začetku aprila so pri nekem oficirju vermanšafta zaplenili parabelo in uniformo. Ko so se vračali iz Hajdine, so gredoč razorožili še dva Nemca. V mesecu aprilu so napadali umikajoče se nemške kolone in izvedli še nekaj razorožitvev. Med drugim so zaplenili tudi tri brzostrelke. Marca je s postaje odšel Rudi Lutar-Boris. Imenovan je bil za komandanta V. relejne linije, ki je povezovala postaje na levem bregu Drave. Na postaji ga je nasledil Jurček.

8. maja so bili kurirji s S 8 prva partizanska enota, ki je vkorakala v Ptuj.

Kurirji na S 8 so bili: Stanko Petrovič-Ivan, prvi komandir, Jože Korošec-Andrej, Rudi Lutar-Boris, Ivan Ogrin-Iztok, Franc Petek-Zvonko, Anton Gorišek-Tone, Jože Korpar-Srdjan, Edvard Hojnik-Mirko, Anton Pišek-Metod, Ciril Megla-Branko, Alojz Feguš-Bogomir, Jože Kolenc, Jože Zajšek-Ciril, Janž Rakuša, Anton Veldin-Hinko, Jakob Roškar-Još, Jože Pignor, Martin Hamešak-Mirko, Branko Praprotnik-Radovan, Ivanka Hojnik-Ljubinica, Jože Kodrič-Jurček, Alojz Rus-Rudi, Zlatko Kodrič, Anton Puc, Rudi Pergar-Krpan, Alojz Škrinjar-Slavko, Rade Mislovič-Slavček, Srečko iz Brežic in Zvonko.

G r a d i v o: Albin Barle-Zoran: Kurirska postaja S 8. Jožko Korpar-Srdjan: Partizanski ranjenci, rokopis. Ciril Megla-Branko: Kako sem dočakal svobodo, rokopis.

Kurirska postaja S 8a ob Dravi

Avgusta 1944 sta komandant V. relejne linije Anton Ferlež-Jelen in komisar IV. relejne Albin Barle-Zoran ustanovila v bližini Vidma pri Ptujju kurirska postajo S 8a, ki naj bi vzdrževala zvezo čez Dravo. Maloštevilna kurirska skupina je pod vodstvom komandirja Branka uspešno opravljala zahtevno, pa tudi zelo nevarno nalogo. V prvih dneh sta bila na postaji samo Branko, ki je bil doma nekje z Jesenic, in Martin Hamersak-Mirko iz Hajdine pri Ptujju, borec Kozjanskega odreda. Oba sta prišla v te kraje z Jelenom in Zoranom, ki sta organizirala kurirske zveze v Slovenskih goricah.

V prvi polovici septembra 1944 je bil dodeljen postaji Jože Muršak-Luka iz Vidma. Kmalu za tem je prišel še neki Lojze iz Trbovelj. S seboj sta ga pripreljala Jelen in Zoran, ko sta na svojem kontrolnem obhodu spet prišla na postajo. Nekoliko pozneje se jim je pridružil še Franc Jerenko-Peter iz Tržca pri Ptujju.

S 8a se je zadrževala v sotočju Dravinje in Drave, v bližini Vidma pri Ptujju. Kasneje so jo predstavljali v okoliške vasi, v Varejo, Jurovšak, Soviče, v Šturmovce in Tržec ter v z gozdovi poraščene hribe. V sotočju Drave in Dravinje so imeli javko in shrambo za čolne. Glavna zveza preko postaje je šla od S 8 v Halozah čez Dravo do S 14 v okolici Moškanjcev in Gorišnice na Ptujskem polju. To zvezo so vzpostavljali dvakrat tedensko, vedno ponoči. Povezani so bili z vojaško kurirsko postajo, ki so ji predajali novice za borbene enote. Zvezo so vzdrževali enkrat tedensko, včasih tudi večkrat, odvisno od števila novincev. To postajo je vodil Rudi Korošec. Povezani so bili tudi s političnim centrom, z rajonom, enkrat tedensko ali po potrebi.

V lepem vremenu so se kurirji zadrževali največ v okoliških gozdovih, v deževnih dneh pa so našli gostoljubje pri zanesljivih družinah: pri Francu Dernikoviču v Vareji pri Vidmu, Jožetu Cafuti v Sovičah, Juriju Žunkoviču v Pristavi, Francu Kokolu v Spodnjem Šturmovcu, v Tržcu pa pri Klethoferjevih in Kirbiševih.

Kurirji iz Halož, to je s S 8, so prihajali na javko k izlivu Dravinje v Dravo pri vasi Šturmavec. Od januarja 1945 naprej pa so imeli javko v okolici naselja Vareja.

Na drugi strani Drave pa je bila javka blizu vasi Stojnci v smeri proti vasi Markovci niže Ptujja. Na tej javki so se sestajali s S 14. Ta zveza je bila ena najtežjih v Sloveniji, predvsem zaradi prehoda čez Dravo. Kurirji so se zavedali njene pomembnosti, zato so se za njeno redno delovanje precej trudili. Kurirji S 8a so morali s

čolnom dvakrat tedensko na drugo stran in nazaj. Na javko onstran reke so morali priti točno ob doloženem času, da so lahko oddali pošto, literaturo in tudi morebitne potnike. Komandir Branko je bil zadolžen, da s svojima kurirjema vedno poskrbi za varen prehod preko drave. Ti trije kurirji so delovali kot podaljšana roka postaje S 8.

Nemci so po svojih zaupnikih kmalu ugotovili, da se osvobodilno gibanje širi tudi onstran Drave, v Prlekijo, Pomurje ter na drugi strani Mure. Vedeli so, da hodijo partizani nekje čez reko, točno kje in kako pa ne; prav tako niso vedeli za redno kurirsko zvezo. Zato so zelo poosttrili kontrolo. Z motornimi čolni so patroljirali po Dravi podnevi in ponoči, postavljali so zasede in uničevali čolne. Tako so kurirjem povzročali velike težave, kdaj pa kdaj so tudi onemogočili zveze.

Nemci so aretirali kmete Franca Dernikoviča, Jožefa Cafuto in Ignaca Letiča, ker so sodelovali s kurirji. Ti so se morali umakniti v Jurovšak, kjer so ostali dva tedna. Okrog 15. oktobra, ko so se kurirji zgodaj zjutraj utrujena vrnila s poti, so jih napadli Nemci. Gestapo, policija in orožniki iz Ptuja so jih obkolili. Kurirjem ni kazalo drugega, kot da se čimprej prebijejo iz obroča in si tako rešijo življenje. Po kratkem boju jim je to uspelo, le kurir Lojze se je med umikom smrtno zadet zgrudil.

Kurirji so se po tem napadu umaknili globlje v Haloze, do Sv. Duha, od koder so se potem vrnili na svoje območje in nadaljevali z delom.

Med 27. septembrom in 15. oktobrom 1944 je komanda III. sektorja relejnih postaj izvedla manjšo reorganizacijo na nekaterih postajah. V začetku oktobra sta prišla v Haloze komandant sektorja Švigelj in njegov namestnik Čičko, da bi ugotovila stanje na postaji S 8, ki je malo pred tem utrpela hude izgube. Za komandirja S 8 je bil postavljen Rudi Lutar-Boris, S 8a pa je bila ukinjena. Kurirje so, razen komandirja Branka, vključili na S 8. Komandir Branko je bil premeščen na sedež komande sektorja.

Zveza čez Dravo je morala delovati, zato so za to nalogo dobili tri kurirje, stalno patroljo. Njen vodja je bil Martin Hameršak-Mirko, z njim sta bila Jože Muršak-Luka in Franc Jerenko-Peter, oba izkušena kurirja.

Proti koncu oktobra in v prvi polovici novembra so Nemci zaplenili vse čolne in druge plovne objekte na Dravi ter jih nekaj uničili, nekatere pa deponirali v bližini večjih naselij in zastražili. Zato je bila zveza čez Dravo s S 14 onemogočena. Na S 8 pa je medtem prihajalo dosti pošte, pa tudi ljudi in aktivistov, ki so bili

namenjeni v Pomurje. Na postaji se je nabralo tudi nekaj orožja, ki je bilo namenjeno borcem na drugi strani Drave.

Vodja patrulje Mirko je dobil nalogo, da mora za vsako ceno ponovno vzpostaviti to zvezo. Po nekajdnevnem iskanju je odkril, da so Nemci pri kmetu Pirnatu v Vidmu skrili čoln, ki ga straži en sam vojak. Mirko je vzel svoja kurirja, razorožil stražarja, čoln pa so odnesli do Dravinje. Stražarja so prisilili, da jim je pri tem pomagal, nato pa so ga spodili.

Po 10 dneh prekinitve je bila tako spet vzpostavljena redna zveza do S 14. Patrulja je skrbno varovala čoln, ga skrivala ter z njim opravljala prevoze do trde zime, dokler jim komanda sektorja ni dobavila gumijastega čolna z vesli vred. Od tedaj je prevoz preko reke potekal mnogo lažje in hitreje, saj se je lahko s čolnarjem peljalo pet oseb. Ni minil teden, da ne bi prepeljali čez reko skupine borcev, s katerimi so potovali tudi pomembni funkcionarji. Tako Viktor Stopar s skupino 14 borcev, spet drugič poslanec SNOS-a Ferdo Godina-Marko in še mnogi drugi.

Mirkova patrulja je bila v nenehni nevarnosti, da jo odkrijejo Nemci ali vermani, ki so reko budno nadzorovali. Kurirji pa so spretno taktizirali, se izmikali pastem, pogosto menjavali bivališča, varovali javke in skrbeli, da sovražnik ni odkril njihovih prevozov. Tako so uspeli, da je zveza nemoteno delovala do konca leta 1944.

31. decembra zvečer so vsi trije, Mirko, Luka in Peter, odšli na javko v Šturmovec, kamor naj bi po dogovoru prišli kurirji s S 14. Čez Dravo bi se pripeljali s čolnom. Kurirjev pa ni bilo, Mirkova skupina je čakala do zgodnjega jutra, nakar se je napotila h kmetu Jakobu Bezjaku v Zgornji Šturmovec, da bi pri njem predanila in preživela novoletni dan. Že okrog šeste ure zjutraj je Bezjak sporočil Mirku, da so jih Nemci obkolili in zasedli vse dohode do kmetije. Kurirji so poskakali iz hiše in hiteli proti Spodnjemu Šturmovcu, kjer pa so jih na križišču pričakali Nemci z mitraljezom. Zaseden je bil tudi most čez Dravinjo, zato jim ni kazalo drugega, kot da prebredejo rečico Studenčnico. Vendar so jih Nemci čakali tudi na drugi strani. Ostala jim je edina pot — Drava. Zaplavali so do malega gosto obraslega otočka sredi nje. Na drugi strani otočka so se zavlekli v podrast, vrbovo grmovje in robidovje ter tam prebili ves dan. Premraženi, saj so bili popolnoma premočeni, so težko čakali noči.

Kurirji so se spretno izmuznili Nemcem, ki so še naprej brez uspeha stikali za pobeglimi. Vrnili so se na obrežje in se napotili na matično postajo S 8 v Haloze. Kurir Luka se je močno prehla-

dil in zbolel. Odšel je k sestri v Doleno, kjer je skrit v senu okreval. Komandir postaje Boris je namesto obolelega Luke dal Mirku v patroljo svojega namestnika Janeza Ogrina-Iztoka.

Kdaj pa kdaj se je primerilo, da je bila zveza preko Drave prekinjena. Nemci so včasih popolnoma blokirali porečje ali pa z zasedami zaprli prehode. Takrat so pošto prenesli legalci, predvsem Ivanka Šmigoc in Anica Klethofer iz Tržca pri Ptuj, ki sta vzdrževali zvezo skozi center Ptuja v Gorišnico na S 14.

Gumijast čoln je bil kurirjem dragocena pomoč, tudi skrivati ga ni bilo težko. Po uporabi so enostavno spustili zrak iz prekatov in ga odnesli v nahrbtniku. Ko pa so hoteli spet čez reko, so ga na obrežju s tlačilko napolnili.

Proti koncu januarja je Mirkova patrolja dobila sporočilo, da morajo priti na matično postajo S 8. Po opravljeni kurirski nalogi so se napotili mimo haloških naselij in proti jutru prišli v Doleno, do svojega sodelavca Majerja v Dobravski graščini. Pri njem so nameravali ostati čez dan, da bi se odpočili. Vodja patrolje Mirko je imel po telesu več ran zaradi ozeblin, ki jih je dobil po novoletnem plavanju. Ozebel je bil tudi kurir Peter.

Hčerki viničarja Majerja so naročili, naj opazuje okolico in jih pravočasno opozori, če bi prišli Nemci. Deklica pa opozorila ni vzela dovolj resno. Nenadoma so kurirji zaslišali nemško govorico pred graščino in se hitro umaknili na podstrežje. Zunaj sta bila samo dva, nemški komisar zaplenjenih posestev Eingvist iz Ptuja in neki gradbeni inženir iz Gradca. Ogledati sta si hotela požgani del graščine. Partizani so poslopje zažgali, da se vanjo ne bi vselila nemška posadka. Eingvist je lezel na podstrežje in na stopnicah sta se z Mirkom srečala. Eingvist je bil oborožen z nemškim avtomatom in pištolo, vendar je bil Mirko hitrejši. Iz angleške brzdostrelke je spustil v Nemca rafal in ta je zgrmel po stopnicah navzdol. Ubitemu so nato vzeli avtomat in pištolo. Svojo pištolo jim je dal tudi inženir, ki je prosil, da ga pustijo pri življenju, češ da ima družino s šestimi otroki.

Za ubitega Eingvista so povedali, da je bil zagrizen nacist, član stranke NSDAP in da je pri opravljanju svoje službe teroriziral naše ljudi. Stikal je tudi za partizani in drugimi pripadniki OF. Po ubitega so že po nekaj urah prišli orožniki in četa vermanov. Hišo, v kateri je prebivala Majerjeva družina, in preostali del graščine, so tedaj požgali Nemci. Majerja, njegovo ženo in hčerko so odpeljali v taborišče, takratni Šterntal, še nedorasle otroke pa so prevzeli v oskrbo sosedje.

Mirkova patrolja je bila tedaj priključena S 8.

Od tedaj naprej je S 8 vzdrževala zvezo s S 14. Nemcev in drugega vojaštva je bilo čedalje več, zato so morali biti še toliko bolj previdni, če so hoteli priti na zvezo. Pogosto so naleteli na patruljo, bodisi nemške policije, vermanov, vlasovcev ali pomožne policije. Zaradi varnosti so hodili na pot po trije, največkrat kurirji iz bivše Mirkove patrulje. Tako so 6. februarja 1945 v naselju Dravci padli v zasedo. Prišlo je do streljanja, metanja bomb, pri čemer je bil en orožnik ubit, trije pa ranjeni. Kurirji pa na srečo žrtvev niso imeli.

Kurirji postaje S 8 so izvedli več smelih akcij. V začetku aprila sta kurirja Mirko in Peter pri Marohu v vasi Vareja iznenadila in razorožila dva nemška oficirja, jima vzela brzostrelki in pištoli ter ju prisilila, da sta slekla uniforme in sezula škornje. Nato sta ju slečena in bosa napodila.

20. aprila 1945 so kurirji pod Mirkovim vodstvom zajeli skupino vermanov, ki je bila pri kmētu Dernikoviču v Vareji in jih po zvezi poslali v brigado na Pohorje, Eden od vermanov pa je ušel iz brigade in Nemcem izdal vso akcijo. Ti so kmeta Dernikoviča aretirali, takrat že drugič, in ga nato 1. maja v Leskovcu v Halozah ustrelili. Pozneje je bil ustreljen tudi izdajalec.

Na postaji S 8a so službovali: Branko, prvi komandir, Martin Hemeršak-Mirko, drugi komandir in Kurirji: Jože Muršak-Luka, Franc Jerenko-Peter in Lojze, ki je padel. Pozneje je bil v Mirkovo patruljo namesto obolelega Luke določen Janez.

Viri: Rudi Lutar-Boris: Kurirska postaja S 8a, rokopis Ogrin-Iztok.

V. relejna ali dravska linija

V. relejna linija je bila ustanovljena nekoliko pozneje kot prve štiri, v avgustu 1944. V celoti je potekala skozi pokrajino na levem bregu Drave in je povezovala najbolj vzhodne kurirske postaje v Slovenskih goricah oziroma Prekmurju s postajami nad Mariborom in na Kozjaku. V celoti je merila kakih 80 kilometrov, bila je ena najtežjih linij, ne le na Štajerskem. Kurirji so se teh krajev ustrašili. Večina prebivalstva v teh krajih dolgo ni vedela za osvobodilno gibanje, redke prve aktiviste in Lackovo četo je okupatorska policija razbila v glavnem že v letu 1941 in 1942. Tako je bilo to območje še v letu 1944 politično slabo obdelano in so bili prav kurirji tisti, ki so zaorali ledino.

Linijo sta organizirala Ciril Lukman-Slavc, ki je bil tudi njen prvi komandant, in politkomisar Jože Novak-Lev. Ko so bile po-

stavljene vse postaje, je linija povezovala S 18 na Ostrem vrhu nad Ožboltom ob Dravi, S 16 pri Križu, sedaj Gaj nad Mariborom, S 17 pri Vurbergu, S 14 pri Moškanjcih, S 15 na Kogu pri Ljutomeru in S 15a v Štrigovi v Prekmurju. Linija je potekala po ozemlju takratnega mariborskega, ptujskega, slovenjegotiškega in ljutomerskega okrožja.

V letu 1944 so bili na levem bregu Drave organizirani okrajni komiteji in odbori OF, osnovani iz maloštevilnih aktivistov, predvsem domačinov. Po prvih uspehih in organizacijski utrditvi je bilo nujno povezati osvobodilno gibanje teh krajev in v Prekmurju, vodstvene organe in partizanske enote na Pohorju, prav tako oblastni komite KPS in pokrajinski odbor OF za Štajersko. Že pred organiziranjem relejne kurirske linije so bile na ptujskem, lenarškem in ljutomerskem terenu manjše kurirske skupine, ki so povezovalle aktive na terenu z okrožnim vodstvom na Pohorju.

Taka skupina je bila pri Hajdini na Dravskem polju, ki jo je organiziral član okrajnega komiteja Ptuj Rudi Lutar. Iz te se je potem razvila postaja S 8. V Moškanjcih pri Ptujju je bila druga, ki jo je organiziral Milko Golob, in je bila predhodnica S 14. Pri Lenartu so iz Osojnikovega voda, zaščitne čete okrajnega vodstva, določili za kurirje osem borcev pod vodstvom Alfreda Pirherja-Iva. To je bilo jedro bodoče S 17. V okraju Ljutomer je sekretar tamkajšnjega komiteja Slavko Ivanjšič organiziral skupino kurirjev pod vodstvom Janeza Viherja-Oskarja.

Komandant Slavc in komisar Lev sta te skupine prevzela in povezala v relejno linijo. Njuno delo je dopolnil namestnik komandanta sektorja Franc Plankar-Čičko, ko je skupaj z Ivanom Mlakarjem-Sergejem ustanovil postaji S 15 na Kogu in S 15a pri Štrigovi. Ciril Lukman-Slavc pa je potem, ko je okreval po rani, ki jo je dobil na javki blizu Vurberga, postavil še S 16 in S 18. To je bilo že v oktobru 1944, ko je stekla zveza po celotni relejni liniji, od Koga oziroma Štrigove na vzhodu do grebenov Kozjaka na zahodu.

Medtem ko se je Slavc zdravil na svojem domu v Rošpohu pri Mariboru, je komisar linije Lev po krajšem bivanju na S 14 odšel do S 15, nato se je po nekaj dneh vrnil na S 14. Od tam je odšel na S 17, kjer se je zadrževal skoraj dva meseca. Takrat je vodil napad kurirjev na orožniške postaje v Koreni in v Spodnjem Dupleku ter na sedež občine v Dvorjanah. Pri teh akcijah so zaplenili nekaj orožja. Lev je na postaji čakal na kakšno vest o Slavcu. Vendar te ni bilo. Na komando sektorja je poslal krajše poročilo, vendar iz njega ni bilo razvidno, kakšen je položaj onstran Drave.

Zato je komanda sektorja na čelo V. linije postavila novo vodstvo. Ko sta v začetku oktobra prišla čez Dravo novi komandant Jelen in komisar Zoran, sta najprej na S 14 proučila razmere na celnem območju.

Položaj je bil izredno težaven. Ravninski predeli brez gozdov so nudili kaj slabo zaščito ilegalcem, zlasti še skupinam. Kurirji S 14 so preko dneva bivakirali v treh skupinah na različnih krajih. Vsaka skupina je vzdrževala zvezo z eno sosednjo postajo. Zvečer so se sešli, prevzeli od komandirja pošto in odšli vsak v svojo smer. Ker je bilo med prebivalstvom še vedno nekaj takih, ki niso bili zanesljivi ali pa celo povsem pod vplivom sovražne propagande, so morali biti zelo previdni.

V glavnem so bili domačini, ki so razmere dobro poznali. Kdorkoli je prišel od drugod, se je vsaj spočetka zelo težko znašel.

Komandir postaje Rudi Sever-Vojo je imel velik ugled med kurirji in med prebivalstvom tako, da na tej postaji ni bilo kakih posebnih problemov ne v političnem ne v moralnem pogledu. Tudi po hudi katastrofi v Gorišnici, kar je opisano pri postaji S 14, kjer je skupaj s komandantom linije Jelenom in sekretarjem komiteja padlo pod streli več kurirjev s komandirjem Severjem vred, se položaj ni spremenil. Novi komandir Janez Fric-Vitez je s preostalimi kmalu stabiliziral položaj na postaji, tako da so zveze tudi naprej vzdrževali skoraj brez prekinitev.

Po krajšem zadrževanju na S 14 sta Jelen in Zoran obšla še S 15 in S 15a. Na S 15 so bili odnosi med kurirji neurejeni in zato sta morala komandirja Vinka Puklavca-Srečka zamenjati. Na njegovo mesto sta postavila Ivana Romiha-Tarzana, ki pa se tudi ni preveč dobro izkazal. Vdal se je pijači, za kar je bilo v teh krajih kar preveč priložnosti, postajal je grob do kurirjev in do prebivalstva. Zaradi raznih prekrškov ga je dala komanda linije aretirati. Na poti do vojaškega sodišča pa je pobegnil in se javil Nemcem. Pozneje se je na terenu pojavil kot raztrganec, zaradi njega so Nemci aretirali nekaj ljudi, s katerimi so bili povezani kurirji. Verjetno so bile posledice Tarzanove izdaje aretacije članov družin Šnajder in Rizman, ki so jih Nemci spomladi 1945 aretirali in uničili.

Zaradi pijančevanja in slabega odnosa do civilnega prebivalstva so morali zamenjati tudi komandirja na postaji S 15a. Imenovan je bil nov komandir, ki je postajo vodil do osvoboditve.

Da bi čimprej uredila razmere na postajah svoje linije, sta se Jelen in Zoran domenila, da jih bosta vsak zase nekaj pregledala

in tako pripomogla, da bodo zveze na liniji čimprej v redu delovale. Komandant Jelen se je napotil proti zahodu do S 17. Toda zaradi prekinitve zveze je moral čakati na S 14, da bodo prišli kurirji na javko. S te postaje je Jelen poslal poročilo komandi sektorja, v katerem je opisal razmere na področju postaj S 14 in S 15. Kurirji »se morajo«, tako piše, »zadrževati samo na kozolcih, ker gozdov sploh ni, povsod je sama ravnina. Prestavljajo se vsak dan iz kraja v kraj, o kakem urejenem življenju sploh ni govora. Posebno težek položaj ima postaja S 15, ker tam Nemci kopljejo obrambno črto in se nahaja tam na tisoče delavcev in vojaštva.«

Take razmere so narekovale potrebo po intenzivnem političnem delu med kurirji, da bi okrepili njihovo moralno in politično zavest, še zlasti zato, ker so bili do tedaj prepuščeni sami sebi. Sreča je bila v tem, da so bili vsi hrabri borci, večina jih je bila prej v nemški vojski, iz katere so dezertirali. Zato ni bilo nevarnosti, da bi se predali Nemcem, ker so le-ti dezertarje obglavljali.

Posebno skrb so morali komandirji, kot tudi komanda linije, posvečati varnostnim ukrepom. Nemški gestapo je skoraj vse kurirske postaje in med prebivalce vasi poskušal vtihotapiti svoje agente. Ko je prišel komisar Zoran proti koncu oktobra na S 14, ga je čakalo obvestilo, naj pride na komando sektorja zaradi odhoda na partijski tečaj pri pokrajinskem komiteju KPS za Štajersko. Tečaj je bil zaradi nemške ofenzive skrajšan za nekaj dni.

Po tečaju se je vračal na V. relejno linijo, kamor pa je zaradi nemške ofenzive prišel šele prve dni januarja.

Po sestanku s komandantom Jelenom na S 14, kjer sta se pogovorila o vsem, kar se je dogodilo med Zoranovo odsotnostjo, se je ta odpravil proti zahodu, na S 17 in S 16. Postaja S 18 je bila medtem že ukinjena. Komisarjeva naloga je bila poživitev političnega dela med kurirji na postajah ter organiziranje partijskih celic in skojevskih aktivov, kjer so za to obstajali pogoji. Na S 17 je Zoran osnoval partijsko celico s 5 člani, na S 16 pa skojevski aktiv. Na svojih poteh sta se Zoran in Jelen vedno sestala tudi s političnimi aktivisti na posameznem območju.

Poleg problemov z vodenjem postaj je morala komanda linije sama reševati vse kadrovske zadeve, prav tako disciplinske, ker bi na reševanje le-teh iz pristojnosti komande sektorja morali predolgo čakati. O vsem, kar se je dogajalo na postajah, je komanda linije vsake 14 dni poslala poročilo komandi sektorja. Posebno skrb je komanda linije posvečala vzdrževanju zvez, posebno tistih čez Dravo. V noči od 3. na 4. februar 1945 je pri opravljanju dolžnosti padel ob preboju komandant Anton Ferlež-

Jelen. Komanda sektorja je za novega komandanta linije imenovala Rudija Lutarja-Borisa, ki je ostal na tem položaju do osvoboditve.

V letu 1945 so Nemci na območje, koder je potekala V. relejna linija, vozili vedno več vojaštva, da bi zavrli prodor Rdeče armade. Kurirji so imeli zato izredno težek položaj, vendar so se prilagajali razmeram in z iznajdljivostjo pogumno uspevali, da so vzdrževali zveze med postajami. Kurirji S 15 so bili nekaj časa prav sredi položajev med Nemci in Rusi.

Partizanska saniteta na V. relejni liniji

Že ob ustanovitvi kurirskih postaj na levem bregu Drave je bilo jasno, da bo potrebno organizirati tudi sanitetno službo, kajti transport ranjencev iz tega območja do partizanskih bolnišnic na Pohorju je bil zaradi težkega prehoda čez Dravo velikokrat nemogoč. V oktobru so začeli na liniji pripravljati prvo sanitetno postajo na levem bregu Drave.

Na postaji S 14 je bil med kurirji Janko Horvat-Marjan, ki je v nemški vojski opravil bolničarski tečaj in potem sodeloval pri kurirskih posegih ter tako pridobil precej medicinskega znanja. Ob vsestranski pomoči komandirja postaje S 14 je v zelo kratkem času pripravil in uredil dva dobro maskirana bunkerja za bolnišnico.

Idejo, da se uredi bolnišnica v železniški čuvajnici v Moškanjcih, je dal aktivist Franc Strelec iz Moškanjcev, ki je za to pridobil čuvaja Franca Obrana, ki je kurirjem odstopil kletne prostore, da so jih preuredili. V prostoru so bile štiri postelje in dolga miza, ki je služila za kirurške posege.

O tem, kako je uredil zdravstveno zaščito kurirjev, je komandant linije Jelen 10. novembra 1944 poročal komandi sektorja: »Ker se je posebno v zadnjem času pokazala velika potreba glede pomoči ranjenim tovarišem in ker na tukajšnjem terenu ni nobene bolnišnice, sem vzpostavil linijsko bolnico za potrebe naše linije. V ta namen imamo dobro skrit bunker za 6 oseb in bolničarja, ki se dobro razume na svoj posel in zdravnika (legalca). Bolnico sem ustanovil, ker smo v tem pogledu prepuščeni sami sebi. Prosim, ako imate kje na postajah še kakšnega izvežbanega bolničarja, da nam ga pošljete, ker je eden premalo za tako razsežno linijo. Upam, da temu mojemu ukrepu ne boste oporekali.«

Marjanova bolnišnica je bila dobro opremljena z zdravili vseh vrst in s potrebnimi instrumenti, ki sta jih dostavljali medicinski

sestri Erika in Glorija iz ptujske bolnišnice. Bunker je deloval v najstrožji tajnosti, vsak ranjenec, ki je prišel na zdravljenje, se je moral držati dogovorjenih pravil. Razen tega nihče ni posumil, da bi obstojala partizanska baza komaj sto metrov od sovražne postojanke. Vhod v bolnišnico je bil skrit na poseben način. Klet je bila pregrajena s tremi vrstami nasekanih drv, za vsakim, ki je šel v bunker, sta Obrani ali pa njegova žena spet zložila skladovalnico. V bolnišnici se je do osvoboditve zdravilo 5 ranjenih kurirjev.

Drugi, rezervni bolniški bunker so imeli v kletnih prostorih hiše komandirja vermanšafta, trgovca Vernika v Moškanjcih. Imeli so pripravljenega, če bi bilo treba ranjenca iz Obranovega bunkerja preseliti. Vendar do take nevarnosti ni prišlo, zato je bunker uporabljala komanda linije. Tudi to zaklonišče je bilo zelo varno, ker ni nihče posumil, da je v vermanovi hiši partizanska baza. Vanj so prihajali skozi zakrita vrata v svinjskem hlevu. V prostoru sta bili dve postelji, radio aparat ter nekaj medicinske opreme in zdravil.

Marjan, ki ga je komanda linije postavila za sanitetnega referenta, je organiziral sanitetno službo na vseh kurirskih postajah V. linije. Tako je na domu komandirja S 17 imel v dneh od 25. do 28. decembra 1944 bolničarski tečaj. Po končanem tečaju so vsi udeleženci dobili bolničarsko torbico s potrebno opremo za prvo pomoč.

Marjan je moral spričo okoliščin večkrat opraviti tudi povsem zdravniško intervencijo, ne le bolničarsko, kar je bila zanj velika odgovornost. Vendar je svoje zdravljenje uspešno opravil, saj nihče od njegovih bolnikov — ranjencev, ranam ni podlegel. Vsi so ozdraveli in to v relativno kratkem času. K sreči je poleg znanja, ki ga je pridobil kot bolničar, iz ptujske bolnišnice dobil tudi potrebno medicinsko literaturo, ki mu je bila v pomoč pri intervencijah, ki jih je opravljal.

Kakšne težave so bile z zdravljenjem ranjencev, kaže primer kurirja s S 14, Avgusta Bedenika-Janka, ki so ga raztrganci v Strelcih dvakrat ustrelili v zadnjico. O tem je pripovedoval njegov komandir Vitez: »Bilo je marca 1945, ko je bilo po vseh vaseh na Ptujskem polju polno vojaštva, položaj pa se je iz ure v uro spreminjal. Zvečer sta Vitez in Marjan peljala ranjenega Janka proti bolnišnici. Marjan je hodil spredaj. Pri mostu čez Pesnico je naletel na nemškega stražarja, ki je začel streljati. Takrat pa so iz bližnje hiše pritekli napol oblečeni Nemci in Marjan se je nenadoma znašel med njimi. Ker je bil v nemški uniformi, so tudi njega spraševali, kaj se dogaja. On pa je povedal, da so jih napadli par-

tizani. Nemci so stekli na položaje, Marjan pa je izkoristil zmedo in ušel. Stekel je in poiskal Viteza z ranjencem, nakar sta se odpravila proti Gorišnici, da bi ga pri nekem zaupniku skrila. Ko sta prišla do njegove hiše, je Marjan potrkal na okno. Oglasil pa se ni aktivist, ampak Nemec, ki je Marjanu zavpil, naj se izgubi, sicer bo streljal. Podnevi je namreč v vas prišlo vojaštvo in hišo zasedlo.«

Marjan in Vitez sta nato ranjenca odpeljala v vas Formin, kjer sta ga pustila pri nekem zanesljivem človeku. Tudi do njega so prišli Nemci. Utaborili so se v eni sobi, v sosednji pa je prebival ranjeni kurir.

Kurirske postaje V. relejne linije

Kurirska postaja S 14 pri Moškanjcih

Junija 1944 je v Moškanjcih pri Ptujju Milko Golob ustanovil kurirsko postajo S 14. Njena organizacija je bila zaupana domačini Rudiju Severju-Voju iz Moškanjcev, ki je že spomladi 1944 opravljal kurirska pota med Ptujsko goro, kjer je bil tedaj okrožni komite Ptuj, in Halozami. Občasno so ga pošiljali tudi v Hrvatsko Zagorje na zvezo s tamkajšnjimi partizanskimi enotami.

Rudija Severja je v narodnoosvobodilno gibanje vključil Janez Fric-Vitez, ki je kot aktivist na tem terenu začel delovati že spomladi 1943. Vitez in Vojo sta nekoliko pozneje pritegnila h kurirskemu delu še dva pogumna fanta, Jožeta Črešnika in Franca Polaneca iz Dornave.

Proti koncu junija so obiskali Severjevo skupino kurirjev komandant III. sektorja Stane Cuznar-Jure, inštruktor komande relejnega sektorja Ivan Mogu-Marko in tedanji komisar V. relejne linije Jože Novak-Lev. Skupino so vključili v sistem štajerskih relejnih zvez, ji dali vse potrebne inštrukcije za delo ter jo povezali s sosednjimi postajami S 8 v Halozah, ki je že delovala, in s S 15 na Kogu, ki so jo tedaj ustanavljali. Pozneje se je S 14 povezala tudi s S 17 na območju Ciglenc pri Vurbergu. Novi postaji so dali oznako S 14, za komandirja pa imenovali Severja. Na postaji je bilo tedaj šest kurirjev.

Življenje in delo te postaje je bilo nekaj izjemnega. V okolici ni velikih gozdov, ki bi nudili zavetje in varnost, prav tako se kurirji pozneje niso mogli skrivati v kaki zemljanki, ker jih je bilo vedno okrog 15. Zato so se razdelili v skupine, ki so bivale ločeno in se od časa do časa, povprečno enkrat na teden, sestajale. Vsaka je vzdrževala posebno zvezo; tako ena s S 15, druga s S 8, tretja pa s S 17. Te skupinice so bivale kratek čas zdaj pri tem pa spet pri drugem kmetu, ki je pomagal v osvobodilnem gibanju. Bivanje in delovanje kurirske postaje je bilo na ta način razširjeno na celotno Ptujsko polje.

V bližini ni bilo nikakega osvobojenega ozemlja, ves teren so okupatorji stalno nadzorovali.

Ko se je v drugi polovici leta 1944 fronta približala vzhodnim predelom naše dežele, so Nemci hiteli z obrambnimi pripravami. Vozili so vojaštvo, prebivalstvo pa silili h kopanju jarkov. Kurirji so kljub temu vztrajali na svojih položajih.

Najbrž pa ne bi vzdržali, če jim ne bi pomagali zavedni domačini, ki so jim dajali zavetje in hrano.

Postaja, ki je ob ustanovitvi štela šest kurirjev, se je poleti in na jesen močno povečala. Poleg Jožeta Roškarja-Dušana, ki je prišel kmalu po ustanovitvi, sta prišla v mesecu avgustu še Ivan Kranjc-Jura in Anton Puc. V začetku septembra se jim je pridružil

Kurirja postaje S 14 na Ptujskem polju, Franc Šmigoc-Mato in Avgust Bedenik-Janko

Avzug Bedenik-Janko, prej borec v Kalničkem odredu, po poklicu učitelj. Za njim sta v septembru prišla še Franc Kokot-Aleksander in Viktor Brodnjak-Mirko, oktobra pa še Franc Vrtič, Vlado Hebar-Filip, Franc Ozmec-Marko, Janez Kolenko-Rado, Franc Šmigoc-Mato, Franc Tobijas-Zvonko, Jakob Roškar-Još in Franc Rakuša-Tonč.

V prvi polovici oktobra 1944 sta prišla na tisto območje komandant linije Anton Ferlež-Jelen in komisar Albin Barle-Zoran, ki sta nadzorovala celotno reko linijo, vendar sta se pogosto zadrževala na S 14 in od tam hodila na inšpekcijska potovanja na ostale postaje V. linije.

Kurirska postaja S 14 je težko vzdrževala vse zveze, predvsem zaradi geografskih razmer. Preko nje je šla zveza čez Dravo do postaje S 8, občasno tudi na S 8a. Na drugo stran je vodila linija proti vzhodu na postajo S 15, na Kogu blizu hrvaške meje, proti zapadu pa na S 17 blizu Vurberga pred Mariborom.

Nemci so se zavedali, kolikšnega pomena so kurirske zveze za osvobodilno gibanje in so zato skušali na vsak način preprečiti zvezo čez reko. Zaplenili so vse čolne in jih spravili na dvorišče orožniške postaje v Markovcih. Nadzorovali so tudi splave. Domačinom so zaplenili vsak nov čoln. Od avgusta 1944 so Nemci uvedli dnevno in nočno patroliranje z motornimi čolni od Vurberga do Ormoža.

Kurirji pa so prehodu reke posvečali posebno skrb. Aktivista legalca Muhič in Matjašič v Borovcih sta jim naskrivaj izdelala čolne, ki so jih na svojih ramenih prenesli več kilometrov daleč do Drave.

Zvezo čez reko so vzpostavljali dvakrat tedensko. Dokler ni bila postavljena S 8a, so morali čez Dravo kurirji S 14. Ko je bila S 8a ukinjena, so pot spet prevzeli kurirji s S 14. Iz varnostnih razlogov so se posluževali treh prehodov, najprej kakih 500 metrov zahodno od Ptujja pri Spodnji Hajdini, javko s kurirji S 8 so imeli pri Rabeljčji vasi, kasneje pa nekaj sto metrov niže od izliva potočka Rogoznica v Dravo.

Največkrat so uporabljali prehod pri Novi vasi pod Ptujem, kjer je bil na majhnem otočku sredi reke zgrajen poseben bunker, ki so ga uporabljali kurirji, ki so se vozili čez reko. V bližini prehoda so zgradili še en bunker, v katerem so skrivali čoln. V pozni jeseni 1944 so ga Nemci odkrili in uničili.

Že pozno jeseni je komanda III. sektorja poslala kurirjem gumijast čoln, ki so ga našli v ruševinah zavezniškega bombnika, vendar ga niso mogli dolgo uporabljati. 31. decembra so na vožn-

ji padli v nemško zasedo, ki je čoln prestrelila, tako da se je potopil. Kurirji so se rešili s plavanjem. Da bi jih rešil iz zagate, jim je aktivist Zemljarič iz Vopošnice pri Bukovcih v rekordnem času, v štirih dneh, naredil nov lesen čoln. Takih primerov je bilo še več.

Ta zveza je kljub vsemu redno delovala. Le v izjemnih primerih, med večjimi hajkami, je bila začasno prekinjena, vendar nikoli za več kot za teden dni. Takrat so morali poiskati neposreden stik s sosednjo postajo, ki so ga našli s pomočjo tajnih javk pri aktivistih na terenu.

Zvezo s S 15 na Kogu so prav tako vzpostavljali dvakrat na teden, kurirji so morali skozi gosto naseljene kraje in čez prometne zveze. Posebno nevarnost so predstavljale stalne spremembe in premiki nemškega vojaštva po vaseh, tako da kurirji nikoli niso vedeli, kaj se je podnevi dogajalo na območju, koder so hodili. Javko so imeli ves čas v grapi pri Kogelu, severno od Kote 303. Zaradi bližnje fronte je bilo v vaseh vse več vojaštva in raznih delovnih enot, ki so kopale strelske jarke in gradile utrdbe. Težko je bilo zlasti pozimi, ko je zapadel visok sneg, ki je onemogočal hojo ob naseljih, ker so bile očiščene le glavne poti skozi vasi. Tako so morali na javko kar po cesti, kar pa je bilo zares nevarno.

Podobno je bilo z vzdrževanjem zveze s S 17. Sprva so imeli javko ob izlivu potoka Rogoznica v Dravo, pozneje pa na Mestnem vrhu severno od Ptuja, še kasneje pa v Lackovem gozdu pri Novi vasi. Tudi na to zvezo so hodili dvakrat tedensko. Na poti so morali prečkati več cest in mostov, ob katerih so bile dostikrat zasede. Posebno tvegano je bilo pozimi, ko so se na glavnih cestah večkrat srečali z nemškimi patruljami, pa so navadno uporabili razne zvijače, da so se izognili streljanju.

Neke noči so šli po spluženi cesti na javko s S 15 proti Ormožu. Ko so prišli do razsvetljenega gasilskega doma v Trgovišču, so skozi okno videli v notranjosti polno vojakov, ki so legali k počitku. Odšli so naprej. Pri sosednji hiši so opazili stražarja, pri drugi pa dva. Bili so pripravljeni, da jih bo stražar ustavil, vendar se ta ni zmenil zanje. Pri Veliki Nedelji so šli ob orožniški postaji, pa jih tudi ni nihče opazil. Tako so nemoteno in pravočasno prišli do javke.

Ob ustanovitvi so bili slabo pripravljeni na spopade z Nemci. Nekateri so imeli puške, drugi le lovsko orožje, potrebovali pa bi predvsem avtomatsko orožje, brzostrelke in bombe, saj so se z Nemci spopadali iz neposredne bližine. Kasneje jim je komanda relejnega sektorja poslala nekaj pušk in brzostrelk, ostalo so si morali oskrbeti sami. Tako so v samem Ptujju razorožili podoficir-

ja Šantla, domačina in njegovega nemškega prijatelja in dobili brzostrelko, pištolo in precej municije.

Sredi novembra so se kurirji zadrževali pri Francu Liplinu v Gajevcih. Ko so bili na seniku, so v hišo prišli trije Nemci. Eden od njih je kmalu odšel, druga dva sta ostala do noči in popivala. Kurirji ju v hiši niso hoteli napasti, pač pa so jima zvečer na cesti proti Markovcem pripravili zasedo. Ko so orožnika ustavili, se ni sta hotela predati. Zato so ju prerešetalih rafali iz brzostrelk. Kurirji so bili bogatejši za dve brzostrelki, dve pištoli in nekaj municije.

Kurirji so organizirali več akcij. Tako so minirali progo med Moškanjci in Veliko Nedeljo, razorožili komandirja vermanov v Moškanjcih in še nekaj drugih nemških funkcionarjev, na več krajih so zaplenili vermanske in gasilske uniforme ter drug material. Septembra so v Tobijasovi viničariji zaplenili različno blago, prav tako v nemških trgovinah. Vse so potem razdelili aktivistom in drugim sodelavcem, nekaj pa so ga poslali komandi relejnega sektorja.

Nekega večera proti koncu novembra so Vitez, Janko, Marjan in Mato opazili na Dornavskem polju blizu železniške proge oklepni avtomobil. Ko so ugotovili, da je prazen, so zlezli vanj, odmontirali mitraljez, vzeli večjo količino municije v okvirjih, dva »pancerfausta«, več ročnih bomb, zaščitnih mask in druge opreme. Predno so zapustili oklepnik, so onеспособili motor. Bencina v avtu ni bilo, saj so ga šli Nemci sami iskat v Moškanjce. Težko natovorjeni so se pozneje srečali. Začelo se je streljanje, vendar so se kurirji umaknili brez izgub. Premočeni, ker so morali prebresti Pesnico, so se zjutraj izmučeni vrnili v svojo bazo.

Ko se je neke noči v novembru skupina kurirjev vračala iz javke s S 17, je v Dornavi v neki globeli poleg železniške proge naletela na nemško zasedo. Z Vitezom in Mirkom je prišel z javke tudi komandant linije Anton Ferlež-Jelen ter Kolar, ki je bil iz brigade na Pohorju poslan na okrevanje v domači kraj. Vitez in Jelen sta hodila spredaj. Kod dober poznavalec terena je prvi začutil, da nekaj ni v redu. Bolj slutil je, kot videl, da mora biti nekdo v bližini. Stopil je še nekaj korakov mimo grma, se hitro obrnil in posvetil z baterijo, ki je osvetlila obraz nemškega vojaka, ki je imel vanj obrnjeno brzostrelko. Luč je Nemca očitno zmedla, zato je zaprl oči in se ob tem že zadržal »halt!«, kar so v zboru za njim povzeli tudi drugi v zasedi. Začelo se je streljanje. Kurirji so bili kar pomešani z Nemci. Pomaknili so se nekoliko nazaj, si poiskali kritje ter od tam streljali. Nemci so se spustili v beg do železniške čuvajnice v Dornavi, od koder so potem klicali v Ptuj po pomoč.

Ko so kurirji nadaljevali pot, so nekaj metrov za mestom zase-de naleteli na žico, ki je bila napeta čez pot, po kateri so morali iti. Nemci so namreč navadno spustili partizane mimo, nato pa vžgali po njih. Ob žici, ki bi zadržala umikajoče, bi jih nato potolkli. Tokrat jim to ni uspelo.

V začetku februarja so okupatorji prizadejali težek udarec kurirjem s S 14 in celemu ptujskemu okrožju. V noči od 3. na 4. februar 1945 so kurirji te postaje pod vodstvom komandanta linije Jelena in skupina aktivistov ptujskega okrožja pod vodstvom Franca Belšaka-Toneta pri domačinih v Gajevcih pobirali vermanske in gasilske uniforme. Po končani akciji so ti, pred svitom prišli do vasi Gorišnica. Ker zaradi snega in svitanja niso mogli naprej, so šli v hišo Marije in Mirka Toplaka, da bi tam predanili. Gospodarja Mirka ni bilo doma, žena Marija je bila sama z dvema otrokoma.

Kurirji in aktivisti so legli k počitku, pred vrata pa postavili stražarja, ki pa ni imel dosti pregleda nad okolico. Sosed Firbas, ki je bil še vedno navdušen hitlerjanec, je Nemcem v Ptuj sporočil, da so pri sosedu partizani. Okrog druge ure popoldne je stražar opazil Nemce, ki so takrat že obkolili hišo. O tem je hitro obvestil komandanta Jelena, ki je borce razdelil na položaje, pri oknih, vhodnih vratih in na podstrešju. Nemci so poslali soseda Podplatnika v Toplakovo hišo, da bi nagovoril partizane k predaji, kar pa mu ni uspelo. Začel se je boj na življenje in smrt. Nemcev je bilo 250, na gosto so se razporedili okrog domačije, zunaj obroča pa naredili še mitralješka gnezda, tako da je bil pobeg res nemogoč.

Po kakšni uri neprekinjenega streljanja je začelo kurirjem primanjkovati municije. Računali so z možnostjo, da bodo boj zavlekli do noči, nakar bi v temi poskušali hišo zapustiti. Vendar je zaradi pomanjkanja municije komandant Jelen že okrog štirih dal povelje za juriš na prosto in tudi sam planil iz hiše. Že nekaj metrov naprej ob skednju je padel. Za njim je jurišal komandir postaje Rudi Sever-Vojo, ki je bil takoj težko ranjen. Pobral se je in z zadnjimi močmi tekel za hišo, kjer se je ob potočku zgrudil. Ker ni mogel naprej, je aktiviral bombo in umrl kot junak.

Po teh neuspešnih poskusih ni nihče več tvegala preboja. Skozi okna niso mogli zaradi rešetk, tako da so bila vrata edini izhod. Vsi so se razmestili na položaje za okni. Medtem je bil zadet v glavo sekretar komiteja Belšak, kurirja Roškarja pa sta dva strela tudi v glavo težje ranila. Bili so že skoraj brez streliva, vsi po-

veljniki so bili mrtvi. Ostalim je upadel pogum in so se čez kake pol ure Nemcem predali.

Nemce so ujete partizane razdelili v dve skupini. V eni so bili tisti, ki so znali nemško. Vse so temeljito preiskali, jim razen čevljev vse pobrali, nato pa so jim zvezali roke na hrbtu in jih odgnali do glavne ceste, kjer so jih naložili na kamion in odpeljali v Ptuj. Po hudih mučenjih so jih nato poslali v Maribor, kjer so ustrelili Franca Solirca, rojenega 1925 v Bukovcih, Martina Ljubeca, rojenega 1919 in Alojza Strelca, rojenega 1913 v Novi vasi pri Markovcih. Ranjerega Jakoba Roškarja-Jošta so odpeljali v Šoštanj in ga tam ustrelili.

Anton Ferlež-Jelen, komandant V. relejne linije (Dravske). Padel pri opravljanju dolžnosti 4. 2. 1945 v Gorišnici na Ptujskem polju

Usoda drugih petih junakov ni bila v začetku nič kaj obetajoča. Najprej so bili prav tako obsojeni na smrt, toda konec marca so bili poslani v neko kazensko enoto na zahodno fronto, kjer so padli v ameriško ujetništvo in se po osvoboditvi vsi vrnili na svoje

domove. Tako so Franc Ozmec iz Cvetkovcev, Franc Podplatnik iz Placerovcev, Franc Rakuša iz Dornave, Janez Mikša iz vasi Strelci in Stanko Vajda-Bojan iz Stojncev le po naključju ušli smrti.

Tregedija v Gorišnici je zahtevala osem žrtev, v spopadu so padli najboljši kurirji in aktivisti tega območja. Sekretar okrajnega komiteja Ptuj Franc Belšak-Tone, rojen 1922 v Muretincih, komandant V. relejne linije, podporočnik Anton Ferlež-Jelen, rojen 1925 v Zalogu pri Ljubljani, komandir postaje S 14 Rudi Sever-Vojo, rojen 1920 ter kurir Franc Tobijas-Zvonko, rojen 1919, oba iz Moškanjcev.

Za novega komandanta V. relejne linije je komanda sektorja imenovala Rudija Lutarja-Borisa, za komandirja postaje pa Ivana Frica-Viteza. Po tragediji v Gorišnici je bilo na postaji poleg komandirja Viteza še dvanajst kurirjev: Jože Roškar-Dušan, Ivan Kranjc-Jura, Avgust Bedenik-Janko, Franc Kokot-Aleksander, Franc Vrtič-Boris, Vlado Hebar-Filip, Janez Kolenko-Rado, Franc Šmigoc-Mato, sanitetni referent Janko Horvat-Marjan, Viktor Brodnjak-Mirko, Slavko Erhatic-Tarzan, Janez Čagran-Miha in Jakob Horvat. Zadnja dva sta se jim pridružila že po tragediji. Takšna je postaja delovala do osvoboditve.

Kot je bilo omenjeno že v začetku, S 14 ni imela stalnega bivališča, skupine so se zadrževale pri mnogih družinah. Tako pri Alojzu Obranu v Moškanjcih in pri Ivanki Šešerko v isti vasi. Zaveťe so pozneje našli v vaseh na Ptujskem polju, v vaseh na desnem bregu Drave, v Pobrežju pri Vidmu, v Slovenskih goricah v Slomih, na Polenšaku ter pri Tomažu pri Ormožu.

Pomagali so jim: Roza Šilak v vasi Strejaci pri Moškanjcih, Marija Kovačec-Cuka, viničarka na Cvetkovskem vrhu, Fric Petek in njegova žena Antonija v Cvetkovcih, Anton Ozmec iz Cvetkovcev, Terezija Feguš iz Zamušanov, Filomena Nemec iz vasi Slomi, učiteljica Jerica Visenjak, mati kurirja Avgusta Bedenika, Mica Golob iz vasi Žamenci in Marija Čagran iz iste vasi, prav tako Jože Antolič iz Šumencev, Franc Liplin iz Gajencev, Terezija in Franc Polh, železniški čuvaj na zapornici v Dornavi, Drago Čuš pd. Golob v Mezgovcih, Jerica Firbas iz Sobetincev, uradnica na občinskem uradu v Markovcih, Janez Sisinger v Forminu, Franc Vavpotič-Škof iz Male vasi, Tonejeva družina v Novi vasi pri Ptuj, družina »Pri tetki« v Novi vasi in Kolaričevi v Novi vasi.

Nekateri od njih so zato žrtvovali tudi svoje življenje.

Kolaričeva hčerka Anica-Breda je bila dekle padlega komandirja Severja. Bila je ena tistih hrabrih mladink, ki se niso bale no-

bene naloge. Nasmejana in prikupna je bila, povsod priljubljena, znala je Nemcem spretno izvabiti dragocene podatke za kurirje in aktiviste. Kakor njen fant je bila tudi ona študentka, absolventka učiteljsišča. Po fantovi smrti se je še bolj zagrizla v aktivistično delo. Marca 1945 je bila aretirana in nato nekje pod Pohorjem ustreljena.

Pri Dragu Čušu-Golobu je bila ena prvih kurirskih postojank, v njegovem bunkerju so imeli shranjeno razno blago. Vendar jih je nekdo izdal in 10. oktobra 1944 so Nemci obkolili hišo, gospodarja Draga odgnali in ubili.

Domačini, pri katerih je imela S 14 postojanke, so bili zanesljivi obveščevalci, prav tako mnogi drugi. Preko zanesljivih javk so kurirjem sporočali podatke o nemški dejavnosti in premikih.

Zadnje mesece pred osvoboditvijo so na Ptujskem polju delovale precej številne Treckove skupine tako imenovanih raztrgancev. Med ljudi so prihajali oblečeni kot kmetje, s sekiro ali motiko na rami. Predstavljali so se kot delavci na begu iz Nemčije ali kot dezerterji nemške vojske. Obiskovali so kmete, ki so jih sumili, da pomagajo partizanom, predvsem okrog Polenšaka, v Šamencih, Slomih pa tudi po drugih vaseh. Pravili so, da iščejo zvezo s partizani in tako lovili nič hudega sluteče ljudi.

Navzlic težkim razmeram je bilo kurirsko življenje in delo na S 14 dobro organizirano. Vsakič, ko so se sestali, so imeli politične ure in vojaške vaje. Na postaji je vladala disciplina in dobro tovarištvo. Nastale probleme so sproti in skupno rešavali. Med obstojem S 14 od junija 1944 do osvoboditve je dalo življenje za svobodo pet kurirjev, to je tretjina, poleg njih pa še komandant linije Jelen. Najtežji je bil položaj proti koncu vojne, ko se je sovražna vojska umikala z Balkana in je bil ves severovzhodni del Slovenije prenapolnjen z umikajočim se nacističnim in ustaškim vojaštvom ter z drugimi kvizlingi, ki so rešavali svojo kožo pred prodirajočo JLA.

Vsa ta umikajoča svojat si je v svojih poslednjih krčih prizadevala poiskati še več žrtev med prebivalstvom, ropala in pobijala je tudi neoborožene vaščane, da bi se tako še zadnjič maščevala za svoj poraz. Ko so bili drugi predeli domovine že osvobojeni, je ta del Slovenije še preživljal pravo vojno uničevanje in pustošenje.

Končno je tudi to minilo. Na dan osvoboditve so se kurirji zbrali in s pesmijo poslovili od dobrih, zvestih ljudi, ki so jim v težkih časih tako zelo pomagali.

Na S 14 so službovali: Rudi Sever-Vojo, prvi komandir, Janez Fric-Vitez, drugi komandir in kurirji: Jože Roškar-Dušan iz Bu-

kovcev, Ivan Kranjc-Jura iz Gajevcev, Jože Črešnik iz Moškanjcev, Avgust Bedenik-Jura iz Žamenc, Franc Kokot-Aleksander iz Moškanjc, Franc Vrtič tudi iz Moškanjc, Vlado Hebar-Filip, iz Osluševcev, Franc Ozmec-Marko iz Sodencev, Anton Puc iz Gorišnice, Janez Kolenko-Rado iz Male Vasi pri Ptuju, Franc Šmigoc-Mato iz Ptuja, Janez Čagran-Miha iz Žamenc, Jakob Hrovat iz Strelcev, Viktor Brodnjak-Mirko, Slavko Erhatič iz Osluševcev, Franc Polanec iz Dornave, Franc Tobijas-Zvonko iz Moškanjcev, Jakob Roškar-Još iz Cvetkovcev, Stanko Vajda-Bojan iz Stojncev, Franc Rakuša-Tonč iz Mezgovcev, Janez Mikša iz Strelcev, Franc Podplatnik iz Placarovcev in bolničar Janko Horvat-Marjan.

Viri : Albin Barle-Zoran: Kurirska postaja S 14, rokopis. Franc Kokot-Aleksander: Spomini kurirja s S 14, rokopis. Ivan Fric-Vitez: TV postaja S 14, rokopis.

Kurirska postaja S 15 na Kogu v Slovenskih goricah

Pokrajina med Ormožem, Ljutomerom ter hrvaško mejo skoraj ni poraščena z gozdovi. Kakor daleč seže pogled, sami valoviti griči, vinogradi, z gosto posejanimi domačijami po obronkih. Taka pokrajina je bila za partizansko bojevanje povsem neprimeren. Vendar se je tudi tu poleti 1944 organizirala partizanska enota in vzdržala v izredno težavnih pogojih vse do osvoboditve.

Julija 1944 je sekretar komiteja za ljutomersko področje Slavko Ivanjšič-Boris na pobudo Oblastnega komiteja za Štajersko osnoval na Kogu kurirsko postajo, ki naj bi povezala najbolj vzhodne predele Slovenije in Prekmurje s političnim in vojaškim vodstvom NOB v okupirani Štajerski in preko njega s centralnim vodstvom osvobodilnega gibanja Slovenije. Med ilegalci je Boris izbral sedem domačinov, za prvega komandirja je določil Janeza Viherja-Oskarja, delavca iz Plešivice pri Ljutomeru. Prvi kurirji na postaji so bili: Alojz Dolinšek-Pavel iz Vodrancev, Jože Alt-Janko iz Razkrižja in Vinko Puklavac-Srečko, zidar iz Koga.

Avgusta je prišel na to področje inštruktor komande III. rejejnega sektorja Franc Plankar-Čičko, ki je postajo vključil v rejejno linijo, jo povezal s S 14 in jo poimenoval S 15. S S 14 je vzdrževala zvezo dvakrat tedensko, povezana pa je bila tudi z rajonskim komitejem in z aktivisti, ki so se zadrževali največ okrog Cerovca, severovzhodno od Ljutomera. Kmalu zatem je Čičko vključil v sistem rejejnih zvez tudi postajo S 15a v okolici Štrigove v Medžimurju. Kakor kurirji S 14 so tudi kurirji na Kogu opravljali

kurirsko službo v najtežjih pogojih, vendar uspešno vse do osvoboditve.

Vas Kog leži na skrajnem vzhodnem robu Slovenskih goric. V bližini, komaj nekaj kilometrov proč, je bila meja s takratno Madžarsko, ki je bila zavarovana z močnimi posadkami nemških graničarjev, pretežno Avstrijcev, največ med njimi je bilo zagrztenih in prepričanih nacistov, ki so še tedaj verjeli v Hitlerjevo zmago. Zato so še budneje kontrolirali prebivalstvo.

Domačine je po teh krajih že leta 1941 politično dokaj razgibal profesor Jože Kerenčič iz Jastrebcov pri Kogu. Žal je gibanje po njegovi smrti in smrti njegovih tovarišev že konec leta 1941 zamrlo. Šele leta 1943, ko je na ta teren prišel Slavko Ivanjšič-Boris, do tedaj borec v Pohorskem bataljonu, je osvobodilno gibanje na novo oživilo. Poleti 1944, ko je začela z delom kurirska postaja, se je še bolj razmahnilo. Kurirji so poleg vzdrževanja zvez opravljali tudi delo političnih aktivistov. Pri tem so bili zelo uspešni, saj so bili nenehno med ljudmi, s katerimi so se dobro razumeli. Bili so edini, ki so jim posredovali novice, ki so prihajale k njim z drugih postaj. Poleg tega so med ljudi delili tudi literaturo.

Kurirji so se razdelili v dve skupini. Ena je vzdrževala zvezo s S 14, druga pa z aktivisti. Njihove poti na zveze so bile nekoliko lažje poti s S 14 ali S 8, ker jim ni bilo treba čez to ali ono reko. Oviro je za zvezo s S 15a predstavljala le nemško-madžarska meja, preko katere je šla zveza naprej v Prekmurje. Javko s S 15 so imeli na podnožju hriba Robadje v Medžimurju, oddaljene približno 12 km.

Javko s S 14 so imeli v gozdu Šardinje pri Veliki Nedelji, oddaljeno 15 km. Na javko s kurirji okraja Ljutomer na območju Cerovca je bilo treba prehoditi tudi približno 12 km. Na vse te javke so hodili dvakrat na teden. V skrajnih primerih so uporabljali tudi rezervne javke.

Če kurirjev s sosednje postaje ni bilo na redno javko, so jih uro pozneje čakali na rezervni. Kadar pa tudi tam zveze ni bilo, je bilo treba s pomočjo zaupnikov poiskati sosednjo postajo. Na zvezo so vedno hodili po trije kurirji, eden ali dva sta hodila spre-daj, tisti, ki je nosil pošto, pa zadaj.

Budnost in neprestana skrb za varnost sta bili načeli, ki so ju tudi kurirji te postaje vedno spoštovali. Vsak je moral poleg poguma, zdržljivosti in poznavanja terena pokazati tudi veliko mero požrtvovalnosti in predanosti.

Da bi obvarovali postajo in omogočali njeno delovanje, se kurirji niso smeli spuščati v vojaške akcije. Le včasih so si tako priskrbeli orožje, saj so bili dolgo zelo slabo oboroženi.

Septembra 1944 so vdrl v občinski urad v Miklavžu pri Ormožu, kjer so zaplenili pisalni stroj in nekaj drugega materiala ter poslopje nato zažgali. V začetku oktobra so napadli nemško posadko v šoli na Kogu. Akcija ni uspela, ker so jim graničarji udarili v hrbet. Novembra so napadli nemško postojanko v Šalovcih, dva Nemca sta padla, drugi so se razbežali. Kurirji so dobili dve puški, 6 pištol in večjo količino municije.

Konec novembra je nekaj kurirjev na poti na javko naletelo na nemškega vojaka. Prišlo je do spopada, Nemec je bil ubit, kurirji pa so dobili še eno puško in municijo. 15. novembra so se ob prehodu čez mejo spopadli z nemškimi graničarji. Že po prvih streljih so jurišali na sovražnika, dva so ubili, druge pa pognali v beg. Spopad je trajal le malo časa, zato so kurirji še pravočasno prišli na javko s kurirji S 15a.

Januarja 1945 je prišla po liniji s Pohorja minerska skupina, ki so ji kurirji pomagali minirati železniško progo pri Središču ob Dravi. Pri Lenti pri Ormožu je lokomotiva aktivirala mino in bila pri tem poškodovana. Druga mina je bila postavljena v Loperšicah na mostu čez potok Libanje. Lokomotiva, ki je privozila na mino, je iztirila, en vagon pa je zdrknil v vodo. Tretjo mino, ki je bila postavljena na kretnicah v Središču, so Nemci odkrili in odnesli. Naslednji dan je eksplodirala v kleti orožniške postaje in povzročila precejšnjo škodo.

Februarja je devet kurirjev napadlo občinski urad v Gornji Duнави v Medžimurju. Uničili so celoten arhiv, zaplenili radio aparat, nekaj denarja in večjo količino raznega drugega blaga. Ob povratku so se na meji spopadli z graničarji, ki pa so se po krajšem streljanju umaknili.

Med obstojem se je na postaji zvrstilo 16 kurirjev. Prvi komandir Janez Viher-Oskar je že po mesecu dni odšel na politično delo. Za njim je bil mesec dni komandir Vinko Puklavec-Srečko, ki je bil nato tudi poslan na politično delo v Ljutomersko okrožje. Tretji komandir je bil Ivan Romih-Tarzan, ki pa se je zapil in bil zaradi tega odstavljen. Na njegovo mesto je bil imenovan Alojz Dolinšek-Pavel iz Vodrancev, ki je vodil postajo v najtežjih pogojih do osvoboditve.

Pri opravljanju kurirskih dolžnosti so padli: Janko Vrbancič-Ivan iz Koga, decembra 1944 v Strehovcih v boju z Madžari, Franca Novaka-Alojza so Nemci ujeli v neki zasedi in ga nato ustrelili,

kurir Gaber pa je bil ubit v spopadu na Kajžarju, 24. januarja 1945.

Omeniti je treba še nekaj tistih zavednih družin in posameznikov, ki so kurirjem pomagali. Tako družina Antona Šnajderja v Zasavcih, pri katerem so imeli tudi bunker, ki pa so ga marca 1945 Nemci in Vlasovci po izdaji odkrili. Gospodarja Toneta so ustrelili pred hišo, ženo in vse tri otroke so odpeljali s seboj v Ljutomer. Pred odhodom so še zažgali domačijo. Hčerki Marijo in Frančko so po nekaj tednih ustrelili pri Moti ob Muri.

Pomoč so kurirji dobivali tudi pri Rizmanu v Lačavesi. Ti so sodelovali v osvobodilnem gibanju že za časa Kerenčiča v letu 1941. Novembra tega leta so Nemci aretirali gospodarja Franca, njegovo ženo in hčerko, medtem ko sta se sinova skrila in tako ostala doma. Rizmanova žena je nato v taborišču umrla, oče Franc in hčerka sta bila pozneje izpuščena. Starejšega sina pa so aretirali in ga leta 1941 kot talca ustrelili. Ostali so vsi pomagali kurirjem. Istega dne kot k Šnajderju je izdajalec pripeljal Nemce tudi k Rizmanu, ki so jih tudi aretirali. Rizmana so odpeljali v taborišče, hčerko pa skupaj s Šnajderjevima deklicama ustrelili na Moti.

Branko, sin Jakoba Zabavnika, kmeta v Jastrebcih, vdovca z devetimi otroki, je bil tudi Kerenčičev sodelavec in je bil aretiran in ustreljen že leta 1941. Leta 1942 so Nemci vse člane družine internirali. 1944. leta sta se iz taborišča Auschwitz vrnili hčerki Zora in Ljubica, ki sta se takoj povezali z aktivisti OF. Kurirji so v njihovi hiši imeli varno postojanko vse do osvoboditve. Za to ni vedel niti oče, ki je bil zaposlen na občini na Kogu.

Kurirji so večkrat hodili tudi v hišo Marije Zadravec v Lačavesi. Marija je bila vdova s šestimi otroki, mož je naredil samomor, ko so ga Nemci hoteli aretirati. Njena domačija je bila ena glavnih kurirskih postojank, saj so se tam zbirali skoraj vsak večer. K tej hiši so prihajali tudi novinci, ki so jih pošiljali naprej v brigado. V Lačavesi so se zadrževali tudi na domačiji Jožeta Hlebca.

V Hermancih so se oglašali pri Jožetu Soviču in njegovi ženi. Njuna hčerka je bila mladinska aktivistka in je le nekaj tednov pred osvoboditvijo padla. Kurirji so imeli postojanke tudi pri Julijani Štampar na Kogu, pri Jožetu in Barbari Borko v Vodrancih, pri Uršuli Dolinšek, Vinku Čurinu, Francu Tropu, Sever Elizabeti in Bolfenku Percu v Odrancih. V naselju Vitana so se včasih zadrževali pri Jožetu Zadravcu, Ivanu Mišku in Francu Mlinariču. Mlinaričev sin Štefan je dezertiral iz nemške vojske in bil sprejet na S 15.

Proti koncu leta 1944 se je položaj za kurirje precej poslabšal. Preko tega območja je potekala nemška obrambna črta, ki so jo Nemci z vso naglico izpopolnjevali, ker so upali, da bodo tu zavstavili prodiranje Rdeče armade. Nemško vojaško je zasedlo skoraj vse hiše, zato so se kurirji takrat težko preživljali. V aprilu so bili v okolici srditi boji med Nemci in Bolgari, tako da je del kurirjev S 15 nekaj dni preživel pod zemljo med dvema sovražnima položajema.

Kurirska postaja se je kljub takemu položaju obdržala. Kljub nemogočim razmeram so v tistih tednih vsaj za silo vzdrževali zvezo s S 14 in z Ljutomerskim aktivom.

Konec aprila so se kurirji prebili na drugo stran bojnih položajev ter se nekaj časa zadržali v Središču, po osvoboditvi Ljutomeru pa odšli v mesto in se tam nastanili v orožniški postaji. Od tam so opravljali kurirske dolžnosti v novih pogojih, vse do osvoboditve domovine.

Kurirji na S 15 so bili: Janez Viher-Oskar, prvi komandir, Vinko Puklavec-Srečko iz Koga, Ivan Romih-Tarzan, Alojz Dolinšek-Pavel iz Vodrancev, Martin Čurin-Miran tudi iz Vodrancev, Silvo Valpotič-Mirko iz Globokega, Matija Luskovič-Rajko iz Globokega in Vinko Puklavec, Janko Vrbančič-Ivan iz Koga, Franc Novak-Alojz iz Štrigove, Franc Zadravec-Dušan iz Kajžarja, Franc Polanjko iz Dobrave pri Ormožu, Jože Zadravec-Osvetnik iz Huma, Franc Sever iz Središča ob Dravi in Jože Alt-Janko iz Globoke pri Razkrižju.

Viri : Albin Barle-Zoran: Kurirska postaja TV S 15, rokopis. Vida Luskovič: Podatki postaje S 15, rokopis. Slavko Ivanjšič-Boris: S 15, rokopis. Matija Luskovič: Odgovori na vprašanja, rokopis.

Kurirska postaja S 15a pri Štrigovi v Medžimurju

Avgusta 1944 sta prišla Ivan Mlakar-Sergej in Franc Plankar-Čičko v Medžimurje, na območje bivših jugoslovanskih občin Štrigova in Razkrižje, ki sta bili tedaj pod madžarsko okupacijo. Z njima je bil tudi domačin študent Juš Kramar, ki je kot aktivist OF potoval iz Ljubljane v Prekmurje.

Sergej in Čičko sta dobila zvezo s člani prvega odbora OF v teh krajih, s predvojnimi komunistom, sekretarjem pokrajinskega komiteja Francem Smolkovičem iz Gibine, Simonom Kutnjakom iz Razkrižja in Valentinom Strahom.

Horvatič in Smolkovič sta že prej prevažala ilegalce, pa tudi druge čez Muro v Prekmurje. Postajo pa je ustanovil in bedel nad

njeno dejavnostjo Franc Alt-Milan. Po Čičkovem in Sergejevem prihodu je dobila samo oznako in od tedaj je bila vključena v sistem relejnih zvez.

Prvi komandir postaje, ki je dobila naziv S 15a, je bil Franc Novak-Janko, kurirji pa Viktor Krznar-Metod, Franc Žibek, Mirko Dolanc iz Hrastnika in Franc Kermek iz Globoke.

S 15 a je kot končna postaja kurirskih zvez na vzhodnem predelu Slovenije vzdrževala zvezo s S 15 na Kogu, obenem pa skrbela za varen prehod ilegalcev čez Muro. Vzdrževanje zveze s S 15 ni bilo lahko, saj so morali dvakrat na teden prečkati močno zastraženo madžarsko-nemško mejo. Med postajama so imeli dogovorjeno javko na območju vasi Robadje ali Šprinca, vseeno pa so največkrat nosili pošto in literaturo kar od ene do druge postaje. Pri prehodu čez mejo je večkrat prišlo do spopadov, zlasti z madžarskimi graničarji. Tako sta padla dva kurirja S 15a.

Kmalu po vzpostavitvi S 15a so ustanovili še pomožno kurirsko postajo oziroma patroljo, ki je vzdrževala promet čez Muro. To patroljo je vodil Martin Golenko-Krištof, z njim je bil Vinko Rajner-Vinc, pozneje sta se jima pridružila še Ivan Horvatič in Franc Smolkovič, ki sta že prej kot legalca pri prevozih sodelovala s patroljo. Oba sta bila doma tik ob reki in sta dovolj dobro nadzorovala dogajanja ob reki, ki jo je madžarska policija močno kontrolirala, da bi preprečila ilegalne prehode in onemogočila gibanje prebivalstva.

Novembra 1944 je prišel do S 15a komandant linije Anton Ferlež-Jelen, ki je ob tej priliki zamenjal komandirja Janka in na njegovo mesto postavil Lojzeta, ki je bil prej namestnik komandirja postaje.

Območje, na katerem je delovala S 15a, je spadalo pod madžarsko oblast, ki je imela policijske postojanke v Razkrižju, Štrigovi in v Gibini. Madžare so prebivalci močno sovražili zaradi nasilja in grobih odnosov do njih, zato jih niso ubogali. Razprostranjenost osvobodilnega gibanja, uspehi in ugled NOV ter zmage na zavezniških bojiščih — vse to je pripomoglo, da se je S 15a zmogla obdržati do osvoboditve. Zveze so bile občasno tudi prekinjene, vendar so kurirji vestno in uspešno opravljali svoje naloge. Poleg že prej omenjenih je bil kot kurir na tej postaji tudi Martin Kustec iz Srednje Bistrice. Med službovanjem so padli trije: Viktor Krznar-Metod, Franc Žibek in Mirko Dolenc.

V januarju 1945 se je na postaji dogodila huda nesreča. S S 15 je prihajala na S 15a ekipa, pod vodstvom Milana Podlogarja iz komande V. linije, z njim sta bila Jože Alt in Valpotič Savo-Martin,

kurirja S 15. Blizu domačije Jožeta Škrleca v Šprincu, kjer je bila S 15a, jih je pričakal sekretar komiteja Franc Alt-Milan. Na Podlogarjevo vprašanje: »Kdo tam?« je Milan odgovoril: »Alt!« To je Podlogar razumel kot Halt! in je takoj vžgal z brzostrelko po postavi v temi. Franc Alt-Milan je bil takoj mrtev.

Franc Alt je bil že pred vojno komunist. Albin Barle-Zoran, ki ga je imel priliko spoznati, se ga spominja kot izrednega človeka, ki je bil idejno-politično močan in marksistično izobražen ter je imel občutek za presojo in načrtovanje pravih akcij v obstoječih razmerah v Medžimurju. Zoranu je pripovedoval o predvojnih srečanjih s Titom v Zagrebu.

Zadrževali so se po skednjih in hišah aktivistov in zaupnikov, ki so jim nudili zaščito. Svoje baze so imeli na domačijah v Globoki, Robadji, Šrincu, Razkrižkem vrhu in v Golinsčaku. Nikoli niso bili izdani.

Kurirji so se s hrano in drugim oskrbovali pri kmetih, ki so jim vse dajali prostovoljno. Težko je bilo le, ko se je čez te kraje pomikala fronta. Vendar je postaja opravljala svoje delo do osvoboditve.

Komandir postaje S 15a je bil Franc Novak-Lojze, kurirji pa so bili: Viktor Krznar-Metod, Franc Kermek-Ciril iz Šprinca, Martin Kustec iz Srednje Bistrice, Franc Žibek, tudi iz Šprinca, Mirko Dolanc iz Hrastnika, Vinko Rajner-Vinc, Martin Golenko-Krištof, Ivan Horvatič, Franc Smolkovič iz Gibine, Aleksander Krathala-Oskar iz Fanfija in Simon Kutnjak iz Razkrižja.

Viri: Albin Barle-Zoran: Kurirska posaja S 15a, rokopis. Ivo Hrovatič: Kurirske veze v Prekmurju, rokopis.

Kurirska postaja S 17 pri Vurbergu

V okolici Lenarta in Vurberga v Slovenskih goricah se je v prvi polovici leta 1944 zadrževal Osojnikov vod, zaščitna četa aktiva okrajnega komiteja Lenart, ki je vzdrževal tudi kurirske zveze s sosednjimi aktivi oziroma okraji.

Avgusta 1944 je s Pohorja prišla čez Dravo skupina kurirjev, poslana preko komande III. sektorja, da vzpostavi zveze in postaje na levem bregu Drave. Skupino, v kateri so bili poznejši komandant V. linije Ciril Lukman-Slavc, bodoči komisar Jože Novak-Lev in kurir Jože Ogrin, je vodil Ivan Mogu-Marko, inštruktor pri komandi sektorja. Ko so na javki čakali na zvezo s sekretarjem okraja Lenart Srečkom Rojsom-Nikom, so jih napadli Nemci

in jih razbili. Kurirja Jožeta Ogrina so pri prebijanju iz nemškega obroča smrtno zadeli, ostati trije so se rešili, vsak na svojo stran. Lev in Slavic sta ostala na tem območju, Marko pa se je vrnil na Pohorje. Slavic, ki je bil ob napadu ranjen, je odšel na svoj dom v Rošpoh in se tam zdravil. Po okrevanju se je vrnil in poiskal zvezo z Osojnikovim vodom. Jože Novak-Lev, ki je medtem delal pri organiziranju kurirske zveze med že postavljeno S 15 in S 15a, je potem nekaj časa ostal na S 14, da bi dobil zvezo s Slavicem.

Jože Novak-Lev se je lotil postavitve kurirske postaje. Iz Osojnikovega voda je ob soglasju sekretarja Nika dobil nekaj borcev-domačinov in z njimi organiziral S 17. Za vodjo je postavil komandirja Alfreda Pirherja-Iva. Z njim je bil najprej Ivan Alt-Matjaž, kmalu pa so prišli k njima še Ernest Ramuta-Tomaž, Franc Grajfoner-Peter in Dominik Vauda, jeseni pa še: Daniel Ramuta-Drago, Franc Vtič-Rado, Ambrož Vodan-Janko in Ivan Golob-Marko.

Kurirji postaje S 17, Ciglenca pri Vurbergu. Pri kurirjih na obisku politični komisar V. linije Albin Barle-Zoran, spredaj drugi z leve

Ko je Slavic postavil še S 16, je za komandirja imenoval Alfreda Pirherja-Iva, za njegovega naslednika na S 17 pa imenoval Iva-na Alta-Matjaža.

Takoj po organizaciji postaj so bile vzpostavljene tudi zveze med S 17 in S 16 ter med S 17 in S 14 ter z okrajnim komitejem KPS Lenart. Kurirji s S 17 in S 14 so se dogovorili za javko pri izlivu potoka Rogoznica v Dravo.

Zaradi pomembnosti zveze s Pohorjem se je komisar linije Jože Novak-Lev napotil tja, da bi se dogovoril za vzpostavitev tudi te zveze. S seboj je vzel kurirja S 17 Tomaža in odšla sta proti S 13 nad Framom.

Zveza s S 13 je bila za kurirje S 17 najtežja. Morali so čez Dravo, nato po odprtem Dravskem polju, prepredenim s številnimi komunikacijami, mimo vasi s sovražnimi postojankami in čez močno zastraženo železnico ter glavno cesto Maribor — Celje.

Za prevoz čez reko sta skrbela Franc Kranjc-Brodar in Hubert Horvat. Prvi je imel čoln, drugi pa brod. Nemci so na desnem bregu Drave pogosto postavljali zasede, zato so morali biti pri prevozih zelo previdni. Uporabljali so dva prehoda, enega pri vasi Rošnja, drugega pa poldrug kilometer nižje. Ob reki so imeli tudi izvidniško službo, ki jih je opozarjala na nevarnosti. Javka s kurirji s pohorske strani je bila pri Dravskem dvoru, blizu ceste Maribor — Ptuj, nanjo je največkrat hodil s svojo skupino Ernest Ramuta-Tomaž.

Zelo nevarna je bila tudi pot na javko s S 14, na katero je pogosto hodil tudi komandir Ivan Alt-Matjaž. Hodili so po zelo naseljenem področju, mimo vojaške postaje v Vurbergu ob cesti Ptuj — Vurberg in Ptuj — Lenart ter mimo Ptuja, večkrat so morali prečkati ceste in mostove.

Prav tako je bila zaradi naselij, gostih cest in bližine Maribora tvegana pot na javko s kurirji S 16. Javko so imeli na hribu, približno 1000 metrov od vasi Pernica. Prebivalci so se zaradi bližnje četniške postojanke na Malečniku bali stikov s partizani.

Najvarnejša je bila pot na javko s kurirji okrajnega odbora OF v Spodnji Voličini. Zanj je bil zadolžen kurir Ivan Golob-Marko.

Politični aktivisti, ki so že pred organiziranjem kurirske postaje delali na tem področju, so prihajali iz Maribora. Med njimi tudi Slava Klavora. Kasneje so bili to domačini: Aleksander Pirher-Aco, Janko Kocbek, Zora Drnovšek, Zorka Kocbek-Drnovšek in še nekateri drugi. Od septembra 1943 do januarja 1944 je tu oživiljal osvobodilno gibanje star prekaljen komunist Franc Za-

laznik-Leon. Po njegovi zaslugi je poslej marsikatera domačija v teh krajih pomagala partizanom in tudi kurirjem S 17. Takrat je bil ustanovljen tudi okrajni odbor OF za lenarško področje.

Takoj po ustanovitvi postaje so se kurirji naselili v bunkerju imenovanem Peca, v gozdu Boršt, kakih 1000 metrov vzhodno od vasi Ciglence, kjer so ostali do novembra, ko so si zgradili zemljanko v gozdu pod Zelenkovo domačijo v Ciglencah. Nova lokacija je bila izbrana zaradi bližajoče se zime in lažjega skrivanja. Zelenkovi so v gozd pod hišo k studencu hodili po vodo in isto pot do zemljanke so uporabljali tudi kurirji, tako da do njih ni bilo novih sledi. Zemljanka je bila zgrajena pod strmim previsom v lapornatem svetu, pregrajena je bila v tri prostore in je imela dva vhoda.

Hrano so jim kuhali pri Zelenkovih in jim jo dvakrat dnevno nosili v zemljanko, na večerjo pa so večkrat hodili tudi v hišo. Imeli so svojo kuharico, Reziko Landergot.

Kurirska postaja je imela stalno stražo. Stražar je stal na robu gozda, od koder je imel dober pregled nad okolico. Ko so kurirji v marcu 1945 v Vurbergu Nemcem zaplenili težki mitraljez »švarclose«, so na stražarskem mestu izkopali rov in tam naredili pravo mitralješko gnezdo. Dva kurirja sta bila izurjena mitraljezca, ki bi v nevarnosti branila postojanko. Navzlic številnim hajkam pa postaje niso nikdar odkrili.

Območje postaje S 17 so močno nadzirale okupatorske orožniške in policijske sile. V vsakem večjem kraju je bila orožniška postaja, pojačana z vermani. V bližini sta bila Maribor in Ptuj s številnimi policijskimi enotami. Poleti 1944 so se v teh krajih pojavili četniki, rekrutirani največ iz dezertirjev nemške vojske in raznih drugih skrivačev, tudi kriminalcev. Četniki so se bojevali proti komunizmu, razmetavali letake in skušali pridobiti prebi-valstvo na svojo stran. Ker jim to ni uspevalo, so ga strahovali in terorizirali.

Kurirska postaja je vzdržala, ker so se kurirji držali smernic komande sektorja in vodstva relejne linije glede varnosti in previdnosti pri opravljanju službe. Med domačini so organizirali obveščevalno mrežo, ki jim je dajala podatke o sovražnikovih premikih. Obveščevalci v naselju Vumbah so jih obveščali o sovražni dejavnosti v okolici Vurberga, Korena in od mariborske strani. Za ptujsko stran so imeli obveščevalce v Krčevini in Rogoznici. Najpomembnejši zaupniki kurirjev in njihovi varuhi pa so bili v vasi Ciglence, saj je bila ta postaji najbližja. Pomagali so jim družina Zelenko, mladinke Pavla Koser in Tilka Grajfoner, Franc Grajfo-

ner, Rozina Dolinšek, Pepca Alt, Marija Dvoršak in še nekateri drugi. Poleg teh so kurirjem pomagali tudi nekateri uslužbenci nemških uradov.

Kurirji so bili tudi dobri politični delavci na terenu. Proti koncu vojne, ko je bil »Hitlerjev rajh« že na koncu svojih moči, ni bilo več težko pridobivati ljudi za OF. Kmalu so imeli po vaseh tudi politične sestanke. Septembra 1944 so sodelovali pri pripravah na zborovanje ob ustanovitvi vaškega odbora OF v Ciglencah. Takrat je govoril partizanski duhovnik Jože Lampret, član pokrajinskega odbora OF za Štajersko.

Marca 1945 so imeli miting že kar podnevi v Vaudovi hiši na Ciglencah, konec tega meseca pa na domačiji Franca Radla v Rogoznici. Tudi četrti miting je bil na tem kraju, na domačiji aktivista Horvata. Vse te prireditve so bile zelo dobro obiskane. Na zadnjih dveh sta bila tudi dva ameriška letalca, ki so ju kurirji rešili ob sestrelitvi letala.

Kakor vsi, so tudi kurirji s S 17 organizirali nekaj akcij, da so prišli do boljšega orožja. Nekega večera so presenetili pri večerji v gostilni Dvoršak orožnike iz Korene. Vzeli so jim brzostrelko, 4 puške, 3 pištole ter štiri komplete vojaške opreme. Na občinskem uradu so zaplenili živilske i tobačne karte.

Podobno akcijo so naredili tudi na orožniško postajo v Zgornjem Dupleku. Župan in gostilničar Partljič, ki je bil povezan s kurirji, je orožnike gostil in zadrževal v gostilni, da so lahko kurirji neopaženo prišli v kraj in prerezali telefonske žice. Razorožitev orožnikov je uspela. Takrat pa je tudi pripeljal avtobus z delavci iz Maribora, ki so ga tudi zažgali. Medtem je h kurirjem v zasedo pripeljal tudi osebni avto, v katerem je bil poleg šoferja še oborožen Nemec v civilu. Oba so razorožili in ju zaprli v Partljičev hlev, naslednje jutro pa spustili. Kurirji so nasledli pričevanju nekega domačina, ki je bil zaupnik gestapa.

Pri tej akciji so dobili 2 brzostrelki, 3 puške, 3 pištole in municijo. Uničili so občinski arhiv, dobili pa precej živilskih in tobačnih kart ter pisalni stroj. Ko so sredi marca 1945 napadli grad Vurberg, kamor je vodja štajerskega hajmatbunda iz Maribora hodil na počitnice in kjer so imeli razne tečaje za pripadnike nacistične stranke in hajmatbunda, so zaplenili težki mitraljez, 12 pušk in precej druge opreme.

Ko so nekega dne v marcu prišli Nemci do Zelenkove domačije, so jih kurirji napadli. Pri tem sta bila dva sovražna vojaka ubita, med kurirji pa je bil ranjen Ivan Premzl.

Konec decembra 1944 je bila ukinjena S 18. Nekateri od kurirjev so bili dodeljeni sosednji vojaški postaji, Alojz Vavpotič-Slavko, Konrad Pušnik in Anton Strnad-Gaber s komandirjem Adolfom Trunklom-Dolfetom pa so prišli na S 17. Trunkl je bil tudi tu komandir, prejšnji komandir Janez Alt-Matjaž pa je bil postavljen za namestnika.

Na postaji sta padla dva kurirja: Karel Žižek-Drago v spopadu z Nemci na Placarju pri Ptuj in Konrad Pušnik ob spopadu z Vlasovci. Ob osvoboditvi je bilo na S 17 še 13 kurirjev.

Na S 17 so bili: Alfred Pirher-Ivo kot prvi komandir, Janez Alt-Matjaž kot njegov namestnik in nato komandir, doma je bil iz Mestnega vrha pri Ptuj, zatem Adolf Trunkl-Dolfe iz Slovenske Bistrice. Kurirji pa: Ernest Ramuta-Tomaž iz Ciglenc, Dominik Vauda-Jaka, tudi iz Ciglenc, Daniel Ramuta-Drago in Franc Grajfoner ter Franc Somer, vsi iz Ciglenc, Franc Vtič-Radan iz Korene, Franc Kranjc-Brodnar iz Dvorjan, ki je prevažal čez Dravo, Hubert Horvat, tudi brodar na Dravi, Ivan Golob-Marko iz Rogoznice, Karel Kalčič iz Brezja pri Mariboru, Ambrož Vodan-Janko iz Krčevine, Alojz Vavpotič-Slavko iz Zavrča, Ivan Premzl iz Starš pri Ptuj, Anton Strnad-Gaber in Rezika Landergot, kuharica.

Viri: Albin Barle-Zoran: Kurirska postaja S 17, rokopis. Ivan Alt-Matjaž: Ustanovitev TS S 17, rokopis.

Kurirska postaja S 16 na Kozjaku

Septembra 1944 je Ciril Lukman-Slavc prišel na Kozjak z nalogo, da podaljša V. relejno linijo od Slovenskih gor, od S 15 pri Ljutomeru preko S 14 pri Ptuj in S 17 pri Vurbergu na Kozjak, to je vrhodno od Maribora. Tako je pri Sv. Križu nad Mariborom postavil postajo S 16 in nato še S 18.

Za komandirja nove postaje je pritegnil Alfreda Pirherja-Ivana, ki je kot domačin območje dobro poznal. Prej je bil komandir na S 17. Z njim je prišel na S 16 tudi kurir Mirko Vtič. Kmalu se jima je pridružilo še več kurirjev, do osvoboditve pa se je na postaji zvrstilo 13 kurirjev.

Do jeseni so se kurirji te postaje zadrževali po skednjih in hišah zanesljivih domačij, na jesen pa so pod Tojzlovim vrhom v smrekovem gozdu zgradili dobro urejen in maskiran podzemni bunker, ki jim je nudil zavetje do ovoboditve. Bunker je bil zgrajen na posestvu Tojzlekovega Tineta.

S 16 je bila vmesna postaja med S 17 v Ciglencah nad Gornjim Duplekom in S 18, ki je taborila v gozdovih severno od Ožbolta. Zvezo med obema so vzdrževali dvakrat tedensko, občasno pa tudi trikrat. Poleg tega so vzdrževali zvezo tudi z okrajnim političnim vodstvom Maribor — levi breg ter z Lackovim odredom. Javko s kurirji s S 17 so imeli južno od vasi Pernica. Zaradi varnosti so jo večkrat menjali, vendar se nikoli niso oddaljevali od Pernice ali Dragučove. Ta zveza je bila zelo naporna, ker so morali čez več cest, potokov, čez železniško progo Maribor — Šentilj in čez reko Pesnico, kar je bilo zlasti težko v jesenskih in zimskih mesecih. Ker so bili mostovi zastraženi, so se pri prehodu Pesnice in drugih potokov posluževali poljskih brvi. Čez zastraženo progo so morali hoditi še posebej oprezno. Zaviti v bela ogrinjala so počakali ugoden trenutek in smuknili čez tire.

Med potjo so se izogibali srečanja z nemškimi patruljami, da ne bi izdali svoje poti ter da bi pošto varno prinesli do cilja. Da bi si zagotovili varnost, so se redno oglašali pri svojih zaupnikih, obveščevalcih, od katerih so dobili informacije o morebitnih spremembah na relaciji, da so se lahko po potrebi odločili tudi za spremembo poti.

Manj nevarna je bila pot na zvezo s S 18. Hodili so po gozdnih poteh, ki so jih dobro poznali. Nevarno je bilo le med nemškimi hajkami, ki so jih Nemci večkrat organizirali proti enotam Lackovega odreda.

V začetku so bili kurirji slabo oboroženi. Ker pa so večkrat sodelovali v akcijah z Lackovim odredom, so si prislužili boljše orožje. Včasih pa so tudi sami izvedli kako vojaško akcijo. Tako so imeli kasneje kar tri brzostrelke, dovolj pušk, vsak je imel pištolo.

Z Lackovim odredom so sodelovali pri napadu na Spodnjo in drugič na Zgornjo Kungoto ter ob napadu na policijsko postojanko v Remšniku. Samostojno pa so iz zasede napadli več manjših nemških patrulj. Tako so oktobra pri Urbanu nad Mariborom pričakali neko patruljo, ki je prihajala v vas in ubili enega, ranili pa štiri Nemce. Zaplenili so brzostrelko. Teden dni pozneje jim je kmet Hladnik, ki je bil sicer nemški župan, sporočil, da spet prihaja nemška patrulja na njihovo področje. V zasedi pri njegovi kmetiji so jo pričakali, enega Nemca ubili, enega pa ranili. Takrat so zaplenili brzostrelko, pištolo in vojaški daljnogled.

Pri Kamnici so bile utrdbe bivše Rupnikove linije. Nekaj so jih Nemci uporabljali, da so nadzorovali okolico. Na pomlad 1945 so kurirji presenetili posadko v enem takem bunkerju in jo razorožili.

Trije Nemci so želeli v partizane in kurirji so jih spravili v Lackov odred.

Pozimi 1944-45 so na področje Lenarta in Malečnika prišli četniki. Njihove posadke so se v teh krajih zadrževale do osvoboditve in močno terorizirale prebivalstvo. V partizanskih oblekah so se pojavljale skupine raztrgancev, med njimi tudi partizanski dezertirji. Zato so domačini postali močno nezaupljivi do vsakogar, tudi do partizanov. To je otežkočalo kurirsko in vse aktivistično delo.

V začetku so se prehranjevali pri okoliških kmetih, pa tudi na postojankah Lackovega odreda, kadar je bil ta kje v bližini. Včasih jih je s hrano zalagalo tudi okrajno politično vodstvo, ki je imelo svoj sedež blizu kurirske postaje.

Kurirji so si organizirali lastno obveščevalno mrežo, zlasti pri kmečkih družinah ob poteh, koder so hodili na javke. S kurirji so na območju Križa nad Mariborom (sedaj Gaj nad Mariborom) sodelovali: Tojzlovi, Zora in Tinek, ter Praprotnik Pepca. Pri Urbanu, Joštova družina, Franc Breznar, Konrad Pušnik, Hlade, Lojzka Gomilnik; pri Pušniku so bili vsak dan. V Rošpohu so bili večkrat pri Marjakovih in pri Francu Jagodiču. V Spodnji Kungoti so imeli zvezo s poštnim uradnikom Volavškom, ki jim je dajal različen material in podatke. Sodelovali so tudi s Šorijevimi in Hauptmanovim Francem. Na Remšniku so imeli postojanko pri Požarnikovi materi.

Kurirska postaja S 16 je bila blizu Maribora, v bližini je bilo veliko cest in železnica, zato je lahko vzdržala le s podporo zavednih domačinov.

Pri opravljanju službe sta padla dva kurirja S 16. Sredi decembra 1944 so v zasedi nad Zgornjo Kungoto ubili Ludvika Škamleč-Lojzeta iz Marjete na Dravskem polju in Jožeta-Brankę iz Dragučove pri Mariboru. Lojze je bil namestnik komandirja, gimnazijec, star osemnajst let, iste starosti je bil tudi Branko.

Postaja S 16 je delovala do osvoboditve.

Kurirji na tej postaji so bili: Alfred Pirher-Ivo, komandir, doma iz Lenarta, namestnik Franc Ledinek iz Sp. Dupleka, Mirko Vtič iz Korene, Jože Ledinek-Tomaž iz Zavrha, Konrad Požarnik iz Jurija pri Pesnici, Ivan Umek iz Osence pri Celju, Davorin Dugulin iz Selnice, Radek Hauptman-Zvonko iz Križa, Stanko iz Dragučove, Ludvik Škamlec iz Pernice, Branko Škrbinek, Mirko Horvat in Miloš Škamlec ter Jože Rep-Branko.

Viri: Albin Barle: Kurirska stanica S 16, rokopis. Ivan Umek-Drago Miklavc: TV S 16, rokopis. Alfred Pirher: Kurirska postaja TV S 16, rokopis.

Kurirska postaja S 18 nad Ožboltom na Kozjaku pri Mariboru

Kakor S 16 je tudi to postajo ustanovil Ciril Lukman-Slavc, komandant V. relejne linije, takoj po organiziranju S 16. Iz Lackovega odreda je vzel tri borce, Adolfa Trunkla-Dolfeta, Antona Strnada-Gabra in Konrada Pušnika za prve kurirje na novi postaji. Komandir je postal Dolfe.

Od začetka so taborili v gozdu okoli 3 km severno od Ožbolta ob Dravi, pod kmetijo Spodnji Namestnik, nad cesto, ki vodi v Spodnjo Kapljo.

Kurirji so imeli težko nalogo, saj so morali vzdrževati zvezo s S 11 onstrane Drave. Nemci so zaplenili vsa plovila na reki, zato so si morali kurirji sami izdelati čoln. Pri Ožboltu je bila Drava zelo globoka, dolina sama pa stisnjena, saj je poleg reke prostora le še za cesto in železnico, ki so jih Nemci zelo zavarovali. Prehod čez reko je bil še posebno tvegan v svetlih mesečnih nočeh, ker je bilo s ceste ali iz železnice čoln kaj lahko opaziti. Le-tega so skrivali v grmovju na nabrežju. Po dveh mesecih so ga Nemci odkrili in uničili. Zveza je bila prekinjena, dokler niso naredili novega.

Javko s kurirji s S 11 na desnem bregu Drave so morali večkrat prestaviti. V normalnih razmerah so vzdrževali to zvezo dvakrat na teden.

Ko sta nekega dne v začetku oktobra 1944 poskušala komandir Dolfe in njegov spremljevalec Mikel priti s čolnom na drugo stran, sta padla v zasedo. Kurir Mikel je bil smrtno zadet, Dolfetu pa se je posrečilo umakniti se iz nevarnega območja.

Poleg navedene je postaja vzdrževala zvezo še s S 16 in S 19, dokler je ta obstojala, poleg tega pa še z Lackovim odredom, kadar se je zadrževal v bližini. Zveza s postajo S 16 je bila manj nevarna kot ona čez Dravo, ker je potekala po gozdnih poteh južno od Duha na Ostrem vrhu do javke na Gaju. Zvezo so večkrat ovirole nemške hajke, ki so zasledovale enote Lackovega odreda. Dogajalo se je, da so vsa križpotja, kmečke hiše in pastirske kolibe zasedli Nemci kar za več dni.

S 16 je nekaj časa vzdrževala zvezo tudi s S 19 v gozdovih severno od Mute in je bila zvezna postaja s IV. koroškim sektorjem. Zaradi izredno težkega položaja na tem območju je bila ta zveza nekaj časa prekinjena.

Med nemško ofenzivo na Kozjaku, ko je močno trpel Lackov odred, sta bili prizadeti tudi obe postaji na tem področju. 6. decembra je komandant relejne linije Jelen poročal štabu III. sektor-

ja, da sta obe postaji v silno težkem položaju. prehod čez Dravo je postal nemogoč, ker so Nemci reko izredno gosto zastražili. Povedal je, da bo najbrž moral obe postaji ukiniti.

To se je res zgodilo 1. januarja 1945. Komandir Trunkl-Dolfe je bil z Vaupotičem, Pušnikom in Strnadom premeščen na S 17, drugi kurirji pa so se vključili v Lackov odred.

Na S 18 so bili: Adolf Trunkl-Dolfe, komandir in kurirji: Alojz Vavpotič-Slavko iz Zavrča v Halozah, Anton Strnad-Gaber iz Lučan pri Lipnici, Konrad Pušnik iz Zgornje Kaplje, Anton Namestnik iz Ožbolta, Štefan Copel in Franc Štrablek iz Kaplje. Padla sta kurirja Milek in Rudi Lep iz Duha na Ostrem vrhu.

Viri: Albin Barle: Kurirska stanica TV S 18, rokopis.

VI. relejna linija III. sektorja

Ta linija je bila oganizirana koncem oktobra 1944. K njej so spadale štiri postaje, S 32 pri Andražu in S 34 v Šaleški dolini, ter dve koroški postaji, K 11 pod Uršljo goro in K 12 pod Plešivcem.

Za komandanta linije je bil imenovan Jože Hren-Aki, prej komandir S 11 na Pohorju, še pred tem pa borec Zidanškove brigade. Na svojem prvem obhodu teh postaj je ugotovil, da zveze potekajo v redu, da sta postaji S 32 in S 34 dobro nameščeni, kar zadeva zaščito njune varnosti, da pa to ni bilo ustrezno pri obeh koroških postajah. Bivak K 11 je bil v globokem grabnu ob potočku na Smrčunovem zemljišču v Radušah. Sicer odlično skrit, toda če bi policija po izdaji odkrila ta bunker, se iz njega ne bi mogel nikdo živ rešiti. Nov bivak so si kurirji zgradili na pobočju Kozjega hriba pod Uršljo goro, odkoder se je videlo h kmetu v Raduše, s katerim so imeli dogovor, da jih z dogovorjenim znamenjem obvešča o nevarnosti.

Bivak postaje K 12 je bil pod skalnim previsom v Jerinovem grabnu pod Plešivcem. Tudi ta ni bil na ustreznem položaju, zato so zgradili novega, brunarico v gozdu kmeta Kompreja v Javorju, kjer so prebivali do svobode.

Ob osvoboditvi so se kurirji VI. linije s svojim komandantom zbrali pri kmetu Ivanu Rožiču, po domače Pregeljnu v Topolščici. Od tu so se z zaplenjenim nemškim kamionom odpeljali v Maribor, kjer se je tedaj ustanavljala IV. brigada VDV, v katero so bili vključeni kurirji III. sektorja.

Kurirska postaja S 32 pri Andražu

Postaja je bila ustanovljena marca 1944. Kurirji pod vodstvom komandirja Jožeta Voha-Borisa in njegovega namestnika Valenti-na Tratnika-Lipeta, so se najprej utaborili v Kotah na hribu Sevčnik. Na tem področju se je kurirska postaja zadrževala ves čas obstoja do osvoboditve.

S 32 je vzdrževala zvezo s štirimi kurirskimi postajami: v Šaleški dolini s postajo S 34, s S 23 na Mozirskih planinah, s S 30 v Rožni dolini pri Celju in s S 22 na Dobrovljah.

Zveza s kurirji s S 23 je bila vsak dan med 21. in 23. uro na javki pri Turineku na Paških vrhah, pozneje pa na Zelenjakovi žagi pri Letušu.

S postajo S 30 so imeli javko med 22. in 23. uro pri Matkovem kozolcu v Hramšah pri Dobrni, s kurirji s S 34 pa vsak dan med 22. in 24. uro pri Strmškovi žagi v Gabrovkah. Najnevarnejša je bila pot na javko v Gabrovke. Kurirja sta morala preko cest in železnice, izogibati sta se morala sovražnih bunkerjev, ki so bili razmeščeni okrog Šoštanja. Pri vzdrževanju zveze s postajo S 26 je bila največja ovira prehod preko reke Savinje, zlasti kadar je ta narasla. Včasih so se prepeljali čez s čolnom, dostikrat pa so jo morali prebresti. Grobeljskega mosta se niso mogli posluževati, ker je bil stalno zastražen. Nevaren je bil tudi prehod preko velike ceste Ljubljana — Celje, po kateri so se pogosto premikale dolge kolone vojaštva in oklopnih vozil.

Kurirji s S 32 so nekaj časa hodili direktno na postajo S 26, če so imeli zanje pošto. Kasneje so se domenili za javko ob Savinji.

V začetku avgusta je bil komandir Jože Voh-Boris premeščen na drugo dolžnost, novi komandir je postal Franc Udovič-Florjan, ki je bil do tedaj na postaji S 29. V tem času je bilo na S 32 osem kurirjev, po Florjanovem prihodu pa se je število povečalo. Ob osvoboditvi je bilo na postaji 19 kurirjev.

S hrano jih je oskrbovala okrajna gospodarska komisija, deloma pa okoliški kmetje. Kurirji so tu in tam naredili prehranjevalno akcijo na kmetijah, ki so jih zaplenili Nemci. Tako so imeli vedno dovolj hrane. Na kmetiji Gol pri Velenju so med drugim zaplenili konja in 8 prašičev. Beli konj je kurirjem zlasti pozimi zelo dobro služil, ko ga ni bilo lahko opaziti pri prehodu čez zasneženo polje. Z njim so hodili na zvezo s kurirji s S 26. Tako jim tudi Savinje ni bilo treba bresti.

Proti jeseni 1944 so kurirji in mladina iz Šentilja organizirali zborovanji — mitinga v šoli na Ponikvi in na Vinski gori, ob trgat-

vi. Ob tej priliki so igrali tudi krajše partizanske igrice. Obeh prireditelj se je udeležilo mnogo ljudi iz okoliških krajev. Z mladimi Šentiljčani so kurirji vseskozi tesno sodelovali.

Da bi si priskrbeli obleko, so v gasilskem domu v Velenju zaplenili uniforme. Tako so bili od tedaj tudi enotno oblečeni.

1. novembra 1944 je prišla nemška patrulja zelo blizu kurirski postaji. Kurirji so se umaknili v hrib Sevčnik in Nemce opazovali. Popoldne so jih s terenci napadli in pognali v dolino. Nemci so mislili, da je partizanov več, zato se niso preveč upirali. Ker so se bali, da se bodo Nemci drugi dan vrnili v večjem številu, so se kurirji za krajši čas umaknili na drug teren. Že prej ob neki priliki so kurirji pregnali manjšo skupino Nemcev, ki je prišla v Kote po sadje. V spopadu sta padla dva Nemca, nekaj je bilo ranjenih, kurirji pa niso imeli izgub.

Februarja 1945 je postajo S 32 obiskal komisar III. sektorja Henrik Ribič-Muk, namenjen na S 26 v revirskih hribih. Preko Savinjske doline sta ga spremljala komandir Florjan s S 32 in nek kurir s te postaje. Ko so blizu Tabora prišli do Ramšakove domačije, so jim hoteli domači postreči s čajem. Še preden pa so to storili, so zagledali Nemce, ki so šli proti hiši. Takoj so se na drugi strani pognali ih hiše ter se zakopali v sneg. Da bi zakrili gaz, ki so jo naredili preko polja, je domača hči Minka Golavšek zapregla vola in odvlekla po gazi hlod. Prihajajoči Nemci so se zagledali v lepo dekle in tako prezrli, da z vleko zakriva partizansko sled. Nemška patrulja je zavila proti Šmiklavžu, kurirji pa na Vrhe do kurirske postaje.

Ko sta se zvečer oba kurirja vračala proti Andražu, sta v Grajski vasi naletela na Nemce. Pri domačiji, kjer sta se oglasila, jima je domača hči povedala, da so v hiši Nemci, ki so se že odpravljali. Zato sta malo počakala. Ko so odšli, sta stopila k topli peči, na mizi pa so ju vabile za njiju skuhanе klobase. Ko sta se vrnila v Sevčnik pri Andražu, na kurirsko postajo, sta prišla na položaj v dolini pod Kavčami, kjer se je Tomšičeva brigada tolkla z Nemci. V boj so posegli tudi kurirji, dva od njih sta bila hudo ranjena. Janko Lončar je umrl še isti večer, Martin Pokleka-Mirko pa mesec dni kasneje.

Ponoči se je brigada umaknila, naslednji dan pa so Nemci ponovno pritisnili z velikimi silami. Kurirji in terenci so se do noči umikali pred hajko že skoraj do Velenja. Nemci so napadali še drugi dan. Kurirji so se čez dan skrili v gostem mladem smrečju in tako prebili dan. Sovražnik jih ni odkril, čeprav so njegove pa-

trulje hodile čisto blizu. Ta dan so Nemci in domobranci požgali na tem področju več zidanic in nekaj gospodarskih poslopij.

Kmalu za tem so si kurirji s pomočjo mizarja Vitka Kozmelnja naredili čoln in ga odnesli k Savinji. Po uporabi so ga skrivali pri Ribiču, nedaleč od rečnega obrežja. Kmalu je nekdo to izdal; Nemci so čoln razbili, Ribičevo mater in otroke pa pretepli. Nato so si kurirji za prehod Savinje pri kmetih izposojali konje.

Kurirji so se večinoma zadrževali pri posameznih domačijah, kjer so jim tudi kuhali. Tako so bili nekaj časa pri Jakobu v Kotah, pri Klančniku v istem naselju, pri Gošneku v Podkraju-Kavčah, nato pri Kašku in Dolinšku v Trnovi, pri Pinterju pod Sevčnikom, pri Štoberju v Silovi, pri Juriju in Košku v Sevčniku, pri Košku v Šentandražu pa spet v Kotah, kjer so imeli postajo v gozdu.

Ko se je že bližala osvoboditev, so kurirji sodelovali pri organiziranju posebno svečane prireditve ob prazniku dela. Osvoboditev je dočakalo 19 kurirjev, dva od njih, Mirko in Janko, sta pozimi padla. Ujet pa s te postaje ni bil nihče.

Na S 32 so bili: Jože Voh-Boris, prvi komandir, Franc Udovč-Florjan, drugi komandir; kurirji pa: Valentin Tratnik-Lipe, Franc Vranjek-Ivo, Mihael Satler-Miha, Rudolf Drev-Roman, Jože Tratnik-Zunanji, Jože Viher-Niko, Ivan Kolar-Jelko, Iva Potočnik-Albin, Jože Obu-Drejš, Srečko Ušen-Srečko, Rafael Rebernik-Rafael Rebernik-Rafko, Martin Tratnik-Darko, Vinko Tanjšek-Nace, Anton Jelen-Tone, Martin Pokleka-Mirko, Janko Lončar-Janko, Karl Grejan-Karl, Polde Ribič-Polde in Viktor Pocajt-Marjan.

Vir i: Spominski zapis Franca Udovča-Florjana, uredil Tone Gusar-Pristov, rokopis. Zapis in dopolnilo k Florjanovim spominom pripravili preživeli kurirji: Valentin Tratnik, Ivan Kolar, Franc Vranjek, Rafko Rebernik, Rudi Drev, Jože Obu, Jože Viher, Franc Udovič in Jože Hren-Aki; zapis uredil Lado Lapajne. Jože Mikek-Orlov in Albin Medved-Branko: Opis dejavnosti kuriske postaje TV 32, rokopis. Jože Obu: Legenda postaje TV 32 in seznam kurirjev, rokopis.

Kurirska postaja S 34 v Šaleški dolini

Kmalu po novem letu 1944 je dobil borec Pohorskega bataljona Friderik Vastl-Marjan nalogo, da postavi neke nad Topoliščico kurirske postaje, ki naj bi vzdrževala zvezo med bataljonom, S 23 in S 31. To je bilo kmalu po prihodu XIV. divizije na Štajersko. Predvsem pa naj bi nova postaja skrajšala dolgo relacijo med S 23 in S 31 ter tako omogočala hitrejši pretok poštnih pošilk v obe smeri.

Komandir nove postaje Friderik Vastl-Marjan, ki ga je sekretar OK za Koroško Pavle Žavcer-Matjaž že jeseni 1943 določil za ku-

irja med Pohorskim bataljonom in S 31, je pridobil še tri tovariše: Martina Kovšeta-Martina, Štefana Paradiža-Viktorja in Matevža Kuharja-Krpana. kmalu nato je prišel med kurirje Jože Tkavc-Dušan.

Po nasvetu kmeta Martina Plešivčnika-Radmána so se ti prvi kurirji naselili v neki jami opuščenega rudnika bakra na Kuglerjevem na Razborju. Tam so bili do srede junija 1944. Kuhali so si sami v jami, včasih pa so bili na hrani pri najbližjem kmetu Plešivčniku. Ker pa bivanje v vlažni jami ni bilo dobro, so se kurirji preselili v pet kilometrov oddaljen gozd Jelenove po domače Žonkove domačije. V težko prehodnem terenu so si naredili zemljanko in jo pokrili s smrekovim lubjem. Novi bivak je bil zelo dobro zamaskiran. Zanj je vedela le Žonkova hči Milka, ki je kurirje obveščala o položaju na terenu in o gibanju sovražnih patrulj. Pri Žonkovih so se namreč stekale obveščevalne niti iz vsega okoliša. Med ofenzivami in hajkami je Milka kurirje tudi oskrbovala s hrano in drugimi potrebščinami. Pozimi so bili v najhujšem mrazu v hiši pri Žonku. Maja je prišel na postajo Jože Meze-Srnjak, ki je s kurirji že prej sodeloval.

Postaja S 34 je najprej vzdrževala vezo s S 23 in S 31 dvakrat tedensko. pozneje je bila povezana tudi s S 32 in okrajnim odborom OF iz Šoštanja. Ko je bila postavljena K 12 v Javorju nad Črno, so vzpostavili redno zvezo tudi s to postajo. Občasno so imeli zvezo tudi s postajo K 11 pod Plešivcem in vojaško postajo 1/1.

Javko s postajo S 23 so imeli menjaje na več mestih, od Punčehovega vrha do Belih vod. Kurirska pot na to javko je šla preko ceste Zavodnje-Šentvid, nato po levem vznožju pod Šentvidom ter na greben nad Žlebnikom proti Belim vodam. Cesto so pogosto kontrolirale patrulje iz Črne ali pa iz Šoštanja. Na javko s S 31 se je šlo nekaj časa po Velunjskem grabnu, nato po Spodnjem Razborju in na Graško goro. Javka s kurirji iz S 32 pa je bila v začetku Velunjskega grabna nasproti Družmirja v zaselku Gaberke.

Vse poti do javk so bile dolge in nevarne. Brigade XIV. divizije so se v teh hribih pogosto spopadale z nemškimi enotami, te pa so se maščevale in iz zased pogosto napadale kurirje in ovirale njihovo delo.

Maja 1944 je Stane Cuznar-Jure postavil za komandirja S 34 Draga Plavštajnerja, ki je prišel na Štajersko v Cuznarjevi skupini. Število poštnih pošilk se je večalo, zato je bilo treba postajo okrepiti z novimi silami. Prve kurirje je dala sosednja postaja S 31. Na postaji se je med njenim delovanjem zvrstilo preko tride-

set kurirjev. Pozneje so bili nekateri premeščeni na sosednje postaje, dva pa sta odšla v borbena enota.

Kurirji pa niso opravljali le svojih osnovnih dolžnosti, na terenu so delali kot politični aktivisti. Ljudje so jih vzljubili in jim pomagali z obveščanjem. V veliko pomoč so jim bile poleg drugih Žonkova, Kranjčeva in Radmanova družina. Te so kurirjem dajale hrano in druge potrebščine. Kurirsko postajo, ki je bila v njihovi soseščini, so skrbno skrivali pred nezaželenimi osebami in ovadui.

Julija 1944 je znani gestapovec Brložnik iz Šoštanja pripeljal na Žonkovo domačijo kakih 300 vermanov, da bi poiskali kurirsko postajo. Ko jih je domača hči Milka Opazila, je hitro pobrala kurirsko perilo, ki ga je prej oprala, ter odhitela po skrivni poti v bunker, da je opozorila kurirje na nevarnost. Skupaj so se nato zaprli v bunker, vse dobro zamaskirali in čakali, kaj bo.

Vermani so kakor psi iskali kurirsko postajo po gozdovih. Kljub natančnosti se jim ni posrečilo, da bi odkrili bunker s kurirji. V bunker se je prišlo z več strani. Vsako sled so kurirji sproti zabrašali. Cesto proti Velunjskemu potoku so jim maskirali Žonkovi, ki so po njej vlačili drva ali steljo. Podnevi so imeli kurirsko stražo kakih 50 metrov nad bunkerjem.

Z orožjem so bili kurirji dolgo slabo opremljeni. Namestnik komandirja je posedoval star samokres s šestimi naboji. Prepričan, da je znjnim varen, je hodil na kurirska pota. Ko mu je pozneje komandant linije Boter dal brzostrelko, se je težko ločil od nje. Poleg tega so bili še vsi naboji za samokres zanič. Pozneje so dobili na postajo nekaj pušk, dve brzostrelki ter nekaj ročnih bomb.

Septembra 1944 se je od kurirjev poslovil njihov komandir Drago, ker je bil premeščen na Koroško. Njegov naslednik je postal Valentin Škrabanja-Zdravko, doma iz Moravč. Njegov namestnik je bil Jože Tkavc-Dušan, doma iz Andraža nad Polzelo. Jože Meze-Srnjak je bil intendant. Preko poletja 1944 so se poštno pošiljke, zlasti tiste z literaturo, tako pomnožile, da je bilo treba zveze vzpostavljati vsak drugi dan, pozneje celo dnevno.

Kurirska dejavnost je bila razgibana. Vzpostavljali so številne zveze po terenu, z različnimi sodelavci in simpatizerji. Tako so navezali stike s trgovcem in gostilničarjem Milošem Pleteršnikom v Šoštanju. Ta je kurirjem pošiljal hrano in razne druge potrebščine. Obiskali so tudi tovarnarja Woschnagga v Šoštanju in dobili hrane, tobaka in še 45.000 mark.

Kot smo že omenili, so najhujše mesece v zimi 1944 – 45 kurirji prebili kar pri Žonku. Nemška ofenziva je močno ovirala kurir-

je pri opravljanju dolžnosti, vendar so vseskozi stremeli za tem, da so čimprej obnovljali pretrgane zveze. Tik pred ofenzivo sta našli pri kurirjih zatočišče tudi žena intendanta Srnjaka, Elizabeta in hči Jožica.

Pomladi 1945. leta so se pri Šentvidu nad Zavodnjem utrjevali Nemci, Ukrajinci in Kozaki, zloglasna vlasovska vojska, ki je prišla Hitlerju na pomoč. Njihove patrulje so hodile na terenu in terorizirale prebivalstvo.

18. aprila 1945 je večja patrulja prišla tudi na Žonkovo domačijo. Pri tem je naletela na komandirja kurirske postaje Valentina Škrabanja-Zdravka. Ta je takoj zbežal, vendar so ga med begom smrtno zadeli. Patrulja je odgnala s seboj domačo hčer Milko Jelen.

Za Zdravkom je postal komandir Jože Tkavc-Dušan, ki je vodil postajo tistih nekaj dni do osvoboditve.

Od kurirjev na S 34 jih je sedem padlo. Komandir Drago nekje na Koroškem, Toničev Blaž, ki je prišel med kurirje na to postajo v začetku julija 1944, že 6. oktobra 1944 pri Novakovem mlinu v Velunjskem grabnu. Na poti na javko s S 23 je blizu Belih vod padel Anton Fele-Tone, doma iz Šmartna pri Slovenj Gradcu. Štefan Paradiž-Viktor in Justin Zbičajnik-Zoran sta padla kot borca Koroškega jurišnega bataljona, kamor sta bila premeščena iz S 34. Kurir Rastko je bil poslan v oficirsko šolo v Belo krajino, kjer pa je bil ob nekem spopadu težko ranjen in je za posledicami kmalu po osvoboditvi umrl.

Zadnje tedne je bilo delovanje kurirjev na tem področju izredno otežkočeno zaradi velikega števila nemškega vojaštva, ki je tod kopalo obrambne jarke. Zato se je kurirska postaja preselila proti Topolščici, odkoder je potem vzdrževala zveze do osvoboditve.

Komandirji na TV S 34 so bili: Friderk Vaštl-Bogomir, (Marjan), prvi komandir, Drago Plavštajner, drugi komandir, Valentin Škrabanja, tretji komandir, Jože Tkavc-Dušan, četrti komandir.

Kurirji so bili: Martin Kovše-Tine, Štefan Paradiž-Viktor, Matvez Kuhar-Krpan, Jože Meze-Srnjak, Franc Jelen-Milan, Valentin Sovič-Štefan, Anton Andrejc-Tone, Anton Fele-Tone, Marjan Drol-Marjan, Justin Zbičajnik-Zoran, Viktor Lipej-Godec, Ivan Rožič-Velikan, Adolf Rožič-Zdenko, Anton Meh-Rastko, Blaž Tajnšek-Blaž, Ivan Javornik-Pavle, Karel Pavše-Karel, Vinko Golličnik-Cene, Martin Plešivčnik-Gašper, Franjo Štamparl-Živko, Rudolf Kramar-Rudi, Avgust Kugonič-Zoran, Miha Ribič-Sine, Karel Grejan. Kuharice na postaji so bile: Elizabeta in Jožica Meze ter Milka Jelen.

V i r i: Nežnan avtor: Spomini na S 34, rokopis, Milka Jelen in Franc: Delovanje kurirske postaje S 34, rokopis, Lado Lapajne: Razgovor z Jožetom Hrenom, rokopis, Valentin Sovič-Štefan, izjava.

Kurirska postaja K 11 na Smrekovcu

Maja 1944 je komandant II. relejne linije III. sektorja ustanovil kurirsko postajo K 11. Taborišče postaje je bilo najprej v Pirmanškovi planini nad Pirmanškovo kočo, po domače nad Lukačem, na obronkih Smrekovca nad Črno. V začetku je imela zvezo dvakrat tedenko s postajo S 23 v Mozirskih planinah in s K 10 v Koпрivni. Kasneje je bila vzpostavljena zveza tudi s K 12 pod Plešivcem (Uršljo goro).

Komandir K 11 je bil Matevž Kuhar-Smrekovec iz Lepe njive nad Mozirjem. Od začetka so bili na postaji Franc Tratnik-Branko, Janez Keber in Martin Mlinar. Junija se jim je pridružil Ožbi Fajmut. Julija sta s te postaje na K 12 bila premeščena Rudi Košak, ki je postal komandir, Franc Tratnik-Branko pa njegov namestnik. Jeseni 1944 sta prišla na K 11 Oto Vunstelj in Maks Dolešava. Aprila 1944 sta se pred Nemci umaknila v gozdove Marija in Jakob Adamič, po domače Prevnikova. Oba sta bila vključena na kurirsko postajo, Jakob kot kurir, Marija pa za kuharico.

Ker ni bilo v bližini cest in drugih komunikacij, so kurirji hodili na zveze podnevi. Njihova pot je vodila skozi prostrane gozdove mimo samotnih hribovskih domačij. Najbližja sovražna postojanka je bila v Črni, kjer je bila nastanjena policija in oddelek planinske pešadije. Večkrat so preiskovali teren, toda postaje niso nikoli odkrili. Vendar so kurirji v enem letu kar petkrat menjali taborišče. Ko je za njihovo postajo vedelo že preveč ljudi, so jo iz varnostnih razlogov opustili in se preselili drugam.

Koroški kurirji so si za svoja zatočišča gradili zemljanke, povsem pod zemljo, tako da je bilo videti samo prednji del in še to samo od blizu. Zgradili so si jo v kaki goščavi v bližini potoka, da so lahko hodili po vodo. Pomagali so jim okoliški kmetje, ki so jim dajali hrano, jih obveščali o nemških patroljah in njihovem gibanju po terenu.

Poleti 1944 pa so Nemci pretežno večino kmečkih družin na tem področju izselili, češ, da so podpirale partizane. V bližini K 11 so pustili le dve najemniški družini. Pri eni se je reklo pri Grabnarju, druga pa je bila Jedločka bajta. K tema dvema družinama so se kurirji zatekali, kadar so potrebovali kaj nujnega, kot na primer sol. V glavnem so se preživljali z divjačino. V okoliških gozdovih je bilo mnogo srnjadi.

Poleti 1944 so si zgradili zasilni bivak v Jedločki planini pod Smrekovcem. Nato so se še nekajkrat preselili. Na jesen 1944 so si uredili kar štiri zemljanke, v eni so imeli kuhinjo, v drugi sta prebivala zakonca Marija in Jakob Adamič, dve pa sta služili kurirjem. Marija je bila noseča in je pred zimo rodila sina. Otrok je ves čas do osvoboditve preživel v temi, zato je imel poškodovane oči.

Oktobra 1944 sta bila na K 12 s K 11 premeščena kurirja Ožbolt Fajmut in Rudi Košak, ki je postal komandir. Oktobra je na inspekcijskem potovanju obiskal K 11 novi komandant III. zahodnokoroške relejne linije Jože Hren-Aki. Njemu se lokacija kurirske postaje K 11 ni zdela najbolj primerna, saj bi jo sovražnik lahko zasul z bombami, ker je bila na dnu globeli. Zato so prestavili taborišče na pobočje Kozjega hriba pod Uršljo goro.

Komandir postaje je postal Anton Knez, Franc Čanč-Šluk je bil njegov namestnik. Kurirji pa Martin Hartman, Ivan Kotnik, Miha Vaukan, Jurij Lenasi-Takij in Feliks Laznik-Liks. Zvezo so vzdrževali s K 16, K 12 in K 32 v Dovžah. Zvezo so imeli tudi s tehniko Bojan, ki je delovala v podnožju Uršlje gore.

Nemci so vso zimo 1944-45 intenzivno preiskovali teren. S hajkami so nadaljevali tudi še vse mesece do osvoboditve. Njihove žrtve so bile največkrat manjše skupine partizanov in kurirjev. Zelo so terorizirali kmečko prebivalstvo v hribovskih predelih, češ da podpira partizane, kar je bilo tudi res.

Hud mraz in visok sneg sta kurirje močno ovirala pri vzdrževanju zvez. Zadnja zima je bila še posebno ostra. Od mraza je drevje pokalo, snega pa je bilo ponekog do pasu. Poti so postale čedalje bolj nevarne. Nemci so si še posebno prizadevali, da bi polovili čimveč kurirjev in tako prišli do partizanske pošte. Zato so podnevi in ponoči postavljali zasede.

Zaradi zaostrenih razmer so začeli hoditi na javke po trije kurirji. Tisti, ki je dobro poznal teren in ki je znal dobro opazovati okolje, je hodil z na strel pripravljeno brzostrelko spredaj, druga dva s pošto pa v primerni razdalji za njim.

Vodstvo relejne linije je posebej urilo kurirje, kako morajo reagirati, če padejo v sovražno zasedo. Morali so bliskovito ukrepati. Zato so se kurirji z vajami fizično in psihično pripravljali za take primere.

Pozimi so prišle v te kraje posadke Vlasovcev, ki so pogosto hodile od kmetije do kmetije, ropale še tisto, kar je ljudem ostalo od podpiranja lastne vojske. Zraven pa stikali za manjšimi skupi-

namí partizanov, v borbe z brigadami se niso spuščali. Bolj ko se je bližal konec vojne, bolj je sovražnik besnel. Zamolkli rafali, ki so se oglašali dan na dan, noč za nočjo, so bili večkrat namenjeni tudi kurirjem, ki so na svojih poteh trčili ob zasede.

Pri premagovanju težav so kurirjem nesebično pomagali domačini, predvsem kmetje na osamelih gorskih kmetijah. Z dogovorjenimi znaki so jim dali vedeti, če je pot prosta ali ne.

Nekega dne v aprilu 1945 je prišel po inšpekcijskem potovanju na K 11 komandant relejne linije Jože Hren. Ko je naslednje jutro šel kuhar po vodo v kakih sto metrov oddaljen studenec, je naletel na Nemce. Odvrgel je posodo in se bliskovito pognal stran od kurirskega bivaka. Kurirje, ki so še spali, je streljanje vrglo pokonci. Še pred vdorom Nemcev so se vsi srečno umaknili na Kopo pod Uršljo goro. Nemci so bivač razdrli. Kurirji so sklenili, da ne bodo postavljali novega, temveč bodo imeli taborišče na prostem. Kljub napadu zveza ni bila prekinjena, zvečer so šli kurirji normalno na javke.

Komandant Hren je še isti večer dobil poročilo, da so Nemci napadli tudi sosednjo postajo S 34. Zato je s spremljevalcem odpotoval proti S 34, da bi proučil položaj in se dogovoril za nadaljnje delo. Na obrobju nad Zarazborjem je dvakrat naletel na Nemce, ki so verjetno stikali za kurirji, ki so se jim tudi pravočasno umaknili iz svojega bivaka. Le komandirja postaje Zdravka je med umikom doletela smrt.

Na K 11 so bili: Matevž Kuhar-Smrekovec, prvi komandir, Franc Tratnik-Branko, drugi komandir, Anton Knez, tretji komandir; kurirji: Janez Keber, Rudi Košak, Martin Mlinar, Ožbolt Fajmut, Lipe Lesnik, Franc Trbovšek, Martin Herman, Jakob in Marija Adamič, Miha Vaukan-Miško, Franc Čanč-Šluk, Jurij Lenasi, Feliks Laznik-Matevž, Kristl Pečovnik, Rudi Grabnar, Jožef Pocač, Ivan Kotnik, Ivan Sečnjak, Maks Delešava in Jakob Grm-Marko.

Viri: Ožbolt Fajmut, Rudi Košak in Martin Mlinar: K 11, rokopis. Martin Mlinar: Podatki iz anketne pole. Tone Knez-Senjar: Stanica K 11, rokopis. Ožbi Fajmut, Martin Mlinar in Jurij Lenasi: Spremembe in dopolnitve osnutka relejne postaje K 11, rokopis.

Kurirska postaja K 12 pod Uršljo goro

Ta postaja je bila ustanovljena julija 1944. leta z namenom, da bi olajšala zvezo med K 11 in K 16 oziroma K 17 blizu Holmca onstran Prevalj. Takrat je potovalo po relejnih linijah precej potnikov, vojaških in civilnih oseb, pa tudi pošte je bilo veliko, še

največ pa literature. Zato so morala vodstva relejnih linij okrepiti zveze, tako da se je število postaj in kurirjev povečalo.

Nova postaja je bila najprej v neposredni bližini Pivkove domačije na Javorju nad Mežiško dolino. Prvi komandir je bil Rudi Košak, ki pa je bil po dveh mesecih premeščen. Za njim je postal komandir Franc Tratnik-Branko iz Sel pri Slovenjem Gradcu, njegov namestnik pa Franc Čevnik iz Guštanja.

K 12 je vzdrževala zveze z naslednjimi postajami: S K 11, K 17, K 16 in S 34, prav tako tudi z vojaško postajo 1/1. Javke so imeli: s kurirji K 11 pri kmetu Vernašekju pod Uršljo goro, s kurirji K 17 pri nekem opuščenem mlinu na Poljanah pri Prevaljah, s kurirji K 16 v gozdu na Selah, med Selami in Kotljami. Nad Zavodnjem oziroma nad Zarazborjem pa je bila javka s kurirji S 34 in kurirji vojaške postaje. Proti koncu vojne je K 12 vzdrževala zvezo tudi s S 23, na javki blizu Javorja.

Za vse postaje pa so imeli določene tudi rezervne javke, ki so se jih posluževali med nevarnostjo. Na zvezo so odhajali podnevi, okrog poldneva, le na javko v Poljane so morali ponoči, ker je bil tamkajšnji teren bolj kontroliran. Zato je bila ta pot najbolj nevarna.

Pota na javke so vodila v glavnem po hribovitih predelih Uršlje gore, Javorja, Zarazborja in Kotelj. Kurirji so hodili po gozdnih poteh in stezah, križišč so se izogibali zaradi zased. Kurirji, ki so nosili pošto na javko v Poljane, so morali v Mežiški dolini čez reko Mežo in cesto Črna-Prevalje, prav tako tudi čez železniške tire.

Kurirja sta se v mraku približala dolini in nato oprezovala ob cesti, kdaj bo prehod varen. S Komprejevo družino so bili domnjeni, da so jih s posebnim znamenjem opozorili, če je prehod prost ali ne.

V bližini K 12 je bilo več sovražnih postojank. Policija in planinska pešadija v Prevaljah, Polani, Mežici, Žerjavu in v Črni. Iz teh postojank so dokaj pogosto hodile patrulje na teren in po gorskih kmetijah stikale za partizani. Skoraj stalno so bile zasede na križpotjih, pa tudi pri domačijah. Čeprav so domačini zelo izčrpno obveščali kurirje o premikih sovražnih patrulj in o zasedah, pa je včasih le prišlo do neljubih in nenadnih srečanj z Nemci.

Ko sta se nekega dne v jeseni 1944 vračala kurirja Jože Komprej-Pepi in Kristl Pečovnik z javke na Holmcu, sta se, kot je bila to kurirska navada, oglašala pri bližnjih domačijah. Tako sta

vstopila nič hudega sluteč, v Čamernikovo hišo v Podgori in se nenadoma znašla med Nemci. Kurirja Kristla Pečovnika je neki Nemec zgrabil za ovratnik bluze, toda ta se mu je iztrgal in planil iz hiše ter stekel v potok in nato po njem kakih 500 metrov. Greddoč je ustrelil psa, ki so ga Nemci spustili za njim, in to ga je rešilo. Nemci so silovito streljali za njim, vendar brez uspeha.

Kurirja Franca Potočnika pa so zgrabili tako, da jim ni mogel uiti. Že pri Čamerniku so ga pretepali, nato pa odgnali s seboj v postojanko, kjer so ga med pretepanjem zasliševali. Toda iz nje ga niso izveli ničesar. Potočnik se je hrabro zadržal. Razjarjeni Nemci so ga mučili in pretepali tako dolgo, da so ga ubili.

Po tem tragičnem dogodku je komandir Franc Tratnik-Branko preselil postajo v gozd nad kmeta Jedločnika na Javorju, kjer so z veliko previdnostjo, da se ne bi slišal ropot, zgradili bivak, v katerem so se nato zadrževali do februarja, ko je bilo napadeno taborišče terenskih političnih delavcev v Jedločki goši. Ob tej priliki je nekaj aktivistov padlo, nekaj pa so jih Nemci ujeli. Ker so ti vedeli za kurirsko postojanko, so se kurirji spet preselili.

Pod kmetom Komprijem v Zgornjem Javorju, globoko v gozdu, so si naredili nov bivak, kjer so ostali do osvoboditve. Takrat so izgubili še enega kurirja. Franc Kričej je na svoji kurirski poti naletel pri kmetu Danjelu nad Mežico na sovražno zasedo in padel.

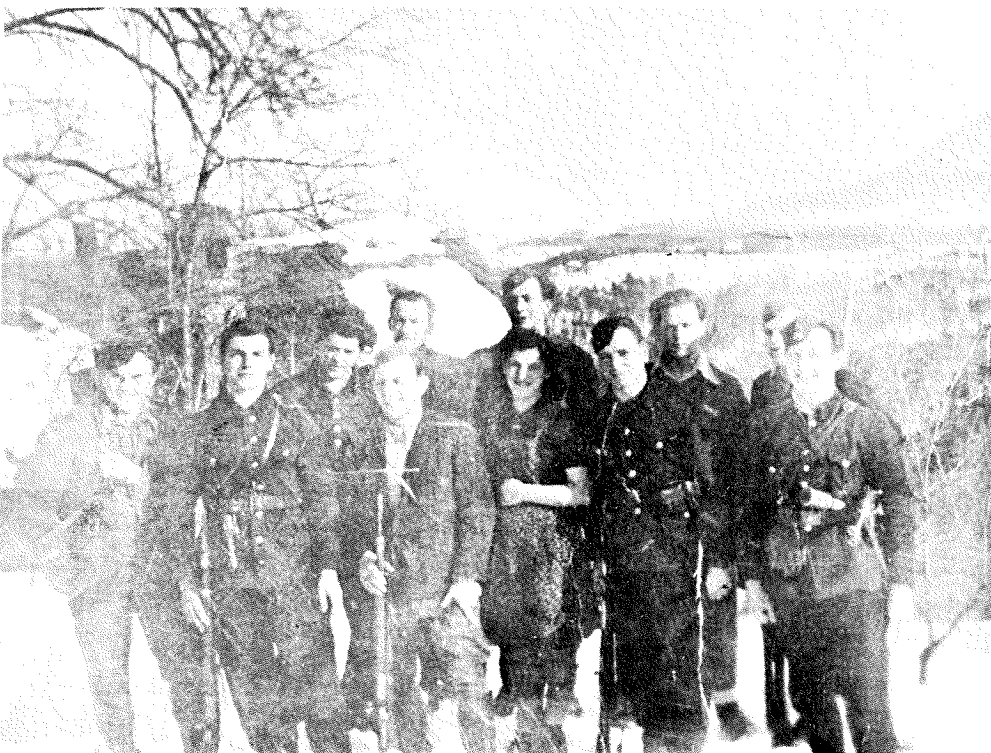
Na postaji je ves čas vladal vojaški red. Ob prihodu z javke je komandir ali njegov namestnik najprej vpisal v dnevnik došlo pošto. Čez dan so imeli politične ure, čiščenje orožja, vojaške vaje, posebno skrb so posvečali tudi osebnim higieni. Ko se je zadrževal v bližini pokrajinski komite KPS, to je bilo pozimi 1944–45, je ta ali oni član komiteja prišel na postajo in predaval na njihovi politični uri.

Kjerkoli že so imeli taborišče, povsod so takoj navezali stike z okoliškimi prebivalci. Ljudje na samotnih kmetijah so bili vedno veseli, kadar so jih obiskali mladi fantje. Pomagali so jim s hrano, še posebno pa so skrbeli za njihovo varnost.

Kurirji so bili največkrat domačini, predvsem bivši borci, ki so prišli iz partizanskih bolnišnic. Nekaj je bilo tudi dezertirjev iz nemške vojske.

Na K 12 so bili: Rudi Košak, prvi komandir, Franc Tratnik-Branko, drugi komandir in kurirji: Jože Komprij-Pepi, Karel Orešnik, Franc Čevnik (namestnik komandirja), Ivan Petrič, Franc Potočnik, Kristl Pečovnik, Franc Kričej, Ožbolt Fajmut, Martin Mlinar-Tinče, Filip Lesnik-Lipče, Branko Florjančič, Karel Vresnik in Karel Krivonog.

V i r i : Kristl Pečovnik: »Mi pa nismo se uklonili«, rokopis. Lado Lapajne: Zapis iz razgovora s preživelimi kurirji K 12, rokopis. Ožbolt Fajmut, Kristl Pečovnik in Franc Tratnik: K 12, rokopis. Kristl Pečovnik: Spomini na partizanska leta, rokopis.

JURČKOVA LINIJA Sredi avgusta sta bili združeni okrožji Celje in Savinjska dolina. Ker je bilo novo okrožje zelo razsežno, saj je poleg Celja-mesta in okolice združevalo še okraje Žalec, Mozirje, Vransko, Šoštanj, Trbovlje, Litijo in Konjice, je novi okrožni komitet KP pod vodstvom Sergeja Kraigherja organiziral kurirsko organizacijo znotraj okrožja. Jurčkova linija, tako se je imenovala, je imela 7 kurirskih postaj: 1 v Zgornji Savinjski dolini, 2 v Grižah-Zahom, 3 Galicija-Zavrh, 4 Frankolovo, 5 Dramlje, 6 Zagorje-Čemšenik in 7 Andraž-Oljka. Komendant Jurčkove linije je bil Karel Podvršnik-Živko.